TÓTH TIHAMÉR
ÖSSZEGYÜJTÖTT MUNKÁI

GYÜJTEMÉNYES DISZKIADÁS

TÓTH TIHAMÉR
ÖSSZEGYÜJTÖTT MUNKÁI

IV. KÖTET

SZENT ISTVÁN-TÁRSULAT
AZ APOSTOLI SZENTSZÉK KÖNYVKIADÓJA
BUDAPEST

TÓTH TIHAMÉR

LEVELEK DIÁKJAIMHOZ

A VALLÁSOS IFJÚ

SZENT ISTVÁN-TÁRSULAT

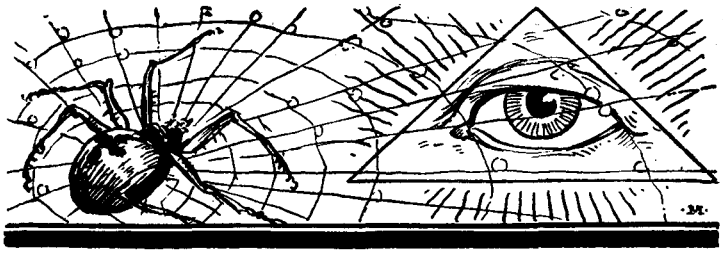
AZ APOSTOLI SZENTSZÉK KÖNYVKIADÓJA

BUDAPEST

NEGYEDIK KIADÁS

Nihil obstat. *Dr. Michael Marczell*, censor dioecesanus. Nr. 2692/1936. Imprimatur. Strigonii, die 25. Augusti 1936. *Dr. Julius Machovich*, vicarius generalis.

Kiadja a Szent István-Társulat.
Stephaneum nyomda r. t. Budapest. — A nyomdáért felelős: ifj. Kohl Ferenc.

Az eszeveszett pók.

Egy szép szeptemberi reggelen — mint Jörgensen írja egyik mélyértelmű példabeszédében — a levegő telve volt lengén úszó, finom pókhálószálakkal. Az egyik fonál fennakadt egy magas fa tetején s az apró légi utas, egy kis pók, átlépett fehér hajócskájából a lomb szilárdabb talajára. Azonnal új fonalat bocsájtott ki magából, végét hozzáerősítette a fa csúcsához s azután a hosszú szálon leereszkedett egészen a fa tövéig. Ott terebélyes bokorra akadt s rögtön munkába is fogott: hálót kezdett szőni. A hosszú szálhoz, amelyen lejött, hozzákötötte a háló felső csücskét, a többi sarkát pedig a bokor ágaihoz erősítette.

Nagyszerű háló lett a munka eredménye, kitűnően ment vele a légyfogás. Hanem pár nap mulva már nem tartotta elég nagynak a hálót s kezdte minden irányban nagyobbítani. Hála a fölfelé vezető erős szálnak, ez is jól sikerült. Mikor az őszi hajnalok csillogó harmatgyöngyei elborították a nagy hálót, olyan volt az, mintha gyönggyel átszőtt fátyol csillogna a bágyadt napsugárban.

A pók büszke is volt művére. Napról-napra jobban hízott. Pocakot eresztett. Talán már el sem hitte volna, mily rongyosan, kiéhezve érkezett ősz elején a fának tetejére . . .

Egy reggel azonban nagyon rossz kedvvel ébredt fel. Amúgy is ködös idő volt, légynek se híre, se hamva, — mit csináljon ilyen szörnyen unalmas őszi napon? «Legalább egy kis körutat teszek a hálóban, — gondolta végre; megnézem, nincs-e valahol javítani való rajta?»

Végig is vizsgált minden fonalat, hogy jól van-e megerősítve. Hibát ugyan sehol sem talált, de kiállhatatlan rossz kedve azért egyre fokozódott.

2

Amint így járkált duzzogva, hát a háló legfelső csücskén egyszer csak egy hosszú fonálra akadt, amelyről nem tudta megállapítani, hogy miféle fonál az. A többiről mindről tudta: ez ide megy, ennek a letört ágnak végéhez; amaz oda, a tövishez. A pók ismert minden ágacskát s fonalat; de, hogy ez az egy szál mit keres itt? S még hozzá egész érthetetlenül fölfelé megy, egyszerűen föl a levegőbe! Mi lehet ez?

A pók fölágaskodott hátsó lábára és sok szemével fölfelé tekintgetett. Hiába! Ennek a szálnak nincs vége! Akárhogy nézi, ez a szál a felhőkbe nyúlik!

Minél tovább erőlködött a pók a rejtély megoldásán, annál dühösebbé lett. Hogy mire való az a fölfelé futó fonál? Persze az örökös légylakmározásban már rég elfelejtette, hogy egy szeptemberi napon ő maga is ezen a fonálon szállott le. Arra sem emlékezett már, hogy mily hasznára volt ez a szál, mikor a hálóját fonta s megnagyobbította. Mindezt rég elfelejtette. Csak annyit látott, hogy itt fölfelé megy egy haszontalan, célnélküli fonál, amelynek semmi haszna, mert a puszta levegőben lóg.

— El veled! — kiáltotta végre egészen megdühösödve s egyetlen harapással kettészelte a fonalat.

A háló abban a pillanatban összeomlott... és amikor a pók magához tért, bénultan feküdt a földön a tüskebokor alján s a gyöngyös-ezüstös-művészi háló roncsa, mint nedves rongyfoszlány csavarodott köréje. Koldus csavargóvá szegényedett a ködös napon, egyetlen szempillantás alatt megsemmisült minden munkája, *mert nem értette meg a fölfelé vezető fonál hasznát.*

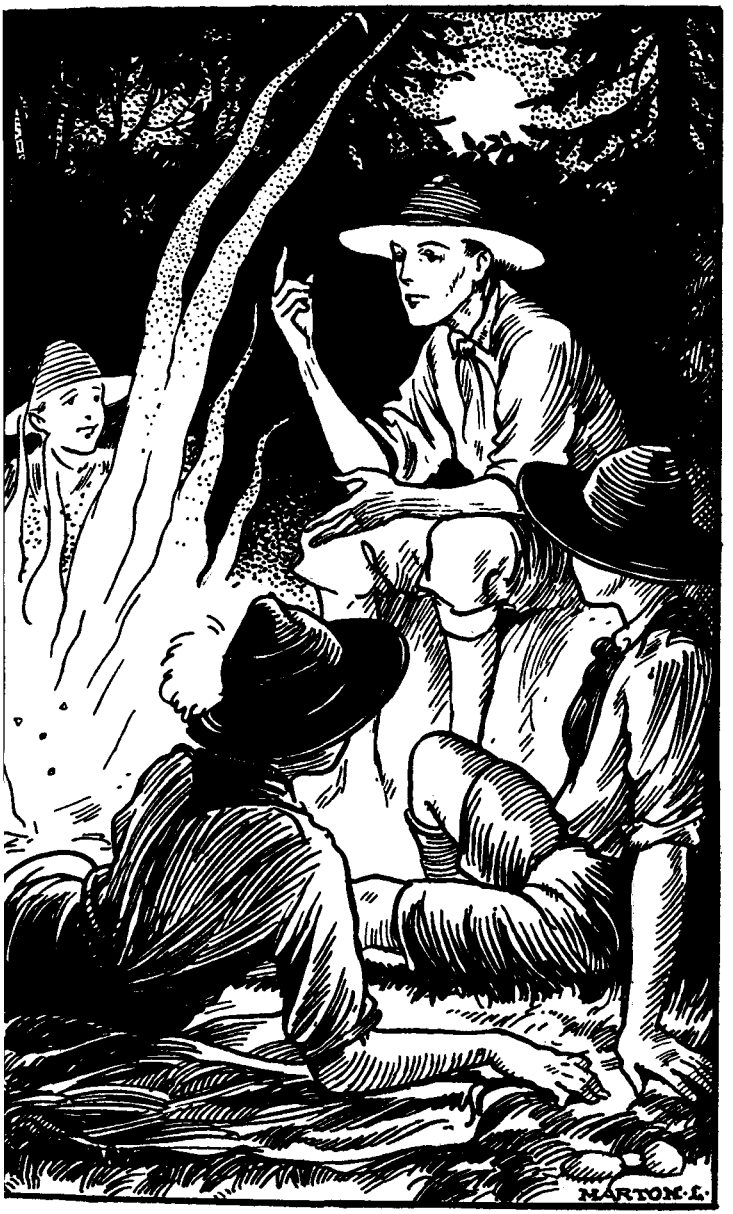
*

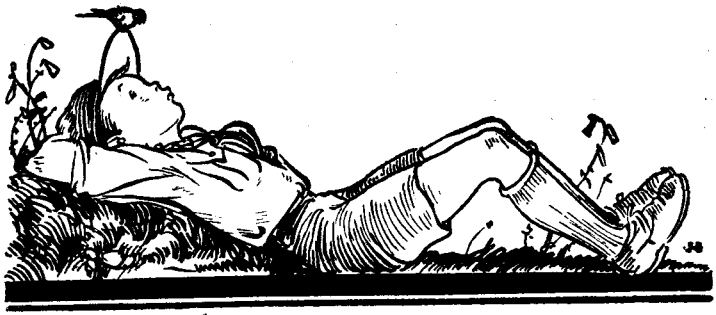
Édes fiam! Az ember lelkét is összeköti egy fölfelé vezető fonál az Istennel.

Ez a fonál a vallás.

Aki elvágja ezt a fonalat, bolyongóvá szegényedik a ködös földi életben; aki gondosan ápolja, harmónikus földi életének támaszát s örök boldogságának biztosítékát leli meg benne.

Bárcsak ez a könyvem minden fiatal olvasója lelkében szétszakíthatatlanná erősítené a fonalat, mely fölfelé, Urunkhoz, mennyei Atyánkhoz vezet!

MARTON·L·

ELSŐ FEJEZET.

Nagy az Isten!

Utazás a világűrben.

Jé, fiúk, nézzétek . . . nézzétek! — kiáltott fel hirtelen a kis Tibi. Nézzétek!

— Mi bajod van? — ijedt fel Róka Gyula. — Ne kiabálj, te: felköltöd az egész tábort!

— Jé, de szép volt! Nem láttátok? Egy csillag szaladt le az égen. Nohát olyan szép volt! Parancsnok úr, kérem, hová szaladt az a csillag?

A parancsnok úr először is csitítani próbálta a kis Tibit, akit a fiúk csak «Tiká»-nak neveztek. Ő volt a tábor legkisebb tagja. A mult héten vizsgázott a negyedik elemiből és csak a Pista bátyja rimánkodására hozták el a táborba.

— Te, Tika, igazán beszélj ám csendesebben, — szólt rá a parancsnok úr; hadd aludjanak a fiúk. Hogy hová szaladt az a csillag? Bizony a vesztébe. Látod, kis fiam, az a csillag elszakadt az éltető, melegítő, fénytadó középpontjától, a Naptól és most belerohan a sötét semmibe, az ürbe.

— De kár érte! — vélte Tika. Pedig olyan fényes volt! Volt olyan nagy, mint egy dinnye.

— No annál talán egy kissé nagyobb volt — tette hozzá mosolyogva Ferkó, a segédtisztünk. Tudod-e Tika, hogy vannak olyan csillagok is, amelyek százszor nagyobbak, mint a Földünk!

— Parancsnok úr, kérem, — szólt ismét a kis Tika,

Ferkó bolondozik velem. Pedig ő már segédtiszt, nem illik, hogy bolondozzék. Hogy azok a kis ezüst szegek ott az égen nagyobbak, mint a Föld!...

A parancsnok rádobott egy csomó gallyat a tűzre, közelebb ültetett négyünket magához s csak azután felelt.

— Mint a Föld? Százszor és százszor nagyobbak! Nem a földnél, hanem akár a Napnál is. Ezekről a nagyságokról s távolságokról fogalmatok sincs. Kilométer, mértföld, mindez elégtelen törpemérték ide. Ha megígéritek, hogy egészen csendben lesztek, elmondok nektek egy pár csodálatos dolgot a csillagok titokzatos világából.

Persze, hogy ígértünk mindent!

— Előbb azonban, ne feledkezzetek meg arról sem, hogy most ti őrök vagytok. Kérlek, Ferkó, nézzetek kissé körül a táborban.

Gyula és Tibi fölkapták hosszú, szöges botjukat, Palla Gyurka egy görcsös husángot húzott ki a tűzrevaló fa közül s megindultunk. A parancsnok úr ott maradt a tűznél. Fönséges, csöndes éjtszaka ült a tábor fölött. A négy nagy, harmincszemélyes sátorból jól kihallatszott az alvó fiúk egyenletes, mély lélekzetvétele, melybe bele-bele csacsogott a parancsnoki sátor mögött csobogó kis patak. Itt-ott megloccsant a parádi uradalom mellettünk fekvő halastavának tükre is... Egyébként semmi nesz.

— Érdekes az, parancsnok úr kérem, — mondja Ferkó visszajövet, milyen csodálatos, sejtelmes érzés vesz erőt az emberen ilyen csendes, csillagos éjtszakán. Nem tudnám megmagyarázni, hogy mi ez..., de valami úgy húzza fölfelé a tekintetemet a csillagok felé s lelkemhez olyan közel érzem ilyenkor az Istent.

Ezalatt a fiúk már újra körülülték az őrtüzet.

— Hogy mi az a sejtelmes érzés? — szólt a parancsnok úr. A csillagos eget szemlélve ma is azt érzi az ember, sőt még sokkal jobban, mint amit a nagy görög bölcs, Aristoteles érzett. Aristoteles ezt írta egyszer: «Amint annak, aki a trójai Ida-hegyen ülve látná, mint vonul fel teljes rendben a görög hadsereg a síkságon, elől a lovasok paripáikkal s szekerekkel, utánuk a gyalogosok, arra a gondolatra kellene jönnie, hogy kell valakinek lennie, aki a hadi tömegeket rendezi s a harcosokat sorba parancsolja; amint az a tengerész, aki messziről jó széllel s teljes vitorlával hajót lát közeledni, azt gondolja, hogy bizonyára van a hajón kormányos, aki igazítja s a kikötőbe vezeti: ép így azok, kik leg-

először néztek az égre s látták, mint futja meg útját a Nap kelettől nyugatig és látták a csillagok jól rendezett sorait, ennek a fönséges világrendnek alkotó mesterét keresték, mert azt kellett tartaniok, hogy ezek véletlenül nem keletkezhettek, hanem egy hatalmas és el nem múló Lénytől kellett származniok». (Sext. Emp. dogm. III. 2. Fragm. II. p. 36.)

— Pedig, ugy=e, Aristotelesnek még nem volt távcsöve? — kérdezte Gyurka.

— Persze hogy nem volt! Csak szabad szemmel nézte a csillagos eget. Hát mit mondott volna, ha a mai, több ezerszeresen nagyító hatalmas refractorokat használta volna! Az állatkör 12 csillagának a neveit bizonyára ismeritek.

— «Kos, bika, ikrek, rák, az oroszlán . . .» — kezdte el hadarni Róka Gyula, de a parancsnok úr közbeszólt:

— Elég, elég, Gyula. Tehát: «ikrek». Ha a legjobb szemű ember nézi is az ikreket, legfeljebb 6 csillagot olvas meg bennük. Messzelátóval? Több, mint 3000 csillagot! Csak az ikrekben! Aztán nézzétek csak az ég mélyén fehérlő ködös országutat.

— A tejút.

— Az. Szabadszemmel csak köd. Messzelátóval? Mintha sűrű havazásban állna az ember; millió hópehely kavarog körötte; de minden egyes hópehely egy nagy, óriási csillag!

— Parancsnok úr, kérem, lehet azt tudni, hogy hány csillag van? — kérdezte Róka Gyula.

— Bizony nem lehet. Úgy nagyjában több százmillióra tehetjük a csillagok számát.

— És hát igazán olyan nagyok azok a csillagok? — vetette fel Tibi újra a kérdést. Nagyobbak a Földnél?

— A Földnél? Hát figyelj csak, kis fiam: A Saturnus gyűrűjének átmérője pl. 6000 mérföld.

— Jaj, milyen vastag lehet akkor annak az újja!

Tikának ezt a bölcseségét percekig tartó hahotával vettük tudomásul. Csak nagysokára tudta folytatni a parancsnok úr. — Az Uranusz 14=szer, a Neptunusz 17=szer, a Szaturnusz 93=szor, a Jupiter meg 1279=szer nagyobb a Földnél. De mi ez mind a Naphoz! A Nap 1,300.000=szer nagyobb a Földnél, vagyis ennyi Föld telnék ki belőle. Persze mostanában a milliós számmal könnyen dobálózunk. De tudjátok=e, hogy mily magas lenne pl. egy millió kártyalap egymásra fektetve? Magasabb lenne 1 km=nél! Hát most próbáljátok valamikép elgondolni a dolgot, mi az: egy

millió Földgolyó! Ha a Napba betennők a Földet is meg a Holdat is és a Hold oly messze keringene a Földtől, mint most, még mindig benne keringene a Napban.

— No, ez egyenesen szédületes! — kiáltott fel nem is a kis Tibi, hanem Gyula, a segédörsvezető.

— Várj csak, Gyula. A Sziriusz meg 12-szer nagyobb, mint a Nap; és vannak a Sziriusznál is nagyobb égitestek.

Az állócsillagok világának tanulmányozása is szédítő eredményre vezet. Az állócsillagok a Naphoz hasonlóan saját fényükkel izzó égitestek, melyek valami központi test körül nem keringenek. Azért nevezzük őket állócsillagoknak, mert sajátos mozgásuk — a bolygókéval szemben — oly csekély, hogy pontos megfigyelések nélkül csak évszázadok multán vehető észre; ezek adják az égbolt maradandó jellegét. Argenlander 314.920 állócsillagot katalogizált, Herschel 18, Seeliger pedig 40 milliót számlált. Az újabb csillagászok szerint az állócsillagok száma lényegesen több; Plassmann szerint 300 millió.

— Micsoda hallatlan számok!

— Az állócsillagok szédületes méretei mellett a mi Naprendszerünk eltörpül. Michelson számításai szerint az Arcturus átmérője 30, a Beteigeuzé 380, az Antaresé 640 millió km (20, 275, 465 Nap-átmérő). Shapleys amerikai csillagász mérései szerint a déli félgömb Dorado-csillagzat ξ jelzésű csillaga 14-szer fényesebb a Napnál; átmérője 300 millió km, a kisugárzott fény 600.000 Nap fénysugárzásával vetekedik.

— Hát akkor azok írtóztató messze vannak, hogy mégis csak oly picinyeknek látszanak.

— Bizony messze! Eszünk ugyan kiszámította, de képzelő erőnk alig képes azt megjeleníteni előttünk. Csak a Hold, amely pedig nézzétek csak, mily közelinek látszik, szinte itt kukucskál a fa tetején, mintha idefigyelne — nos hát a Hold is 384.400 km-re van tőlünk. A Nap meg 149,480.000 km-re. Egy gyorsvonat, mely óránkint 100 km-t tesz meg, 170 év alatt érne a Naphoz, ha megállás nélkül folyton rohanna. A fény persze gyorsabban szalad, ott van már 8 és fél perc alatt. Gyurka, ti már tanultatok a fényévről, ugye?

— Igen, parancsnok úr. Tanultuk, hogy a csillagok távolságát kilométerekben lemérni nehezen lehet, hogy tehát ne kelljen óriási számsorokkal dolgozni, kilométer helyett a fényév-vel számítunk. A fény egy másodperc alatt

megtesz 300.000 km-t. Egy fényév pedig az az út, amennyit a fény egy év alatt megtesz.

— Ugy van. De gondolkodtál-e már azon, mily hajmeresztő sebesség ez? Óránkint 60 km-es gyorsasággal szaladó vonattal egy hónap alatt lehetne körüljárni az egyenlítőt. És a fény egy másodperc alatt nyolcszor körülszaladja azt! Egy év alatt a fény a Naptól 63.000-szer teszi meg az utat; ennyi egy fényév: 63.000-szeres naptávolság. És nézzétek csak: némelyik csillag fénye reszket, mintha fáznék. Ezek az álló csillagok. Mily őrületes messze lehet a legközelebbi álló csillag is, a Centaurus α-ja, ha onnan a fény 4 év és 4 hónap alatt jut ide! Vagyis a legközelebbi állócsillag kb. 260.000-szer messzebb van tőlünk, mint a Nap! És a Nap 149,480.000 km-re van tőlünk! Nos hát a legközelebbi állócsillag 149,480.000-szer 260.000 km-nyire van. Borzasztó csak kimondani is!

— És kérem, parancsnok úr, ha valaki a Centaurus α-jába akarna utazni, meddig ülne a gyorsvonaton?

— Aki oda akarna utazni és megkérdezné a kalauzt: kérem szépen, mikor érünk a Centaurus α-jához? — hát azt a biztató választ kapná: Mához éppen negyvennyolcmillió-hatszázhatvanhárom évre.

— Tyüh a Centaurus alfáját! — kiáltott fel Gyurka, itt már megáll az ember esze!

— Várj csak, Gyurka, a megállással. Ez még csak a legközelebbi állócsillag. A második legközelebbi állócsillag már hét fényévre van tőlünk.

— Parancsnok úr, tessék csak nézni, ott is hunyorgat egy nagyon fényes csillag — szólt bele Tibi.

— Az? Az a Sziriusz. Nyolc és fél fényévre van tőlünk. Borzalmas messzeségben. És ugye, mégis milyen fényes! Hát akkor milyen óriás csillag lehet az! És a Wega 36, a Sarkcsillag 40 fényévre és 6 fényhónapra van. Tudjátok mit jelent ez?

— Azt, hogy ha most a Wega fénye hirtelen megszűnnék, mi még 40 évig látnók a csillagot fényleni régi helyén.

— Igen. És ez a Wega másodpercenkint 24 km-es rettenetes sebességgel száguld (az ágyúgolyó másodpercenkint csak fél km-t tesz meg!) és ezzel az őrült repüléssel is csak 280 évezred alatt érne el hozzánk. És ez mégis csak vánszorgás az Arkturusz rohanása mellett, mert ez meg másodpercenkint 674 km-es őrült sebességgel rohan!

Gyula fejét fogta, Tika hitetlenül csóválta!

— Fiúk, ez mind tudományos kutatás eredménye. És csak várjatok! Még csak a kezdetén vagyunk. Tehát a Wega 40 fényévre van tőlünk és 24 km-es másodpercenkinti repüléssel is csak 280.000 év alatt érne hozzánk. Hát akkor mit szóltok a Perseushoz, amely meg 170 *fényévre van a Földtől*! Ezzel a csillaggal különben furcsa dolog történt. Ferkó, mondd csak el; a multkor neked már elbeszéltem.

— Hát az úgy volt, fiúk, hogy a csillagászok 1901-ben észrevették, hogy a Perseus csillagképében, amit eddig is jól *ismertek, egyszer* csak egy eddig ismeretlen csillag feltűnő erősen kezd ragyogni, majd fénye néhány nap mulva fokozatosan hanyatlik s másfél évvel utóbb már csak tizenkettedrangú csillag lett belőle s ma is ilyen. Mi történhetett itt? Valószínű, hogy azon a helyen egy kialudt égitest lehetett, amelyiknek nekiment egy másik s amelyik az összeütközés következtében kifejlődött szörnyűséges hőtől lángolva égőn felgyulladt. Maga az összeütközés 1731-ben történt, de a fénye csak 1901-ben jutott el hozzánk.

— Hát, fiúk, ez már a szédületes távolság!

— Kérem, parancsnok úr, a Perseus 170 fényévre van tőlünk. És mi van amögött? — kérdezte Gyula. Ott vége is van a világnak?

— Dehogy van vége, dehogy! Nagyszerű teleszkóppal egyre új meg új csillagot fedez fel az ember; de ezek a messzelátón is már csak halványan pislognak, 2300-szor messzebb vannak, mint a Centaurus α-ja ... Tudjátok mennyi ez? Több mint 9000 fényév ...

És most fiúk, még tovább ... Jön a tejút ... Egyetlen fehér sávba összefolyó, milliónyi csillag ... Hol van ez? 20.000 fényévre! No, Gyurka, itt már megállhat az eszed.

Pedig még mindig nem vagyunk a világ végén. Messze-messze, a tejúton túl, a legérzékenyebb műszerekkel új és egyre új csillagfelhőket, fehér ködöket fedezhetünk fel ... szörnyű messzeségben új világok vannak alakulóban ... És még mindig tovább utazhatunk ... Meddig? Ki tudná azt megmondani. A Pleiádok «csak» 500 fényévre vannak. De Seeliger csillagász a legnagyobb távcsövekkel észrevehető apró csillagpontok távolságát 86.000 fényévre becsüli. És ezen csillagok mögött is még egyre új meg új foltok következnek, amelyeket azonban már a legjobb teleszkóp sem képes egyes csillagokra felbontani ... Az a fény, mely villámgyorsasággal egy másodperc alatt 300.000 km-el terjed s amely egy másodperc alatt majdnem nyolcszor körülszaladja a Földet, az a fény is innen már csak millió évek alatt ér el hozzánk ... A csillagászok beszélnek az Andromeda és a Vadászkutya spirális ködében levő égitestekről, melyek 6 és fél millió fényévre vannak, vagyis amelyeknek gyenge fénye ennyi idő alatt jut el hozzánk ... Ha ez igaz, akkor vannak csillagok, amelyeknek fénye a világ teremtése óta talán még el sem jutott hozzánk ...

És tovább ... tovább! Mi van még e mögött? Ezt nem tudja senki, csak egy Valaki. Az ember érzi, hogy ráborul lelkére a végtelenül fönséges Isten gondolata. Fiúk, ki lehet az az Isten, akinek egyetlen gondolata létrehozta ezt a káprázтató csillagvilágot, kimérte törvényeit és emberi fantázia által meg sem közelíthető harmóniáját! Ki lehet Az, aki lerakta a csillagok láthatatlan síneit s megerősítette a világegyetem tengelyét? És akit az egész káprázatos égbolt dicsőít? ... S dicsőített, mielőtt emberi szem láthatta volna. Most érzi át az ember *Pasteur* szavainak igazát, melyeket a

francia akadémiában történt felvételekor mondott: «Mi van a csillagos égen túl? Új csillagos ég. Hát jó. És azon túl? Mi van azon túl? Az emberi szellemet valami kivédhetetlen erő kényszeríti erre a kérdésre és szünet nélkül kérdi: Mi van azon túl? És mitsem segít azt felelni, hogy: azon túl határtalan tér, idő s nagyság van. Mert az ilyen szavak alatt senki semmit sem gondolhat... Ha az emberen erőt vesz ez a gondolat, nem marad más hátra, mint térdreborulni...»

Itt a parancsnok úr elhallgatott. Mi is elmélázva néztünk bele a pislákoló tűzbe. Az ünnepi csendben szótlanul imádkoztunk. Sejtelmes melegség ömlött el lelkemen; soha életemben nem éreztem még ily elevenen, mily csodásan igaz *Beethoven* fönséges éneke:

Dicsőít Téged, nagy égi Teremtő,
A mindenség nagy szent dala:
Az ég, a föld és a csillagok ezre
S a buzgó keblek imája.
Ki int s az égi csodák is remegnek,
Vezér, kit napsugár követ.
Az Úr hatalmas parancsa lehangzik
És áldás tölti völgyeinket.

Egyszerre csak megszólal a parancsnok úr:

— De, fiúk, mi itt beszélgetünk és utazgatunk a csillagok között s tőlünk ellophatják az egész tábort. Jó lesz körülnézni egyet.

Frissen ugrottunk talpra. Én a kis Tibivel indultam útra, Gyurka meg Gyulával. Hangtalan éjtszaka virrasztott a táborban. A sátorokból az édesen alvók ritmikus lélekzése hallatszott, egyébként sehol semmi nesz.

A csillagok között.

Néhány perces körút után megint a tűznél vagyunk. Nemsokára Gyurka és Gyula is visszatértek nagy nevetéssel. — Mit nevettek, fiúk? — kérdi a parancsnok úr.

— Kérem, a Gyurka megint kínrímet gyártott. De most az egyszer szellemeset.

— Gyurka, ne pirulj, hanem mondd el újra. Hadd élvezzük, ha most az egyszer igazán szellemes.

— Hát tetszik tudni, csak eszembe jutott, hogy milyen

furcsa is, hogy a csillagos ég az emberek két végletét vonzza legjobban: a lírai költőt, meg a száraz matematikust. De míg a poéta az eget megénekli lágy ritmussal, addig a csillagász kemény logaritmussal . . .

— Hát nem óriási? — kérdezte Gyula és megint hahotázni kezdett. Ezt holnap elmondjuk az egész csapatnak. Hanem parancsnok úr, kérem, a körutam alatt nekem is eszembe jutott egy érdekes dolog. Azon gondolkoztam, hogy ha olyan fényesek a csillagok, hát vajjon milyen meleg lehet azokban?

— Milyen meleg? Hát vannak kihűlt csillagok dermedt jéghalálban és vannak kavargó, forró tűzkatlanok.

— Például a Napban, parancsnok úr?

— Huh, a Napban? Ott jó meleg lehet! — vélte Tika.

— Hát tudjátok fiúk — felelt a parancsnok úr, a Nap melege a külső rétegén, a felületén csak «alig» 4000 fok, mert a hideg világür kissé lehűti. Bent? Azt csak sejtjük azokból a napvulkánokból, amelyeket a nap megszakadt burka olykor-olykor többszázezer kilométernyire is kilövel magából. Ezek a napfáklyák őrületes tűzzel lobbannak bele a világba; már 500.000 km magasságú kirobbanásokat is állapítottak meg. A minap mennyire ugrált örömében Wagner Miki, hogy a patak eséséből 40 cm-es szökőkútat tudott összecsövezni. És a Napon félmillió km-es tűzfáklyák lobognak!

— És honnan van a Napnak ez a szörnyű melege? — kérdezte Gyula.

— Gyula fiam, te most olyan kérdést vetettél fel, amelyre senki e világon felelni még nem tudott. Próbálták már a Nap anyagának állandó összehúzódásával, urán-sugárzással, atom-összegeződés-fejlesztette hővel magyarázni, de senki emberfia ezt nem tudja. Páter Secchi és Ericson a Nap belső melegét 5—6 millió fokra becsülik! Öt—hat millió fok! Hány fok is volt ma délben, mikor aléltan, szinte tehetetlenül hevert az egész csapat az árnyékban?

— 35 Celsius.

— Hát fiúk! Micsoda fönséges Hatalom lehet az, aki olyan tüzet tudott gyujtani, mint amilyen a Napban lobog már, ki tudja, hány évezred óta! És tudjátok-e, hogy a Sziriuszról meg azt tartják, hogy harmincszor melegebb, mint a Nap.

— Hát ezek rendkívül érdekes dolgok — szólt Gyula. elgondolkozva. — Holnap szabadnapos az őrsöm, készítünk egy kis modellt a csillagvilágról.

— Jaj, pajtás — szólt bele a parancsnok úr —, félek, hogy

nem igen lesz az arányosan összeállítva! Ha a Földet csak egy ponttal jelzed is s ez a pont egy cm-nyi kerületű körön fog mozogni (azaz ennyi lesz a földpálya), hát tudod, hová kellene elhelyezned a Centaurus alfáját? Majdnem másfél kilométer távolságra! A Sziriuszt meg (nézd csak, az a fényes csillag ott) 3 km-re. De a Végát 12 km-re, a Sarkcsillagot 13 km-re! A Kanopuszt, a déli égbolt legfényesebb csillagát meg egyenesen 160 km-re! Sejted-e most már, micsoda hajmeresztő távolságokról beszélünk most! A végtelen világür rettenetes távolságaiban száguldunk. Bizony, fiúk, bárhová pillantunk, megáll az emberi ész és alázattal meghajlik valami titokzatos, fönséges erő hatalma előtt. A legkisebb porszemet s a szörnyű napóriásokat ez az erő szorítja törvénybe s gyúrja, alakítja és mint a finom zsebóra kerekeit, oly pontossággal járatja, forgatja s egyensúlyban tartja.

Mert azt is meg kell fontolnunk, hogy ez az egész óriási világ nem dermedten, mozdulatlanul áll ám, hanem összehangzó, szabályos mozgásban van. Az égitestek valami káprázatos táncban keringenek-forognak önmaguk körül és egymás körül. Ez az egész szédületes mozgás csak oly matematikai problémák megoldásával lehetséges, amelyekhez az emberi ész közeledni sem mer. A legélesebb eszű matematikus sem tudja kiszámítani három egymás körül keringő test pályáját; és itt? Milliószámra keringenek az égitestek, még pedig hajmeresztő gyorsasággal! A Föld a Nap körül másodpercenként 30 km-es sebességgel rohan, az Aldebaran 49, a Pollux 53, az Arcturus 674 km-t tesz meg egy másodperc alatt! Ehhez képest a leggyorsabb ágyúgolyó mozgása is igazán csigamászás.

— És kérem, parancsnok úr, hogy van az, hogy mi mindebből nem érzünk semmit?

— Hiszen ez is roppant érdekes! Nyugalom, fönséges béke honol mindenütt . . . Levél sem rezdül, fűszál sem mozdul, pedig rohanunk, megállás nélkül száguldunk a világürben. Ki itt a kormányos? Ki a parancsnok? Ki a legfőbb irányító? Ki teljesítette ezeket a döbbenetes dinamikai feladatokat? Ki végezte el ezeket a differenciálszámításokat? Máskép nem lehet megfelelni e kérdésekre, csak amint *F. W. Herschel*, a világhírű csillagász tette (Familiar lectures 456): «The presence of Mind is, what solves the whole difficulty»; «csak egy végtelen bölcs Szellem jelenléte oldja meg a nehézségeket».

A világ szélén.

De mindez a szörnyű sok égitest nem céltalan összevisszaságban kavarog ám! Egyiknek keringése a másikat szabályozza. Szinte látjuk, amint egy láthatatlan kéz irányítja öntudatlanságukban is fönséges útjukat. És éppen ez a fönséges rend s pontosság ejti rabul a gondolkodó emberi észt s beszél egy nagy Rendezőnek felülmúlhatatlan bölcseségéről s hatalmáról. A természet nem chaos (zűrzavar), hanem kozmos (szép rend); nem egymásrahányt s dobott energiák s világtestek halmaza, hanem pompás tervszerűséggel megépített s kérlelhetetlenül érvényesülő törvényekkel csodás rendben tartott nagy gépezet.

Szerte köröttünk az erdő, virág, madár, állat csak a percnek él, csak a pillanatnak örvend; egyedül az emberi lélek képes az érzékelhető dolgokon túlhaladva eljutni s hódolatát bemutatni mindeme szépség fölséges Alkotója előtt.

És látod, Ferkó, ez az a sejtelmes érzés, ami ily csendes csillagos éjtszakákon elfogja a lelkünket. Honnan fakad ez az ellágyulás? Onnan, hogy egész belső világunk valami nagyobb, jobb, fönségesebb után törekszik, mint aminők vagyunk. A Magasságbelinek kezéből jövünk, van bennünk valami isteni és a csendes éjtszakában lényünknek ez a szava, sóvárgó érzése erősebben jut szóhoz.

Amit *Reviczky* oly szépen fejez ki:

Kinek porszem, mi nékünk egy világ,
S egy rebbenés határa az időnek:
Ki, ami ember-agyban miriád,
Nem olvasod, mert semmiség előtted:
Ki buborék gyanánt elfújhatod,
Mit összehordtak népek, századok:
Minden fűszálban érezlek, de elmém
Nem bír felfogni, megnevezni nyelvén.
— — — — — — — — — — — — —
Érzése elfog a parányiságnak,
És leborulva, térdemen imádlak.

— Kérem, parancsnok úr — szólalt meg Ferkó, most egy nagyon furcsa gondolat villant az eszembe. Kiválasztok pl. egy csillagot, ahová a fény a Földtől 1000 év alatt jut el. Már most, ha azon a csillagon laknak emberek és jó távcsővel néznek felénk, hát éppen az 1000 év előtti Magyarországot átják «történni» . . . Jön Árpád apánk a Vereckei szoroson . . .

«Látom, elől kacagányos apák s heves ifjú leventék»... Éppen most folyik Szvatoplukkal a nagy ütközet... stb. Szóval, ha azon a csillagon emberek laknak, azokhoz most ér el a mi ezer év előtti történetünk fényrezgése. És minél messzebb van a csillag, annál messzebb nyúlik vissza a történet. Olyan ez, mintha egy filmet a végével illesztenének a gépbe s visszafelé játszaná le a gép a darabot...

— Hát furcsának elég furcsa gondolat, — szólt a parancsnok úr. Többet is mondott volna, de Tika már belekíváncsiskodott:

— Hát laknak emberek a többi csillagokon is?

— Erre, kis fiam, nem oly könnyű felelni.

— Én biztosan tudom, hogy nem laknak.

— Ejha, Tika! Honnan tudod te azt olyan egész biztosan?

— Hát onnan, hogy a Hold minden hónapban el szokott fogyni. Már amikor félhold van, akkor is nagy tolongás lenne ott az emberek között. De hová lennének, mikor egészen elfogy?...

Óriási derűvel fogadtuk Tika filozofálását. De itt már Gyurka is érdeklődéssel kapcsolódott be:

— Parancsnok úr kérem, én mégis azt olvastam, hogy a Marson laknak emberek. Igaz? Meg, hogy valaki azt mondotta, hogy nincs is Isten. És hogy ha van, hát miért nem írta fel a nevét az égre, így minden ember láthatná és senki sem lehetne istentagadó. És parancsnok úr, kérem, ez igazán érdekes gondolat.

— Jaj, Gyurka. Egyszerre két dolgot is összekeversz — szólt a parancsnokunk. Először is, hogy Isten miért nem írta fel nevét az égre? Mondd csak, milyen nyelven kellett volna felírnia? Te azt úgy képzeled, hogy csillagokból nagy fényes betűket rakott volna össze s az égről az egész világon ragyogna e szó: «ISTEN». Igen ám, de ezt csak a magyarok értenék s a többi nép nem.

— Hát kérem — kapcsolódott be Gyula is az érdekes beszélgetésbe, — olyan nyelven írta volna fel, amelyet mindenki ért.

— Igy már igazad van, Gyulám. Látod, van egy nyelv, amelyet mindenki megért s ez: a mérték, a rend, törvényszerűség, céltudatosság. És ezen a nyelven az egész világba lángoló betűkkel be is van írva Isten neve. De nézzük csak a Gyurka tulajdonképeni kérdését: hogy vannak-e a Marson élő lények. Én magam alig hiszem; legalább erre semmi

érvünk nincs még. Tudtunkkal ott nincsenek meg az élethez szükséges föltételek. De hát az optika haladásával lehet, hogy ebben is bizonyosabbat fogunk tudni. A Holdról pl. már eddig is nagyszerű fotografiák vannak, valóságos holdtérképek. És ki tudja, hogy a jövő optikája talán az éterrezgések által nem tud-e majd közelébe férni a messzebbi csillagoknak is. Hiszen pl. kb. 200 évvel ezelőtt az emberek még semmit sem tudtak a tejút jelentőségéről; a XIX. század elején még nem tudták, milyen messze vannak a csillagok; 1880 előtt nem tudták, mily chemiai összetételűek azok; és úgye most mindez egészen közönséges dolog!

És azon is mily régóta törik az emberek a fejüket, hogyan lehetne a rekkenő nyári meleget szépen elraktározni a zimankós téli napokra, hogyan lehetne a Nappal, azzal a rengeteg energiával, amely most felhasználatlanul szétsugárzik a világürben, pl. a vonatokat hajtani. Nem lehetne-e a Hold erejét is, amely a tengereket minden hat órában megmozgatja, saját szolgálatunkba befogni stb. Lehet, hogy valaha mindez meglesz. Talán akkor a Marsról is többet fogunk tudni.

Hiszen manapság is folyton új meg új csillagokat födöznek fel, egész világokat a beláthatatlan térben ... Fiúk, szédületes távlatok nyílnak meg a csöppnyi ember előtt! Tudjátok ugy-e, hogy a tejút, mely töméntelen csillagával körülveszi a mi világrendünket, száz- és százmillió csillagból áll. De mit szóltok ahhoz, hogy a csillagászok szerint nem is egy ilyen tejút van, hanem a teleszkóp még igen sok más, a mienkhez hasonló tejutat mutat, amelynek mindegyike újabb száz- és százmillió csillagból áll ... Örjítő számok ezek ...

A csillagászok lelke is megremeg, amikor figyelik, hogyan alakulnak ma is új napok, csillagok, tejutak; új világok keletkezését ma is láthatjuk, de, hogy mily erő dolgozik bennük, legfeljebb sejtjük.

— Hogyan alakul egy új Nap? Ezt látni lehet? Ojjé! Tessék nekem megmutatni!

Persze Tika volt ilyen kiváncsi.

— No, nem megy olyan könnyen a dolog, te kis buksi. Tény, hogy világok lesznek, világok vesznek az égbolton. Vannak fényes csillagok, amelyek egyszer csak sötétedni kezdenek, halványodnak, végül kialszanak; és máshol, ahol eddig fekete pont volt az égen, egyszerre csak fénylő csillagot veszünk észre.

— Parancsnok úr, kérem — szólalt meg Ferkó, én a Neptun fölfedezéséről is olvastam valami érdekeset.

— A Neptun? Igaz; ez az eset is mutatja, milyen pontos rend uralkodik az egész világegyetemben. Hát hogy volt az, Ferkó?

— *Le Verrier* csillagász egyes csillagok útjában valami rendellenességet vett észre. Az egész világegyetemben fönséges rend uralkodik, — gondolta magában, hát mi lehet ennek a zavarnak az oka? Alighanem egy bolygó bujkál itt, amelyet eddig még nem sikerült felfedeznünk. Pontosan kiszámította tehát, hogy a Naptól ennyi meg ennyi távolságra egy ilyen meg ilyen súlyú bolygónak kell lennie, nézzenek utána. És pont azon a helyen fölfedezték az új bolygót, a Neptunt.

— No ez nagyszerű! kiáltott fel Róka Gyula.

Ferkó folytatta:

— Ugyanennek az elvnek alapján fedeztek fel egy új elemet, a Héliumot. Az elemeknek u. i. szintén egész szabályosan rendezett sorrendjük van. Egyes helyeken azonban az ismert elemek közt a sorozat megszakadt, nem volt kitöltve. Számításokkal kimutatták, hogy ezen helyen még egy elem hiányzik, amelynek ilyen és ilyen tulajdonságokkal kell bírnia. Később aztán a Nap sugarainak elemzésénél (spektrálanalizis) valóban rátaláltak a keresett elemre s elnevezték Héliumnak.

A csillagok menetrendje.

De kérem, parancsnok úr, még most sem tetszett elmondani a Marslakókat — szakadt el a kis Tika türelme.

— Hát figyeljetek csak ide. Az embereket egy időben erősen foglalkoztatta az a kérdés, hogyan lehetne jelet adni az állítólagos Marslakóknak. Olyan jelet kellett kieszelniök, amelyet föltétlenül megértsenek a Marson, ha ott eszes lények élnek. Tudjátok milyen terv merült fel? A Szaharába óriási nagy háromszöget akartak ásni.

— Jé, — kiáltott fel Tika. — És az mire lett volna jó?

Gyula közbevágott:

— Én már tudom. Ha a Marslakók észreveszik a háromszöget, azonnal tudták volna, hogy a földön eszes lények vannak.

— Ez az, fiúk. Ezt a tervet azonban nem valósították meg és még ma sem tudunk megfelelni Tika kérdésére. De nézzetek csak körül az égen, a földön s az egész világon! Nem csak egy háromszög beszél hozzánk, hanem az egész világ szépsége, törvényszerűsége, célszerű berendezettsége valósággal énekelve hirdeti: van egy végtelenül bölcs Lény fölöttünk, aki mindezt teremtette, mindezt a törvényt belé-jük ojtotta. Egy végtelen hatalom, egy világfölényes hatalom parancsolta össze a láthatatlanul kicsiny atómokat szédü-letes nagyságú égi testekké, utat s törvényt jelölt titáni erejüknek, hogy ne zűrzavar legyen belőlük, hanem törvé-nyeken felépülő, szépséges rendezett világ. Te, Ferkó, a VIII-ban tanultatok fizikát. Emlékszel még, ki írta a fizi-kátokat?

— Mattyasovszky Kasszián.

— Dehogy! Ő csak kiolvasta a természetből a benne lévő törvényeket. De nem ő írta, nem ő hozta azokat. Hát ki hozta azokat a vasnál erősebb törvényeket, amelyek mint acélabroncs tartják össze az egész világot, hogy darabokra ne hulljon szét? A fizikusok? Nem. Ők csak megállapítják, hogy ez a csillag ily gyorsan rohan, amaz meg olyan pályát fut be. De ki tudta megparancsolni a csillagnak, hogy ezt így tegye? Érzitek, fiúk, mily megilletődött tiszteletnek kell mindnyájunkban végigreszketnie, valahányszor erre gon-dolunk? Most értjük már, hogy a világ egyik legnagyobb természettudósa, *Ampère*, valahányszor Isten nevét hallotta, széles homlokát kezébe hajtva felkiáltott: «Milyen nagy az Isten! Milyen nagy az Isten!»

— De parancsnok úr, kérem — szólt Ferkó, én sokat olvastam a fejlődéstanról, hogy az egész mai világ száz meg százezer éves fejlődés eredménye . . .

— Úgy van, Ferkó. Hiszen a hittanban is tanultatok a világteremtés hat «nap»-járól és hogy a «nap»-ok alatt itt nem 24 órát kell érteni, hanem lehet akárhány évezredes fejlődési korszakot is. Csak van ám egy fontos kérdés: fejlődés csak ott van, ahol van egy erős, munkára kényszerítő elv, ahol céltudatosság uralkodik. Az anyag s az erő termé-szeténél fogva a nyugalmi állapot felé tör; hát ki kényszerí-tette bele a lomha anyagba azt a folyton előre, fölfelé, ma-gasabbra törő erőt, mely a mai világ színpompás forma-gazdagságát kivirágoztatta? Ki? Csak az a teremtő Isten, aki az általa létbe szólított világnak előírta, az anyagba beléírta a beláthatatlan évezredekre szóló fejlődés, haladás,

tökéletesedés útját s törvényeit. Az anyag magában holt, élettelen, az erő vak — életet s célt csak a világon felül álló hatalom kényszeríthet rájuk.

És hátha még azt is szemügyre vesszük, hogy mily pontosak, vaskövetkezetességűek ezek a törvények! Másodpercnyi pontossággal ki tudjuk számítani a csillagok útját. Másodpercnyi pontossággal tudjuk, hogy a Hold mikor takarja el előlünk a Napot s okoz nálunk napfogyatkozást. Tudjuk, hogy ebben a percben hol áll ez a bolygó, hogy a Halley-üstökös merre járkál most s mikor jön vissza.

— Nagyszerű tudomány, amelyik ezt kiszámítja! — szólalt meg Gyula.

— Tudománynak is nagyszerű. De hát aki meg mindezt ezer meg százezer évre előírta! A te papád a Máv-nál éppen a menetrend készítésével van megbízva, ugye?

— Igen. Sokszor mondta, milyen idegölő, nehéz munka az, kiszámítani a sok vonat útját, hogy ne késsenek, össze ne ütközzenek stb.

— És mégis akármennyit számítanak, ugye, sokszor bizony késnek, főleg a hosszútávokon és sajnos, sokszor össze is ütköznek. Az égbolt milliónyi száguldó vonatai milliárd kilométeres pályáikon sem késnek egy másodpercet sem és rossz vágányra soha nem futnak. Földünk kis porszem az óriási világtestekhez képest, egy kis hideg golyócska a hatalmas nagy tűzgömbök mellett. Mint a guruló golyó, úgy forog saját tengelye körül s mint a szélvész rohan pályáján tova. Ki lehet az, aki ennek s a többi égitestnek menetrendjét elkészítette? A Merkur keringési ideje 87.969 nap, a Vénuszé 224.701 nap, a földé 365.256 nap stb. és ebből nem késnek soha egy másodpercet sem! Mikor az ember erről gondolkodik, elmondhatja *v. Baerrel* a nagy természettudóssal: «Azt hittem, hogy hatalmas prédikációt hallok s magam sem tudom, miért: levettem a sapkát fejemről és úgy éreztem, hogy Alleluját kell énekelnem.»

És halljátok csak mily szépen mondja *Newton* is («Principia philosophiae naturalis mathematica» című könyvében): «Az a gyönyörű kötelék, amely az égitesteket egymáshoz fűzi, csak egy értelmes és hatalmas Lény bölcsességétől és akaratától származhatik. S ha az állócsillagok hasonló rendszerek középpontjai, akkor ugyanilyen tervben kiépítve azok is ennek az egynek uralma alatt állanak. Ez

az egy kormányoz mindent, nem mint a világ lelke, hanem, mint a mindenség ura. S uralma miatt Úrnak, Istennek, Mindenhatónak nevezzük».

Csodálatos rendről beszél már magában az a tény is, hogy a természet törvényei (nehézkedés, mozgás, kémiai vegyülés stb.) kivétel nélkül mindig s mindenütt érvényesek. Amit egyszer egy szénmolekuláról megállapítottak, annak minden szénmolekula alá van vetve. Sztrájk, engedetlenség nincs a természetben! Itt minden szót fogad.

Most Ferkó szólalt meg:

— Parancsnok úr, kérem, ennyire még sohasem éreztem, mily roppant dolog a bűn, vagyis az engedetlenség Istennel szemben. Az egész élő és élettelen világ akarva, nem-akarva engedelmeskedik Neki, csak az ember tud ellenmondani. Igaz, hogy saját kárára teszi.

— Nézd, Ferkó, nem is tudod, hogy most ugyanazt a gondolatot fejezted ki, amit régen *Arago*, a nagynevű csillagász. Arago u. i. egy napon a Collège de France-on előadást tartott a világegyetem nagy törvényeiről. Előadását így fejezte be: «A legközelebbi héten Párisban is látható napeklipsis lesz. A Hold konjunkcióba lép a Nappal s a Föld elfogja ennek a királyi bolygónak fényét. Tehát ezen a napon, ebben az órában, ebben a percben, ebben a másodpercben három nagy égitest engedelmeskedni fog — nem a mi jövendölésünknek, hanem — Isten rendeletének. Csupán az emberek nem fogadnak szót . . .»

Ezzel a mély gondolattal fejezte be előadását.

És most figyeljetek csak, fiúk; néhány részletet fogok felolvasni a 103. zsoltárból. Most át fogjátok érezni minden sorát:

«Áldjad én lelkem az Urat!
Áldott vagy Uram mindenek fölött.
Körülragyog hatalom és dicsőség,
És a fényesség a te köntösöd.
Sátorodul az eget feszíted ki,
S a vizek közt vered föl sátradat!
Oszlopain a földet megvetetted,
Meg ne inogjon, megszilárdítottad.
Vizeknek árját adtad köntösül rá,
A nagy vizek a hegyeken állottak.
De menekültek szózatod elől,
Megdördült mennyköved
És reszketve futottak.
A hegyek kimeredtek,
A völgyek meglapultak,

Amint kimérted mindenek helyét.
Te fakasztottál a völgyekben forrást,
A hegyek között csörgő patakot.
A hegyeket az ég vizével itatod,
A föld harmattal hizik, Uram, kegyes kezedből.
Füvet zsendítesz a barmok fogára,
Hasznos növényeket ember szolgálatára.
Mily dicsők, Uram, kezed művei,
Tele van a föld alkotásaiddal.
S mind bölcseséggel teremtetted őket.
Az Úr fölsége örökös legyen!
Örvendjen az Úr az ő műveiben.
A földre ha néz, a föld megremeg,
Érintésén füstölnek a hegyek.
Mind éltemig énekelek az Úrnak.»

A parancsnok úr letette a könyvet. Mindnyájan megilletődött lélekkel elgondolkozva néztük a csillagos eget.

Egyszer csak zörgés hallatszott a sátrak közül. Hirtelen felugrottunk.

— Jelszó! — kiáltjuk hárman is.

«Kakukfű!» — válaszol egy hang, a Zipser Sanyi hangja.

— Mi a baj, Sanyi? — kérdi a parancsnok úr.

— Parancsnok úrnak tisztelettel jelentem, nincs semmi baj. Csak már nem győztem az őrváltást bevárni. Miért nem tetszettek felkelteni a második őrséget?

— A második őrséget? — kérdezte a parancsnok úr s megnézte az órát. Tyhű, fiúk, fél kettő! Mi ugyan alaposan elutazgattuk az időt a csillagok között! Hát most azonnal őrváltás! No, nem baj, Sanyi, így nektek csak félórát kell őrködnötök. Kettőkor jön a harmadik őrség.

Öt perc mulva már feküdtem a sátramban. De nem könnyen jött álom a szememre . . . Egyik gondolat a másikat kergette agyamban. Ahonnan a fény évmilliók alatt jut el hozzánk; ahová emberi szem sohasem hathat; ahová fáradtan ér el még a gondolat is, ott és mindenütt és itt mellettem is s bennem, lelkemben is él ugyanaz a fönséges, nagy Isten. Csillagok millióinak szédületes forgataga Neki engedelmeskedik; Ő húzta meg az utakat, amelyeken évezredek óta végigszáguldanak; Ő számolta meg, Ő mérte ki súlyukat, Ő tartja fenn azokat . . .

Még ilyen kicsinynek, ily porszemnek soha nem éreztem magamat. De azért a szívem oly furcsa örömben vert. Ott dobogott a lelkemben egy gondolat: Hát ki lehet az az Isten, micsoda szédületes Fönség, Erő, Hatalom, aki mindezt a világrengeteget egy gondolatával terem-

tette s ily hihetetlen szépségben vezeti az évek millióin keresztül!

És valami szelíd béke, csendes öröm ömlött végig lelkemen, mikor elgondoltam, hogy én ennek a nagy Atyának vagyok kicsiny fia. Tettekben, életben bizony csetlő-botló fia, el-eleső, majd újra taplraálló fia, meg-megszédülő fia, de akaratban, lelkületben, vágyban mindig, mindig az ő hűséges gyermeke! Uram; semmi vagyok, de tied vagyok! — ezt már csak úgy félálomban gondoltam . . .

Mikor másnap felébredtem, nevetve kandikált be a sátorajtón a korai napsugár. Régen nem volt ilyen derült jókedvem, mint a mai ébredéskor . . .

Kiskerekes, nagykerekes.

Milyen krétás a kezed, Lajcsi — szólt a parancsnok úr az idősebb Pesztalicshoz.

— Parancsnok úr kérem, az örsi-ládában széthullott a krétacsomó; most raktam rendbe s az látszik meg az újjamon.

— Tudod-e, Lajcsi, mily érdekes dolgot látnál, ha mikroszkóp alatt megvizsgálnád azt az újjadra tapadt krétaport? Ezernyi-ezer apró, ma már nem élő állatocska csigaháza ez a krétapor. Anglia fehér sziklái ilyen, százezer évek előtt élt billió meg billió kis állatka páncéljaiból állanak.

— Igaz is, tessék nekünk beszélni valami érdekeset — szólalt meg Alszeghy Zsolt. A mult éjjeli őrségen olyan szépeket tetszett beszélni a csillagokról a «Sirályok»-nak.

— Ejnye, Zolti, honnan tudod te azt? Hiszen mélyen aludtál . . .

— Mondta Gyula. És tessék most nekünk, a «Pacsirták»-nak is beszélni.

— Igazán, parancsnok úr, tessék beszélni . . . — rimánkodott Zolti mellett Péterffy, Bittenbinder, meg a kis Pesztalics is, akik ugyan más örsbe tartoztak, de éppen vizitelni voltak a Pacsirták sátrában.

— Hát nem bánom, fiúk. De most nem a szörnyű nagy csillagokról fogok beszélni, hanem az olyan láthatatlan kis, piciny lényekről, aminőből jó pármilliónak házikója ragadt az elébb a Lajcsi krétás újjára. Reám ezek a piciny lények még nagyobb hatást tesznek, mint az óriási nagy világtestek. Hiszen kétségtelenül bámulva látjuk az emberi test, vagy

csak egy állati szervezet nagyszerű berendezését is; az égitestek nagy birodalma is megsemmisitőleg hat büszkeségünkre; de mennyivel megdöbbentőbb, fönségesebb érzés vesz erőt rajtunk, mikor az élethez szükséges bonyolult berendezést, a csontvázat, az ereket, idegrendszert, izmokat, szívet, szemet stb. összesűrűsítve találjuk egy olyan kicsiny élőlényben, amelyik szemmel nem is látható. A vizsgáló ember egyszerűen elnémul az előtt a fölényes hatalom előtt, amely e végtelen piciny lényekben játszva oldja meg az élet legnehezebb problémáit.

Azonban nem is én akarok ezekről beszélni, hanem itt van nálam Gárdonyinak egy érdekes könyve; abból majd Péterffy Gida felolvas néhány oldalt, amelyik éppen ezekről a titokzatos kis lényekről szól.

A fiúk leheveredtek Péterffy szalmazsákja körül, ő meg, mint ilyenkor illik, köhintett egy párat és elkezdett olvasni.

Kiskerekes, nagykerekes.

Érdekes az egri Melegvíznek az állat-népe! A tó alja tele van vízi növénnyel, a vize meg télen-nyáron egyaránt meleg. A forrása olyan bő, hogy az elcsurgó víz malmot is hajt. Soha nem vizsgálta a benne lakó életet senki!

Pedig, hogy egyebet ne mondjak: ez a víz megcáfolja azt a tudományos állítást, hogy a hüllőknek télen aludniok kell, s hogy törvény ez, természeti törvény. No, a Melegvíz békái lekuruttyolják ezt a törvényt! Vígan kuruttyolnak télen által is! Ahogy elsétálok a Melegvíz mellett, lenyúlok a botommal a víz fenekére. Belekotrok. A bot végén egy csipetnyi zöld maszat marad. Teszem papirosba. Hozom haza. Itthon mindjárt kicsöppentek a maszat levéből egy gombostűfejnyi cseppet: illesztem a magam kis mikroszkópja alá. Nézem először ötvenszeres nagyítással:... mintha valami mohaszín bozótot látnék... Valami apró jószág ugyancsak rángatódzik a bozótban.

No mi ez? Mi történt itten? Erősebb nagyítást fordítok rá, az ötszázszoros üveget: a bokor erdővé válik. A zöldszínű tekervényes fák átlátszók. Fényes égben smaragd erdő! Benne szárnyatlanul röpködő, lencseforma, csaknem üvegszín állatkák. Lábuk nincsen. Az erdő egyik fáján egy szürkeforma, de szintén átlátszó testű cserebogár-forma állat. Lába ennek sincsen. Azaz, hogy mégis van: most látom, hogy van lába, de csak egy. Olyan lába van, mint a talpas lámpásnak. Csak egy! Azzal az egy lábával erősen megmarkolódzik egy vastag faágban, s veszett dühösen forgat a fején valami nagy kereket.

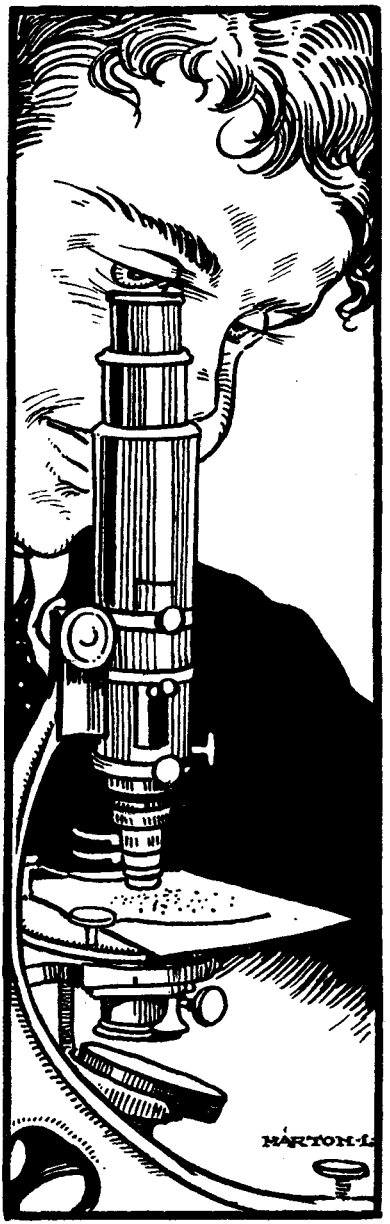
Mi fene szörnyeteg ez?! A kerék olyan igazi kerék, hogy időnkint, mikor meglassúl, látni lehet a küllőit is. De mégis csak egy az állattal. Mi a manót dolgozik vele olyan hevesen? Látom már: a víz apró vadait sodorja bele a kerékkel a torkába. A fején a kerék. A kerék közepe a szája. A víz gyors örvényléssel rohan a kerékbe

s kitör ismét az állat oldalán. Hanem ami a vízzel is lement, az benn-marad. S ekközben látom, hogy a szíve erősen ver. Talán százszor olyan sebesen, mint a mienk. Úgy mozog benne, mint a zsebórában a petyegő. De még annál is sebesebben. Látom, hogy csúszik le a besodort apró állat darabokra rágottan immár a kis fenevadnak a gyomrába. S látom, hogy két kis vörös szeme hogyan mered tigrisi vadsággal tovább is a körülötte lebegő állatkákra. Jaj annak, amelyik a sodrába kerül! Dehát mennyit akar még enni? Látszik rajta, hogy sokat. Időnkint, mikor már minutákig hiába dolgozott, össze-kapja kerekét és visszarándul. Úgy húzódik össze, mint a csiga. De egy szempillantás gyorsaságával. Aztán egy gólyalépetnyi kis időre rá megint kilövekedik egyenesre. A kereke ismét megindul, mintha valaki egy kifordult kofaesernyőt forgatna kerekesen a feje fölött.

Micsoda különös állatot találtam én? Haj, de borzasztó lelki-ismeretes nép a tudós! Egy tudós könyv csakhamar elém tárja, hogy egy rotátor nevű állattal ismerkedtem meg. És hát a tudós nem is csak ezt az egyet ismeri, hanem még valami négyszáz külön-féle fajt ebből az egy állatból! Le is írja minden porcikájukat az utolsó kis szemölcsükig. A fölfedezés dicsősége bizony elpuffyadt! No, de legalább megismerkedtem egy különös állattal. Mi szegény, hétköznapi emberek matuzsálemi életet élhetünk anélkül, hogy csak egy rotátorral is találkoznánk. A pocsolyát meg lábbal és erkölccsel kerüljük, — amennyire csak lehet. Olvastam a könyvet — érthetően van megírva, — meg is magyarázza mindjárt, hogy amit én szabályos keréknek láttam, az valami kör alakú rojt. Tudományos szóval: csillangó. (Hogy miért éppen csillangó és nem inkább sallangó, — nem tudom. Csillogni épenséggel nem csillog.) Hát nem kerék, csak keréknek látszik, mint mikor az iskolás gyerek madzagra kötött léniát forgat a feje fölött. Csak éppen, hogy ez sok léniát forgat.

No erre már kiesik a kezemből a könyv. Olyanfélét érzek, ami-lyen érzése Klimiusz Miklósnak lehetett, amikor lehullott egy mérföldekre terjedő lyukon át egy ismeretlen világnak az ismeretlen népe közé. Megint csak a mikroszkópra hajlok: nézem az érdekes ismeretlent, a kerékfejű szörnyeteget. Ez hát rettenetes úr a maga birodalmában! A kis lencsealakú fényes apró nép riadtan fickán-dozik el mellette s összegyűlik távolabb csapatosan egy-egy kis tisztáson, ahol már nincs veszedelem. Szeretném megolvasni: hányan vannak? Nem lehet. Sokan vannak, kavarognak, mint a rajzó méhek. És ez a sok állat, sok élet, mind egy mákszemnyi kis szétnyomott vízcseppben mozog. A két finomka üveglap, amely közé a vízcseppet tettem, olyan szorosan tapad egymásra, hogy nincs az a vékony női hajszál, amely odaférne s lám ezeknek az állatoknak az mégis akkora hely, hogy egymás körül kanyarognak, szögdelnek, szállongnak, láthatóképen vidáman. Oldalt pedig a zöld erdőben hajtonhajtja, forgatja a kerekét a náluknál hússzorta nagyobb rotifer, a vízcsepp sárkánya, — sodorja a vizet ádáz étvágy-gyal a gyomrába. Micsoda élet van itt? Micsoda ádáz küzdelem itt is a mindennapi kenyérért! De vigadás is közben-közben. Munka és játék, gond és öröm, üldözés, menekülés, mindenféle külön személyi érdekek, egy akkora világban, mint ennek az *i* betűnek a pontja.

S amodatovább meg csak ebben a pontocskányi tóben a lencse-

forma kis fürge amébák társas mulatsága: enyelgő játszadozása. Pedig hát ez csak egy kis erdőmellék. Egy kis tájkép egy sokkal nagyobb világrészből, mint amekkorát mink napkelettől napnyugatig s a zenittől a nadírig mérünk a mérnöki szerszámainkkal és csillagászati messzelátónkkal. Merthiszen ha egy mákszemnyi vízcseppben ennyi az élet, mennyi akkor a tóban? Nézem őket: Vajjon van-e ezeknek a teremtéseknek valami értelmök? Magukról csak tudnak talán valamit? A rotátor bizonyosan tudja, hogy miért forgatja a kerekét? Hiszen agyveleje is van. S a kis fényes amébák is bizonyára nem véletlenül iramodnak nagy rettenettel előle? S mily biztonságban érzik magukat amottan tovább! Hogy játszanak! Ahogy meg-megállnak egy-egy kis tisztáson, néha huszonöt-harminc is ott lebeg egymás körül, mint az iskolás leánykák, mikor társasjátékra csoportosulnak a majálison.

Ezek is. Lám az egyik megiramodik, s egyszerre belevegyül valamennyi a játékba: csoportosan keringélnek, szállongnak, mint a fecskék. Olykor kettő egymást kiválasztva kergetődzik. Miért kergetődzik? Jó kedvük van? Hogyan lehet jókedv értelem nélkül? Hiszen a kedv lelki valami. A jókedv lelki csiklandozottság. Eközben a kerekes óriás szorgalmas-gyorsan dolgozik tovább. Hogyan értik meg egymást? Hogyan beszélnek egymással? A szemükkel? mint az eb? A mozdulataikkal? mint a hangya? A szájukkal? mint az ember? És ha tán gondolkodnak is olykor, mit gondolnak vajjon

a világról? Bizonyára azt gondolják, hogy az egri Melegvíz a világ. És talán mondják is maguk között: Ez a végtelenség.

Mit tud ez a rotika, ez a Kerekes István, vagy Kerekes Sári arról, hogy ő most mikroszkóp alatt van? Ha tudná, bizony nem izzadna a munkába, hanem rémülettől dermedten várná azt a negyedórát, amelyben a levegő elfogy, a víz kiszárad s következik a halál. Nem, nem sejt ez a világa végéről semmit. Neki még most végtelen a világ. Vígan forgatja benne a kerekét: — Úgy élek, ahogy akarok! Ő nem lát engem. Nem tud arról, hogy én is vagyok. Ha látna, se láthatna. Olyan tömérdek az ő kicsinységéhez képest az én nagyságom, hogy nem bírná fölfogni a tekintetével. Mint ahogy a Csimborasszó tövében a fű bogárkája nem látja hegyét.

Ha valaki azt mondaná neki: — Hallod-e, atyafi, nem vagy ám te olyan nagy és hatalmas lény, mint képzeled. Vannak olyan lételők is, akik nem vízben élnek és oly nagyok hozzád képest, hogy még messzelátóval sem tudnál rajtok végiglátni! Nem is rajtok, csak a szemük egy pillaszálán. A kis szörnyeteg elmosolyodna ezen s talán így felelne: — Bizony jó kedved van édes atyámfia!...

Mikor a csillagokat nézem, szédülök a végtelenségnek azon a kis részén, amely a fejem fölött tündököl: Mekkora keze van az Istennek! Mekkora keze van, hogy ekkora golyókat hömpölyget a végtelenségben! Most, hogy ezeket a kis férgeket nézem, egy másik végtelenségnek a látható részén szédülök: Mekkora keze van Istennek! Mekkora az a kéz, amelyik ilyen apróságokat tudott alkotni? Hogy ezekbe az icike-picike teremtésekbe szívet tudott kötni s a szívbe még belül is csatornákat, idegeket, mozgató izmokat, vezetéket az agyvelőtől végig a testben, meg vissza. A kerekező szerszámot! Az akaratot, amely azt a szerszámot meg-megindítja, hajtja, megállítja!

És hát mi a világ? Én mosolygom ezt a kis vízcseppországot, hogy népet látok benne, amely bizonyára így érez: — *Ez* a világ és ezenkívül nincs semmi! Hát a mi emberi világunk? Melyik bölcs, melyik tudós pecsétje bizonyíthatja bizonyosnak nekem, hogy ez az emberi világ is, — Földjével, Napjával, Holdjával, csillagaival, — nem olyan vízcsepp a mindenségben, mint im ez itt a mikroszkópom alatt? Ők a maguk vízcseppjén túl nem ismernek más világot. Én sem ismerek a magam csillagán túl. Az ő világuk: vízcsepp a tóból. Az én világom: tűzcsepp a napból. Kihült tűzcsepp, amelynek a neve: Föld. És csak annyit tudok, hogy ez mind egy főcsillag körül kering. De mi van túlnan azon a főcsillagon? Kiskerekes vállat von: — Mi van az én világomon túl? Semmi. Hát mink, Nagykerekesek nem azt mondjuk-e: — A mi világunkon túl űr van! Vagyis: semmi. Nemrégiben alakult meg Budapesten a pozitívisták társasága, amely ezt írta a terme falára: Csak az a bizonyos, amit látok. A rotifernek nincs igaza. De hátha Comtenak sincs igaza?

Hátha mink, — emberi arcu rotátorok és amébák, — mink is egy felső látásnak olyan vizsgálata alatt vagyunk, mint az én látásom alatt Kiskerekes Pesta, s a körülötte nyüzsgő még apróbb népség. Aki elhintette az élet magvát a végtelenség mérhetetlen nagy barázdáiba és a vízcsepp mérhetetlen piciny tereibe, tudja: mit miért cselekedett. Ővele szemben a mi pozitív szemüvegünk bizony csak annyicska, mint a rotifer pozitív nyugalma énvelem szemben.

Én csak lefelé látok. Fölfelé az óriás földgolyók, napok és holdak miriárdjai nekem csak égi fehér szikrák: csillagok. A csillagok völgyeibe, rónáiba, hegyeibe már nem láthatok bele. Lehet, hogy Kiskerekes is lát lefelé épp így, épp efféle különös parányi életeket, mint ahogy én látok, s magát és világát épp úgy óriásnak tudja, mint én. De már azt se én nem tudom, se ő, hogy hol a végső határ az életek kicsinységeiben, s hol a másik határ az életek nagyságaiban? Hol végződik a valami s hol kezdődik a semmi? És hát hogyan kelt elő ez a napfényes, csillagfényes, végestelen-végtelen, csupa élet, sok világvalami abból a még végestelen-végtelenebb holt, hideg, vakfekete semmiből?

Ki tudhatta beleépíteni abba a partatlan, széletlen, határtalan, feneketlen semmibe fundamentum nélkül is ezt a hangtalanul járó fényes nagy örökmozgót, amelynek a neve: *Mindenség!* És ki tudta beleszerkeszteni ebbe az emberi mellbe és ebbe a mikroszkóp alatt látható parányi mellbe azt a kis magától-mozgót, amelynek a neve szintén lehetne: *Mindenség* . . .

Péterffy itt becsukta a könyvet s a parancsnok úr megszólalt:

— No, úgye fiúk, milyen érdekes volt! Most fogjátok megérteni, mennyire igaza volt annak a természettudósnak, aki azt mondta, hogy ha a világon semmi más nem volna, csupán egy lepke, ő a lepke szárnyából, annak páratlanul finom tökéletességéből, be tudná bizonyítani Isten csodálatos bölcseségét. És bizony nemcsak egy lepke szárnya van a világon; hanem az egész élet telve van köröttünk titokzatos valóságokkal, csak tágranyitott cserkész-szemmel járjunk köztük. A kiváló élettantudós, *Graber Vitus* az amoeba mozgásairól tárgyalva így írt: «Meg kell vallanunk, hogy ez a tünemény nagyon csodálatos s ha a teljes igazságot be akarjuk vallani, azt kell mondanunk, hogy az amoeba protoplazmarészecskéinek ide s oda való mozgása nehezebben érthető meg, mint a csillagok járása». És aztán tudjátok-e, fiúk, hogy vannak még ezeknél is kisebb élőlények! Olyan kicsinyek, hogy Gárdonyi sem látta, de senki emberfia még nem látta azokat. Ezeket már a legélesebb mikroszkóppal sem lehet látni (de szűrni lehet), azért ultramikroszkópikus baktériumoknak nevezik őket. Hát mi lehet ezeknek a hihetetlen parányi szervezeteknek titokzatos élete! Ha így nézzük magunk körül a világot és nyitott szemmel járunk a nagy természetben, szinte kitör az emberből a «Fohászkodás» gyönyörű imája:

A legmagasb menny s aether Uránjai,
Melyek körülted rendre keringenek,
S a láthatatlan férgek, a te
Bölcs kezeid remekelt csudái.

Te hoztad e nagy Minden ezer nemét
A semmiségből, a te szemöldököd
Ronthat s teremthet száz világot
S a nagy idők folyamit kiméri.

— Milyen érdekes apróságok ezek! — mondta Liska Zoli. Most értem igazán, mily tévedés azt állítani, hogy a természettudomány, a természet közelebbi megismerése hitetlenné teszi az embert! Sőt ellenkezőleg! Meleg szeretet s valami megilletődött ellágyulás ömlik el a lelken, valahányszor ezekben a fönséges apróságokban meg-megpillantja a teremtő Isten bölcseségét. Csak körül kell nézni, hallgatni: mindenütt a nagy Isten beszél itt hozzánk.

— Igazad van, Zoli. A nagy mathematikus s fizikus *Ampère* is így írt egyszer: «Csak tanulmányozd a természet dolgait, hiszen állásod kötelessége ez; de csak egy szemmel figyelj reájuk: a másikat állandóan az örök világosság felé fordítsd. Hallgasd a tudósokat, de csak egy füllel: a másikat tartsd állandóan nyitva mennyei barátod szelíd szavára. Ne írj, csak egy kézzel: a másikkal mint gyermek, kapaszkodjál Atyád ruhájába . . .» Vagy hallgassátok csak, mit mondott *Humboldt*, német természettudós († 1859): «Minden természetismeret vége s eredménye az, hogy az angyalok dicsőítő énekébe belevegyülve kiáltsuk: Gloria in excelsis Deo!»

Esik az eső, hull, hull.

Acserkésztábor szellemének legveszedelmesebb megpróbálója: a csendes, kitartó, naposeső is beköszöntött hozzánk tegnap este. Amikor kacagó napsütésben fürdik a világ, nem nehéz akkor semmi a táborban: krumplit hámozni, hajnalban tejért menni, sátrat rendbentartani . . . mindent, mindent vígan lehet elvégezni. Hanem ilyen nyálkás, elsavanyodott napon, mint a mai!

Tegnap este óta esik!

De nem ám olyan becsületes, nyári zivatarhoz illő zuhogással, hanem csak úgy szemelve, permetezve . . . néha jobban rákezdi . . . aztán megint szemel.

Első nap a táborban, hogy nem volt szentmisénk. Ez is az eső miatt. Pedig valahogy nem teljes nélküle a napunk! Olyan igazi lelki szükséglete itt mindnyájunknak a napi misehallgatás. A fiúknak több mint fele megy naponként a szentáldozáshoz. Nem hajtja őket senki; csak a lelkük viszi. Igaz,

nem is nehéz bűn nélkül élni ott, ahol oly közel érezzük magunkhoz az Istent.

Most aztán a szabadnapos őrs — jobbnak híján — nagy tudományos megbeszélésre jött össze a Sólymok sátrában. Persze, mi másról lenne szó, mint az esőről s a nedves levegőről!

— Hát látjátok — szólt a parancsnok úr —, a levegőnek összetétele is mutatja, hogy bölcs gondviselés irányítja a világ folyását. Te, Petyi, miből is van a levegő összetéve?

Petyi — igazi nevén Pista, a Tika bátyja — gondolkodás nélkül kivágta:

— Huszonegy rész oxigénből és hetvenkilenc rész nitrogénből.

— Nos, fiúk. Gondolkozzatok csak el, mily szerencse, hogy éppen ennek a két gáznak a keveréke és épp ily arányú keveréke alkotja a levegőt! Mert, ha jód, bróm vagy más gázok is keverednének a levegőhöz, egy-kettőre vége lenne a világnak. Vagy, ha csak más arányban is keverednék ez a két gáz, mondjuk: négy rész O + egy rész N, akkor is végünk volna: egy-kettőre elégnénk.

— De parancsnok úr, kérem, minden élőlény levegőt fogyaszt és ront; hogy van tehát, hogy mégsem fogy el a világból a jó levegő? — szólalt meg az egyik szalmazsákról Zipser Ervin, a Sanyi öccse.

— Bizony, fiúk, a világ levegőkészletének folytonos megújulása is érdekes dolog. Hogy mily sok nitrogént fogyasztanak el a szerves lények s mily sok oxigént minden légzés, erjedés, égés, gondolhatjátok. De hát, hogyan pótoljuk ezt?

— Talán gyárban lehetne előállítani? — szólalt meg Alszeghy, aki III-os létére talán vállalkozott volna is erre a feladatra, mert folyton a legfantasztikusabb tervekkel tartotta jól az őrsét.

— Gyárban, Zolti? No hallod? Micsoda óriási gyárak, szédületes kazánok, csövek, mennyi laboratórium, mérnök és munkás, mennyi gáztartály, csomagolás, behajózás, vasútra rakodás, szóval mennyi rengeteg emberi energia kellene ahhoz, ha a világ életéhez szükséges N-t vagy O-t magunknak kellene előállítani!

És íme, fiúk: Valaki levette a vállunkról ezt az óriási gondot és a nagy laboratóriumok helyett (amelyeket az embereknek kellett volna építeniök) milliárd számra épített apró, kis laboratóriumokat s felakasztotta azokat minden fára, bokorra.

— A falevelek? — kérdezte Clair Gyuszi, a Sólymok őrsvezetője.

— Azok, fiúk. Ezek elsőrendű laboratóriumok. Tudjátok, hogy a növények főtápláléka a szénany. Ezt azonban tisztán nem találják a levegőben, hanem csak szénsavvegyülékben. Mit csinál tehát minden levél? Felbontja a vegyületet, és az egyik részt: a szénenyt maga használja fel, a másik alkotórészt pedig: az oxigént kilöki magából.

— Jé! Hát akkor a fák körül s az erdőben azért friss a levegő, mert ott folyton sok az oxigén! — állapította meg egyszerre a kis Tika, akiről észre sem vették, mikor bejött a beszélgetők közé.

— No látod, mire jövünk így rá! És csak gondolkozzatok, vajjon ki tanította meg a faleveleket erre a bonyolult, de nekünk annyira hasznos kémiai munkára?

— De, parancsnok úr, kérem, — szólalt meg újra Zolti, mást is szeretnék kérdezni. Hogy van az, hogy a levegő el nem illan a nagy világűrbe? A föld, úgy-e, szédületes gyorsasággal rohan a világban. Hátha egy napon arra ébredünk, hogy a levegő a nagy rohanásban leszakadt a Földünkről s mi hoppon maradtunk? És úgy tátogunk levegő után kapkodva, mint mikor a csukát partra vetik . . .

— No, nem kell félni, Zolti, — nyugtatta meg a parancsnok úr. Aki az egész világgal rendelkezik, annak erre is volt gondja. Alaposan leláncolta a földhöz a különben bizony könnyen elillanó levegőt. A nehézkedési erő, a föld vonzóereje téged sem enged lerepülni a földről, de a levegőt sem. Húzza-vonzza magához a drága zsákmányt.

— De, akkor meg az hogy van, — kérdezte most meg Petyi, hogy az a magas levegőréteg, ez a 10 km-es nagy oszlop — mert úgy tanultuk, hogy oly magas — agyon nem nyom minket? Mert, ha levegő is, mégis csak nagy súlya lehet egy ilyen nagy légi toronynak.

— Ez már teljesen igaz! A levegő súlya minden felnőtt emberre kb. 10.000 kg.

— Tyhű, barátom! Hiszen akkor palacsinta lesz belőlünk! — ijedezett Zolti.

— Csak lenne! De Valaki megint gondoskodott erről is és úgy rendezte, hogy a bennünk levő levegő éppoly nyomást gyakorol kifelé, mint a külső levegő befelé; szóval a vége az, hogy az egész 10.000 kg-ból nem érzünk semmit...

— És, úgy-e, kérem, — vágott bele Palla Gyurka, akit eddig látszólag nem is érdekelt az egész társalgás, — azért

ered el az ember vére s jön orrán-fülén, ha nagyon magas hegyre megyünk, mert a külső levegő nyomása kisebb lett és a belső nyomás miatt elered a vérzés. Mi ezt tanultuk. Azért nem mentem tegnap tejért, mert egy hegyen kellett átmenni, amit a térkép 129 m-re jelez és az én orrom . . .

— Te, Gyurka! — szólt bele szemrehányólag Lajcsi, a Gyurka őrsvezetője. Az orroddal nincs baj, csak a lusta-ságoddal. 129 méter? Még 1000 m-t sem érzesz meg, nem 129-et!

Alig mondta ki Lajcsi az utolsó szavakat, nagy víztócsa zúdult a Gyurka nyakába. A hosszú beszélgetés alatt u. i. a harminc személyes sátor tetején összegyűlt a víz s ezt akarta Dömösi Gyurka kilökni a botjával; de minthogy a sátorlap felül nem zárt pontosan, bizony a Palla Gyurka nyakába is jutott az áldásból. Gyurka úgy ugrott talpra, mint egy hiúz s keserves arcfintorítások közt igyekezett kirázni a nyaka mögé hulló H^2 O-t.

A fiúk pedig azonnal énekelni kezdtek:

Minden vízbemártott test
A súlyából annyit veszt,
Amennyi az általa
Kiszorított víz súlya.

— Nem árt az, Gyurka, — nyugtatta meg a parancsnok úr a méltatlankodó ifjút. Tudod, hogy a víz mindig lefelé folyik, majd kijön a cipőd orrán, — mondta kis mosollyal. De igaz is, fiúk; ki tudna felelni a nehéz kérdésre: miért folyik a víz lefelé?

A kérdés olyan furcsa volt, hogy senki sem tudott rá válaszolni.

— Miért folyik lefelé? Hát fölfelé csak nem folyhat! — viccelt Gyurka keserves arcfintorítások között.

— A föld vonzóereje . . . — szólalt meg végre Péterffy.

— Persze, hogy az! Látjátok, ez is rendkívül érdekes dolog. Ahol élő lények élnek, ott vízre okvetlenül szükség van. Milyen nagyszerű tehát, hogy hegyről völgybe lefutó vizek keresztül-kasul szelik a földet! És hogy éppen elegendő víz van a földön: ha kevesebb volna, kiszáradnának a folyók; ha több, állandóan ködben élnénk. Tehát arra jó a folyók mozgása, hogy a víz, ez a nekünk annyira fontos anyag, meg ne poshadjon.

— És a tengerben? Ott már nem mozog a víz!

— Pedig ott sem szabad megromlania, mert ha ott el

kezd bűzleni, rothadni, bizony végünk van. Tehát ott is meg kell valamikép mozgatni a vizet.

— Nagy szélmalmokkal kellene felkavarni a tenger vizét, — vélekedett már megint a Zolti.

— Zolti, Zolti! Te még nem láttál tengert, azért gondolod, hogy szélmalmokkal felkavarhatod azt a rengeteg víztömeget. Hanem látod, Valaki megint nagyszerűen gondoskodott a tenger vizének felkavarásáról is, hogy az meg ne rothadjon. Amíg a víz a folyóban volt, a Föld vonzóereje húzta-mozgatta. Itt a tengerben azonban már nem segít a Föld vonzóereje sem, sőt ellenkezőleg: fogja, leláncolja a vizet. Nem segít a Föld? Hát majd segít a Hold! Minden hat órában az árral s apállyal jól megkavarja a tenger vizét. Ki rendezte ezt ily nagyszerű bölcseséggel?

És ki rendezte azt is, hogy azoknak a medencéknek a talaja, amelyek befogadják a rohanó folyókat, telve legyen sóval? A tengerbe ömlő víz így alaposan sóssá válik s nem rothad meg. Amíg mozgott a víz, medrében nem találunk sót, mert nincs is reá szüksége. Amint azonban megáll a tengerben, nagy tömegben várja már a só, mert enélkül elromlanék.

Itt Waigand Jóska is beleszólt:

— A multkor este Lali, a «főszakács úr», kint felejtette a konyha mellett a sós dobozt a földön s a reggeli harmattól nem is lehetett többé használni a péppé vált sót. És hát, ha ily érzékeny a só a legkisebb nedvességre is, az eső tönkre tehetné a föld összes sórétegét?

— Jól gondolod, Jóska, de Valaki megint nagyszerűen gondoskodik arról is, hogy a föld mélyében a kősót mindenütt agyag- és gipszréteg vegye körül, vagyis olyan anyag, amely a vizet távoltartja a sótól és így a só nem romlik el. Viszont a tengerben meg hozzájut a só a vízhez.

— De kérem, parancsnok úr, ha minden víz a tengerbe fut, hát egyszer csak tele lesz a tenger s nem fut többé a víz és kiárad a tenger.

Mondani sem kell, hogy ezt a Tika állapította meg.

— Lám, lám, ez elég nehézség, Tika, de csak nekünk, embereknek. Aki mindenről gondoskodik, erre is gondolt. Ott a Nap! Az úgyis oly mosolyogva tud sütni! Jó melegen rásüt a vízre s annak felszíne átalakul gőzzé. A gőz könnyebb, mint a levegő, tehát jó magasba emelkedik. Ott fönn azonban hűvösebb a hőmérséklet s a gőz felhővé sűrűsödik. A szél elhajtja jó messzire a felhőket, míg valahol azok ismét lezuhogtatják tartalmukat.

— Jé! Hát akkor az a víz, amelyik az előbb a nyakamba zuhant, tengervíz volt? — álmélkodott Gyurka.

— Igaziban szólva csakugyan tengervíz volt, csak elpárolgott tengervíz só nélkül. Aminthogy a felhő sem más, mint fölöttünk úszó tenger. Fiúk, ti még erre talán nem is gondoltatok: egész óceánok úszkálnak fejünk fölött és bizony jaj volna itt minden élőlénynek, ha azok egy darabban szakadnának le. De, íme ez a szörnyű nagy víztömeg még ott a magasban apró cseppekre bomlik s úgy hull le. De még így is baj lehetne, mert az ilyen magasból leeső csepp is átütne levelet, virágot, talán háztetőt is. Tehát itt a levegő: ennek ellenállása részben mérsékli a cseppek ütőerejét, részben meg ferdére téríti függőleges útjukból a cseppeket s így azok nem ütnek akkorát.

— Vagyis, akkor ez a levegőréteg kitűnő, nélkülözhetetlen pajzsunk nekünk?

— Bizony az! Az angol *Joule*, a modern hőelmélet egyik megalapítója már kifejezte ugyanezt a gondolatot, mikor így írt: «Nem tehetem, hogy csodálkozással és hálával ne teljek el afölött a bámulatos alkotás fölött, amit a természet Alkotója teremtményeinek oltalmára kigondolt. Atmoszféra nélkül, mely pajzsként föd bennünket . . ., állandóan ki volnánk téve egy végzetszerű és kikerülhetetlen bombázásnak!»

— Parancsnok úr, kérem, miféle bombázásról beszél Joule? — szólt közbe Zolti, aki kissé bámészkodott már, de akit a bombázás szó azonnal felvillanyozott.

— Hát a meteordarabokról, amelyek nyakra-főre őrült szaladással hullanak ma is Földünkre, csak az a szerencsénk, hogy mihelyt a Föld légkörébe érnek, a levegő ellenállásába ütköznek. Még pedig minél gyorsabban jönnek, annál erősebb a levegő ellenállása, annál nagyobb a surlódás, azaz annál hamarább szétégnek. Ha a levegősurlódás le nem porlasztaná ezeket, bizony oly óriási sebességgel jönnének, hogy halált hozna reánk minden szilánkjuk.

— Azon is gondolkodtam már — szólt most Jóska, mily bölcs dolog az, hogy a télen hidegben lehulló eső nem hideg, fagyott víz alakjában zúdul nyakunkra, hanem puha, lágy hótakaró formában.

— Igazán, parancsnok úr. Mi lenne a világból, ha fagyott víz esnék télen hó helyett?

Ezt persze megint Zolti kérdezte.

— Hát cifra világ lenne, Zolti. Egy pár perc alatt fagyott

jégoszlopokkal volna tele az utca s mindegyik oszlop közepén ott halódnék egy aszfalthoz fagyott ember. A fagyott víz bevonná a fákat, megölne minden rügyfészket s nem lenne tavaszra fakadás. De a jéggel bevont szántóföld sem tudna lélekzeni, ott is kipusztulna minden magvetés. Szóval megfagyna az élet . . . Viszont így meg ellenkezőleg, a hótakaró kitűnő bunda a földnek.

— És milyen gyönyörűek a hópelyhek s az ablakok jégvirágján a hókristályok, — mondta Waigand Jóska. Zugligeti villánkban havazó délutánokon a bátyámmal oly hallgató csendben tudunk elálldogálni az ablak mellett s nézni, mint hull künn selymes puhán a sok pompás hópehely.

— Igen. Micsoda pompás szabályok szerint alakulnak milliárd s billió számra! És ki az ő alakítójuk? «Ez a természetük, ez a törvényük.» Igen. De ki írta elő nekik a törvényt, amelynek engedelmeskedniök kell? Mert a hó is rettentő veszedelem lenne ám, ha egy tömegben zúdulna a nyakunkra, mint egy rettenetes lavina. Mikor téli délutánokon oly lágy selymesen szállingóznak a gyönyörű hópelyhek, nem is jut eszébe az embernek megkérdezni: Vajjon ki szedte ily kedves, csodálatos pelyhekre a fönt gomolygó nagy lavinát?

— Parancsnok úr, kérem, — szólalt meg Clair Gyuszi, most látja az ember Vörösmarty szép disztichonjának igazát.

— Melyikre gondolsz, Gyuszi?

— «A természet örök könyvét forgatni ne szűnjél! Benne az Istennek képe beírva vagyon.»

— Ugyanezt mondta már a nagy csillagász, *Keppler* is a XVII. század elején, mikor így írt: «Lélekben látom azt a napot, amelyen az ember a természetből úgy ismeri meg Istent, mint a Szentírásból és örülni fog mindkét kinyilatkoztatásnak». Látjátok fiúk, az egész természet egy nagy felütött képeskönyv, amelyben minden lap változó színekkel, változó szavakkal, de ugyanannak a hatalmas Teremtőnek fönségéről, erejéről s jóságáról beszél.

Hallgassátok csak, mily szépen mondja a Zsoltárok Könyve:

«Isten nagyságát hirdeti az ég,
A mennybolt vallja kezei művét.
Egy nap a másnak ezt harsogja át,
Erre tanítja éj az éjtszakát.
Nem hanggal, — nem beszéddel,
Nem hallható igékkel;
Végig a földön szárnyal ő szavuk,
Világ végéig elhat szózatuk.» (18. zsoltár.)

Tehát fiúk, csak jókedvvel tűrjük az esőt is. Igen nagy áldás az a világra. Ha a víznek ez a körforgása nem volna, nem virulna zöld pázsit a mezőkön, de kenyeretadó kalász sem rengne a földeken, sem erdő nem zöldelne hegyeinkben. Eső nélkül kopár, kihalt lenne a Föld, akárcsak a hideg, élettelen Hold . . .

— Süt a nap! Süt a nap! — rontott be lélekszakadva Lamberg Imre.

A nagy beszélgetésben a fiúk észre sem vették, mikor az ég lassan derülni kezdett s most a szenzációs hírre, mint a villám pattantak ki a tábor elé. Már akkor a félcsapat kint sütkérezett.

A megszakadt felhők közül diadalmasan ömlött szét a melegen simogató, éltető napsugár.

Milyen erős a pókháló?

Hát mibe fogadjunk? — süvített végig a nagy természet néma ölén Bittenbinder Miklós hangja.

— Hát mibe? — felelte vissza nem kisebb hangerővel és a biztos győzelem tudatában Dömösi Gyurka. De akkorra már vagy nyolc-tíz fiú is körülállotta a vitatkozókat.

— Ha te nyersz, elmosogatom ma a konyha minden

edényét, ha meg én nyerek, akkor te mosogatsz! Gilt? — kérdezte Miki.

— Rendben van! — felelte Gyurka.

— Min akartok fogadni, fiúk? — kérdezte a parancsnok úr, akit ekkorra már szintén idehozott a vitatkozás nagy lármája.

— Kérem, parancsnok úr, — felelte Gyurka, Mikivel «értelempróbát» játszottunk és ebben adott fel egy kérdést, amin aztán nem tudtunk megegyezni. Azt kérdezte, melyik a világon a legerősebb kötél? Ujjé! Ez semmi! Hát a hajókat húzó acéldrótkötél! — feleltem neki.

— Nem bizony, — mondja Miki, hanem: a pókháló! Ki hallott még ilyet?

— Pedig, tudod-e, Gyurka, hogy Mikinek alighanem igaza van? — szólt a parancsnok. Mondd, Miki, hogy jutottál erre a gondolatra?

— Tegnap egyedül sétáltam a kis erdei ösvényen és egyszer csak egy mogyoró nagyságú keresztespók jelent meg előttem a levegőben. Valósággal ott lebegett a semmiben, aztán meg hirtelen fölfelé kezdett menni a levegőben. Azt hittem, a szemem káprázik. Min lebeg ez a hatalmas test és min kúszik fölfelé? Ha hirtelen ki nem süt a nap és erős fénysugara segítségemre nem jön, még most sem tudnám, hogy a pók egy láthatatlanul finom pókhálószálon mutatta be ezt az egész cirkuszi bűvészetet. Azóta meg vagyok győződve, hogy nincs az az acéldrót, amelyik ilyen, szinte láthatatlan finomság mellett ekkora súly húzása alatt el ne szakadjon. Szóval a pókháló erősebb, mint a drótkötél, ... szóval: Gyurka, mehetsz mosogatni!

— Mosogatni ugyan nem kell Gyurkának, — szólt közbe a parancsnok úr szelíd mosollyal, — mert a fogadás nem történt meg; hanem, ha érdekel titeket, inkább elmondok egyetmást a pókok tagadhatatlan művészetéről. Mert az igaz, hogy a pókok valóságos takácsművészek. A hálójuk anyaga a potrohukban levő fonómirigyek által kiválasztott folyadék, amelyet a potroh végén található rendkívül finom csövecskéken, a csévéken át préselnek a levegőre s a folyadék a levegőre érve rögtön fonállá meredvedik.

— Nohát, erre sohasem gondoltam! — csodálkozott Miki. Hogy ez az erős «kötél» folyadékból van?

— Pedig most jön a még érdekesebb dolog! A keresztespóknak, amit tegnap láttál, kb. 2000 csévéje van. Az a

szinte láthatatlanul finom «egy» szál tehát, amin előtted produkálta magát, olyan «egy» szál, amely kb. 2000 szálból van egybecsavarva.

— Hallatlan! Milyen vékony lehet akkor az az igazán egy szál, amelyik egy csévéből jön ki?

— Bizony ezt nehéz még csak elképzelni is! Ha 2000-szeresen nagyító mikroszkóp alá helyeznők, csak akkor látnók olyannak, mint egy emberi hajszál.

— No halljátok, fiúk, — szólalt meg Gyurka, most már kezdek én is illő tisztelettel nézni a pókhálóra.

— Hát ha még azt is meghallod, Gyurka, hogy milyen okosan és gazdaságosan dolgozik a pók! A csévéket u. i. szabályozni is tudja. Ha bizonyos célra vékonyabb szál is megfelel, nem működteti mindet; ezenkívül irányítani is tudja őket, hogy a belőlük kijövő fonalak a kívánt célnak megfelelőleg fonállá, szalaggá vagy nyalábbá egyesüljenek. Szövőszerszáma a lábai végén lévő fésűs karom, ennek a fogai közt vezeti s ennek a segélyével hurkolja, köti, nyomja egymáshoz a fonalakat.

— És igaz az, parancsnok úr, kérem, hogy a pókhálók is különbözőek?

— De még mennyire igaz! A háló alkata, felépítési módja, illetőleg a pókhálószál felhasználása szinte a pókfajok szerint változik, pedig van elég pókfajta, csak a hazai fajok száma megközelíti az 1000-et. Legegyszerűbb a házipók hálója, mellyel az istállók, kamarák, pincék zugai tele vannak. Praktikus, mert sűrű szövedékében nagyobb rovarok is biztosan fennakadnak, de minden csinosság nélkül való. Sokkal szebbek a keresztespóknak köralakú nagy hálói, melyek mindig függőlegesek. Ha egy ilyen hálót jól megfigyel az ember, hamar feltűnhetik, hogy a hálót tartó főfonalak egymástól néha igen messze fekvő tárgyakhoz vannak erősítve s az ember szinte megmagyarázhatatlannak tartja, hogy ilyen távoleső helyekre, hogy is tudta a pók a háló tartószálait kipányvázni. Pedig a póknak a dolog nem is okoz különösebb fejtörést.

— Kérem, parancsnok úr, nekem éppen ezt adta ki a napokban megfigyelési próbára az őrsvezetőm. Elmondhatom, mit láttam?

— No, Jóska, ez érdekes lesz. Hát mit láttál?

— A pók először is felmászott egy falra az ereszhez. Itt egy helyre odaragasztotta fonalának a végét. Közben a mirigyeiből kijövő fonalon szépen leereszkedett egy fa-

rakásra, hova a fonalat szintén odaragasztotta. Ezen az első szálon aztán visszamászott, de a most hozott fonalat már nem tapasztotta az elsőhöz, hanem fésűs karmaival attól eltartotta s feljutva az ereszhez, azon oldalt tovább mászott s az új szál végét az előbbi szál tapadási pontjától messze szilárdította oda. Ez az új feszítő fonal tehát már ferdeirányú. Igy oldalt mászkálással készítette a többi nem függőleges feszítő pányvákat is, melyek mikor már készen voltak, csak akkor kezdett a tulajdonképeni hálószövéshez nagy geometriai szakértelemmel, a sugár irányában futó s az ezeket harántul spirálisan összekötő fonalak bámulatosan szabályos vezetésével. Mondhatom, csupa élvezet volt ez a megfigyelés!

— Én meg mondhatom, hogy kitűnően feleltél meg feladatodnak. Csak majd még azt is figyeljétek meg, fiúk, mint csap áldozatára az éhes pók. Mert hiszen a pókháló természetesen arra való, hogy a szerencsétlen áldozatok azon fennakadjanak. Maga a pók valami falevél alatt, vagy más eldugott helyen rejtőzködik, honnan a hálót esetleg nem is látja, lábát azonban ravaszul rajta tartja a háló egyik vezérfonalán, melynek rezgéséből rögtön megtudja, ha valami akadt a hálóba.

— És igaz az, parancsnok úr, kérem, hogy van olyan pók is, amelyik a földbe fúrja lakását?

— Igaz. Ezért nevezik is «aknázó pók»=nak. Az aknázó= pók kopasz domboldalakban vízszintes csövet fúr. Ez a lakása, melyet sűrűn szövedékkel kárpitoz puhára. Az üreg száját elzáró ajtó minden tekintetben igazi mestermű. Ez az ajtó nemezszerű sűrű pókháló szövedék, mely felül egy ponton össze van szőve az üreget bélelő kárpittal, azzal tehát tulajdonképen egy darab. E pont az ajtó sarka. Minthogy az ajtó felül van, automatikusan záródik, olyan bámulatos pontossággal, hogy a mi ajtóink hozzá képest kontár tákolmányok. A pók, mikor az ajtót készíti, ravaszul földmorzsákat is sző bele, hogy aztán az ajtót a környező földtől alig lehessen megkülönböztetni. Még csak éppen egy jóféle lakat hiányzik róla; ezt azonban úgy pótolja a pók, hogy ha kívül valami gyanus motoszkálást vesz észre, az ajtóhoz szalad s azt lábaival teljes erejéből húzza befelé.

— Ez egész muris, — szólalt meg Sanyi. Én meg azt olvastam valahol, hogy van olyan pók is, amelyik víz alatt él.

— Van. Ez a «vízi búvárpók». Ide figyelj, Sanyi, mert

ennek a ravaszsága ám az igazán muris! Mocsarakban a víz színe alatt 15—20 cm-re gyűszűnyi búvárharangot épít sűrű szövedékből, melynek vázát vízinövények kúpalakúlag összekötözött szárai és levelei alkotják. Munkája közben a víz alatt abból a levegőből lélegzik, melyet potroha szőrei között a levegőről hoz. Ha a harang kész, megtölti levegővel. Hogy? A harangtól a víz színén levő valamely növényhez húzott szálon, mint valami hídon a levegőre megy, aztán ismét lebukik a harang alá s ott a potroha szőrei közé tapadt levegőt, melytől potroha ezüstösen csillog, lábaival lesepri magáról, mely aztán felszáll a harangba. Ezt addig ismétli, míg a harang körülbelül $^2/_3$ részig megtelik levegővel. Ekkor aztán megtelepszik benne úgy, hogy potroha, melyen légzőszervei vannak, a levegőben van, feje pedig lefelé a vízben s így leselkedik apró víziállatkákra

— Nohát ennél ravaszabb állatot már gondolni sem lehet!

— Pedig, Gyurka, még nem beszéltem az aviatikus pókról.

— Miről, parancsnok úr? Repülő pókról?

— Bizony arról. Mert ilyen is van. Repülőgépjük nem kerül sokba: egyszerűen néhány méter hosszú pókhálófonatból készítik, de leleményes módon. Ez a pók felmászik valamely kiálló tárgy, pl. egy fa csúcsára, ott fonalat bocsát s amikor annak kezdő végét odaerősítette, ő maga jól belekapaszkodik a fába, a széllel szembe állva feltartja potrohát s tovább ereszti a fonalat, melyet a szél a levegőben ide-oda lobogtatva, összekúszál. Mikor így 10—20 cm. hosszú fonalat már engedett, a fától elszakítja a fonalat, a képződött repülőkészülék ekkor tehát már csak a pók potrohával van összeköttetésben. A pók erősen megkapaszkodva tovább ereszti a fonalat s így a kuszált pókháló-pamat rövidesen annyira megnő, hogy a szél már erősen bele tud kapaszkodni. Ha a pók e repülőkészülék húzásának már nem tud ellenállani, bekapva lábait, hirtelen elengedi a fát s e pillanatban az elszabadult pókhálópamatot tovarepíti a szél pókostól együtt. Derült, szeles őszi vagy tavaszi napokon a levegőben szállingózó ú. n. őszi fonál vagy bikanyál nem más, mint egy-egy ilyen primitív repülőgép, melyen egy-egy nyugtalan vérű pókocska indul világnak.

— De milyen érdekes is ez, parancsnok úr, kérem! —

szólalt meg Waigand Jóska. Hogy minden állatnak megvan a magához való esze, sőt találékonyság és művészi készség tekintetében néha az embert is fölülmúlják. Amire az emberiség csak évezredek hosszú szellemi munkájával jött rá, azt néha az állatok ösztönösen gyakorolják már évezredek óta. Honnan tudják ezek? És ki volt a tanítójuk?

— Tudjátok, fiúk, ki volt a tanítójuk? Az, akiről az Úr Jézus mondotta, hogy tudta nélkül egy veréb sem fordul le a háztetőről.

Útban a Galyatetőre.

Ma egy órával hamarább fújta Lajcsi az ébresztőt: az első nagy kirándulás előtt áll a csapat, megyünk a Kékesre, szegény csonkahazánk legmagasabb csúcsára s onnan át a Galyatetőre. Két fájóslábú fiút, meg Lalit és Jóskát otthon hagytuk a tábort őrizni, mi többiek pedig friss kedvvel vágtunk neki reggel hétkor a madárdaltól hangos hajnali erdőnek.

Jó másfélórás menetelés után a nagyszerű tölgyesben egyszer csak összeroppant szálfákhoz, letarolt részhez érkeztünk. A mult hónapban tombolt óriási vihar törte derékba a százados fák nagy tömegét. A parancsnok úr leültette a csapatot tízóraizni. Nem volt ugyan még kilenc óra sem, dehát első pihenőt akartunk tartani. Tavaly lehullott falevelek ezrei zörrentek lépéseink alatt s pattanó zajjal recsccsentek meg a kidőlt törzsek száraz gallyai az elhelyezkedő fiúk súlya alatt.

— Mennyi halott fekszik itt köröttünk! — törte meg a csendet a parancsnok úr szava. Évezredek alatt ki tudja hány faóriás feküdt el már így, halálra roppanva a szélvésztől, vagy betegre őrölve a szútól. Köröskörül nagy temető fölött állunk. És mit gondoltok, fiúk, hová lettek a földredőlt törzsek? Hová lesz a minden ősszel lehulló milliárdnyi levél? Hiszen csak pár évig maradjon meg a levél s hullott ág egymás hegyén-hátán, s ez a toronymagas gaz megfojtana minden életet. Hát hová lettek azok? Karcsi! Piszkáld csak meg botod hegyével magad alatt a talajt . . .

Négyen is kaptak botjuk után. Sárgás, halovány, nyirkos, félig rothadt levélréteget túrtak fel botjukkal.

— Ime, nézzétek. Minden elszáradt fűszál, minden lehulló falevél új meg új erőforrás, új tőke a talaj számára.

Mert hát gondolkozzatok csak rajta: hogyan lehet az, hogy a termőföld, ez az áldott anyaföld soha ki nem merül? Nézzétek csak jól meg ezt a feltúrt levélréteget. Amint ledől egy fa vagy lehull egy levél, a föld mélyéből millió s millió gomba rohanja meg, mint megannyi apró manócska, s zajtalan szerény munkával alkotóelemeire kezdi bontani áldozatát. Éppen olyan anyagra, amilyen az új fa táplálásához szükséges. Ki tanítja meg ezeket a láthatatlan manókat a nehéz feladatra: mint kell éppen olyan elemekre bontani a holt ágat s száraz levelet, aminőkkel az eleven új fa s viruló új levél táplálkozni képes?

Mikor aztán e kis tudósok elvégezték munkájukat, jön az eső s beszivárgó vize szépen odavezeti a fa gyökeréhez az éltető táplálékot. Így keletkezik a halálból s rothadásból új élet.

— És ha nem dolgoznának azok a gombák és bacillusok? — kérdezte Lamberg Imre.

— Akkor bizony a föld egy-kettőre kimerülne. Először elfonnyadnának a növények, utánuk elvesznének az állatok s emberek; temetők síri csendje borulna az egész világra. És hogy ez nincs így, hanem hogy a halálból folyton új élet fakad és hogy ezeknek a láthatatlan kis kémikusoknak, a gombáknak s bacillusoknak megszámlálhatatlan milliárdjai ily ügyesen dolgoznak, mindez nem magától van. Mindezt Valakinek így kellett rendeznie. Valakinek, akiben megvan — ezerszeres fönségben — mindaz az erő, szépség, fakadó élet, amit itt magunk körül látunk . . .

A fiúk elgondolkozva néztek maguk elé.

De Ferencfy egyszerre csak elkezdett vihogni. Mindjárt sejtettem, hogy megint valami «stiklit» csinált. Nem volt nehéz felfedeznem: mialatt a parancsnok úr beszélt, ő az előtte ülő Palla Gyurka ingét teledobálta valami sündisznótüskés gömböcskékkel. Minden telitalálat nagyszerűen megragadt a cserkészingen.

— Ti, fiúk, nem is tudjátok, milyen érdekes terméssel dobálództok. Mit gondolsz, Gyurka, miért olyan ragadóstüskés az a termés?

— Az, kérem, azért van, hogy minél messzebb el tudjon terjedni.

— No ez helyes. De itt megint gondolkozóba esik az ember, hogy honnan tudja ez a kóró, hogy legjobb lesz ilyen termést hoznia? És a gyermekláncfüvet ki tanította meg, hogy egész kis léghajókra rakja magvát? És a szilfát,

hogy szárnyas magvakat hozzon? És a mákot, hogy a termése tetejét egész szitává lyuggasssza, hogy ha a szél megmozgatja, mint valami kerti locsoló rostája szórja szét fekete magvait?

És aztán van Dél-Afrikában egy még érdekesebb ravasz növény, a «harpagonphyton». A termése csupa-csupa szúrós kampó, akármelyik oldalról nyúlsz hozzá, rád tapad. Ravaszul lapul a földön; jön egy gyanutlanul legelésző szarvasmarha vagy óvatosan portyázó oroszlán, rálép véletlenül a tüskés termésre s az nyomban beleragad a patájába. Szegény állat nem tudja, mi okozza azt a szúró fájdalmat; elkezd vadul vágtatni. Minden lépéssel mélyebben szúródik talpába a tövis, persze annál eszeveszettebben száguld kínzó fájdalmában, míg végre a sok csapkodással összetörik a termés héja s amerre csak futkos az állat, mindenfelé szétszóródnak a magok. Éppen ez a célja ennek az egész ravasz berendezkedésnek, hogy a magok attól a helytől, ahol teremnek, minél nagyobb távolságban szóródjanak ki. Dehát ki tanította meg erre a nagyszerű találmányra ezt a dél-afrikai kórót?

— Kérem, parancsnok úr, — szólt Róka Bobi, én olvastam valami Csendes-óceáni szigetről, amelyet a tűzhányó lávája végigégetett és mégis néhány év multán megint borítva volt növényekkel.

— Igen, ez a Krakatau-sziget. És a legérdekesebb az, hogy a leközelebbi szárazföld 200 kmnyire van ettől a szigettől. Tehát ennyi légi utat kellett megtenniök azoknak a szárnyas magvaknak a széláramlásban, vagy eddig kapaszkodtak a tüskés magok a madarak karmaiba. Az ilyen megfontolások kiváltják mindnyájunkból a neves fiziológusnak, *A. W. Volkmann*-nak szavait (Bericht über die Sitzungen der naturforschenden Geselschaft, Halle 1874, 27—36 l.): «Bár nem vagyunk képesek szemünkkel látni és kezünkkel megfogni egy terv szerint működő alap-okot, mégis következtetünk létezésére azokból a jelenségekből, amelyeket csupán csak ilyen alap-okra lehet visszavinni . . .»

«. . . Ha egy pusztában, emberek által látszólag soha nem járt vidéken, faragott s malterral összeragasztott négyzetkövekre akadnánk, gyöngeelméjűnek tartanók azt, aki ilyen kőrakásban nem ismerne fel olyan építkezést, amely csak célkitűzés után jöhetett létre. Ámde a szervezetek tervszerű összefüggése jóval fölötte áll e művészi építkezésnek . . . Én minden szerves fejlődés főokát egy bölcs hatalom mun-

kájában keresem, aki célok szerint dolgozik, s aki a keletkezés folyamatához a föltételeket megválasztja s össze is hozza.»

— Hanem, Novák Bandi, ugorj csak egyet s onnan a patak partjáról hozz néhány nefelejtset.

Bandi egy=kettőre visszajött.

— No most elemezd csak nekünk, mit látsz a virágján.

— Látom a virág égszínkék koronáját, középen a bibét és öt porzót. A mélyedés közepe felé a kék szírmok már narancssárgába mennek át, ebből sárgás sugarak futnak ki. Az egyes porzók tövénél puhaszőrű vánkosokat látok . . .

— Helyes, Bandi. Jól tudsz megfigyelni. Most gondolkozzatok csak, fiúk. Tudjátok=e mire való a virágkehely kéksége? Ugye arra, hogy hívogassa a rovarokat: «Erre tessék jönni». Mire valók a sárga sugarak? Ez a közelebbi eligazítás, akár a cserkészek → jele: «Helyes út! Erre tessék jönni, a porzók tövéhez. Itt a kis vánkos alatt tartom a finom mézet.» A méh nem is kéreti nagyon magát: vájkálkotorász a mélyen eldugott mézkamrában, közben azonban szőrös lábára rátapad a porzó virágpora s beporozza azt az új virágot, a mely ismét magához csalogatja mézével.

Csak nézzétek meg — fiúk — jól ezt az igénytelen kis nefelejtset. Melyik vegyész tudna abból a sáros, nyirkos földből ily üde, eleven színeket előhozni? És melyik festőművész tudna csak kigondolni is annyi százezernyi virágfajtát, amennyi a földön van?

Ami szépség csak van a világon, minden Istentől van. Belőle fakad. Szép a Nap, mikor májusi hajnalon fölkel. Szépek a csillagok, mikor csendes éjtszakán reánk ragyognak. Szép a fűszálon rengő harmatcsepp. És szép ez a kéklő kis nefelejts is. Amint egy német költő mondja:

Die ganze Welt ist wie ein Buch,
Darin uns aufgeschrieben
In bunten Zeilen manch ein Spruch,
Wie Gott uns treu geblieben.
Wald und Blumen nah und fern,
Und der helle Morgenstern
Sind Zeugen vom seinem Lieben. *(Geibel.)*

— Gyurka, te jól tudsz németül, mond csak el a fiúknak, mit jelent ez a vers.

— «Olyan az egész világ, mint egy könyv; tarka sorokban sok mondat van megírva benne arról, hogy Isten mily

hűséges hozzánk: erdő és virág közel s távolban és a fényes hajnalcsillag, mind az ő szeretetének tanúi!»

— Hanem a pihenés ideje letelt. Ferkó, add ki a parancsot a szedelőzködésre. Szemét ne maradjon a tízórai nyomán! Öt perc mulva aztán indulunk tivább — a Kékesre!

Egér a sátorban.

Ma hajnaltájban velőt fagyasztó sikoltás verte fel a Sasok őrsének sátrát. Az őrök lélekszakadva rohantak a kétségbeejtő hang irányába, ahol nyárfareszketéssel didergett a szalmazsákján a kis Tika. Arca kékült-zöldült, míg nagynehezen kinyögte az őröknek:

— Egér volt. De igazán egér volt. Végigszaladt a szalmazsákomon és — brr! — még most is reszketek . . .

— Hát ezért volt az a rémes riadó? No hallod Tika, ilyen botrányt csinálni!

Szerencsére csak az őrök hallották, a Sasok közül nem ébredt fel senki. Nekik akár ágyúzhatnának is!

Hanem a Pacsirták őrsvezetője, az ezermester Lajcsi, hogy Tikát megnyugtassa, ebéd után azért mégis nekiült egérfogót gyártani. Egy deszkalapra sűrűfonású drótkalitkát erősített, belsejébe pedig összevágott drótdarabokból egy egyre szűkülő bejáratot készített, amelynek végén lesz majd a csalogató szalonnadarab. A fiúk érdeklődve nézték a szenzációs munkát. Nem sok cserkésztáborban gyártottak még ilyet.

— Tudjátok-e fiúk, hogy van egy növény, amelyik épp ily ügyes fogót készít, mint a Lajcsi, — szólalt meg a parancsnok úr. «Nepenthes destillator» a neve. Hosszú, vékony szálban végződő levelei végén egy-egy kis kanna áll merő-

legesen. A kannák szélén finom mézet izzad ki a növény, amelyre észnélkül rohannak a nyalakodó hangyák, méhek, rovarok. Hanem a gyanútlanul lakmározó kis bogár egyszerre csak belebukik a kannába — s nem tud többé kijönni. Hegyes szőrök állanak ki a kanna falából szemben a menekülni próbálóval, akárcsak itt a Lajcsi drótjai. A kanna fenekén meg ott vár a «haláltenger», (olyasvalami, mint az emberben a gyomorsav), amelyet szintén a ravasz növény izzad ki magából, s amely felfalja s megemészti a beléje került áldozatot.

— Ime, a «struggle for life», a küzdelem az életért! szólalt meg Ferkó segédtisztünk, akihez — mint műegyetemistához — már jól illett ez a bölcseleti megállapítás.

— Kétségkívül: küzdelem az életért. Örökös nagy harc folyik a világon. Az állatvilág küzd a növényvilággal s a növények az állatok ellen, növények s állatok harcolnak egymás közt is, de ha jól utánanézünk, látjuk, hogy mindez nem vaktában, össze-vissza megy, hanem ez a küzdelem is egy része annak a páratlanul finom s megdöbbentően fönséges tervnek, mely szerint ezt az egész világot igazgatja annak Teremtője. És én nem tudom, mi beszél szebben előttem Isten fönségéről: a csillagoknak s égi testeknek a mérhetetlen nagy világja-e, vagy akár a legkisebb növények gyökere, levele, sejtje.

— A növény sejtje? Parancsnok úr mindenben felfedez valamit, csodálkozott Dömösi.

— Igen, fiúk, tanuljatok meg látó, megfigyelő szemmel járni a természetben s mindenütt észrevenni az Isten kezenyomát. Ez nagyszerű cserkészfeladat! Bizony a növény sejtje!

Tudjátok, hogy minden élőlény legvégső alkotó eleme a sejt. A sejt olyan kicsiny, hogy szabad szemmel nem is lehet látni; néha nem nagyobb, mint egy milliméter századrésze. Valami titokzatos nyálkás anyag van benne: a protoplazma; ez hordozója a növényi és állati életnek. És ez a szemmel nem is látható csöppség, a sejt, él! De hogyan él? Miért él? Mi az élet? Ezekre a kérdésekre senki sem tud megfelelni.

Figyeljetek csak ide. A sejt fala kezdetben igen vékony; azonban a benne keringő protoplazma egyre vastagítja. Hogy a sejtfal kifeszítve maradjon, belülről nagy — néha egész 20 atmoszférás — nyomásra van szüksége. Meg is van ez a nyomás. De honnan van, ki adja? — nem tudjuk.

Hogy a sejt s általa a növény növekedhessék, a protoplazmának a sejtfalon át különféle anyagokat kell felszívnia. Ez is megtörténik, pedig a sejten semmiféle nyílást, pórust nem lehet észrevenni. Hogyan történik? — nem tudja senki.

De nem szabad ám a sejtnek mindenféle táplálékot felvennie! És valóban: a sejt válogat, hogy mit és mennyit vegyen fel. Hát ki válogat itt? Ki irányítja annak a milliárdnyi sejtnek munkáját, amennyi csak egyetlen egy élőlényben is van? — megint nem tudjuk. De nézzük csak tovább. Hogy a növény fejlődhessék, sejtjeinek szaporodnia kell. De hogyan történjék ez a szaporodás? Protoplazma nélkül nincs sejt, viszont a sejtből a protoplazma ki nem jöhet. Hát akkor hogyan keletkezzék új sejt? Valaki megint nagyszerűen segített a dolgon: ha a sejt elég naggyá fejlődik, válaszfal képződik benne s két darabra esik szét, azaz oszlik. Az új sejt ismét oszlik és így nő a gyökér, törzs, ág, levél, virág, gyümölcs. Csak egyetlen tavaszi éjtszakán billió és billió új sejt jön létre. Reggel örömmel látjuk az új fakadást, de ki gondol rá, hogy mily titokzatos dolgok történnek, míg az új hajtás előbujt?

— És kérem, parancsnok úr, én olvastam valamikor, hogy a növények gyökerei valami csodálatos alkotások.

— Valóságos remekművek! Gondolkozzatok csak el rajta, honnan van az, miféle erő hozza létre azt, hogy a fa gyökere lefelé fúródik a földbe ugyanakkor, mikor törzse meg feltör a magasba! Ugyanaz az erő egyszerre két ellentétes hatást idéz elő! A növénytan erre így felel: mert a gyökér «geotrop» (föld felé forduló), a törzs meg «heliotrop» (nap felé forduló). Igen, igen; de kitől kapta ezt a sajátságát? A növény némelyik sejtje fölfelé törekszik, a másik meg lefelé. Miért nem megy mind fölfelé? Vagy mind lefelé? Ki dirigálja? Persze a növény erre nem tudna felelni. De azért a gyökerével megy-megy lefelé.

— Nehéz munka lehet átfúrni a kemény földet, úgy-e, parancsnok úr?

— Nehéz-e? Hihetetlenül nehéz. Mert nem tudja kiásni útja elől a földet, hanem félre kell szorítania. Az pedig kemény munka! Hiszen emlékszel, hogy a sátortetőt tartó középső vasrudat mily «hó-rukk»-olással tudtátok csak alig 20 cm-nyire is leverni. Pedig az hegyes vas volt, ez meg gyönge, hajló gyökérszál! Csak próbálna meg valamelyiktek egy drótszálat 1 m-nyire a földbe szúrni! Meglátná, mily

munka ez! És tudjátok, hogy pl. egy nagyobbfajta töknek mennyi az összes gyökere?

— Van néhány méter is — vélte Petyi.

— Néhány méter, Petyi? Huszonöt kilométer! Igen: egy nagy tök összes gyökérszála 25 km-t is elér! Hát azok a szemmel nem is látható, kis sejtek honnan szedik ezt a rettenetes erőt? Nézd csak ezt a hatalmas tölgyet is, amely alatt ülünk. No, Liska, te már letetted az I. osztályú próbát! Itéld meg, hány méteres lehet?

— Lehet úgy 15 méter.

— Tehát 15 méter. Képzeljétek csak el: mily széles körzetben kellett ennek a tölgynek ebben a kemény, köves talajban szétfúrnia gyökérzetét, hogy viharral dacolva büszkén állhasson! Hiszen a kis Pacsirták őrse alig bírta leverni a sátorkötél erősítő cölöpjeit! És mikor a multkor Lajcsi fejébe vette, hogy a táborzászlóhoz lefűrészelt gyertyánnak nem hagyja bent a tönkjét a földben, hanem kiássa, úgy-e, félnapi verítékezés után mégis otthagyta: ásott, fűrészelt, csákányozott s mégsem bírt vele! Honnan veszi a gyökér ezt a nagy erejét, amellyel a Lajcsi baltája fél nap alatt nem tudott megbirkózni?

— A gyökér csak arra van, hogy tartsa a fát? — kérdezte Tika.

— Az csak az egyik feladata. A másik, hogy táplálja. Az is érdekes, hogy ez a kettős feladat látszólag ellentmond egymásnak. Mert úgy-e, hogy a gyökér a fának támasza legyen, keménynek, vastagnak, szilárdnak kell lennie. De hogy táplálkozni tudjon, ehhez még vékony gyökér kell. Ezért vannak a vastag gyökér mellett a hajszálgyökerek is. A hajszálgyökerek szívják fel a talajból a növény táplálékát. De hogyan? — ez is titokzatos dolog. Csak vizet mennyit kell felszívniok ezeknek a hajszálgyökereknek! Pl. elhinni is alig fogjátok — pedig pontosan kimutatták —, hogy egy százéves bükkfa csak egyetlen nyár alatt 9000 kg vizet párolog ki a levelein keresztül. Képzeljétek csak el, mily óriási munkát jelent ez a gyökérnek! Mert a víz egy részét a gyökerek szívják fel a talajból.

Pedig a hajszálgyökereknek nem csak a víz egy részét kell megszerezniök, hanem részben a növény többi táplálékát is. Ezek: hidrogén, oxigén, nitrogén, kén, foszfor, azután kálium, kalcium, magnézium, vas. És a gyökerek minderre rá is akadnak (persze vegyületekben), s mindegyikből éppen annyit szívnak fel, amennyire a növénynek szüksége van.

— És kérem, van azoknak valami szivattyújuk, mint a tűzoltóknak? Vagy hát hogyan szívják fel? — kíváncsiskodott Tika.

— Bizony ez is nagyszerű dolog, hogy hogyan szívják fel a táplálékot a növények? A tűzoltók gőzpumpával dolgoznak; s a növény? Nincs pumpája, mégis Valaki megint gondoskodott arról, hogy fölmenjen a táplálék. Még pedig jó magasra. 20—30—40 méter magasra is, egész a fa csúcsáig!

— Igen, mi már tanultunk a kapillaritás törvényéről — szólt Laci.

— Az, az, fiúk, a hajszálcsövesség törvénye! De ez csak megállapítja a tényt, hogy így van! Hanem miért van így? Ki emeli a 9000 kg-ot hat emelet magasra ebben a fölöttünk lombosodó bükkben?

Hanem a gyökér óriási munkájáról mondok még egy érdekes dolgot. Egy botanikus furcsa leletre akadt egy nagy fa gyökerében. Tudjátok, mit talált benne? Egy cipőtalpat.

— Cipőtalpat? — álmélkodott Imre. Hát az hogy került oda?

— Tudjátok, fiúk, valaki a földbe elásott egy rossz cipőt s történetesen efölé hullott egy mag. A mag gyökeret hajtott s próbálta lefúrni gyökerét a földbe. Megy-megy lefelé, egyszer csak beleütközik a cipőtalpba. Mit csináljon szegény gyökér? Kétségbeessék jövője során? Nem. Merészet s nagyot határoz. A vastag bőrtalpon ugyan nem tudja átfúrni magát, hanem mikor a talpat felszegezték a cipőre, árral alaposan összeszurkálták. És íme: a gyökér annyi vékony hajszálgyökérré oszlik szét, ahány lyuk van az útban álló cipőtalpon, a hajszálgyökerek átbujnak a lyukakon s alól megint egy gyökérbe egyesülve fúrják magukat tovább a mélybe.

— Nohát, parancsnok úr kérem, ebből a szívós munkából mi is tanulhatnánk. Mert ha valami útunkba áll vagy valami nem sikerül, mi milyen könnyen elkedvetlenedünk!...

A falevél munkája.

Tudjátok-e, hogy a gyökér munkájánál még sokkal meglepőbb a falevél munkája! A levél a fa tüdeje (azzal lélekzik) és a fa szája (a gyökerek mellett részben táplálékát is azzal veszi fel). De a levél egyúttal a fa gyomra is, mert itt alakítja át magába a felvett anyagot.

— Az ám! Mi is tanultuk, hogy azért szárad el az a fa, amelyet levelétől megfosztanak — mondta Zipser Sanyi.

— No hallod, Sanyi! Ha valakinek kiszedik a gyomrát, tüdejét s száját! . . . De a levél csak akkor tud ennyi bonyolult feladatnak megfelelni, ha elegendő számban van a fán, ha megfelelő alakú és a levegőnek s napsugárnak kellően ki van téve.

— Nem lennének jók erre a nagyon nagy levelek? — kérdezte Péterffy.

— Nem bizony! Azokat a szél széttépné, eső leverné, meg nagyon elzárnák a levegőt a fától. Azért fakadnak azok a kedves kis levelek, mindegyik olyan alakban, amelyik jobban megfelel a fának: kerek=, ovális=, szív=, nyíl=, nyárs= alakú, recés= vagy símaszélű=, bolyhos= vagy símafelelületű levelek. De ki irányítja ezt a tömérdek változatosságot mindig a célnak legmegfelelőbben? Ki irányítja az erdő billiónyi sejtjeit föl=föl a magasba, a tömérdek levélbe? Te, Gabrielly; szakíts csak le egy levelet. Mit látsz rajta szabadszemmel?

— Egy főér szalad középen; belőle jobbra=balra bordák jönnek ki; ez a váz. Ezt aztán alul=felül a levél húsa borítja.

— Helyes. Most azonban nézz jól az erekre. Tudod=e, hogy ezek nemcsak csontváz gyanánt vannak ott, hogy tartsák a levél alakját, hanem ezek a levelek tápláló, öntöző csatornái is. Fölöttük van kifeszítve a levél húsa. Ennek legfelsőbb rétege, az epidermis is igen érdekes sajátosságokat mutat. A trópikus vidékeken olyan fényes, mint a tükör, . . . azért, hogy a túlsok meleget visszaverje. Északon meg fénytelen, azért, . . . no, Petyi! . . .

— Azért, hogy annál jobban megfoghassa a kevéske napsugarat.

— Néha meg tüskés az epidermis . . .

— Tessék csak idenézni, példa gyanánt — mutogatta Novák Bandi a csalánszúrásos lábát.

— . . . a kevés esőjű pusztában meg vízelnyelő szőrözetük van. No és aztán, hogy hogyan történik a levelekben az élelem átalakítása meg a napsugár felraktározása, erről a bonyolult kémiai munkáról órákat kellene beszélni. És a zöld színt adó chlorophil képződéséről! A «ricinus communis» levelének pl. egy mm^2=nyi területében 402.200 chlorophil=szemecskét olvastak meg!

— Jé!! Nagy munka lehetett ám azt megszámolni! — ijedezett Himpfner Pali.

— De most csak néhány adatot mondok el a levelek működéséről. A tápláléknak be kell kerülnie a sejtek protoplazmájába. Hogyan történik ez a folyamat? A gyökér felszívja a nedvességet és a táplálékanyagokat egész a levelekbe. Itt találkoznak a kívülről jövő szénennyel, amit a növény a levegő szénsavából szed ki. Ami fölösleges víz és oxigén van a táplálékban, a levelek azt kidobják a levegőre s most a chlorophil a levélbe felszívott táplálékanyagot a napsugár hatása alatt átalakítja a növény anyagává. Ha ez kész, más ereken gyorsan visszasiet a táplálék a növény testébe, törzsébe s a szükségnek megfelelően szétoszlik: gyökérbe, kéregbe, ágba, virágba, gyümölcsbe.

Magát a történést, hogy *valóban* így megy a dolog, biztosan tudjuk; évenként milliárd számra újul meg előttünk. De, hogy *miért* van így és *mily erő* irányítja állandóan sikerre ezt a bonyolult folyamatot, ezt megérteni máskép nem lehet, csak a bölcs Gondviselés működésével.

Ezért mondtam, fiúk, hogy tanuljunk meg látó szemmel járni a szép természetben.

Tanuljunk meg úgy nézni a legkisebb falevélre is, hogy egy gondviselő Atya szeretetének titokzatos szépsége sugárzik arról. Egy Atyáé, aki mindenütt jelen van s aki mindennek — a legkisebb bokornak is — szeretettel s hűséggel gondját viseli. Az előbb Pali nagyot csodálkozott, mily munka lehetett egy mm^2-ben 402.200 chlorophil-testecskét összeszámolni. De akkor mily fönségben villan elénk az Isten képe, aki számlálatlan évezredek óta nem megszámolja, hanem teremti, létrehozza az őserdők rengetegeinek nagyszerű birodalmát!

A méhecske tudománya.

Jaj, jaj... Gyuszi... Hol a Gyuszi?... Hamar egy kis szalmiákszeszt!»

Gyuszi volt a tábori kézi gyógyszertár kezelője; Rékássynak pedig, aki a fenti szaggatott segélykiáltásokat hallatta, nem volt semmi más baja, mint az, hogy egy tévelygő méhecske rászállott az orrára s bizony — megcsípte. Pont az orra hegyét! Erre tört ki az éktelen lárma... Összeszaladt a fél tábor. Rékássy dagadt orral ugrándozott; markában az élettelen, merénylő méhecske.

— Látod, Laci, mily ostoba állat az a méhecske, amelyik

más dologban meg hihetetlenül okos, — kezdte meg a társalgást a parancsnokunk, miután a szalmiákszesz kissé lelohasztotta a fiú fájdalmát. — Téged ostobán megcsípett s nem tudta, hogy egyetlen csípése életébe kerül, mert fulánkja beletörik a sebbe s akkor vége. És tudjátok-e, fiúk, hogy ugyanez a méh más dologban, pl. a felső matematikában meg fölülmúlja akármelyik nyolcadikost?

— Matematikában? . . . csodálkoztak a fiúk. — A méh és a matematika! Hogy kerül ez össze?

— Nos, üljetek le kissé, majd mindjárt meghalljátok.

A fiúk izgatottan tömörültek a parancsnok köré s törökülésben helyezkedtek el.

— Hát tudjátok, hogy a méhek kemény munkával építik a lép méztartó sejtjeit. Érthető tehát, hogy olyan formát akarnak építeni, amelyik a legtöbb mézet fogadja be, de azért a legkevesebb anyagból s legkevesebb munkával készüljön. Erre legmegfelelőbb a hatszögű hasáb alakja, amelyet egy, 3 rombuszra bontott hatszögű lap zár el.

De milyen legyen a zárólap szöge? Ez a nagy kérdés. Reaumur megmérte a szögeket s mindegyik sejtnél úgy találta, hogy a tompaszög 109° 28′, a hegyesszög pedig 70°32′.

Erre Reaumur elméletileg is meg akarta a kérdést fejteni és így adta fel a tételt: «Adva van egy hatoldalú edény, amelynek alapja 3 rombuszlap. Milyen nagyoknak kell lenniök az alaplapok szögeinek, hogy a legkevesebb anyag felhasználásával a legnagyobb teret zárják be?» A rendkívül bonyolult számítás eredménye aztán az lett, hogy akkor leggazdaságosabb a munka, ha a zárólapok rombuszaiban a tompaszög nagysága 109° 26′, a hegyesszögé pedig 70° 34′.

— Nagyszerű! Tehát csak 2′-et tévedtek a méhek — szólt Gyuszi.

— Valóban, bámulatos dolog! Amit az okos számtantudósok szögmérővel s logaritmussal és nagy szellemi munkával számítanak ki, azt a sötétben, zsúfolt kaptárban dolgozó kis méhecskék nagyszerűen megcsinálják! De nemcsak nagyszerűen, hanem még sokkal jobban, mint a tudósok. Hogy miért mondom: «sokkal jobban?» Azért, mert a történetnek még nincs vége. Most jön még a csattanója.

— Ez érdekes, parancsnok úr. Mi jön még? — kívánciskodott Waigand Jóska.

— Hát az jön, fiúk, hogy egyszer egy hajó szerencsétlenül járt a tengeren. A kapitányt felelősségre vonták, hogy ott volt a sok mérőeszköz s logaritmustábla a hajón, miért

nem számította ki jobban az utat! A kapitány védekezett, hogy ő egészen jól számított és mégis megtörtént a szerencsétlenség: hibásan jött ki a hosszúsági fok s ez okozta a hajótörést. Utánanéztek számításainak s azok teljesen helyesek voltak. Igen, de az eredmény mégis téves! Végre rájöttek az okra: a logaritmustáblában hiba volt. És most jön a szenzáció! Kijavították a logaritmustábla hibáját és a kijavított logaritmustáblával újra kiszámították, hogy a rombusz szögeinek mily nagyoknak is kell lenniök. S tudjátok most mi jött ki? A tompaszögnek 109° 28'-nek, a hegyesszögnek pedig 70° 32'-nek kell lennie! Vagyis pontosan olyannak, amilyennek a méh építi. Tehát nem a méh hibázott, hanem a sok számtantudós. Mikor ezt halljuk, mintha a teremtő Isten bölcseségének egy sugara villanna meg előttünk.

— Nem is tudtam, hogy a méh ennyire intelligens állat — vélte a kis Bodócsi Miklós.

— Nem a méh intelligens — folytatta a parancsnok úr —, mert hiszen ő erről az elképesztő okosságáról mitsem tud;

hanem az az intelligens, aki ezt az ösztönt beléhelyezte. Annak a teremtő Istennek látjuk végtelen intelligenciáját, bölcseségét, aki a méhet és minden teremtett lényt felruházott az élethez szükséges ügyességgel s tudnivalóval.

Mert nézzétek csak, fiúk: a méhnek — akarva, nem akarva — hatszögletű sejtet *kell* építenie. Más formát nem tud (tehát nem intelligens). A fecske csak az ősi, évezredes fészekalakot tudja rakni ma is. A pók a régifajta hálót szövi ma is, jeléül annak, hogy nem ők találták ki azt a nagyszerű ügyes munkájukat, hanem ők csak munkásai a dolgoztató Istennek. A pók gyönyörű hálót sző egy nagy üvegdobozban is, pedig — ha csepp esze volna — tudhatná, hogy ott ugyan hiába várja a legyet. S a tyúk a sziklán is szorgalmasan kapar, pedig ott csak nem találhat magot!

A tölcsérsodró.

Tudjátok-e, fiúk, hogy van egy csepp bogárka, a légynél valamivel kisebb «szőlőeszelény» (rynchites betulae), amelyik meg még a méhnél is nagyobb matematikus. Mert a méh csak logaritmussal dolgozik, de ez meg egyenesen differenciál- és integrálszámítással.

— És miért adta fejét ilyen szörnyűségekre? — borzadozott Waigand Jóska.

— Azért, mert igen nagy feladatot kell megoldania: először is csak kevés petét tud rakni s ezek is nagyon érzékenyek a nap és nedvesség iránt; aztán el kell rejtenie ezeket a rablók elől; végül pedig gondoskodnia, hogy a kikelő vak pondrók azonnal helyben táplálékhoz jussanak. Gondoljátok csak el, ha a maga kis eszével gondolkoznék ez a tölcsérsodróbogár, miket mondana vajjon magában?

Először is azt kell tudnom — így gondolkoznék —, mit esznek az én kikelő pondróim. De honnan tudjam én ezt? Aztán meg mily ellenségtől kell őket megvédenem?

A kis bogárka azonban nem gondolkodik, hanem cselekszik. Cselekszik nagyszerűen, céltudatosan, eredményesen! Nyírfalevélből tölcsért csinál. De mit gondolsz, Jóska, hogyan?

— Hát a levelet hegyétől száráig összegöngyölgeti.

— Csalódol. Ahogy te gondolod, valóban az lenne a legegyszerűbb megoldás — neked. De nem ám ennek a

szegény apró kis bogárnak! Neki nincs annyi ereje, hogy a levél középső erét is fel tudja göngyölíteni.

— Hát akkor a levél valamelyik oldalán kezdi s így az ér a közepére esik s ahhoz nem kell nyúlnia.

— Megint tévedsz! Mert így is fel kellene göngyölnie az egész levelet, ez pedig szintén «emberfeletti» munka egy ilyen csöpp bogárnak. Meg az is fontos, hogy a begöngyölés után a levél elszáradjon, mert a friss levelet a pondrók nem tudnák megemészteni.

— Hát akkor a levelet keresztben kettémetszi s csak a feléből sodor tölcsért . . .

— Az sem lehet, Jóska! Ha a középső ér nem marad meg, akkor meg földre hull az egész tölcsér.

— Hát akkor kérem, itt megáll az ember esze.

— Látod; a tied megáll, de azé a kicsiny kis bogáré nem. A nyírfalevél szegélyét egyszerűen evolvendául veszi fel és oly természetesen, mintha soha életében mást sem csinált volna, differenciál- és integrálszámítás segítségével a hozzátartozó evolutumot a levélbe metszi. Tehát: a levél jobboldalát a szélétől a középső érig, nem egész egy percnyi munkával egy álló «S» betű alakban, a baloldalát pedig szintén egy percig sem tartó rágás után fekvő «∽» alakban keresztülmetszi; aztán a jobboldalt a szélétől az érig felgöngyölgeti, majd a baloldalt e köré fonja, s végül lehajtja a levél hegyét s ez lesz a tölcsér fedele. Csak ezzel az álló S és ferde ∽ alakú bevágással lehetséges, hogy ez a pöttömnyi bogárka fel tudja sodorni a levelet (ami még így is nagy teljesítmény részéről), továbbá, hogy a levél nem rúgódik vissza, azaz így lesz legtartósabb a tölcsér és végül így lehet azt teljesen bezárni.

És — ami még érdekesebb — ezeket a bevágásokat nem is minden levélen egy helyen eszközli; ha t. i. nagy a levél, akkor a hegyéhez közelebb metszi át s munkakímélés szempontjából nem az egész levélből sodor tölcsért. Ha meleg az időjárás, úgy végzi a metszést, hogy a középső főér hamarosan elszakadjon s a tölcsér lehulljon a nedves földre, mert különben elszáradnának a tölcsér apró lakói. Ha meg nedves és hűvös az időjárás, bezzeg a nedves földön rothadnának el, tehát igen vigyáz, hogy a főeret be ne vágja s így a tölcsér le ne hulljon.

Hát, fiúk, itt kell aztán egy «csapat csodálkozz»! Mert honnan tudja mindezt ez a 6 mm-nyi kis bogár? Soha ilyet nem látott, nem tanult — és mégis gondolkodás, töprengés

nélkül, mint valami magától értetődő dolgot, a legnagyobb pontossággal csavarja remekművét. Ti, Ferkó, a műegyetemen tanultok differenciálszámítást, tehát tudod, hogy a körevulutumból könnyű ugyan a megfelelő evolvendát megszerkeszteni, de nem könnyű ezt megfordítva csinálni, mint ahogy a tölcsérbogár teszi; mert ez a differenciálszámításnak bonyolult átvitele a mértanra.

— Kérem, engem különösen az időérzéke lep meg — mondta Ferkó. — Hát tudja ez a bogár, hogy a nagy melegben be kell vágnia a főeret is, hogy aztán lehulljon a tölcsér?

— Nem tudja, Ferkó. De ép az az érdekes, hogy úgy tesz, *mintha* tudná; eljárása csak előttünk tűnik fel bámulatos célszerűnek, ő — szegény feje! — nem tud erről semmit. Mikor u. i. meleg van, a nagy meleg idegrendszerét izgatja s dühösen vagdal-nyiszál a levélbe. Fogalma sincs, miért vagdalkozik akkor olyan hévvel; csak mi tudjuk ezt s ámulunk-bámulunk, hogy egy fönséges nagy Kéz, egy csodás, bölcs Hatalom mily lélekzetelállító érdekesen tudja vezetni, őrizni, gondját viselni a legkisebb senkibogárnak is, mikor úgy teremtette ezt a csöppséget, hogy a meleg izgassa idegrendszerét és vagdalkozásra ingerelje.

— Ez olyan érdekes volt, hogy már nem is fáj az orrom — szólt Laci nagy örvendezve.

— Az ugyan nem az érdekességtől nem fáj — sietett Gyuszi megvédeni patikusi tekintélyét —, hanem azért, mert olyan kitűnő szeszt adtam rá. És ha máskor is megcsíp a méh, csak szólj nekem . . .

Még a lepkék is rádióznak?

Parancsnok úr, kérem, — kiáltott fel Zipser Sanyi az ebéd utáni pihenő alatt — tessék csak nézni ezen a sárga virágon azt a molyszerű kis lepkét. Olyan furcsán mozgatja a csápjait!

— Alighanem rádiózik — felelte a parancsnok.

A fiúk hangosan felkacagtak. Alszeghy Zsolt még hozzá is tette:

— Parancsnok úrnak viccelni tetszik.

— Nem viccelek én, Zoltikám, hanem inkább valami nagyon különös probléma jutott eszembe a Sanyi megfigyelése nyomán. És újra ismétlem, hogy a Sanyi lepkéje, amelyik olyan sajátságosan mozgatja a csápját, alighanem

rádiózik. Még pedig lead is, meg felvesz is, szóval szórakozik és eldiskurál a szomszéd mezőn egy másik virágon ülő valamelyik láthatatlan lepketársával . . .

— Hát ez szédületes dolog — szólt bele a csapat rádiószakértője, Wagner Miki, aki rádiósmérnöknek készült. Hiszen még az emberek is, a legvérmesebb rádióamatőrök is csak álmukban vágyakoznak a kölcsönös adás-vétel megoldása után, és ki tudja, mikor lesz belőle még a mindennapi életben is használható valóság . . .

— . . . Úgy van, Miki . . . addig ennek az igénytelen kis lepkének már évezredek óta megvan az a hallatlan képessége, hogy csápja útján valamiféle jelet küldhet párja felé, és ezt a jelet a messze távolban megérzi a másik lepke, erre csápjait ide-oda mozgatva keresi az irányt, ahonnan a jel jött, majd fölkerekedik és nyílegyenesen repül a párja felé.

— Kolosszális! — szaladt ki Miki ajkáról a kedvenc szójárása.

Gida meg is jegyezte:

— Ma már tizennyolcadszor mondja, hogy «kolosszális».

— Most azonban egészen jogosan mondta. Magát a jelenséget az emberek ugyan már régebben megfigyelték, de nem tulajdonítottak neki nagyobb jelentőséget. Miután azonban mi, emberek, eljutottunk korunk legnagyszerűbb fölfedezésének, a rádiónak birtokába, hogy ez a csodálatos fölfedezés elbizakodottakká és fönnhéjázókká ne tegyen minket, éppen kapóra jött a megállapítás, hogy hiszen a lepkék már évezredek óta rádióznak! Eleinte az volt a feltevés, hogy a lepkéknek ez az érintkezése hanghullámok vagy szag útján történik, de ma már kimutatták, hogy erről nem lehet szó.

— Hogy mutatták ki?

— Egész egyszerű kísérlettel. A lepkét olyan dobozba zárták, amelybe sem a hang, sem a szag be nem juthatott, és ennek ellenére is felfogta a másiknak hívó jelét.

— Dehát akkor, mikor a lepke a csápját nyugtalan kereséssel mozgatja, tulajdonkép az irányított antenna problémáját oldja meg!

Ezt a megjegyzést persze csak rádiós-szakértőnk tehette meg. A parancsnok meg is dícsérte érte:

— Egész jól gondolod, Miki. Mikor a lepke különböző irányban mozgatja csápjait, amint az az imént föltűnt Zipser Sanyinak, alighanem a másik által küldött elektromágneses hullámok irányába akarja beállítani. Ezt meg-

erősíti az a tény is, hogy rögtön utána fölszáll és egyenes irányban repülni kezd a másik felé, tehát csápjai segítségével találta meg a helyes irányt.

— «Csapat csodálkozz!»

Ez a Sasok őrsvezetőjének vezényszava volt, de valamennyien szótfogadtak neki és teli tüdővel «csodálkoztak»:

— Ejha! Ejha! Ejha! No de ilyet? Jéééé!...

— De mégis csak fantasztikusan hangzik — folytatta tovább Miki —, hogy a lepke elektromágneses hullámokat termeljen magából. Ez egészen hihetetlen!

— Pedig bármilyen fantasztikus is, mégis el kell ezt fogadnunk! Annál is inkább, mert hiszen tudnak a rovarok más fantasztikus dolgokat is produkálni. Vannak állatfajok, — mint pl. a legyek —, amelyek meg fel tudják fogni az ibolyántúli sugarakat, holott az ember érzékszervei erre képtelenek.

— És erre hogy jöttek rá az emberek?

— Megint egész egyszerű kísérlettel. Tudvalevő dolog, mily szívesen sütkéreznek a legyek a napfényben. Két légzáró dobozt készítettek, egyiket ólomból, a másikat kartonpapirosból. A két dobozt egymás mellé helyezték, válaszfalaikat átlyukasztották és az ólomdobozba legyeket helyeztek. Most a két dobozt ibolyántúli sugarak hatásának tették ki. E sugarak az ólomfalon nem képesek áthatolni, ellenben annál könnyebben hatolnak át a papírdobozon. Néhány perc mulva az ólomdobozban egyetlen egy legyet sem lehetett találni. Igen, mert a legyek mind átsétáltak a papírdobozba, hogy ott az ibolyántúli sugarak fényében sütkérezzenek.

— No hát, milyen érdekes dolog — csodálkozott Alszeghy Zoli.

— Dehát, parancsnok úr, kérem, az a buta kis lepke tud minderről? Tudja ő, mi az az antenna, elektromosság, rádió stb? És mikor az ember is csak megfeszített szellemi munkájának óriási diadala gyanánt tudja előállítani a rádiónak komplikált alkatrészeit, akkor ez a csöppnyi féreg honnan vette ezt a tudását, ezt a képességét?

— Bizony, ezen el lehetne órákig elmélkedni. Mert az biztos, hogy a lepke minderről nem tud semmit. Nem tudja, mi az elektromosság, nem tudja, mi az antenna, és bizony nem a saját munkájával szerezte meg ezt a titokzatos «rádiózó» képességét. Dehát honnan szerezte? Ki adta neki? Úgy-e, nem adhatta más, mint az a végtelen Úr, aki ennek

a világnak rejtett erőit és óriási égitesteit, apró kis lepkéit és szédületes hegycsúcsait, élő és élettelen teremtményeit egyetlen teremtő akaratával létrehozta és akinek keze nyomára lépten-nyomon ráakadunk, ha nyitott szemmel járunk a nagy természetben.

A lebegő légy s egyebek.

Ma délelőtt — gyönyörű napsugaras időben — nagy zajjal állta körül egy csomó fiú Róka Gyulát, vagyis inkább a mikroszkópját, amit magával hozott a táborba. Gyula ugyanis észrevett egy ritka, fecskefarkú

lepkét s negyedórai hajsza után végre is elfogta egy dombtetőn. Lihegve, izzadva jött vissza a táborba:

— Alaposan kifárasztott a betyár! Olyan magasan jártam utána, hogy majdnem nekiszaladtam a Napnak . . .

— Ojjé! — nevetett a Gyula őrse.

A lepke szárnyából aztán egy csipetnyit a mikroszkóp alá tettek és ez okozta a csődületet.

— Te Gyula, hadd nézzem már én is! Igazán olyan csodaszép?

— Hogy szép-e? Mesés! Bámulatos!

— Látjátok, fiúk — szólt a parancsnok úr. — A multkor a szörnyű nagy csillagok ejtettek minket bámulatba, most meg a mérhetetlen apróságok. Nézzétek is meg jól azt a lepkeszárnyat, annak finom felépítését. Nincs az az emberi művész, akinek alkotása csak meg is tudná közelíteni. Éppen az a nagy különbség van a kettő között: az emberi mű csak addig szép, míg nagyjából, messziről nézzük; tedd mikroszkóp alá a legszebb Munkácsy-képet, vagy a leghíresebb Canova-szobrot s mit látsz? A képen össze-vissza mázolt vonalakat, a szobor arcán durva barázdákat. De ha a Teremtő művét, egy igénytelen virágkelyhet, egy pókhálószálat, egy lepkeszárnyat, egy vízcseppet teszünk a mikroszkóp alá, elál a lélekzetünk a rend s célszerűség feltáruló szépségei előtt. Igy értette Diderot, a hitetlen francia író, mikor ezt mondta: «A lepke szeme és szárnya elég ahhoz, hogy egy istentagadót összemorzsoljanak».

— Kérem, parancsnok úr, tessék csak idenézni! — kiáltott bele Liska Zoli; — itt egy légy áll a levegőben. Olyan, mintha fel volna függesztve, de a fonalat nem látni. És olyan érdekes hangot ad . . .

Zoli felfedezésére persze minden fej a jelzett irányba fordult és mi sem természetesebb, minthogy a megriasztott légy egy hatalmas ívvel megfordult s 4 m-rel tovább lendülve, most már tisztes távolból ismét megállott a levegőben.

— Maradjatok csak nyugton, fiúk; ez nagyon érdekes légyfaj. Valóban «lebegő légy» (syrphus pyrastri). És föl van függesztve a levegőben, ahogy Zoli gondolja? No nem! Ellenben ez a picinyke állat olyan gyorsan csapkodja a szárnyát, hogy szinte meg tud állani egy helyben. Te, Zoli, emelgesd csak gyorsan a karodat, mintha szárny volna. Hányszor bírod felemelni egy másodperc alatt? . . . Ötször? . . . Csak? És mi az? Hogy máris fáj a karod? És tudod, hogy ez a kis légy hányszor csapja le s emeli fel szárnyát másodpercenkint? 440-szer!

— Jé! — csodálkozott Tika álmélkodva. — Ez nem lehet! De különben is hogy számították ki, hogy pont 440-szer?

— No, hát azt nem volt nehéz kiszámítani. A szárny rezgésével kb. «a» hangot ad a légy; ehhez pedig másodpercenkint 440 rezgés kell. Hanem menjünk csak vissza az előbbi gondolathoz, ahonnan a Zoli kizavart minket. Ha lemosunk egy gyümölcsöt, a víznek 1 cm^3-jében kb. 6,000.000 baktérium található. Ahol a föld nedves, ahol a fal nyirkos,

ahol a mi szemünk talán még a vizet még sem látja, ott a mikroszkóp alatt nagy tavak, egész Balatonok s Lago-Maggiorek vannak, amelyekben a hihetetlenül kicsiny baktériumok élik nyüzsgő eleven életüket.

Ilyenkor értjük igazán a régi distichon igazát:

> Ludit in exiguis divina potentia rebus,
> Maximus in minimis cernitur esse Deus.

Vagyis magyarul? No, Laci, te jó latinista vagy.

— «Az isteni hatalom játszik a kis dolgokban; Isten a legnagyobbnak a legkisebbekben látszik.»

— Helyes. És az egész természet tele van elképesztő esetekkel. Például az V. osztályban egy egész évig tanultok növénytant: ez mérges, az nem mérges növény. És mégis aligha találkoznék valaki közületek, aki biztossággal meg tudná különböztetni a növényeket. Mi az, Pista? Te meg tudnád? No, csak emlékezzél a mult heti gombászásra, amikor egy légyölő galócára azt mondtad, hogy finom csiperke . . .

— Sárgacsőrű! Sárgacsőrű! — kiáltott Karcsi, aki tegnap valamin összekülönbözött Pistával.

De a parancsnok úr rögtön lefogta Karcsit:

— Először is a cserkészek nem csúfolják egymást! Aztán ha már csúfolódtál, az lesz a büntetésed, hogy meg kell mondanod, miért sárgacsőrű a kis madár. Nos? Igen! A kis madárfiókák csőrén miért van az az élénk sárga sáv? . . . Látod, nem tudod! Meg mikor kitátják éhes szájukat, nézd csak meg, mily élénk piros a szájpadlásuk. És minél sötétebb fészekben laknak, annál elevenebbek ezek a színek; sőt Ausztráliában van egy olyan pintyőke faj, amelyiknél a fiókák csőrének széle valósággal világít. Hát tudjátok, mire való ez? Arra, hogy mikor az anyamadár hazatér s zsákmánnyal megrakodva ott kering a kitátott szájak fölött, a keserves munkával elfogott bogárkát s más jófajta madáreledelt pontosan be tudja célozni az éhes fiókák világító torkába. Mily nagyszerű gondolata ez az apróság is a mindenkivel törődő isteni Gondviselésnek!

De térjünk csak vissza a növények osztályozására. Mi nem tudunk biztosan különböztetni mérges és hasznos közt. És íme, az ökör tanulás nélkül is nagyszerűen érti a dolgot. Linné azt állítja, hogy az ökör 276 féle füvet megeszik és 218 féléhez nem nyúl, mert az ártana neki. Ez már csak hallatlan növénytani ismeret! Egyéb dolgokban meg —

szegény — «olyan buta, mint az ökör». Vagy itt van a birka, amelyik 387 féle zöldséget megeszik s 141 félét nagy elővigyázattal kikerül; egyéb dolgokban azonban «olyan buta, mint a birka». És a kecske! 449 féle füvet megeszik, 126-hoz nem nyúl.

Tegnap, mikor az utólag érkezett tíz-személyes sátrat állítottuk fel és a Pesztalics Lajcsi ásója egy hangyabolyt emelt ki, ti magatok sem tudtatok hová lenni a csodálkozástól: micsoda pompás, emelettel, folyosókkal ellátott palotát építenek ezek a kis állatok maguknak! Hátha még egy hódlakást láthatnátok, vagy akár csak a függőcinke művésziesen épített fészkét! Nem is szólva a tölcsérsodró bogárról, amelyikről a multkor beszéltem s amelyik tojásai s lárvái részére felső matematikai számítással vágja ki a levél alakját s csavarja tölcsérré. Mondjátok, fiúk, honnan tudják ezek az igénytelen állatok ezeket a meglepő dolgokat? Tanulták? Hol? Melyik egyetemen? Úgy-e, csak kutató lélekkel kell szétnézni a nagy természetben s egy kis bogárka ügyességében is mily imára hangoló szépségben nyilvánul meg a teremtő Isten fönsége!

És honnan tudja szeptemberben az a kis fecske, amelyik a Nagy Alföld egyik tanyai házának eresze alatt csak a nyáron látott napvilágot, hogy néhány hét mulva itt hideg, kietlen idő lesz, fagyos hó borul az Alföldre, jó lesz innen továbbállani! Soha telet még ő nem látott. Ki mondja hát neki, hogy jön a tél? Nem jut-e itt önkéntelenül eszetekbe az Úr Jézus kedves tanítása a mennyei Atyáról, aki gondozza a mezők liliomait s az ég madarait? És a fecskék felkerekednek. De hová menjenek? Délre, melegebb hazába. De ki súgta ezt meg nekik? És merre van dél?

Miki feszengeni kezdett. De a parancsnok úr folytatta:

— No, elhiszem, Miki, az órádról megmondod. De a fecskének nincs órája és nincs iránytűje és mégis nekivág a magas légnek s ezer kilométerek után, eltévedés nélkül megérkezik Afrikába. Ki mutatta neki az utat?

És honnan tudja a szúnyog, meg a szitakötő, hogy petéiket vízbe kell hullatniok, mert csak a vízben fejlődhetnek ki, holott egyébként mindkettő fél a víztől, mert benedvesíti szárnyukat. És a kis tengeri teknősbéka, amelyik éppen most kelt ki a forró homokban lerakott tojásból, honnan tudja, merre van a tenger? Pedig amint kikelt, gondolkodás, tanakodás nélkül, egyenesen nekiindul a soha nem látott s néha mérföldnyire eső tengernek . . .

Nos, és Novák Lacit is kérdezzétek meg, hogy mit talált tegnapelőtt a hörcsög földalatti lakásában.

— Jé, azt még nem is mondta el — kiáltottak a fiúk.

— Pedig nem mindennapi zsákmányra akadtam, amikor felástam a lakását — mondja Laci. Sokat ne mondjak, legalább fél kg. búza volt benne elraktározva. De — érdekes — minden búzaszem hegye le volt harapva.

— Persze, azt már tanultuk, — szólt bele Waigand Jóska — éppen ott rágja el, ahol a csíra van, hogy a spájzában ki ne csirázzék.

— «Tanultuk» — szólt a parancsnok úr. Ti tanultátok. De hol tanulta ezt a hörcsög? És halljatok csak más példát is. Tudjátok, hogy a kis csirke alig dugja ki csőrét a tojásból, azonnal mag után szaladgál, a kis kacsa meg rögtön úszni kezd. Ezeket nem eteti anyjuk egy napig sem. Miért? Mert sokan vannak, úgy, hogy a szülők nem győznék az etetést. Hát ki tanítja meg a kis csirkét már a legelső pillanatban az élelemszedésre, mikor a keveset tojó madarak (pl. a galamb) fiókáit bizony sokáig kell a szülőknek táplálniok! Tehetik. Kevés a fiókájuk. És mondd csak, Jóska! Megfigyelted-e már a kacsát, mily sokszor húzza végig csőrét a szárnyán?

— Ja? Amikor mosakodik?

— De nem mosakodás az, pajtás! A szájában zsírmirígy van s az abból kiömlő zsírral keni be magát, hogy a víz tollai közé ne menjen s így könnyebben tarthassa magát a vízszínen. Ki tanította meg a kacsát erre az ügyes fogásra? Honnan tudja azt a kacsa, hogy a víz lepereg a zsírról?

— Jaj, jaj — kiáltott fel Jóska ebben a pillanatban s olyat ugrott oldalt, hogy kevés hijján a konyhatűzbe nem lépett.

— Mi az Jóska? Megkavarodtál?

— Jaj, parancsnok úr, egy szörnyű denevér röpült felém. Majdnem a hajamba csimpaszkodott.

No a fiúknak sem kellett több.

— Jé! Jóska fél a denevértől — kezdték volna hecelni. De a parancsnok úr közbeszólt:

— Délben denevér? Te, Jóska! Veréb volt az! De látjátok, a denevérről is nagyszerűen gondoskodott Valaki — a mennyei Atya. Hogy vékony szárnya igen hamar törékeny ne legyen, az orra mellett levő mirígyből olajat izzad ki s azzal olajozgatja a szárnyát. Honnan tudja azt a denevér, hogy jó lesz időnkint beolajozni a szárnyát? Látjátok, fiúk, az igazi cserkész ilyen szemmel jár-kel a nagy természetben.

— Érdekes! — szólalt meg rövidke csend után Lajcsi. Valahol azt olvastam, hogy mindezt meg lehet magyarázni az állatok intelligenciájával. És csak most jutott eszembe a csattanós cáfolat erre. Nem lehet intelligenciáról szó, ha más dolgokban meg elképesztően ostobául viselkednek.

— Teljesen igazad van, Lajcsi. A póstagalamb nehézség nélkül hazarepül Spanyolországból Belgiumba; s ugyanez a galamb, amely száz meg száz km-es úton el nem téved, ha galambfogó kalitkába kerül, nem tud kikerülni a legprimitívebb csapóajtós kalitka zeg-zugából. Hát lehet itt intelligenciáról beszélni? A tyúk messziről észreveszi a héját, mikor emberi szem még semmit sem lát; de viszont ha gipsztojást teszel alá, «tyúk-eszével» nem veszi észre a csalást s szépen elül rajta, hogy kiköltse. A grammofon szép darabokat énekel el. «Intelligens» a grammofon? Nem. Hanem az alkotója az. Az állatok sok esetben elképesztően okosak. Ők azok? Nem, hanem végtelenül bölcs Alkotójuk az.

A Miki sírásói.

Fiúk... fiúk! Hamar ide! No de ilyet!» Wagner Miki hangja végigsivított a táboron; de éreztük, hogy nincs semmi baja, csak valami különös dolgot észlel. Rohantunk is feléje. Miki magánkívül magyarázott:

— Nézzétek már... Itt megy egy döglött egér az úton.

— Halló! Halló! — kiáltott Róka Bobi. Egy döglött egér «megy» az úton. Csapat csodálkozz!

Erre Miki is észrevette magát.

— No, hát nem maga megy, hanem öt bogár cipeli... Már régen lesem, mennyire izzadnak vele és folyton cipelik tovább!

A fiúk ekkor már nagy érdeklődéssel fogták körül a bogarakat, amelyeket mindjárt el is neveztek a «Miki sírásóinak».

— Van azoknak tisztességes, tudományos nevük is — mondta a parancsnok úr. «Necrophorus vespillo»-nak hívják ezeket a sírásokat. A dögszagra megjelennek, de csak négyen-öten s a tetem alá búvva lyukat ásnak alatta.

— Érdekes! Miért csak négyen-öten? — kérdezte a kis Bittenbinder.

— Csak négynek-ötnek lárvája élhet meg a dögből s azért jönnek csak ennyien. Három-négy óra alatt elkészül a gödör; mielőtt azonban végkép elsülyesztenék a tetemet, belehelyezik a petéiket.

— De miért ássák el az egeret?

— Részben, hogy más, szintén döggel élő állatok rá ne akadjanak; részben pedig, hogy a napon hamar ki ne szá-radjon, mert különben a kikelő lárváknak nem volna mivel táplálkozniok. Ha azonban köves talajon fekszik a dög, bizony nekiesnek és kemény fáradsággal addig cipelik — mint most ezek is —, amíg a gödörásáshoz alkalmas talajra érnek.

— Milyen érdekes! Ugyan ki tanította erre őket? — kérdezte Miki. De a feleletet nem is várva, mindjárt új fel-fedezést tett.

— Parancsnok úr — szólt, — tessék csak idenézni, mennyi gömb van ezen a tölgyfalevélen.

— Az is érdekes, fiúk, hogyan kerül oda az a sok gömb. A gubacs-darázs (cynips quercus folii) mikor tojást akar rakni, rászáll egy fiatal levélre, annak főerébe fulánkjával többször beleszúr, az így támadt lyukba elhelyez egy tojást és azzal gond nélkül elrepül. Tovább már nem törődik az utódjával.

Pedig nagyon érdekes dolgok történnek a csípés nyomán. A megsebzett fa nedve folyni kezd a levél sebén keresztül és mint megkeményedett gubacs a darázs-tojást egészen körülburkolja. Mikor aztán a tojásból kibújik az éhes lárva, a gubacs közepén találja magát, amely lakása is, tápláléka is. És ami még hihetetlenebb: amint nő a lárva, a háza is nő vele. Mikor aztán a lárvából előjön a darázs, a gubacs egy kis nyílásán kiröpül a szabadba.

— No hát ilyet! Ki tanította erre az okosságra azt a kis darazsat? — csodálkozott Himpfner Pali.

— Az már igaz, fiúk! Az ember akárhogyan vágja meg a fa levelét, a fa nem hoz neki gubacsot. De a darázs ki tudja kényszeríteni. Hát még a kis orrmányos bogárka, a «rhynchites cornicus»! Az még ravaszabb s számítóbb. Fakadó májusban, amikor az egész növényzet friss, zöld színben pompázik, gyümölcsfákon s vadrózsabokrokon gyak-ran látni hervadó fiatal hajtásokat. Ej, mi lehet ennek az oka? Hiszen nem volt fagy! Tudjátok, mi? A kis ormányos belerakja tojását s aztán majdnem teljesen átrágja a hajtást. Néhány nap mulva a friss hajtás hervadni kezd, lekonyul,

napról=napra jobban szárad, jön egy kis szél s a száraz hajtás lehull a földre. És miért teszi ezt a bogárka? Azért, mert a lárvája csak száraz levéllel tud élni. Hanem honnan tudja az a kis bogárka, hogy mire a tojásból kikelnek a lárvák, épp akkorra szárad el az átrágott hajtás?

Ki mondta meg neki?

Ugye Valaki, aki az egész világról gondoskodik!

Calicurgus, a vörös vadász.

Parancsnok úr, kérem; a multkor meg tetszett ígérni, hogy el tetszik mondani, mit olvasott parancsnok úr a vörös vadászról.

— A vörös vadászról? Egy braziliai utazó könyvében olvastam róla. No, az ám a ravasz állat! «Calicurgus annulatus» a becsületes neve. Mindössze 3 cm nagyságú ez a vérvörös braziliai darázs, de ha megszúr egy embert, hosszú ideig kábult marad a szegény áldozat.

Csendes nyári dél . . . — írja a tudós kutató. — Madár se rebben, falevél se mozdul . . . egyszer csak egy kis pont tűnik fel, messze a fejem fölött, amint kering=kering s egyre szűkülő körökben száll lefelé. Ahá! Ez a Calicurgus! Bizonyára észrevett valamit onnan a magasból.

De vajjon mit?

Nézem a földet ott, ahová a keringő körök középpontja esik . . . hiába . . . nincs ott semmi más, mint naptól sárgított mező. De a darázs egyre lejebb ereszkedik, körei már csaknem a földet súrolják . . . mégis csak kell itt valaminek lennie . . . Közel hajolok a földhöz . . . íme, itt van mégis! Egy hatalmas tarantella pók bujkál a fűben. Az emberi szem nem látta ilyen közelről sem s a darázs észrevette a magasból...

Csendben meghúzom magamat; érzem, hogy drámai jelenet előtt állok: mindkét fél mérgezett fegyverekkel áll ki az ütközetre. Dráma az őserdőben!

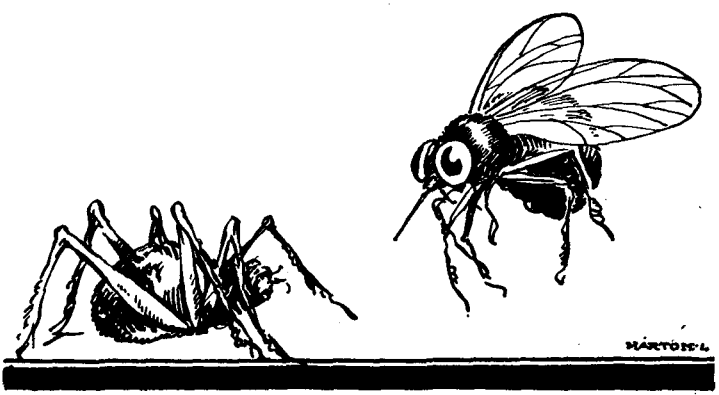
A pók észrevette halálos ellenfelét. Megáll. Első lábai mint lándzsák, fenyegetően emelkednek felfelé, méregmiriggyel ellátott harapófogóit vészteljesen nyitja=csukja, nyitja=csukja.

Megkezdődik az élet=halál harc. A Calicurgus jól tudja (vajjon kitől?), hogy szembe, a harapófogók felől nem szabad támadnia — vége volna, hiszen a tarantella harapása egy vakondot, vagy verebet is meg tud ölni, nem ilyen nyavalyás darazsat! Oldalról, hátulról kell tehát megrohannia áldozatát.

De ez sem rest ám: sürög-forog, bárhonnan jön a darázs, mire odaér, már szemben van a pókkal. De a darázs fáradhatatlan. Újra, meg újra kezdi a támadást valami elképesztő biztonsággal. Mintha mondaná: «Barátom, úgyis hiába minden! Én győzök; mondom, hogy én» . . .

És a pók valóban már szemmel láthatólag fáradni kezd . . . Már szeretne menekülni. De nem lehet. Alig tesz egy lépést, kegyetlen támadója azonnal hátába akar kerülni s erre ismét szembe kell néznie . . .

A küzdelem tovább folyik... a pók egyre jobban lankad... És most! . . .

Most a darázs egyszerre villámgyors lendülettel éles, rövid ívben rácsap a pók hátára és mélyen beleszúrja mérges fulánkját . . . A pók nagyot vonaglik, — összeesik. A győztes darázs nyugodtan leszáll áldozatáról s a magánál jóval nagyobb tetemet húzni kezdi . . . Kövön, gallyon, akadályon át húzni messze fészke felé.

Csak gondoljátok el, mily nehéz kettős feladatot kellett megoldania a Calicurgusnak! Először: hogyan fegyverezze le veszedelmes ellenfelét? Másodszor: hogyan lehetne azt megbénítani, de meg nem ölni?

Mindkét feladatot csak úgy lehet megoldani, ha fulánkja a tarantella idegrendszerében egy idegláncot pontosan eltalál. Az első szúrást tehát a száj felé, a mérges állkapocs idegeibe kell adnia, az idegrendszernek egy egészen kicsiny, érzékeny részére. De pontosan! Hajszálpontosan! Eltéveszti? Vége, a pók őt öli meg; vagy — ha szerencséje van — legjobb esetben megöli a tarantellát. De nem szabad megölnie, mert így

nem vehetné hasznát. És nem is öli meg! Elképesztő pontossággal döfi szúrását először az állkapocs idegdúcába — «tőled sem kell többé félnem!» — azután az első lábpár közt egy lágy helyre, a lábidegdúcba. Miután aztán így «kikészítette» az áldozatot, hozzálát az elcipeléséhez.

Látni kell azt a szívós munkát, amit ez az állat a szállításnál kifejt! Itt bokor áll útjában, ott gyökércsomó, amott hullott gallyak, — mindegy. Hol tolja, hol húzza, cipeli, dombra fel, völgybe le, fárad, erőlködik . . . előre, előre!

— És parancsnok úr, kérem, miért teszi mindezt? — kérdezte Gabrielly.

— Hát fiúk! Most jön az elképesztő fölfedezés! Amint a Calicurgus megérkezik zsákmányával fészkéhez, rászáll az áldozatra s ráhelyezi tojásait! Itt azok védve vannak nedvességtől, perzselő naptól, rabló állatoktól, — sőt ha kikelnek a kicsinyek, azonnal elegendő élelmet is találnak a pók testében.

— De, kérem, parancsnok úr — vágott közbe Laci; — mire azok kikelnek, régen elszáradt a pók.

— Jól gondolod, Laci; hanem éppen abban áll a legnagyobb csalafintasága ennek a vörös vadásznak, hogy nem öli meg áldozatát (a meleg nap így persze hamar szétporlasztaná), csak megbénítja. A Calicurgus pontosan ismeri a pók testén azt a helyet, ahová fulánkját beszúrva nem fogja megölni, csak tökéletesen tehetetlenné teszi.

— Hát ez óriási! — kiáltott fel Miki. — Ki tanította erre a csodálatos anatómiára azt a darazsat?

— Igen, igen, fiúk. Ez is egyike azoknak a nagy kérdéseknek, amelyekről annyit beszéltünk már az idei táborban s amelyekre nem lehet felelni, csak a végtelenül bölcs Teremtő gondoskodásával. Mert honnan tudja a Calicurgus ezt a bámulatos anatómiát? És milyen pontosat? Mert egyre más és máshová kell szúrnia, amint más- és másfajta pókkal van dolga, a megbénítandó állat mellkasidegdúcainak különböző elhelyezése szerint. És vannak más darázsfajok (spex, ammophila), amelyek meg hernyókba petéznek; ezek 1—2—6—7 szúrást ejtenek az elfogott hernyókon, aszerint, hogy mennyi idegdúcuk van azoknak. A hernyó csak elkábul és éppen akkorra döglik meg, amikor kikelnek a peték.

És ismét egy újabb kérdés: Honnan tanulta a függőcinke azt a remek fészeképítést? És a hód az ő földalatti palotájának tervrajzát? Honnan tanulták az állatok a végeredményükben nagyszerűen bölcs, előrelátó és páratlan célszerű-

ségről tanuskodó tetteiket; azok az állatok, amelyek más tekintetben meg hihetetlenül ostobák! Mert hogy ez nem tudatos bennük, hogy ezt nem hosszú gyakorlattal maguk sajátították el, világosan látjuk abból, hogy ha más életkörülmények közé helyezzük őket, akkor is ugyanúgy cselekszenek, pedig semmi szükségük nincs reá. Hallottátok-e már pl., hogy a tyúk mily okosan forgatja a tojásokat, amelyeken ül?

— Forgatja? Jé, ezt még nem is hallottam — szólt bele Bodócsi, aki falun még sohasem járt, tehát tojáson ülő eleven tyúkot nem is látott.

— Forgatja bizony! De miért forgatja?

— Kérem, parancsnok úr, én tudom — mondta Palla Gyurka. — Olvastam is, hogyan jöttek rá.

— No, mondd el.

— Hát sokáig nem tudták, miért forgatja a tyúk a tojásait, míg végre aztán a költőgép felfedezte a nagy titkot. Mikor u. i. először kísérleteztek költőgéppel, a kis csibék kikeltek ugyan, hanem vagy szemük, vagy szárnyuk, vagy valamelyik lábuk hiányzott. Honnan lehet ez? — törték az emberek a fejüket, míg végre rájöttek a titokra: a tojásokat időnkint a költőgépben meg kell forgatni, mint a tyúk megforgatja s akkor ép csirkék kelnek ki.

— Jé! Hát a tyúk honnan tudta ezt? — kérdezte Bodócsi. De Palla Gyurka mindjárt beleszólt egy rossz viccel:

— Kérem, ha a tyúk ilyen okos állat, akkor a rossz diákra nem szabad azt mondani, hogy «tyúk eszű»!

— Csakhogy ez az okos állat máskép meg szörnyű buta. Ha tojás helyett fehér kavicsokat raksz alá, azokon is odaadó hűséggel ül, melengeti s azokat is megforgatja! Az állat tehát okosan cselekszik, de ő nem tudja. De hát valakinek, úgy-e, csak kell tudnia! Annak, aki beléoltotta az állatokba az okosan cselekvő ösztönt.

A hőscincér.

Bandi! Bandi! Hamar... hamar!»... — Ezt a vészkiáltást Róka Laci hallatta ma délután az erdő széléről, Bandi pedig — aki különben a táborban a «LACSESZ»-be tartozott («Lazsáló Cserkészek Szövetsége») — hírnevét meghazudtoló fürgeséggel rohant a hang felé. Laci hatalmas tölgy mellől kiabált s már messziről diadalmasan emelte magasra zsákmányát:

— Bandi! Tied a cincér! Neked fogtam. Éppen most akart kibújni a tölgyfából!

A zsákmány kétségtelenül tekintélyes volt. Ilyen pompás hőscincérje, ekkora csápokkal még talán a gimnáziumi szertárnak sincs otthon! A Bandi rovargyüjteményében pedig egész biztosan a díszpéldányok közé kerül.

A diadallármára a parancsnok úr is odajött.

— Tudjátok ti, fiúk, hogy ezeknek a hernyóból s lárvából fejlődő bogaraknak sokkal rejtélyesebb az életük, mint akármelyik más állaté. A tudósok évezredek óta fejcsóválva nézik azt a titokzatos átalakulást, azt a négyszeres életet, amit ezek végigélnek, de bizony nem sokat értenek belőle.

— Te, Laci, éppen ott lapul-húzódik-nyúlik egy szőrös hernyó. Emeld csak fel. No, nem a kezeddel! Az egész levelet add csak ide; hiszen látod, mennyire falánkul «étkezik» rajta.

— Parancsnok úr, kérem — szólt Laci, mialatt a hernyót felemelte, tessék csak nézni, mily érdekesen húzódik s tágul ez a hernyó! Alakja, hosszúsága, kiterjedése folyton más és más.

— Látod, Laci, ebből a jelentéktelen kis megfigyelésből is igen érdekes gondolat vetődik fel bennem. Ez a kis pondró valóságos remekmű. Mert hol az a mérnök — még «A jövő század regényé»-ben sem lehetne szerepeltetni —, aki olyan házat épít, amelyet a gőzfűtő testeivel, vízvezetéki s gázcsöveivel, villanydrótjaival, liftjével, ajtóival, ablakaival együtt akármelyik pillanatban minden zaj s erőlködés nélkül összehúzhatok vagy tágíthatok s az ablak s az ajtó s a szoba s a függöny s az ablaküveg mind-mind nyúlik s húzódik és nincs törés, nincs szakadás, nincs eldugulás, nincs kifolyás . ..

És a hernyónál mindez megvan! Az állandó rövidülések s hosszabbodások közt levegőnek s vérnek megszakítás nélkül kell száz meg száz edényen átömlenie. Amint egyet for-

dul, néhány légzőcsöve bezárul az egyik oldalon, de kinyílik a másikon, mert különben megfulladna. De a következő pillanatban már másoknak kell zárulniok s másoknak nyílniok. Tudjátok, mennyi izomra van ehhez szüksége? Te, Gyuszi, mennyi izma van az embernek?

— Kétszáznyolcvan.

— A fűzfahernyónak ellenben nyolcezer pár! Azaz olyan a hernyó, mint egy hajóóriás, amelynek minden megmozdulásához 8ooo gépész és matróz kell. És mégis, úgy-e, mily csendesen, nesztelenül húzódik tovább. Persze, neki fogalma sincs az ő 8ooo izompárjáról! De ha ő nem tud róla, Valaki csak van, aki ellátta őt azokkal!

Látjátok, ez már a második élete. Az első abban a tojásban volt, amelyikből kikelt a hernyó. Egyszer aztán sarokba húzódik a hernyó, múmiát pólyáz magából s étlen, szomjan, mozdulatlan, látszólag élettelenül tölti napjait. Ez a harmadik élete, a báb élete. A bábból aztán kibújik egy új élőlény: tarka pillangó, cserebogár, hőscincér stb. Ez már a negyedik élete, de mind a négy alakban tulajdonképen ugyanegy élőlény. Mi történik ez alatt a négy átmeneti idő alatt? Mit érez ilyenkor az az állat? Mily érdekes kérdés és senki sem tud rá felelni!

— Hát ez csodálatos! — szólt Lamberg a fejét csóválva (mert az elébb hallotta, hogy a tudósok már évezredek óta csóválják fejüket).

— Bizony az. Az elébb még talán senki sem tudta volna közületek, hogy mikor a hőscincér előbújik a tölgyfából, azaz mikor «megszületik», már akkor hosszú élettörténet van mögötte. Valósággal már «megette kenyere javát».

— Hogyan tetszik ezt gondolni, parancsnok úr, kérem?

— Hát úgy, fiúk, hogy elgondolom, milyen nagy utat kellett megtennie ennek az állatnak, amíg odáig fejlődött, hogy mint hőscincér kibújhatott a fából és — szerencsétlenségére — éppen a Laci markába került.

Megpróbálom elmondani nektek.

Piciny kis tojáska húzódik meg szerényen a tölgyfa kérgén... Néhány nap mulva ügyetlen féreg bújik ki belőle: nincs szeme, nincs füle, nincs nyelve, nincs lába... Bizony szerencséje a nyavalyás kis pondrónak, hogy elől, ahol más tisztességes állatoknak a feje található, legalább két éles állkapcája van, amellyel aztán nagybuzgón nyiszálni kezd; nyiszálja, amihez éppen hozzáér. Második szerencséje, hogy hát a feje éppen tölgyfához ér, mert ha nem így

lenne, menthetetlenül éhen pusztulna; így azonban az összenyiszált fa porát megeszi s az neki éppen elég eledel a megélhetéshez. Szakadatlan őrléssel valósággal berágja magát a fába, és amint halad befelé a folyosója, maga mögött be is temeti a nyílást.

És tudjátok-e fiúk, hogy meddig csatangol az a nyavalyás kis féreg ott a fatörzs mélyén a sötétben fel-le, előre-hátra, jobbra-balra? Három esztendeig! Három egész esztendeig! Hát erre mondtam, hogy a cincér már megette kenyere javát, mikor napvilágra kerül. Három évig mást sem tenni, mint fúrni a sötétben s enni a fűrészport! Az ember azt hinné, hogy ez kibírhatatlan. Csak fúrni az éjben . . . a nesztelen éjben . . . és nem látni, nem hallani, nem tudni semmit, de semmit!

És — nézzétek fiúk — most jön egy titokzatos dolog. Az a szegény féreg, amelyik igazán nyomorult három évet lézengett át a fa sötét törzsében, egyszerre csak meglepően okos lesz. De oly okos, oly előreszámító, hogy lehetetlen nem látnunk: ezt már mégsem maga eszelte ki; erre már mégis csak valaki, egy nagyon bölcs, a jövőbe látó Lény tanította!

— Kérem, parancsnok úr, mi az a titokzatos dolog?

— Hát az fiúk, hogy miután ez a vak pondró három évig csatangolt a fatörzs mélyén és a fa felszínétől, kérgétől nagy bölcsen mindig tisztes távolban maradt . . .

— Ugye, félt a harkálytól?

— Attól, Pisti. De megint egy kérdés: Honnan tudta, hogy harkály egyáltalán van a világon? És hogy az neki esküdt ellensége? . . . Szóval három év multán egyszerre csak feladja eddigi elveit s nagybátran nekiindul a fa szélének. Addig rágja magát előre a törzsében, míg csak már egy egész vékonyka hártyaréteg választja el a szabad napvilágtól. Ott aztán megáll.

— Megáll? Ezt már nem rágja át? — kérdi Himpfner Pali.

— De nem ám! Sőt igyekszik ezt az utoljára megmaradt hártyavékony réteget minél erősebben biztosítani: fűrészporból falat is emel a nyílás hártyája elé és hogy az még erősebben tartson, mészből is összedagaszt egy még újabb zárófalat.

— Mészből? Honnan veszi azt? Csak nem evett meszet?

Ezt a szellemességet persze megint Palla Gyurka követte el. A fiúk nevetni kezdtek. A parancsnok úr szelíden odavágott:

— No látod Gyurka, most az egyszer még te is rájöttél valamire! Mert ha nem is evett ugyan meszet, de szóról=szóra igaz, hogy ebben az időben mész van a féreg belében. Megint milyen érdekes dolog: máskor nincs mész benne; csak most, amikor oly égető szüksége van rá. Vajjon ki gondoskodik róla ily figyelmes előrelátással?

Mikor aztán a kis féreg elkészült a kőműves=munkával, megint visszafúrja magát a fa mélyébe, ott hosszúkás kamrácskát nyiszál ki magának; de most nem eszi meg a finom fűrészport, hanem szépen belefekszik — még pedig fejjel a nyílás felé! — és megkezdi harmadik életét: báb lesz belőle. Mint valami halott fekszik itt... s ebben a síri nyugalomban megindul benne egy titokzatos változás. Olyan változás, hogy arra az emberek megint csak a fejüket tudják értetlenül csóválni: a nyavalyás kis pondró bábbá temetkezik s a koporsófedél mögül — ime! — egyszer csak egy pompás hőscincér bújik ki. Eltemetkezik egy másik pondró s kiröppen belőle egy szivárványos, tarka pillangó. Eltemetkezik egy harmadik féreg s mikor kitörli szeméből a síri álmot, már szorgos méhecske lett belőle...

— Nohát ilyet! Kérem parancsnok úr, valami érdekes dolog jutott eszembe. Szabad elmondani?

Ezt a Clair Gyuszi mondta, aki szívesen szokott elfilozofál=gatni.

— Hát mi az, Gyuszi? — biztatta a parancsnokunk.

— Tetszik tudni, csak úgy felvillant bennem, nem lehet=e így elképzelni az ember halálát is? Mikor testünk elér bizonyos fejlettségi fokot, az is megszűnik élni; sírba teszik, mint a bábot; de az a síri csend nem jelent teljes megsemmisülést, hanem eljön az idő, amikor átváltozott, szivárványos, új, örök életre röppen ki a sírból.

— Kétségtelenül érdekes hasonlat, amire rájöttél. Ha=nem még néhány gondolatot érdemes felvetni ezzel a cin=cérrel kapcsolatban. Nézzétek csak, fiúk: Honnan tudta az a hernyó három év után, hogy most cincér lesz belőle? Mert tudta! Vagy nem tudta? Akkor más valakinek kellett tudnia, mert hiszen világos, hogy úgy cselekedett, mintha tudta volna. Tudta, hogy az a pompás állat, amelyik bábjá=ból elő fog jönni, már nem élhet olyan nyomorult, tengődő életet, hanem bizony az ki akar jönni a világos napfényre. De azt is tudta, hogy nem lesz eszköze, amellyel kivésse magát a szabadra, hát — mielőtt lefeküdt volna bábságába — még utolsó munkája az volt, hogy utat fúrt egész a fa kér=

géig. De azt is tudta, hogy a nyílást jól el kell zárni idegenek elől, — meg is tette. Azt is tudta, hogy a hatalmas cincér, amint leveti a báb héját, bizony nem bír megfordulni a szűkös kamrában; ezért úgy pihent el bábálmába, hogy feje a nyílásnál legyen. Ha fordítva alszik el, a cincérnek vége: soha elő nem tud jönni a fa mélyéből. De így? Amint fölébred, kényelmesen végigcsúszik a folyosón, egy lökés a mészfalnak, másik lökés a hártyának és máris kinnt van az Istennek friss, meleg, éltető napsugaras levegőjén . . . hacsak nem olyan peches, mint ez az egy szegény, amelyik most egyenesen a jószemű Laci markába futott.

Hát fiúk, csak ezt akartam elmondani. Az az ostoba, vak, süket, agyvelő nélküli pondró, az a faporon, sötétben tengődő pondró milyen mélyen gondolkozik! Mennyire a jövőbe lát! Hogyan tudta, hogy mi lesz belőle?

Vagy nem tudta?

Én is azt hiszem: nem — *Ő* tudta!

Hanem tudta helyette az, akiről az Úr Jézus mondja, hogy gondoskodik az ég madarairól és a mezők liliomairól is.

Svindli.

No de ilyen svindlit! — hangzott egy fa alól Zoli méltatlankodó kiáltása. Valami nagyon érdekes esete lehetett, mert alaposan meghúzta a szó végét. Így: No de ilyen svindlí=í=i=t!

A fiúk persze rögtön körötte termettek.

— Mi az a svindli, Zoli? — kérdezték egyszerre hárman is.

Zoli ismét csak méltatlankodott.

— Hát ilyen svindlit! No ez mégsem járja! Fogtam egy pattanó=bogarat és szépen a hátára fektettem. Olyan jámbor képet vágott szegény, azt hittem, mozdulni sem tud többé. Ugy tetette, mintha nem volna benne élet. Egyszer csak hipp=hopp, nagyot pattant, azt sem mondta, hogy «gud báj» és egyszerűen eltűnt. Szóval faképnél hagyott. Azaz becsapott. Vagyis svindli . . .

A fiúk csalódottan akartak elszéledni, de a parancsnok úr felhasználta az érdeklődést egy kis beszélgetésre.

— Üljetek le csak kissé. Nem is hinnétek fiúk, hogy azok a «svindlik», amiket a növény= s állatvilágban sokszor észlelhetünk, milyen érdekes gondolatokat vethetnek fel az emberben.

Először is a legközönségesebb svindliket a nyúl, tigris,

fogoly, hermelin, sáska stb. űzik, amikor a környezet színébe öltözködnek, hogy üldözőik észre ne vegyék őket.

Róka Bobi szólásra jelentkezett.

— Ez éppen velem is megtörtént a multkor. Az őrsi sátrunk mellett egy bokron már napok óta cirpelt egy tücsök. Bosszantott a zaja, el akartam vele bánni. Óvatosan közeledtem, de a fickó mégis észrevett s elhallgatott. «Azért mégis elfoglak» — gondoltam s végigkutattam a bokor minden ágát. Sehol semmi. «Tévedtem. Másik bokron lesz!» Visszamentem a sátorba . . . Pár perc mulva megint cirpel! «No megállj betyár! Azért is megfoglak!» Jó erősen megráztam a bokrot; hát persze, hogy lepottyant az én zöld muzsikásom, de abban a percben fel is pattant egy másik bokorra. Keresem ott is, — megint nincs sehol! Ez is svindlizik: éppen olyan zöld a színe, mint a levélé.

A parancsnok úr folytatta:

— Némelyik állat oly ügyes ebben, hogy képes még a pillanatnyi helyzetekhez is alkalmazkodni; pl. a kaméleon, rák, tintahal aszerint változtatja színét, amilyen a tartózkodási helyének színe. Még érdekesebb a kis káposztaözöndék (pieris rapole), amely, hogy a madár észre ne vegye, világos vagy sötét színűvé változtatja potrohát, aszerint, amint éppen világos, vagy sötét tárgyon van.

Vannak aztán olyan állatok is, amelyek meg a környezetnek nemcsak a színéhez, hanem alakjához is alkalmazkodnak. Azt hinné az ember, hogy száraz falevelet lát; utána nyúl s a legutolsó pillanatban mint tarkaszárnyú lepke repül el a száraz levél (ilyen pl. a keletindiai paralecta). Máskor meg úgy látszik, mintha vékony galy lenne előtted; utána nyúlsz és a galy helyett nagy sáska ugrik tovább. Van olyan lepke, melynek szárnya felülete gyönyörű színpompában csillog, a szárny alja azonban oly módon van színezve s erezve, hogy ha felcsapott szárnnyal pihen egy bokron, alig lehet egy levéltől megkülönböztetni.

— Ime, Zoli, vigasztalódjál — szólt bele Karcsi. Nemcsak a te pattanó bogarad csapott be.

— Karcsi, ha te olyan okos tanácsokat osztogatsz, meg tudsz-e ezek után felelni egy másik kérdésemre (az előbb még aligha tudtál volna): Miért zöld a még «zöld alma», vagyis az éretlen? S miért mosolyog már messziről oly pirosan az érett alma? Egyáltalában miért zöld még éretlen korában minden gyümölcs és ha megérik, miért kap a legtöbb már messziről feltűnő színeket?

— Hát azt hiszem — parancsnok úr, kérem — ez azért van, mert az éretlen gyümölcsben még éretlen a mag is, tehát a zöld levélzetben jól meglapuló zöldszínű gyümölcscsel kell védeni; de ha már megérett a mag, akkor meg annál erősebb színekkel kell csalogatni a madarakat, hogy csak jöjjenek s terjesszék a magot.

— Helyes, Karcsi. Hanem mondok egy még érdekesebbet. Mit szólsz ahhoz, hogy van egy bogár, amelyik a szinlelést valósággal a «hősi halálig» viszi. A nevét is ettől a sajátságától kapta. Neve: «anobium pertinax», magyarul kb. annyit jelent, mint «makacs halott». Ez a bogár a legkisebb érintésre tökéletesen megmerevedik s bármit kezdenek vele, a világért meg nem mozdul. Piszkálják, — nem mozdul! Tűz fölé tartják, — nem mozdul! A végén egész elég, — mégsem mozdul!

— De hiszen akkor ez vértanui hős — álmélkodott Péterffy.

— Mégsem az, fiúk. Mert a hősiességhez szükséges tudatosság hiányzik belőle. Ennek a bogárnak u. i. olyan a szervezete, hogy a legkisebb érintésre is merevgörcsöt kap. Ilyenkor tehát, ha akarna, sem tudna mozdulni. Neki ez nem érdeme, hiszen nem tehet róla. De viszont mi, akik ezt tapasztaljuk, bámuljuk ebben is a jóságos mennyei Atyát, aki erről a kis bogárkájáról is ily figyelmes szeretettel gondoskodik. Ennek a bogárnak az ellenségei ugyanis rendesen csak élő állattal táplálkoznak; mihelyt az anobiumhoz hozzáérnek, az tetszhalottá merevedik, ellenségei tehát bántatlanul fekve hagyják.

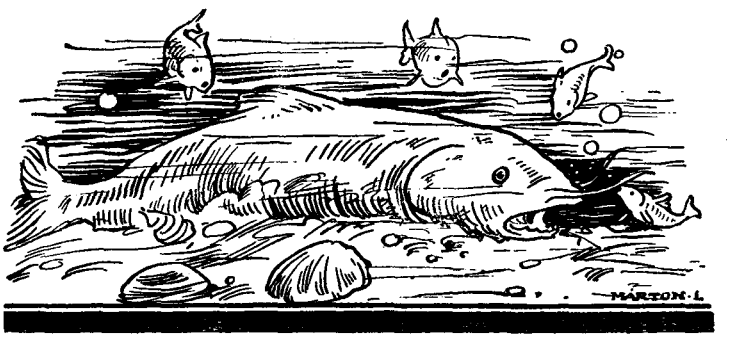
— Milyen érdekes dolgok! — szólt a kis Tika.

— Mindez még csak hagyján — folytatta a parancsnok úr. Vannak azonban még furcsább esetek is. Az eddigi «mimikri»-esetek mind arra valók, hogy az állat mentse a bőrét, ahogyan tudja. Ezt a ravaszságot senki sem kifogásolhatja bennük. Hanem ahhoz már igazán csóválni kell a fejünket, mikor látjuk, hogy némelyik növény vagy állat milyen zseniális «svindli»-vel keresi meg a kenyerét. És megint csak felvetődik bennünk a kérdés: Honnan tanulták ezek ezt?

Jávában pl. van egy óriási növény méteres virágokkal; a neve: Rafflesia. Ez a növény erős dögszagot áraszt ki magából. Vajjon mire való ez a furcsa «svindli», hogy egy virág a hús szagát utánozza? Hát arra, hogy a legyek ész nélkül szálljanak a jó falatot ígérő «dög»-re, s telerakják

petével. Igaz, hogy minden pete elpusztul, mert pusztán utánzott és festett dögből a légy sem élhet meg, de a raffle-sia elérte célját, mert a rajta mászkáló légy lábai elvégezték virágja beporzását.

Ugyanigy svindlizik a déleurópai sárkánygyökér (arum dracunculus), amelynek virágja az átható dögszagon kívül még vérvörös színével is utánozza a húst. Napos órákban tömegestül tolakodnak a dögöt szerető rovarok a ravasz virág kelyhének mélyére s az erős szagtól valósággal megittasodva nyüzsögnek, keringenek, — mondjam-e? — őrültül táncolnak. Némelyiknek közben mintha megjönne az esze: «Nem jó vége lesz ennek a murinak; jó lesz eltávozni!» Erős elhatározással kiragadja magát az ész nélkül keringő tömegből s fölkapaszkodik a virág kelyhének szélére. Ismét

szabad! Előtte a napsugaras, tiszta élet! De nem! Nem bír ellenállni a csalogató szag hívásának! Vissza, vissza! Vissza a bandába! És visszahull közéjük és a megszédült rovartársaság kering tovább, egymás lábát, szárnyát letörik ... este aztán, mikor a virág elveszti a dögszagot, kijózanodva másznak ki: egyik láb nélkül, másik szárny nélkül. A ravasz sárkánygyökér meg jót mosolyog magában: «Dögöt ugyan nem kaptatok, a mulatságra is alaposan ráfizettetek, hanem a virágporzást, azt alaposan elvégeztétek.

— Kérem, parancsnok úr, én a harcsáról is olvastam egy svindlit — szólt bele Waigand Jóska. Hogy beássa magát az iszapba s csak a bajusza áll ki belőle. Mikor aztán az éhes kis halak a bajuszt, mint jófajta gilisztát, be akarják kapni, hát a nagyszájú harcsa nyeli el őket.

— Hát a hangyaleső! Az még csak a ravasz állat! — folytatta a parancsnok úr. — Köralakú árkot ás magának, úgy,

hogy annak közepében homokbucka támad. A gödörben pedig köröskörül csigavonal alakban másik, kívülről befelé mindig kisebbedő ívet csinál s a homokot minden lépésnél kiveti a szélső barázdán át.

— Jé — csodálkozott Petyi. — Miért veti ki?

— Azért, hogy a ravasz tölcsércsapda körül semmi kimagasló akadály ne maradjon s útjába ne álljon az errejövő rovaroknak. Mikor aztán kész a csapda, a hangyaleső befekszik a tölcsér közepére, betakarja magát homokkal s les, les, várja a zsákmányt. Szegény hangyák! Felmásznak a tölcsér szélére s onnan zsupsz! egyenesen belecsúsznak a furfangos állat éhes markába. De van olyan bogárka, amely, úgy látszik, észreveszi a veszedelmet s menekülni próbál. Hanem erre a hangyaleső is feladja tartózkodó álláspontját s lapátalakú fejével addig szórja rá a homokot, míg földre nem teríti áldozatát.

De mondok még egy érdekes dolgot. Kelet-Afrikában van egy még ravaszabb állat: «az ördögvirág» (idolum diabolicum); neve ugyan «virág», de bizony sáska őkelme, még pedig a legravaszabb fajtából. Ott függ a fán a ravasz teremtés; levélalakra kiteregetett fehér s bíborvörös szárnya jó messziről szembeötlik ugyan, de mindenki azt gondolná, hogy szelíden nyíló virág illatozik ottan; fogasfűrésszel ellátott gyilkos combja azonban egészen olyan halványzöld, mint az egész lombozat körülötte. Jaj a gyanutlan bogárkának, pillangónak, amelyik letelepszik erre a «szelíden nyíló virágra!» A következő pillanatban éles fűrészfogak őrlik már szegénykét!

— No hát! Úgy-e, hogy svindli! Hát nem volt nekem igazam, mikor mérges voltam a pattanó bogárra! És ennyi svindli a természetben! No, ezekből sem lenne jó cserkész, hogy annyit kétszínűsködnek! «Kérem, én ártatlan virág vagyok, tessék idejönni» — és hamm! a virág bekapja a vendégét. «Kérem, én tisztességes giliszta vagyok» és hamm! a giliszta elnyeli a halakat. Hát kérem, parancsnok úr, «a cserkész egyeneslelkű és feltétlenül igazat mond», ezek meg itt nyakra-főre ilyen raffinált kigondoltsággal csalhatnak, hazudhatnak? A természet hazudhatik? A «szűz, tiszta, emberi gonoszságtól érintetlen» természet?

Ezt a hosszú kérdés-zuhanyt — persze mondani sem kell — Zoli zúdította a társaságra.

— Csak nyugodtan, Zoli, nyugodtan — csitította a parancsnok úr. — Felháborodásod onnan ered, hogy az állat-

s növényvilág eseményeit is emberi nézőpontból ítéled meg. Jogtalanul! Igazságról s csalásról, jogról s jogtalanságról csak okos és szellemi lélekkel bíró lények közt lehet beszélni. Az állatok és növények közt nincs személyiség, vagyis nincs «jogalany», akivel szemben jogtalanságot lehetne elkövetni; jó vagy rossz, megengedett s tiltott, bűn s erény az állat- s növényvilágban ismeretlen fogalmak. Azt tehát helyesen érezte ki méltatlankodó lelked, hogy ha egyik ember a másikkal szemben úgy viselkednék, mint az ördögvirág, a rafflesia, vagy a nagybajuszú harcsa, bizony csaló s hazug lenne. De ha a növény- s állatvilágban látjuk az életvédésnek, az egyén s fajfenntartásnak ezeket a ravasz, nagy céltudatosságot elárúló fogásait, ebből is csak az iránt a Teremtő iránt kél hódolat lelkünkben, aki oly bölcs előrelátással gondoskodik teremtményeiről. Sőt ha mélyebben gondolkodunk, még újabb nagyszerű dologra is jövünk rá. Arra ugyanis, hogy Valaki bölcsen őrködik a világ fölött és szabályozza, hogy az állatokból egyes fajok se túlságosan el ne szaporodjanak (ezért van annyi ellenségük), de se túlságosan el ne fogyjanak (ezért sok a «svindli»). Lehetetlen észre nem venni egy erős kéznek munkáját, amely fölötte áll az egész természetnek s amelynek minden engedelmeskedik.

Miről beszél az ember teste?

Tegnap öten próbálták letenni a II. osztályú próbát. Palla Gyurka azonban megbukott «az első segélyből». Igaz is! Az emberi test legfontosabb részeit sem *tudta*! Az ebédutáni szabadidőben aztán összeültek a fiúk s természetesen a délelőtti vizsgáról is sok szó esett.

Megint hosszú esők unalma feküdte meg a tábor életét. Kint goromba szél kergette a felhők nyugtalan nyáját. A parancsnok úr maga mellé ültette Gyurkát s úgy beszélt hozzá:

— Pedig, látod Gyurka, nagyon érdekes dolgokra jövünk rá, ha az emberi test csodálatos berendezését csak kissé is közelebbről vizsgáljuk. Valóságos imádkozó hangulat lepi meg lelkünket, mikor látjuk az emberi szervezetnek csodálatosan okos, célszerű berendezettségét. A legtöbb embernek sejtelme sincs arról a bonyolult nagyüzemről, amely a testében dolgozik. Itt van legelőször is az okos gyárigazgató, aki az egész munka fölött rendelkezik . . .

— Ez az agyvelő, úgy=e parancsnok úr? — kérdezte Gyurka.

— Eltaláltad. De milyen nagyszerű annak a szerkezete is! Minden egyes szakmunkára az agy külön=külön kis helyéről indul ki a parancs, amelyet egy jó vastag kábelfő= vezeték s az abból kiágazó tömérdek mellékvezeték közvetít a test legtávolabbi részeibe is.

— A kábel a gerincvelő, a mellékvezeték meg az idegek. Úgy=e? — kérdezte most Tóth Petyi.

— Jól gondolod, Petyi. De hát most azt mondd meg, hogy a telefonközpontba, az agyvelőbe, milyen kagylók köz= vetítik a külvilág híreit, benyomásait?

— Hát az ember fülei!

— Ez is igaz. A fülek úgy dolgoznak, mint valami fel= vevő készülék. A szemek pedig . . . Nos, fiúk, a szem egy= magában is oly bámulatos, tökéletes szerv, hogy arról órákig lehetne beszélni. A recehártyán a kép a sugártörés törvényei alapján épp úgy készül, mint a fotografáló gépben. De nincs a világon egyetlen egy oly finom, alkalmazkodó fényképező= gép sem, mint amilyen a szem! A multkor, úgy=e, Gyurka tévedésből két felvételt végzett ugyanazzal a lemezzel, — persze rossz lett mindkét kép. A szem lemezére óránkint ezer meg ezer felvétel jön s az mindet tisztán, színesen adja vissza. És minden felvételt azonnal az emlékezet nagy rak= tárába helyez s amikor szükség van rá, azonnal előhozza. Meg a közelebbi vagy távolabbi beállításhoz mennyit kell csavargatni a fényképezőgép lencséjét! Egész bonyolult táb= lázatos számítás mutatja, hogy ennyi méterre ilyen világítás mellett eddig s eddig kell exponálni. A szem minderre nem szorul rá. Idegei észrevétlenül domborítják vagy laposítják a szemlencsét a távolságnak, az alak nagyságának s a meg= világítás erősségének megfelelően. Ha a tárgy közeledik, a szemlencse domborúbbá lesz, ha távolodik, laposabbá, — de ez magától szabályozódik, nem is tudunk róla. Ha erősebb a fény, összehúzódnak a pupillák, ha gyengébb, kitágulnak — s mi nem tudunk róla semmit.

A fénysugarak felfogásáról, egyesítéséről, töréséről az idén sok törvényt tanultak a VII=esek. És íme, a szem mind= eme követelménynek tökéletesen megfelel.

Csak gondolkozzatok el azon is, hogy milyen szerencse az, hogy a szem a test magasabb részén van, ahonnan sok mindent megláthat. Ugyan mit látnánk, ha a szemünk pl. a lábunkon volna?

— Kérem, nekem ott is van szemem — tyúkszemem. Ezt persze megint Palla Gyurka kockáztatta meg.

— Te, Gyurka!

A parancsnok úr csak ennyire méltatta a legújabb szellemességet s aztán folytatta:

— Nincs még egy oly érzékeny szervünk a test felületén, mint a szem; hát akkor jól kell védeni is azt. Ezért a szemgödör puha, ruganyos vánkossal van bélelve, a szemöldök s a szempillák pedig figyelmesen vigyáznak s mindjárt lecsukódnak, ha víz, por vagy akár csak túlerős fény is veszélyeztetné a szemet. Gyurka, most feladok egy kérdést; az előbbi rossz viccedért erre felelj, ha tudsz. Miért pislog az ember?

— Mert álmos.

— Ó, te álomszuszék! Hát mikor nem álmos? Látod: a pislogás is a szemet védi. Minden pislogás olyan, mint mikor a háziasszony vizes ronggyal letörli a poros ablakot. De míg a legszorgosabb asszony sem törli napjában többször, a szemünk a legkisebb port sem akarja tűrni s azért percenkint is többször letörli a port.

Aztán említek a szemről még egy másik érdekes dolgot is, amin szintén fogtok csodálkozni. Minden szervünk érzékeny a hideg iránt: kezünk-lábunk fázik, le is fagyhat; a fülünk fázik, le is fagyhat, de szemünk — ez a különben annyira érzékeny szervünk — a hideg iránt teljesen érzéketlen. A szemünk nem fázik a legcsikorgóbb hidegben sem. Vajjon miért?

— Én tudom, parancsnok úr — jelentkezett Novák Bandi.

— Azért, mert ha nem így volna, hidegben nem mehetnénk az utcára. Úgy még kimehetünk, hogy kezünket, lábunkat, fülünket jól betakargatjuk; de ha szemünk is fázós lenne s azt is be kellene takarni, nem tudnánk egy lépést sem tenni.

— Erre igazán nem gondoltam volna! — csodálkozott Bielek Dezső.

— Most még arra vagyok kíváncsi — szólt bele Gyurka is —, hogy ebben a nagy üzemben a szaglás meg az ízlés milyen nevet fognak nyerni?

— Ezek? Ez két kémiai laboratórium, amely arra való, hogy az ételek romlottságát ellenőrizze.

— És a szív?

— A szív? Az nagyszerű szivattyú; olyan, amilyet a legfejlettebb technika sem képes előállítani. Nyomó és szívó pumpa, amely a csodásan finom erek kanálisaiban éltető

vérrel öntözi végig az egész szervezetet. A vese meg szűrő-készülék. Az emésztőszervek meg pompás központi fűtő-készülék, amely állandóan 37° melegben tartja a testet. Kint lehet — 10° hideg vagy + 30° meleg, mindegy; a test megtartja 37° melegét. Ezen az egyetlen tényen is sokat el lehetne gondolkozni. Télen a szobákat mennyire kell fűteni, nyáron mily féltve zárni a naptól, csakhogy jó hőmérsékletet kapjunk. Az élő test mindezt magától elvégzi.

— És kérem, parancsnok úr, ahol égés van, ott bomlási, égési termékek is vannak. A kályhából a szobaleány minden-nap kiviszi a fölösleges salakot. Az emberi testben nincs égési termék?

— De igen. Valahányszor kileheled az elhasznált levegőt, a szervezet tisztul általa. A bomlási termék távozik el az izzadságban is a pórusokon át; ezért fontos, hogy tiszta legyen testünk és a piszok el ne dugaszolja a pórusok nyílá-sait. A kályhát azonban nem lehet egész hasábfával fűteni, hanem előbb darabokra kell fűrészelni; a bölcs Teremtő is azért látta el az embert nagyszerű fűrészteleppel s őrlő-malommal.

— Ez biztosan a fogsorunk — szólt bele Miki.

— Aztán adott még páratlanul finom kis orgonát: a gége-főt, hozzá fujtatót: a tüdőt. Egyik-másik dologról máskor még majd részletesebben beszélek. Most még azt akarom megmondani, hogy az ember egész csontváza a legmoder-nebb elvek szerint készülő híd építési-törvényeink alkalma-zása.

— Ezt már nem értem, parancsnok úr.

— Hát várj csak! Láttatok-e már nagy csontot kettétörve? Igen? Bizonyára észrevettétek benn a «spongiosa»-nak nevezett szivacsos csontállományt, az egymást látszólag összevisszaságban keresztező csontlemezkéket.

— Igen, kérem — szólt bele Gyuszi, aki orvosnak készült; ezek a csont belsejét hol egészen kitöltik, hol csak részben; olyanok, mint egy háló, amelyiknek kisebb-nagyobb szemei vannak.

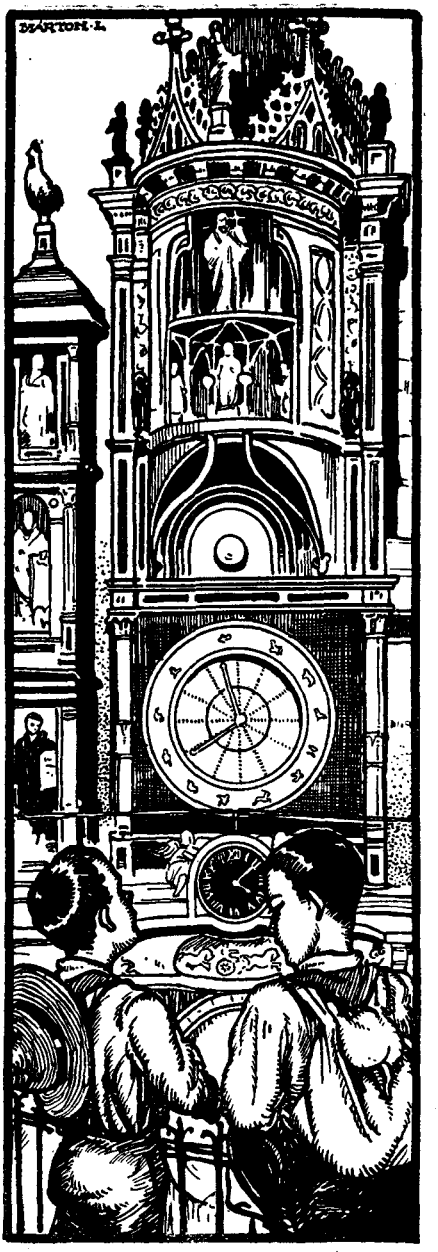
— Ez az, fiúk! Ezek a látszólag terv nélkül, össze-vissza-dobált hálószemek azonban nem vaktában vannak felépítve, hanem a legpontosabban követik azokat a szabályokat, ame-lyek a mérnöki szerkesztéstan szerint szükségesek ahhoz, hogy a szilárdtest a húzásnak és a nyomásnak ellen tudjon állani.

A csont felépítése nagyszerű tervek szerint történik.

A csontanyag csak a húzás és nyomás irányában épül ki, hogy fölöslegesen nehéz se legyen, de azért könnyűsége mellett is a lehető legszilárdabb maradjon. És hogy mily bölcs hatalom rendezi ezt így, arra érdekes példa, ha valakinek rosszul fort össze az eltört csontja s ennek következtében a nyomási és húzási irányok megváltoznak. Tudjátok mi történik ilyenkor? A csontlemezkék elhelyezése az új nyomási s húzási irányoknak megfelelően észrevétlenül szintén megváltozik.

Érdekes számításokkal állapították meg, hogy a combcsont teljesen a statika szabályai szerint van felépítve és jobb megoldást a nyomás és húzás elviselésére a legelső mérnök sem tudott volna kieszelni.

Maga az emberi csontrendszer pedig mintája a legnagyobbszerű gépezetnek. Minden végtagunk csodálatos elevátor, emelődarú. Láttátok-e már a nagy üzemekben, mint szaladnak a széles szíjjak a gépkereke-

ken; itt a csontokon fekvő izmok a szíjak, de jobbak, mint a gyárakéi, mert az izmok hosszuk öthatod részéig tudnak tágulni s összehúzódni. Ilyen önmagától táguló s húzódó bőrszíjat senki a világon nem tud készíteni.

Ma már készítenek az emberek csodálatos finom műszereket, de hol van műszer oly finom, oly érzékeny, oly bonyolult, mint az emberi szervezet? És ezen a nagy üzemen keresztül-kasul szalad egy telefonhálózat, amely az akarat legkisebb mozdulására azonnal, pillanatnyi késedelem nélkül engedelmeskedik. Megmozdul éppen az a részem, amelyiket akarom és fogalmam sincs róla, melyik izmom munkája volt hozzá szükséges. Hát nem érdekes, gondolkodásra késztető dolgok ezek? Folyton csak arra az egy gondolatra késztetnek vissza: mily bölcs lehet a tervezője ennek a csodálatos emberi szervezetnek!

— Igazán, parancsnok úr, az ember ilyen gondolatok után önként is megilletődött lélekkel fordul az Isten felé — szólalt meg Bobi.

— És látjátok, fiúk, vannak emberek, akik mindebből a meglepő, célszerű berendezésből sem tudnak ily magasztos gondolathoz emelkedni.

Pedig egy példából mindjárt világossá lesz a dolog.

A strassburgi gyönyörű templomban, a Münsterben az egyik oltár helyén egy nagyszerű középkori óra áll. Olyan nagy, hogy egész a boltozatig felér. Mutatja a percet, órát, napot, hónapot, évszakokat. Emellett meg tömérdek kis bábut is mozgat a szerkezete: a negyedórákat pl. kis gyermekbábú üti kalapáccsal a harangjára, a félórákat ifjú, a háromnegyedet férfi s a teljes órákat aggastyán. Gondolhatjátok, mily bonyolult ennek az órának a szerkezete!

Már most képzeljétek el, hogy egy kis hangya ténfereg a forgó, zakatoló csavarok, kerekek, láncok között. Megnéz mindent; jól szemügyre veszi az emelőket, a hozzáképest óriási súlyokat, fogaskerekeket s aztán elkezd okoskodni!

— «Hát hiszen nincs is az egészben semmi csodálatos! — gondolja. Hogy forog a mutatója? Persze; a tengelye bele van akasztva egy furcsa kerékbe. Ez a furcsa kerék meg összeköttetésben áll egy másik kerékkel, amelyik szintén forog. Miért forog ez a kerék? Ja, persze! Ott van az a nagy inga, az mozgatja. De miért mozog az inga? Ahá! Ott lóg egy nagy súly, az mozgatja. Hát van itt valami rendkívüli? Nincs semmi! Ez mozgatja azt, azt meg mozgatja amaz, — egyszerű az egész . . .»

Igy köhög a kis hangya s azt hiszi, mindent ért.

Pedig csak egyet nem ért.

Nem érti, nem tudja, hogy ki állította össze ilyen nagyszerűen azokat a kerekeket, hogy egyik igazán olyan pontosan mozgatja a másikat. Igen, igen! Ki volt az órás? Az okos, ügyes, előrelátó órás!?

Pedig, fiúk, az emberi test nagyszerű berendezése százszorosan finomabb, csodálatosabb remekmű, mint a strassburgi Münster órája, — fejezte be a parancsnok úr a beszélgetést.

Lali káposztáskockái.

Nohát! Ha ezért nem érdemel a Lali tíz pontot (rosszat), hát semmiért! Az a rettenetes káposztáskocka, amit tegnap vacsorára főzött! Megenni megettük ugyan az utolsó szálig, — a farkas sem válogat, mikor éhes — hanem aztán a mai éjtszaka! Brr... Most is kiver a hideg veríték, ha rágondolok. Azt álmodtam, hogy elevenen eltemettek. Egész világosan láttam, amint koporsóba tesznek és eresztenek le a sírba, és hull rám a göröngy... És hull... és hull... Én meg rugdalóztam, kiabáltam... hiába... Hull... hull... Csodálatos! Minden göröngy éppen a gyomromra esik és azt nyomja. Hát miért esik éppen oda? És nyomja! Már nem lehet kibírni... Már ordítok: Segítség, emberek! Megölnek. Jaj, jaj... Arra ébredek, hogy a Pesztalich Jóska zsebvillanya világít a szemembe s körülöttem sápadt arccal áll a megijedt őrség: «Te, Petyi, mi bajod van?»

Nem volt nekem semmi bajom; de másnap lekaptam a szakácsokat. A parancsnok úr éppen akkor járt konyhaviziten, ő is meghallotta.

— Most aztán elgondolkozhattok, fiúk, azon, hogy az ember táplálkozása s az emésztés nem is olyan egyszerű, mint némelyiktek gondolná. Van-e látszat szerint egyszerűbb dolog, mint egy korty vizet lenyelni, vagy egy harapás káposztáskockát megenni? De ha elemezzük ezt a folyamatot, akkor látjuk, mily bonyolult eljárás ez! Ahhoz, hogy ihassunk, a szájban a levegőt meg kell ritkítani és a szájüreget szívó pumpává alakítani. Hát még a nyelés. Az alsó állkapocs emelőszerkezete s a rágóizmok még nem elégségesek hozzá. Szükség van még 32, fehérre zománcozott, igen kemény anyagú fogra. De ez sem elég. Kell még a

nyelv is. Mennyi mozgató izom van a nyelvben, amely aztán képessé teszi mindenféle mozgásra! És főleg a hátrafelé eső részén az izlés idegei, amelyek nagyszerű kémiai tudással automatikusan végzik az izlés munkáját. Még mind ez nem elég! Szükség van még a három pár nyálmirígyre is. Nem is hiszitek, fiúk, mennyi nyálat választ ki egy nap alatt ez a három pár kis mirígy.

— Úgy tudom, hogy kb. 1 litert, — vélte Clair Gyuszi.

— Annyit. A nyál nemcsak az emésztéshez kell, hanem a savak lekötéséhez is. Első feladata azonban emészthetővé tenni az ételeket. Mikor az megtörtént, a kész pép először a nyelv felső részére kerül. A nyelv fokozatosan — előbb a hegyével, aztán hátával — hátrafelé tolja az ételt a kemény szájpadláshoz s innen a garatba. De most jön a nagy feladat: az étel csak a torokba jusson és egyetlen kis morzsa se menjen a légzőcsőbe! És mi minderről semmit sem tudunk; mindez a bonyolult folyamat magától megy. «Magától?» Ezt már mégsem mondhatjuk. A toroknak, nyelvnek, fogaknak, ajkaknak, mirígyeknek, izmoknak, csontoknak ezt a tervszerű összeműködését látva, megint egy vonással világosabbá válik előttünk a mindent bölcsen intéző Gondviselés munkája.

— Kérem — szólt Gyuszi, én már régen tűnődöm a gyomorral kapcsolatban egy érdekes gondolaton. Ugye, a gyomor megemészt s felroncsol minden húst; hogy van az, hogy önmagát — pedig szintén hús! — nem emészti fel!?

— Hallod, Gyuszi, ez nem is olyan utolsó gondolat! Ólomedényben nem lehet ólomkatonákat olvasztani, faedényben nem lehet fával tüzelni, mert elolvad s elég az edény is. És ime: a húsból való gyomor megemészti a bele kerülő húst, minden mást, önmagát azonban ki nem kezdi.

— És most tessék elgondolni, hogy a Laliék káposztáskockáját még az én vasgyomrom sem tudta megemészteni! Hát nem jogosan panaszkodtam? — fejezte be a beszélgetést Petyi szelíd mosollyal.

Pótvizsga a táborban.

Gyurka «pótvizsgájára» a Sirályok egész őrse kivonult teljes létszámmal, mint jóindulatú hallgatóság. Az is lehetséges ugyan, hogy az őrs «a cserkész, ahol tud, segít» törvényt is érvényesítette volna a «pótvizsga» alatt, erre azonban nem került sor. A parancsnok úr jól

látta, hogy Gyurka most komolyan, napokig készült az anatómiából, tehát nem annyira őt feleltette, mint inkább a vizsga anyagával kapcsolatban nagyon érdekes dolgokat hozott elő; főleg az ember kezéről.

— Mondd csak Gyurka, mit tudsz a kézről?

— A kéz. Az emberi kéz 27 csontból áll, melyeket művésziesen és mégis rendkívül egyszerű elv szerint 40 izom köt össze egymással — kezdte fújni Gyurka.

— Halt! Állj csak meg! Ennyi egyelőre elég is lesz. Látjátok, fiúk, a kéz finom mechanizmusa nélkül az ember elveszítené szellemi fölényét az állatok fölött. Mozgékony, sokoldalúan mindenhez alkalmazkodó kezünkkel a durva s legfinomabb munkát egyaránt el tudjuk végezni. Ha akarom, a kezem kanálalakúvá lesz s lapátolhatok vele; ha akarom, kapocs lesz belőle, mellyel mászni tudok. Főkép nagyszerű előnye a kéznek az, hogy a hüvelykujjat a többivel szembehelyezhetjük s az így alkotott fogóval apró tárgyakat is felemelhetünk. Az ujjak sem egyenlő hosszúak. Vajjon mire jó ez? Arra ugye, hogy gömbalakú tárgyakat is felemelhessünk velük.

— És aztán kérem a gesztikulálás! — említette Liska Gyula.

— Ebben is igazad van. Mennyi érzelmet, indulatot lehet kifejezni a kéz s az ujjak különböző állásával! A kéz igazán mesterműve a Teremtő bölcseségének. Az ember fölényét a természet fölött az eszének és kezének köszönheti. Ugyanaz a kéz, amely mint vasgyűrű tudja megszorítani a szerszámot, tudja egész finoman fogni az írótollat is s lehelet-lengén vezetni a rajzoló művész írónját. A szerszámot marokra fogjuk, a tollat ellenben a hüvelyk- és mutatóujj által alkotott finom fogóba. Tehát a kézbe ezzel már kettős gépezet van beépítve.

De nemcsak kettős gépezet, hanem a bonyolult gépezetek egész sorozata! Szükségünk van tapintásra, érzésre, szorításra is. Ezt is kezünkkel végezzük, de ehhez megint új berendezés kell. Okos mérnökök tudnak készíteni olyan gépet, amelyik szorít s olyat is, amelyik markol; de mily bölcs Alkotó kellett ahhoz a géphez, amely egyszerre szorít, markol, érez, tapint és eközben egyik működése nem zavarja a másikat!

— És kérem, parancsnok úr, hogy van az, hogy a kéz hajlításánál nincs surlódás?

— Bizony, fiúk, ez is érdekes dolog! Láttátok már, hogy

a gépek csuklóit mily gyakran kell olajozni. A mai technika már annyira haladt, hogy a nagy gépekre magától dolgozó olajozókat is szerelnek fel, amelyekből állandóan csepeg az olaj. De olyan gépet, amely önmaga termeli a szükséges olajat is — mint ez a csontízületeknél történik — még ember nem alkotott.

Hát még, ha meggondoljuk, hogy mily bonyolult munka kell ahhoz, hogy az ujjunkkal valamit meg tudjunk fogni! Az ujjunkat meg kell hajlítani.

— Jé! Ez olyan nagy dolog? — csodálkozott Miki.

— Bizony nagy, Miki! Tudjátok, mint történik az ujj behajlítása? Az újjcsontokhoz vezető izmok összehúzódnak. És ami még titokzatosabb: minden tárgyat *külső* erő szokott mozgásba hozni, de az ideget oly erő hozza mozgásba, amely *magában az izomban* rejtőzik. Az ideg csak megérinti az izmot s abban a pillanatban mozgató erő váltódik ki az izomban. Tehát ugyanaz az erő mozog is és mozgat is. Ilyen gépet ember még elképzelni sem tudott volna, nemhogy létrehozni.

— Parancsnok úr, kérem: milyen erő lehet az, ami bent szunnyad az izomban és az ideg érintésére kiváltódik?

— Valami faja az elektromosságnak. Minden izom valóságos kis akkumulátor, amelyben áram halmozódik fel; az emberi testbe száz meg száz ilyen áramtelep van beágyazva, amelyek mind egy-egy mozgás kiváltására vannak hivatva. Elgondolhatjátok, mily bonyolult szerkezet lehet az.

És még valamit! Mi bírja rá az ujj izmait, hogy munkába álljanak? Tegyünk csak próbát, Gyurka. Én parancsolok az ujjadnak, te meg tegyed meg! Tehát: «Állj egyenesen!»

A Gyurka ujja mereven állott.

— «Görbülj meg!» — hangzott a parancsnok úr szava és Gyurka ujja meggörbült, mint a perec.

— «Egyenes!» — s az ujj megint úgy állott, mint a pecek.

— Ime, Gyurka. Az eszed parancsol, ujjad meg engedelmeskedik. Az ész parancsát telefondrótok — idegek — szállítják az ujjadhoz. Az emberiségnek évezredekre volt szüksége, hogy fölfedezze a telefont, pedig íme, minden ember testében utólérhetetlen pontosságú telefonhálózat dolgozik. De ha nagy találmány volt a telefon, mily bölcseségről beszél az emberi szervezet berendezése! Hiszen a legnagyobb világváros telefonhálózatához sem kell oly bonyolult berendezésű központ, mint amilyen az emberben az agyvelő.

A kézzel ugyanis nemcsak fogunk, hanem érzünk, tapin-

tunk is. És ez mind idegszálakkal történik, amelyek e célból éppen az ujjak végén ágaznak el legbővebben. De a test egész felülete is tele van ilyen apró őrállomásokkal, amelyek a külvilágról, hidegről, melegről, a tárgyak puha vagy kemény voltáról stb. azonnal értesítik a központot. A látó-, halló-, ízlő- és szaglóidegek végei mind-mind ily őrhelyek s ezeknek villámgyors jelentései szünet nélkül érkeznek a központhoz; ennek köszönhető, hogy rögtön tudjuk, mily kép, mily hang, íz és szag vesz körül minket s hasznos-e vagy káros a szervezetünkre.

Már most, nézzétek, fiúk: A nagy üzemekben, úgy-e, elengedhetetlenül szükséges, hogy egy valaki világos átnézettel bírjon az egésznek menetéről s neki azonnal minden eseményt jelentsenek. A háborúban a főhadiszállást a leggondosabb telefonhálózattal s autós osztagokkal látják el, csakhogy a fővezér a harctér minél több eseményéről értesüljön. De ha ehhez is nagy körültekintés kell, mennyivel több bölcseségre mutat az emberi test minden részének megrakása ennyi sok jelző őrszemmel!...

Gyurka az egész idő alatt intelligensül bólogatott, helyeslőleg integetett és a végén szerencsésen letette a pótvizsgát az anatómiából.

Vérzik a Bandi.

Bandi, a Sólymok őrsének második kuktája, krumplipucolás közben tegnap megvágta az ujját. A mentőőrs azonnal a helyszínen termett. A vágás — szerencsére — nem volt mély és így Gyuszi a kötözés közben alighanem örült is a balesetnek, hogy végre hasznát lehet venni a tábori mentőládának is. Mert eddig még csak a Rékássy orrára csepegtettek szalmiákszeszt méhcsípés ellen. Ennyi volt az egész...

Bartal Feri azonban, Bandi kuktatársa azalatt lélekszakadva rohant a parancsnoki sátorba: «Parancsnok úr, kérem! A Novák Bandi elvágta a kezét és rettenetesen vérzik...»

A parancsnok úr persze azonnal szaladt a konyhához, ahová ezalatt már összecsődült a fél tábor. Szerencsére, nem volt miért. A Bandi ujja már nem is vérzett.

— Majdnem elvérzett a Bandi — fontoskodott a Tika.

— Igy nem is lehet elvérezni — vélte Karcsi.

Végre is Gyuszi döntötte el a vitát, hogy a Bandi csak az

ijedtségtől sápadt és nem attól a kis vérveszteségtől; hiszen az ember kb. ½ liter vért is elveszíthet anélkül, hogy meg=érezné.

— Pedig a vér — szólt a parancsnok úr — a legértékesebb része testünknek. Az építi a fejlődő testet, az újítja meg a már kifejlettet, az ad neki meleget, energiát. Gyuszi, kérlek, mondd csak el a fiúknak, miből áll a vér.

— Két főrészből: színtelen, folyékony vérplazmából és színes (vörös= és fehérszínű) vértestecskékből, amelyek a vérplazmában úsznak. A vértestecskék roppant kicsinyek, átmérőjük egy milliméter hétezredrésze. Így érthető, hogy egy egészséges ember 1 cm^3=nyi vérében kb. 5 millió a vér=testecskék száma, az egész emberben tehát — ha 5 liter vért számítunk — 25 milliárd.

— Helyes, Gyuszi; látszik, hogy orvosnak készülsz. Tehát 25 milliárd vértestecske úszik az emberben. Szédü=letes szám! Főleg, ha megfontoljuk, hogy ezek ám nem cél=talanul, összevissza keringenek. Vérre szüksége van az egész szervezetnek, annak tehát mindenhová el kell jutnia. Erre a célra oly pompás, ruganyos, hajlítható csövű s annyira bonyolult, elágazó érhálózat van minden emberben, hogy ahhoz képest a budapesti vízvezeték minden csövével, kútjá=val, gépével együtt — csak gyermekjáték. Te, Laci, a te papád mérnök a fővárosi vízműveknél. Bizonyára láttad, mennyit dolgoznak, terveznek, javítanak a központban, hogy az üzemben fennakadás ne legyen. Nos, a vérvezeték köz=pontja a szív.

A szív oly pompás nyomó= és szívószivattyú, amilyet a legelső mechanikus sem tudna készíteni. Csak egy kis izom=darab az egész; nem nagyobb, mint egy ökölbe szorított kéz, és ez látja el vérrel az egész szervezetet. Elképesztő munkájába kerül! Percenkint hetvenet ütni éjjel=nappal sza=kadatlanul. Mikor minden más részünk pihen, mikor sze=münk, fülünk, kezünk, agyunk éjjeli nyugalmat élvez, a szív akkor sem pihenhet meg soha egy pillanatra sem. Naponkint 87.000 kilogramméter munkát végez ez a kis izomcsomó. Mit jelent ez, Bobi?

— Annyi erőt, amennyivel 87.000 kg=t 1 m magasra fel lehetne emelni, vagyis majdnem 9 vagónt megtölteni. Mert egy vagónba megy 10.000 kg és ajtaja nincs is 1 m magasan a földtől.

— Jé! Hiszen egy igavonólónak sem kell nagyobb munkát végeznie — csodálkozott Miki.

— És látod, Miki, a szegény kis szív 60—70—80 éven át szakadatlanul elvégzi ezt a fárasztó munkát. Persze közben maga is kopik, hát folyton javítja szakadozó falait, de anélkül, hogy ezért csak egy pillanatra is megállna egyéb feladataival. Úgy-e, az utcákon hányszor elzárják a forgalmat, mert javítják az elkopott kövezetet. A szív is kopik, azt is javítani kell, de a vérforgalomnak nem szabad egy percre sem megállnia. Eszünk, vagy alszunk, járunk vagy ülünk, szaladunk vagy úszunk, rágondolunk vagy nem, hűséges munkásunk, kis szívünk egyformán kalapál, kalapál. Minden percben háromszor megforgatja a testben az egész vérmennyiséget. Hogy ez a folytonos vérkeringés mire való, azt már a II. osztályú próbások tudják. Úgy-e, Gyula?

— Igen. Az artériákban végigzuhog a friss, oxigénnel telt vörös vérfolyam az egész testbe, annak legtávolabbi részecskéjébe is. Az elrohanó vörös vértestecskék csontba, szövetbe, bőrbe, idegbe, mirigybe leadják oxigéntartalmukat, viszont felveszik azoktól az ott található bomlási termékeket: vizet s mérges szénsavat és tovarohannak velük. A vérfolyam egyúttal szétviszi a test megújításához szükséges anyagokat is; kb. hét év alatt teljesen kicserélődik egész testünk: elkopik s új épül helyette és mi ebből nem veszünk észre semmit.

— Bodócsi folytasd. Mit tudsz a vénákról?

— Tehát a vörös vértestecskék teleszívják magukat mérges termékekkel s a vénákon visszamennek a szívbe.

— Úgy van. No de most mi lesz? Ha a szív kilöveli ezt a romlott vért a testbe, szénsavmérgezés áll be. Igen, okvetlenül ez következnék be. De valami nagyszerű gondoskodással mégsem történik mérgezés. A rossz vér u. i. egy csodálatos szitába kerül: a vesébe. A vese megszűri. De mily okosan! Ami káros, mérges anyag van benne, mind átcsúszik a vesén; hasznos vértestecskéknek azonban nem szabad átmenniök. És valóban!... Azok a parányi kis vértestecskék, amelyek be tudnak hatolni a legfinomabb hajszáledénybe is, a vese hálójában mégis fennakadnak. Fennakad a fehérje, fenn a cukor, szóval mindaz, amire a szervezetnek szüksége van. Mily nagy volt a diadal, mikor a rádiónak hullámszűrő készülékét feltalálták, hogy csak olyan hullám jusson a készülékbe, aminőt a felvevő akar! És ez kétségtelenül nagyszerű találmány is. De mi ez a veséhez képest; a vese átengedi a nagy térfogatú vizet, és a parányi kis vértestecskéket nem!

De a vér tisztulása ezzel még nem ért véget. A szervezetből elcipelt anyagokból egy részt a májban ad le, ahol azokból az emésztéshez annyira szükséges epe lesz; csak azután ér be a jobb szívkamrába. Innen a tüdőbe kerül, ahol végleg felfrissül s megújul.

Ez is valami csodálatos dolog ám, az ember tüdeje! Kb. 1800 millió kis, félmilliméter nagyságú hólyagocskából áll. Tudjátok, ha egymás mellé teregetnők egy emberi tüdő hólyagocskáinak falait, mily területet lehetne ezzel befödni? Kétszáz négyzetmétert!

— Kétszáz négyzetméter? És mire való ez a hatalmas felület, parancsnok úr, kérem?

— Minden szívdobbanásra kb. 180 gr. vér ömlik szét ezen a 200 m^2-nyi felületen. Minthogy a szív hetvenet ver percenkint, hát ez a 190 gr. vér csak egyhetvened percig maradhat a tüdőben s ennek a nem is másodpercnyi időnek elégnek kell lennie ahhoz, hogy a szénsavat leadja magából s a hólyagocskákból a vörös vértestecskék a friss oxigént fölvegyék. Az így megtisztult vér visszaömlik a bal szívkamrába, ahonnan újra kezdi éltető áramlását a testbe. De ez már nem mérgező vér többé, hanem éltető, friss vér. És ez így megy éjjel-nappal, percről-percre pontosan, és mi nem tudunk minderről semmit. Ki mozgatja ezt a nyugtalan kis húsdarabot? Az ember itt érzi igazán, mennyire az Isten kezében vagyunk. Csak néhány percre álljon el a szívverés és az életnek vége.

Látjátok, fiúk, ezekben a megilletődött pillanatokban tudjuk igazán átérezni *Schiller* sejtelmesen szép sorait:

«Und willst du, Herr, so steht des Blutes Lauf,
So sinkt dem Adler sein Gefieder,
So weht kein Wind mehr Blätter nieder,
So hört des Stromes Eilen auf,
Schweigt das Gebraus empörter Meere,
Krümmt sicht kein Wurm und wirbelt keine Sphäre.»

— Te, Miki, ti otthon sokat beszéltek németül; fordítsd csak le a fiúknak.

— «Ha te akarod, Uram, megáll a vérkeringés, a sas erőtlenül hull alá, a szél le nem szakít egyetlen levélkét, megdermed a folyó rohanása, elnémul a tenger zúgása, egy féreg meg nem mozdul, a szellő meg nem rezdül, ha te akarod, Uram . . .»

Mialatt a kicsik mérkőztek...

a délután nagy métamérkőzést rendezett a csapat: a Sirályok kihívták a Sólymokat. Mi «nagyok», már mint a Gyuszi, Bobi, meg jómagam nem vettünk részt a játékban, hanem a pálya szélén letelepedtünk egy dombocskára a parancsnok úr köré.

— Tetszik tudni, parancsnok úr — kezdte Gyuszi a beszélgetést, mennyire szeretem bújni a természettudományi könyveket. A multkoriban aztán az anyagcseréről olvasva, igen értékes gondolatom támadt. Az anyagcseréből be tudom bizonyítani, hogy van lelkünk, testtől különböző szellemi lelkünk.

— No, ez érdekes lesz — szóltam bele. És hogyan?

— Hát úgy-e, mindnyájan tudjuk, hogy testünk folytonosan megújul. A táplálékban energiát vesz fel, ezzel növeli a sejteket, a megnövekedett sejtek oszlanak, azaz szaporodnak. Amint szaporodnak a sejtek, úgy növekszenek a sejtekből álló szervek is, tehát egész szervezetünk nő. Az elpusztult sejtek helyét egyre újabbak foglalják el s ez a pótlás, az anyagcsere állandóan történik bennünk, anélkül, hogy azt észre is vennők . . .

— Dehát halljuk már azt az érvelést! — türelmetlenkedett Bobi.

— Várjatok csak; éppen most jön. Ez az anyagcsere, vagyis az elhasznált sejtek kipótlása oly erős lendületű, hogy hét év alatt (egyesek szerint még rövidebb idő alatt), *az egész testünk teljesen megújul. Hét év multán tehát* egyetlen egy porcika sincs bennem a hét év előtti testemből.

Ez fiziológiai tény. Igen ám! És én mégis emlékszem, hogy öt éves koromban egyszer nyalakodás miatt mennyire kikaptam édesanyámtól. Hát mi az, amivel vissza tudok emlékezni a tizenkét év előtti eseményre? Agyvelőm? De hiszen az akkori agyvelőmnek egyetlen atomja sem maradt meg! És milyen szemrehányást érzek magamban még ma is azért, hogy egyszer meg kilenc éves koromban vad dühömben hozzávágtam kis öcsémhez egy poharat, úgy, hogy betört a feje. Ma is fájlalom. De hát mi fáj bennem, mi tesz nekem szemrehányást? Hiszen testünk minden hét évben teljesen megújul! Hiába újul meg, valami ezután is dícsér vagy fedd a régi dolgokért is, vagyis van bennünk

valami, ami nem anyag, ami a test változása ellenére sem újul meg, ami mindig a régi marad: ez a lelkünk.

— Gyuszi, neked kétségtelenül érdekes gondolataid vannak — szólt a parancsnok úr. Tudod-e, hogy ugyanezt — kissé tudományosabb ruhában — már régebben kifejezte *Mayer Róbert*, a világhírű angol természettudós († 1878) mikor így írt: «Biztos igazság, hogy az eleven agyvelőben folyton anyagi változások mennek végbe, amelyeket molekuláris tevékenységnek nevezünk és hogy az egyén szellemi teljesítménye ezzel az anyagi agytevékenységgel a legszorosabban összefügg. Azonban gyökeres tévedés volna ezt a két, párhuzamosan haladó tevékenységet azonosítani. Példával egészen világosan lehet ezt magyarázni. Egyidejű kémiai folyamat nélkül tudvalevőleg nem lehet sürgönyözni. Amit azonban a telegráf mond, szóval a sürgöny tartalma, márcsak semmiképen sem tekinthető elektrokémiai tevékenység eredményének! Ugyanez még fokozottabban áll az agy és gondolat viszonyára. Az agyvelő csak eszköz, de nem maga a szellem.»

— De van nekem, parancsnok úr, kérem, egy másik érdekes gondolatom is a lélekről az alvással és álommal kapcsolatban.

— Mi az, Gyuszi?

— Sokszor gondolkoztam már azon, hogy tulajdonképen mi is történik velünk, mikor alszunk. Én úgy gondolom, hogy a lélek s a test benső, szoros viszonya alvás közben némileg meglazul. Persze a lélek nem hagyja el teljesen a testet, mert akkor ez meghalna; de kissé mégis csak magára hagyja. Az alvó ember tehát a lélektől kissé magárahagyott ember, mint a művész is néhanapján magára hagyja hegedűjét.

— No, ez egész érdekes hasonlat — mondta Bobi. — Látszik, hogy Gyuszi szívesen szokott hegedülni.

— Igen, mint a művész. Ébrenlétkor a lélek játszik a testen, alváskor azonban kissé megszabadítja magát tőle, az ébrenlét öntudata elvész, az érzékek tevékenysége is egész minimálisra csökken. És most jön az én érdekes gondolatom: a test érzékei szemmel láthatólag nem működnek. Ezt itt a táborban bizonyítanom alig kell. Tessék csak megkérdezni a II. őrséget, mikor hajnali két órakor bevonulnak s föl kellene kelteniök a III. őrséget! Micsoda leleményes mesterkedéssel lehet csak életet önteni az alvó fiúkba!

Nos, tehát a test érzékei nem működnek. És mégis, mi

történik velünk alvás közben? Élénk szellemi életet élünk; százszor érdekesebb s bonyolultabb dolgok történnek velünk alvás közben, mint ébren. Beszélünk, — pedig testi nyelvünk meg sem moccan. Látunk, — pedig szemünk csukva van. Hallunk, — de nem fülünkkel. Gondolkozunk, — de nem agyvelőnkkel. Hát tetszik tudni, parancsnok úr kérem, ez az én érdekes gondolatom: az alvás és álom megdönthetetlen cáfolata előttem a materializmusnak, annak a bölcseleti rendszernek, amely azt mondta, hogy csak anyag (materia) van a világon s szellem, lélek nincs. Mert ha ez igaz lenne, hát hogyan volna lehetséges, hogy alvás közben a legszínpompásabb képeket, vidékeket látjuk, holott szemünk csukva van? Hát mivel látunk? Szemünkkel nem! Hát mivel? Hogyan lehet az, hogy csodás zenét, elragadó melódiát hallunk? Mivel halljuk? Fülünkkel? A Petyi két sapkát és két pokrócot húz a fejére éjjelenkint . . .

— . . . Kérem, parancsnok úr, csak egy sapkát . . . — szólt bele Petyi, aki közben megrándította a lábát s a játékból kiállván, már régebben ott figyelt a beszélgetők közt.

— Szóval bedugja a fülét is, mégis hallhat zenét álmában.

— Különösen, ha mellettem a Péterffy horkol — vélte Petyi.

— Akkor is; de anélkül is. Hát mivel hallunk álmunkban? Tetszik tudni, én a halálról s túlvilágról is így gondolkodom: ha a lélek végkép elhagyja a testet, a testi szem lecsukódik ugyan, de annál csodálatosabb másik világ tárul fel a lélek előtt. A hegedű már elkopott, a lélek leveti, s most már anélkül fog játszani. Mily szépen tud majd játszani, mikor most is már, alvás közben olyan káprázatos országokon vezet át!

— Meg kell hagyni, Gyuszi, hogy ezek a gondolataid igen érdekesek. Magam is azt hiszem, hogy az ébrenlét s az alvás egymásutánjából szabad az Isten figyelmeztetését kihallanunk: Te, ember, ki minden nap átmégy egyik világból (az ébrenlét világából) egy egészen más világba (az alvás állapotába), készülj arra, hogy egyszer ebből a világból végkép átmégy abba a másvilágba, ahol a lélek már test nélkül lesz, vagyis hegedű nélkül játszik. Vigyázz: olyan lelket viszel át oda, amilyet magadnak e földi életben kialakítottál! Ha elrontottad lelkedet, abból odaát is csak diszharmónia jön ki. Pedig nekem macskazenére nincs szük-

ségem. Az én birodalmamban csak a kifogástalan mesterműveknek jut hely...

— Kérem, parancsnok úr — szólt most Petyi —, a mi osztályunkban, a VI-ban is van egy nagyhangú fiú, a Peczkai. Az azzal feszít a hittanórák után, hogy nem hisz semmit, csak amit «megért». Hanem a multkor alaposan kifigurázta a Küpry. Mondd csak el Tibor! (Ekkorra t. i. már ő is «kisántult» a játékból.)

— Hát úgy volt, hogy az egyik tízpercben megint szavalt Peczkai: ócskaság az egész hittan, nem hiszek én semmit, csak amit megértek. — No, pajtás, hát mondd csak — szóltam hozzá, érted-e, miért mozog a kisujjad?

— Persze, hogy értem — felelt öntudatosan. — Azért, mert úgy akarom.

— Nos, jó. Most mozgasd meg a füledet. Látod: akarod, akarod, mégsem mozog. Hát érted te ezt? — szóltam, de akkor már harsányan kacagott az egész osztály.

— Nem illik ugyan másokat megszégyeníteni — szólt itt közbe a parancsnok úr —, de ilyen üresfejűeket sokszor nem lehet máskép ártalmatlanokká tenni. Azt hiszem azonban, elintézhetted volna a Peczkait annak a régi filozófusnak esetével is, akit az egyik császár gazdagon fizetett állásba fogadott föl, mint tanácsadót. A filozófus igen sokszor így felelt a feladott kérdésekre: «Nem tudom, nem tudom». Valaki aztán szemére hányta: «Azért fizet a császár, hogy tudjad!» «A császár azért fizet, amit tudok. Mert ha azért akarna fizetni, amit nem tudok, hát a birodalom minden kincse sem lenne elég!»

— De kérem, parancsnok úr, valamelyik vallástalan filozófus is azzal érvel, hogy szép, szép, nagyszerű ez a világmindenség, de nem kell ide Istent föltételezni. A természet vastörvényei mozgatják a világot...

— Hát várj csak, Bobi. A marengói győzelmet kinek tulajdonítod?

— Napoleonnak.

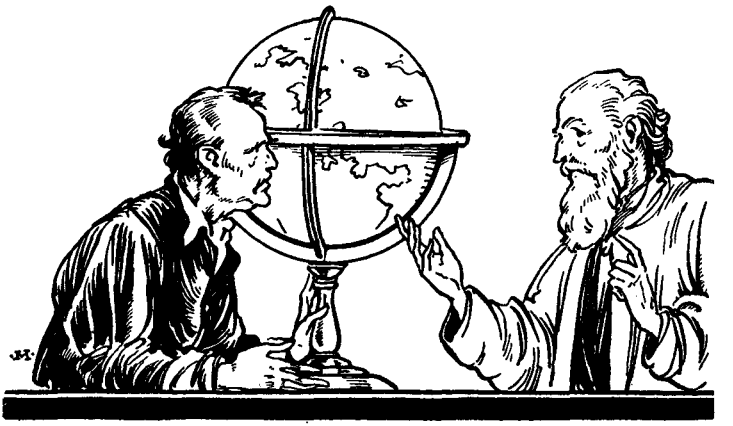
— Látod! Úgy-e, Napoleonnak és nem stratégiai terveknek! A győzelem előidézője a jó haditerv volt ugyan, de mégsem a tervnek tudjuk be a diadalt, hanem annak, aki a tervet létrehozta. Persze, hogy vannak vastörvények! De ki szabta ki azokat? Ez a nagy világ olyan, mint egy pompás pontossággal működő óra; hát tudsz te órát elgondolni órás nélkül, aki azt készítette? Hiszen még az istentagadó *Voltaire* is így töprengett: «Le monde m'em-

barrasse et je ne puis songer, que cette horloge marche et n'ait pas d'horloger»; azaz: «a világ zavarba ejt, mert nem tudom elgondolni, hogy jár az óra s nincs órása».

Kircher Athanászhoz, a híres csillagászhoz († 1680) egyszer egy hitetlen ismerőse látogatott el, aki folyton azt hangoztatta, hogy a világ magától lett, Istenre nincs szükség. A szobában éppen egy művészi földgömb állott. A csillagász hitetlen vendégje elcsodálkozva kérdi:

— Ki csinálta ezt a szép földgömböt?

— Ki? Senki. Magától lett.

— De mit bolondozol? Hogyan lehetett volna ily művészi dolog magától? — méltatlankodott a vendég.

— Hát ha a Föld, meg az egész világ magától lett, miért nem lehetett volna magától ez a kis glóbusz is? — kérdezte szelíd gúnnyal Kircher istentagadó vendégjétől.

És igaza volt. Mert aki csak egy kissé is elmélyed a világegyetem vizsgálatába, mindenütt ráakad Isten nyomaira. Honnan van ez a szédületes nagy világ? Honnan az anyag, az atom, a molekula, az ión, az elektrón? Honnan? Azt hiszitek talán, hogy a Kant—Laplace-elmélet megmagyarázza a világ keletkezését. Igen, meg. De nem Isten nélkül. Sem Kant, sem Laplace nem voltak istentagadók.

A világtestek őrületes gyorsasággal forognak évezredek, talán százezredek óta. Ki indította meg azokat? Mindig is mozogtak! — mondja valaki. De nem lehet! Mert bizonyos, hogy egyszer meg fog szűnni mozgásuk; már pedig

ha mindig mozogtak s egyszer megszűnik mozgásuk, annak az «egyszer»=nek már rég be kellett volna következnie.

Hatalmas törvények uralkodnak az egész természetben. Ki írta elő azokat? A csillagászok? Azok csak rájöttek arra, hogy vannak. De ki szabta meg azokat?

Végy kezedbe egy picinyke almamagot. Egy igénytelen, holtnak látszó kis magot. Ültesd el: hatalmas fa nő ki belőle. Hogyan? Miért s hogyan él, nő, fejlődik az élet? Hiszen a világ valamennyi tudósa s laboratóriuma nem tud egyetlen egy olyan fűszálat létrehozni, mely nő és él.

«Véletlen?» Hát ha az atomok véletlen összeverődése képes volt ezt a nagyszerű világot létrehozni, miért nem látjuk ma soha, hogy csak egy faluvá, vagy csak egyetlen egy házzá is verődnének az atomok össze?

És most eszembejut az az érdekes eset, ami a francia encyclopedisták társaságában történt egy ízben. A társaságban gúnyolódó hangon beszéltek Voltaireről, aki maga is éppen elég hitetlen volt ugyan, de valamiféle istenségben még mindig hitt, mert lehetetlen azt tartanom — mondotta, — hogy ennek a nagy világegyetemnek órája ily pontosan járjon és ne legyen órása.

Az egyik jelenlevő erre Voltaire védelmére a következő esetet mondta el: Nápolyban jártomban a tengerparton egy szemfényvesztő bűvészt láttam, aki egy csoport lazzaroni előtt kockákat vetett, s azok mindig a 6=os lapra estek, amint előre megmondotta. A lazzaronik szeme=szája tátva maradt.

— Persze! A kockák hamisak voltak! — szólt bele valaki a társaságból.

— Természetes, hogy hamisak voltak; de éppen ez a vicc. Minden józan ember előre gondolhatja, hogy ha két kocka négyszer egymásután ugyanarra az oldalára esik, hát a kockákban valami titkos erő dolgozik, pl. talán belül ólmot erősítettek ezekre a lapokra. Dehát nézzetek körül ezen a világon: a napok, bolygók s holdak megszámlálhatatlan sokaságán, amelyek — a semmiségbe felakasztva — évezredek óta futják pályájukat s egymásba nem ütköznek. Nézzétek, hogy a mi földtekénken is mint van elosztva szárazföld, tenger, levegő, napsugár, eső, mind úgy, hogy élet lehessen bennük s hogy szárazföldi, vízi s légi állatok vidáman nyüzsöghessenek bennük. Nézzétek csak, mint találhatók meg az ezek életéhez szükséges, bonyolult feltételek. Nézzétek csak saját bonyolult építésű szervezeteteket, hogy abban a legkisebb részecske is éppen azt a szol=

gálatot teljesíti, amire az egésznek szüksége van. Nézzétek csak, hogy saját szemetek s fületek mennyire fölülmúlja a legnagyobb mechanikus s optikus bölcseségét. Csak nézzétek, amikor egy csepp ecetben a nagyító lencse alatt annyi élőlényt fedezünk fel, amennyi csillagot a távcsővel megpillantunk a messzeségben . . . — nézzétek mindezt és mondjátok (pedig ti nem vagytok lazzaronik), hogy mindez véletlen műve. A természet ugyanazt teszi, mintha valaki végtelen sok kockával minden pillanatban egy előre bejelentett helyzetet vetne ki . . .

Erre nem tudtak válaszolni. De erre nincs is mit felelni. Ez a nyüzsgő-mozgó eleven élet itt szerte körülöttem elég felelet rá. Valamikor élet nem volt a földön, ez biztos. A geológia is pontosan kimutatja a korszakot, amelyben az első élőlény megjelent a földön; de a gondolkozás is erre az eredményre jön. Mikor a Föld még cseppfolyós tűzgömb volt, egyetlen élő csira vagy mag meg nem maradhatott volna rajta. Az élet tehát egyszer elkezdődött a földön. De honnan keletkezett az első élőlény? Az élettelenből? Voltak, akik ezt állították, míg a tudomány napnál fényesebben ki nem mutatta, hogy élő élettelenből soha semmiképen nem keletkezhetik, azaz nincs ősnemződés. *Sir William Thomson* (Lord Kelvin † 1907) angol fizikus ezt így fejezte ki (Über das Alter der Sonnenwärme, Populäre Vorträge und Reden I. 198.): «Az élet kezdetét vagy fönnmaradását egy minden fölött uralkodó teremtő erő nélkül megérteni nem lehet».

— De az a könyv, parancsnok úr kérem, amelyet én olvastam, a fejlődéssel mindent megmagyaráz — szólalt meg Róka Bobi.

— «Fejlődés?» Nohát persze, hogy van fejlődés; hogy mily méretű, nem tudjuk; de hogy a fajok kereteit nem lépi át, biztosra állíthatjuk. Csakhogy vigyázz csak, Bobi! Hogy a fejlődés valami okosat eredményezzen, ahhoz okvetlenül szükség van a fejlődést határozott cél felé irányító szellemre. «Véletlen»-ből, «vak fejlődés»-ből bizony nem jönnének létre milliárd számra a legtökéletesebb eleven remekművek.

— Kérem, az a népszerű természettudományi könyv is elismerte ezeket a csodás dolgokat, csak azt állította, hogy az állatok egyszer elkezdtek «ismeretlen okokból» éppen ebben az irányban fejlődni és mikor rájöttek, hogy ez vagy az a megszerzett tulajdonság vagy szín vagy szerv hasznos nekik, akkor azt állandósították.

— Te, Bobi! Hát nem látod magad is az ilyen «népszerű» okoskodások gyöngeségét? Először is ne felejtsd, hogy bőséges évezredek kellenek az ilyen fejlődéshez és az így megszerzett tulajdonság csak akkor válik hasznossá, miután már teljesen kifejlett az egyénben. Ámde ezek alatt az évezredek alatt ki vagy mi tartotta meg a fejlődést pontosan az elindulás helyes útján? Igen; van fejlődés a természetben, de van egy bölcs Intézkedő is a természet fölött, aki a fejlődés tervét kigondolta s irányítja.

Egy kis viccel is meg lehetne világítani a kérdést. Mondd csak, Petyi, mi volt előbb a világon: tyúk vagy tojás?

— Tyúk vagy tojás? Hát persze, hogy előbb volt a tyúk!

— No-no! Nem olyan persze! Láttál te már olyan tyúkot, amelyik nem tojásból kelt?

— Az igaz! Hát akkor előbb volt a tojás ...

— Az sem lehet! Láttál te már olyan tojást, amelyik nem tyúkból van?

— Dehát akkor, kérem, erre nem lehet felelni!

— Bizony, nem lehet, Petyi. Ma már végkép bebizonyított igazság ez a három latin mondat (Gyuszi, fordítsd le): «Omne vivum e vivo.»

— «Minden élő élőtől származik.»

— «Omnis cellula e cellula.»

— «Minden sejt sejtből ered.»

— «Omne chromosoma e chromosomate.»

— Ezt már nem tudom, kérem, lefordítani — vallotta be Gyuszi.

— Hát «chromosoma»-nak nevezik a sejtek legapróbb alkotó részecskéit. Tehát még egy chromosoma sem eredhet élettelen dologtól, csak egy másik, élő chromosomától. Vagyis igaza van *Lord Kelvinnek* († 1907), a legkiválóbb természettudósok egyikének, mikor azt írja: «Egy bölcs és jóságos célszerűségnek hangosan tanuskodó nyomai veszenek körül bennünket minden oldalról; arra tanít ez minket, hogy minden élő lény egy ma is állandóan munkálkodó Teremtőtől s Törvényhozótól függ.»

Az az ember, aki Isten létét tagadná, olyan lenne, mint az a fiakkeres, aki letagadná a lovakat, amelyek kocsiját húzzák.

Egy arabot kérdezett valaki: «Van-e Isten?» «Van» — felelte az arab. — «Honnan tudod?» — «Nézd, uram: látod a sivatag homokjában ezeket a nyomokat? Én biztosan

megmondom ezekből, hogy ember járt-e itt vagy teve. Ép így, ha széttekintek a nagyvilágon s mindenütt látom a végtelen bölcseség nyomait, csak azt lehet mondanom, hogy az Isten járt itt!»

Az ég, az éjtszaka, meg a csend.

Amai nap pompás volt! Egész nap csattanó kedvel hancúroztak a fiúk hol a sátrak előtt, hol a patakban. Ezt a kedvet, ezt az örömet! Sajnos, hogy a tábor utolsó napjait éljük. Mint tudom sajnálni azt a kivasalt-nadrágú, lakkos-frakkos, parfűmös dekadenciájú, «modern» fiatalságot, amelyik az élet örömeit csak a mozikban, színházakban, korzózásban s lebujokban látja! Szegény, éhenkórász lelkek! Ha egyszer megízlelnék a szabad természet elevenítő örömeit!

Tudom, «ők» lenéznek engem ezért! Hogy érezheti magát jól egy egyetemista a gyermekek között!?

— Mi már nem vagyunk gyermekek! Mi felnőttek vagyunk! — gondolják.

Hiszen éppen ez a baj! Az a baj, hogy nem vagytok gyermekek — lelkületben. Gyermekek, «akiké a mennyek országa». Ötven éves fejjel, deresedő hajjal is gyermeteg lelkűnek maradni — ez az igazi életművészet. Mindenki addig marad ifjú, ameddig akar.

Úgy elnéztem ma a parancsnokunkat, a főtisztelendő urat. Művelt, nagyképzettségű papnak ismerem. Évek óta parancsnokom és lelki vezetőm. Világlátott ember, négy nyelven beszél, haton olvas, a szobájában s asztalán rengeteg könyv — és ma, hogy tudott ma délután velünk métázni s lelkéből nagyokat kacagni! Igen, ő is gyermek volt s mi is mindnyájan gyermekek, de boldog gyermekek. Olyanok, mint csak az első emberpár lehetett a paradicsomban a bűnbeesés előtt.

Meg mikor a parancsnok úr szava sorba állít és mi feszítjük a mellünket és dobbanó lépteink alatt reng az erdő füve s döng a föld, úgy elgondoltam, milyen szép, mikor ily fegyelmet tudunk tartani és hogy ez legalább annyit javít szegény hazánk helyzetén, mint tíz népgyűlés és száz szónoklat.

Nos és ez a gyönyörű este itt a tábortűz mellett! Lassan, szakadozva lobog ég felé a láng s érdekes fényt vet két

kis őrtársamra: Jóskára és Petyire. Alszik az egész tábor, csak mi hárman virrasztunk. No meg a csillagok... Kis csillagtérkép van a kezemben s valami megmagyarázhatatlan lelkesedéssel beszélek két kisebb őrtársamnak a belátthatatlan világról, a napok ezreiről, csillagok százezreiről, a tejútról, a messzeségben összefolyó csillagfelhőkről. Ilyenkor valahogy megnyílik a lélek s beleszáll szelíden a végtelen ég.

Most kissé távolabb megyünk az alvó csapattól s halkan dúdolni kezdjük:

Ránk borítja fátyolát a csendes alkonyat.
Elpihent a kis madár az alvó fák alatt.
Szellőszárnyon küld sóhajt a távol messzeség,
Ránk tekint csillagszemével a jóságos ég.

Tényleg olyan volt az ég, mint egy leereszkedett sátortető; szinte csak a kezünket kellett volna kinyujtani, hogy elérjük a csillagokat. Mily közel van ilyenkor az Isten! Vagyis hogy máskor is ily közel van, csak nem érezzük ennyire! A telihold egyre magasabban emelte aranyos arcát a fák fölé s a nesztelen csendben titkosan susogtak a fák hajlongó árnyai.

Petyi megpiszkálta a tüzet. Micsoda titok is az a tűz! Hogy lobog a lángja! Egyszer vörös, aztán fehér, ni most meg kék! Miért, honnan ez a színváltozás? És mily mohón eszi, falja a ropogó, száraz ágakat! Némelyik gally még friss; sír, nyöszörög, mikor a láng belekap s úgy hajlong a parázsban, mint egy nagy hernyó. Most nagyot pattan az egyik fadarab s ezer tüzes csillag sziporkázik szerte... aztán újra csend.

Mily gyönyörűség a tüzet nézni!

A lobogó lángok mellett egyik gondolat a másikat kergette bennem. Mily csodálatosan szép is ez a világ! És nagy tudományos előrehaladásunk mellett is mily tömérdek dolgot nem ismerünk a minket környékező titokzatos világból! Tegnap pl. gyönyörű kristályt találtam az egyik közeli barlangban. Pompás geometriai alakja van, el is tettem magamnak. Hát az a lélektelen anyag, mikor a hegyek méhének figyelő csendjében kristályosodni kezd, ismeri a geometria nehéz törvényeit, amiket pedig nekem, az «okos» embernek éveken át keservesen kellett megtanulnom? Képtelen gondolat! De hát akkor nincs más magyarázat, mint hogy egy fönséges, az emberi szellemhez hasonló, de nála

sokkal magasztosabb szellemnek ereje munkálkodik, ír elő utat, szab törvényeket itt a kristályoknak, meg minden fejlődésnek, életmegnyilvánulásnak . . .

Életmegnyilvánulásnak? . . . Ja, igen! Mi is hát az az élet? És itt eszembe jutott az a sok különféle elnevezés, amellyel tudományos könyveim szerzői az «élet»-et magyarázni akarták, de a végén mindegyiknek be kellett ismernie, hogy az élet talányát megfejteniök nem sikerült. Eddig még senkinek sem sikerült. Igen, én is olvastam már, hogy «az élet fizikai-kémiai erők összeműködése»; magukban jól ismerjük is ezeket az erőket, de nem ismerjük a szervezetben végzett egybehangzó munkájuk életet teremtő titkait, vagyis azt az elvet, amely a folyton egymást segítő erők bonyolult hálózatát tevékenységben tartja.

És a természetnek azok a félelmetes erői, amelyeknek itt a szabadban tanui lehetünk! Pl. a multheti éjjeli vihar a rettenetes égzengéssel. Ott fekszenek a hatalmas, százéves tölgyek derékba roppanva. Nekem ez is arról beszélt, mily fönséges az Úr, aki erejének csak egy parányát adta át a természetnek s íme ez is mily megdöbbentően nagy erő!

És aztán elgondolkoztam azon, mily csodálatos titok a természet tavaszi ébredése a téli hókoporsó alól és a búzamag csírázása a sáros barázdában és titok köröttem ez a nesztelen, csenddel figyelő, alvó erdő és titok ez az egész csodálatos világ, hacsak . . . hacsak nem látom minden titok mögött a folyton munkálkodó Isten fönséges kezét.

Megmondani ugyan már nem tudnám, hol olvastam, de most érzem át egész nagyszerűségében ezt a meghatározását Istennek: «Per quem omnia sunt et in quem omnia tendunt;» «Isten az a lény, aki által minden lett s aki felé minden törekszik.» Ha itt az erdőben eltévedt cserkészek bolyongatnának s messziről megpillantanák tábortüzünket, felörvendeznének: ahol tűz van, ott eszes lények, emberek, testvérek is vannak. Így ujjong imában az én lelkem is, valahányszor egy-egy természeti jelenség mögött megérzem az Alkotó nagyságát.

«Hát titok! Mit törődöm vele! Nem érdekel engem!» — mondhatná valaki. De nem lehet «nem törődni» vele! Ég a vágy bennünk, az olthatatlan vágy az emberben, hogy mindennek utána járjon, nyitjára akadjon, meglelje az igazságot. Már magából ebből a törekvésből is rá kell jönnünk az Isten létére. A kis Ilonka húgom a nevenapjára bábut kapott. Eleinte érdeklődve játszott vele; de harmadnap

már darabokra szedte: kutatta, miért húnyja be a szemét, ha lefektetik. Ugyanez az ellenállhatatlan kényszer vitte Amundsent, Shakletont a sarkokra: kutatni, mi van ott.

Egyszer az emberek találtak egy ákum-bákumos kődarabot. Ékírás volt rajta. «Nem érti senki; tegyük félre!» Nem lehet! Az ember lelke nem nyugodott, míg rá nem jött az ékiratos írás titkaira is. De nem ugyanennek a tudásvágynak jele-e a mai keresztrejtvény-láz is? Jóska a mai nap alig szögezte ki a táborkerítésre keresztrejtvényét, már a következő percekben hatan is izzadtak a megfejtésén.

Mit mutat ez? Titkot nem bírunk el; az igazságnak nyomára kell akadnunk. Miért? Mert az örök Igazságnak, Istennek egy szikrája, lehelete él bennünk s ez az, ami nyugtot nem hágy nekünk.

Az, hogy öntudatom van, fölébe emel az egész nagy világegyetemnek. Tavaly az Adrián hajóztam; mily méltósággal ringott előttem a parttalannak látszó víztömeg! De nagyságáról, pompájáról az Óceán nem tud semmit!

Fejem fölött itt boltozódik az ég, megszámlálhatatlan csillagaival s oly ábrándossá lágyítja a lelkemet . . . De csak az enyémet. A csillagok? Ó, azok józan, fagyosra hűlt égitestek, anyagdarabok, egymás mellett, fölött, alatt, de sem másokról, sem magukról nem tudnak semmit. Csak én tudok róluk . . .

Az egész világ, mely körülvesz, fönséges ugyan, de mégis csak anyag. Fönséges legkisebb részében is, de az is csak anyag. A legparányibb sejtet helyezzem bár mikroszkóp alá, az élet titokzatos világát lelem benne, de még ez a picinyke sejt is millió atomból, molekulákból áll s ezek egymásról mitsem tudnak. Az én testsúlyom éppen 60 kg. Azt olvastam valahol, hogy egy 60 kg-os emberben 50 milliárd sejt van. Szédületes szám! Ez az 50 milliárd sejt mind magának él és csak egy a lélek, mely mindnyáját összetartja.

Ember! Csupán te tudsz magadra elmélni, te tudod magadat megismerni. Ha valami szemembe esik, mástól kell megkérdeznem: ott van-e még, mert magam nem látom. De a lélek képes önmagára is elmélni. Tudom, hogy «az ember a világegyetemben — ez *Pascal* gondolata — csak hajlongó nádszál, de oly nádszál, mely gondolkozni tud». Bármily csöpp vagyok, valami van bennem, amit nem határol az anyag, ami kiléphet belőlem, ami átfogja a csillagokat is. Nem vagyok *csak* anyag, mint a tenger, a hegy,

az ég; van bennem valami, ami összetartja testem atomjait, átjárja, élteti azokat, — nekem lelkem van!

Lélek, lélek; ami által oly közel állok magamhoz, de ugyanakkor átrepülhetem vele a világot; lélek, akivel titkon tanácskozhatom s akihez senki hozzá nem férhet, ha én nem engedem. Lélek, — nem anyag. Annál hasonlíthatatlanul több, magasabb, annak éltetője. Nincs úr fölötte más, csak énmagam és az Isten. Ég és föld elmúlnak, de a lelkem el nem múlik.

De ha ez így van, akkor egyetlen érték, egyetlen örök érték a lelkem. Így gondolkoztam-e én mindig a lelkemről?

A IV. században egy világsikereket aratott, de bűnös életű tudós előtt egyszer csak felvillant ez az új érték-elmélet, a lélek mindennél többre tartása. Felkiáltott: «Megtehették ezek is, azok is és te, Ágoston, miért nem tehetnéd?» S lett belőle Szent Ágoston.

A XII. században ugyanezt fontolgatta egy gazdag ifjú . . .: «Ha annyian megtehették, te nem tudnád?» — és lett belőle Clairvauxi Szent Bernát.

A XVI. században egy hírvágyó katona megsebesül egy vár ostrománál s a kórházi ágy unalmában kezébe kerül a szentek életrajza. «Ha ezek megtehették, én nem tudnám?» — kiált fel s Loyolai Szent Ignác lett belőle.

Én én? A XX. század gyermeke?

Én már nem tehetném meg, hogy lelkemet mindennél többre becsüljem?

Még ha mindjárt bűnösebb lettem volna is, mint Ágoston, még ha gazdagabb is, mint Bernát és hiúbb, mint Ignác! «Igen, megtehetném, csak . . . csak nehéz lesz!» Az már igaz! De nekik éppoly nehéz volt. A világ éppoly értetlenül gúnyolta őket is: Szent Pétert Jeruzsálemben, Szent Pált Athénben, Szent Ágostont a tudósok, Szent Bernátot a nemesek, Szent Ignácot a katonák.

Mikor gondolataimban idáig értem, elővettem a zsoltáros könyvet, amelyet a parancsnok úr adott olvasni és soha talán még oly igazából nem imádkoztam, mint mikor most olvastam a 148. zsoltárt:

Alleluja!
Dícsérjétek mennyekben az Urat,
Ti magasságok, dícsérjétek őt.
Dícsérjétek minden angyalai,
Dícsérjétek, ti mennyei erők.
Dícsérjétek nap s holdvilág,
Dícsérd fényesség s minden csillagok.

Dícsérjétek őt, egek egei,
S ti magasságok minden vizei
Az Úr nevére áldást mondjatok,
Mert Ő szólott és mindenek levének,
Ő parancsolt s mind előjövének.
És mindörökre törvényt tett nekik,
Végzést rendelt és ők meg nem szegik.

Dícsérjétek a földön az Urat,
Vízek örvénye és minden sárkányok.
Hó és tüzek, jég és derek és minden viharok,
Akik az Úr végzését szolgáljátok.
Minden hegyek és halmok,
Minden gyümölcsfák, minden cédrusok,
Minden állatok és minden vadak,
Csúszó-mászók és fürge szárnyasok,
Föld királyai s nemzetek ti mind,
Föld nagyjai, bírái mind,
Ifjak és szűzek, vének, gyermekek
Áldjátok mind az Úr nevét.

Leteszem a könyvet s íme most veszem észre, hogy két kis őrtársam elaludt a tűz mellett. Persze, oly rég nem szóltam hozzájuk. De nem bántom őket, Hadd pihenjenek. Gondolataim még úgyis tömegestől rajzanak felém.

Valahol csak kell egy pontnak lennie, egy rendületlenül erős kéznek, egy megrendítő hatalomnak, amelybe be van akasztva ennek a kavargó világnak tengelye!

Lehet ez véletlen munkája? A világ megszámlálhatatlan trillió és quadrillió atomja véletlenül egyesült a mai pompás rendezettségű világrenddé? Bemegyek a nyomdába, kifordítom a földre a betűdobozokat s a sok százezer betű oly sorrendben hull a földre, hogy egy egész könyv szövege ki van szedve. Hát lehet ilyeneket elgondolni? A Halley-üstökös pl. 76·4 év alatt futja be pályáját; utoljára 1910-ben lehetett látni. Én is nagy szorongások közt vártam egy templom tornyáról, észre lehet-e ugyan venni szabadszemmel is? De mennyire lehetett! Még a farkát is! És most ki tudja, mily szörnyű messzeségben csatangol! De 76·4 év mulva bizton újra megérkezik. Hát el lehet képzelni, hogy nincs ennek kormányosa?

Triesztből elindul egy hajó, Gibráltár előtt elmenve megérkezik Amerikába. Végighalad Dél-Amerika legdélibb csúcsa, a Cap-föld előtt, onnan Ausztráliába megy, onnan Keletindiába és a Szuez-csatornán át az előre kitűzött napon ismét Triesztbe érkezik. Van-e ember a világon, aki azt merné mondani, hogy a hajó kormányos nélkül, «magától»

tette meg ezt a bonyolult utat? Pedig a csillagok pályája milliószor nagyobb s érkezésük jóval pontosabb!

És lehet-e véletlen a föld tengelyének ferde állása saját pályájára? Hiszen ez a 23° 18′ elhajlás éppen a legcélszerűbb, mert enélkül nem volnának az életbe annyi változatosságot vivő váltakozó évszakok. És hogy a víz + 4°-nál a legsűrűbb, azon alul már ritkul s nem süllyed le, hanem a felszínen marad? Hát lehet véletlenség ez a különös tény? Minél hidegebb van, annál összébb húzódik minden test — csak éppen a víz nem. És miért? Mert ha ez nem így volna, tavak, folyók fenékig fagynának s egyet len télen elpusztulna bennük minden élet.

Milyen *nagy* az Isten! De milyen *szép* is az Isten!

A célszerű berendezések mellett itt van a természet kimeríthetetlen sok szépsége. Az alkony pirja, a szivárvány tündöklése, a virágok tobzódó színpompája, fölöttem ez a mosolygó hold, a csendes éjtszaka, a zúgó fenyves, a meredek hegyoldal . . . ennek a sok szépségnek csak kell valahol forrásának lennie! Csak kell egy

modellnek, példaképnek lennie, amelynek szépségét a teremtett világ szétsugározza!

A multkor, mikor a szabadnapos Sasokkal jártam az erdőt, hirtelen meglapultunk egy ágreccsenésre: büszke méltósággal állott egy hatalmas agancsú szarvas az erdőn átfolyó ér partján. Soha oly világosan még nem éreztem az egész darwinista fejlődéstan gyengéjét, mint ahogy az ebben a pillanatban felvillant bennem ennek az imponáló királyi vadnak láttára. «Minden a fejlődés, célszerűségi törekvés eredménye?» Hát célszerű az, hogy ilyen ágas-bogas agancsa van ennek a szarvasnak? Bizony nem; sőt nagy akadálya a menekvésben. De szép-e? Gyönyörű! Igazán művészi alkotónak munkája.

Mennyire áradoznak az emberek a csodálkozástól és dícsérettől egy szép kép vagy szobor láttára. De már Sokrates megkérdezte Aristodemust: Kit kell jobban csodálnunk: vajjon azt a festőt-e, aki élettelen s mozdulni nem bíró állat- és emberképeket fest, vagy azt-e, aki eleven s gondolkodó lényeket teremt? És ha azok a képek nem keletkeznek véletlenül, nem ostobaság-e azt gondolni, hogy ezek a lények meg véletlenül keletkeztek?

Az állatoknál meg egyesek mindent megmagyaráznak az ösztönnel. De mi az ösztön?

«Az ösztön az állat bizonyos ingere, amely őket valamely cél elérésére alkalmas eszköz használatára készteti.»

Igen. Ez az ösztön bölcseleti meghatározása; de egy árnyalattal se tudunk az ösztön mivoltából többet ezután sem. Mert ez a nagy kérdés: honnan van ez a nagyszerű tudás az egyébként oly ostoba állatokban?

Némelyik madár három hétig ül a tojásán, a másikfajta rövidebb ideig. Honnan tudja az első madár, hogy ő ahhoz a fajtához tartozik, amelynek pont három hétig kell ülnie? Állattanból tanulta az V. osztályban? Vagy látta az anyamadártól, hogy az is addig ült? Nem tanulta, nem látta és mégis csalhatatlan biztossággal így fog tenni. Hát van Valaki, aki mindezt tudja.

A tehén, mikor legel, nem is érinti a mérges füveket. Hát hol tanulta, melyik kémiai órán, hogy ettől meg ettől a növénytől jó lesz óvakodni, mert ilyen meg olyan rombolást fog végbevinni a szervezetében? Nem tanulta sehol és mégis biztosan kerüli ki azokat. Van Valaki, aki mindezt ismeri.

Honnan tudja a hím szarvasbogár álcája, hogy neki később majd szarva nő, jó lesz tehát üregében a fejnél

szabad teret hagyni? A hím nagyobb üreget készít magának. A nőstény ellenben nem teszi — nincs rá szüksége.

Honnan tudja nyáron a hörcsög és a mókus, amelyek csak az imént tavasszal jöttek világra, hogy a nyár után zord tél is jön, jó lesz tehát gyüjteni a magtárba? Honnan tudja a kis fecske, amelyik itt kelt ki egy budafoki ház ereszalján, hogy nemsokára itt az ősz, jó lesz továbbállni? És nekivág egy soha még meg nem tett útnak s biztosan megérkezik Afrikába, amelyről azt sem tudja, hogy van, azt meg még kevésbbé, hogy ott tél nincs. Sőt még útközben is gondoskodik róluk ez az ösztön s arra tereli a madarakat, ahol megpihenve élelemre találnak. A Magyar Ornithológiai Központ megállapította, hogy gólyáink Törökországon, Kisázsián, Egyiptomon át, mindig a szárazföld felett haladva, Dél-Afrikába, Natalba mennek telelni. Szédületes út! De honnan érthető mindez? Ki vezeti őket? Véletlen? Az állat számítása?

És tudja azt a keresztes vipera, hogy az ő méregmirigyváladékának a kívánt bénító hatása lesz? Nem tudja, de úgy cselekszik, mintha tudná. És azt sem tudja, hogy egyes fogai alkalmasak a méreg beszúrására, mások meg nem, mégis mindig csalhatatlanul az alkalmas fogakat használja. Azt sem tudja, hogy sokkal mélyebbre haraphat, ha a felső állkapcsát s a szájüreg egyes csontjait bizonyos helyzetbe hozza; mégis megteszi.

És az éjjeli pávaszem hernyója a gubó végét merev sörtékből szövi s csak egész vékony szálakkal köti össze. Igy aztán a lakás belülről a legkisebb nyomással kinyitható; míg a kívülről betolakodni akaró rabló nagy erejének is ellenáll s nem nyílik. Hol tanulta ezt? És így lehetne tovább feladni ezernyi kérdést . . .

Látom a budapesti Szent István-bazilika fölséges kupoláját. Ki tervezte? «Senki» — felelik.

Bedübörög a keleti pályaudvarra egy kúpos gyorsvonat mozdonya. Remek! Ki hozta létre? «A világegyetem vastörvényei.»

Hallok egy Beethoven-szimfóniát. Gyönyörű! Ki alkotta? «Véletlen.»

Hogy így nem lehet felelni? No, jó! De hát akkor az égboltozat csillagos kupoláját, a mindenség pompásan dolgozó óriási gépezetét, a világban található fönséges harmóniát, szabad «senki»-vel, «a világegyetem vastörvényeivel», «véletlen»-nel magyarázni?

Nem és nem!

Soha ily világosan még nem láttam, nem éreztem, mint e percben, hogy az egész természettudomány semmi más, mint az Isten gondolatainak kibetűzése.

Itt elővettem «Napló-jegyzeteimet», amibe minden értékes gondolatot följegyzek olvasmányaimból. Kikerestem, amit *Herder*-től jegyeztem fel és elolvastam. Tulajdonkép csak most értettem meg minden szavát: «Mein Gott! Wenn ich deinen Sternenhimmel ansehe, die Monde, die Sonnen, die du gemacht hast, die große Einheit der Natur voll unendlichen Plans und Absichten und Stufen und Zusammenhangs! O Gott, was ist in diesem großen Reiche der Mensch, daß du sein gedenkest! Ein Kind der Erde, daß du ihn geadelt hast! Du lässest ihn hier eine kleine Zeit verlassen, in Dämmerung, in Prüfung sein — mit welcher Ehre und Hochheit hast du ihn zu krönen!... Leben wir, so leben wir dem Herrn! Sterben wir, so sterben wir dem Herrn! Darum wir leben oder wir sterben, so sind wir des Herrn!»

Valóban így van! Az égitestek mérhetetlen nagysága lesujt, az alig látható csöpp élőlények kicsinysége megdöbbent, és e két végtelenség közt, az óriási nagy s a láthatatlanul kicsiny közt ott áll az ember s erőt vesz lelkén a minden gőgöt megsemmisítő alázatos ima:

Isten, ó mondd: a világon
Azt a pontot, hol lelem,
A fűszálat, a bogárkát,
Ahol nem Te vagy jelen.
Mintha arcod mosolyogna
A természet kék egén,
S virágok közt járva mintha
Leheleted érezném. *(Reviczky.)*

Mikor gondolataimban idáig értem, titokzatos érzés lett úrrá felettem. Amerre csak néztem, szerte köröttem mindenen az Isten kezenyoma tűnt elém.

Zöldülő rét, álmodozó virágok, amott pár lépésre a teli holdfényben tükröző két halastó, a nesztelen éjtszaka, a ragyogó csillagok, itt a csendesen alvó két kis cserkésztestvérem... mind-mind szépség, csupa szépség! És hát akkor mily szép lehet Az, akitől mindez származik! Éreztem, hogy ezentúl nekem a réten az Isten szépsége virágzik; a távol hegyek ormán az Ő fönsége kéklik, madárdalában az Ő szavát hallom, villám dördülésében az Ő

hatalmát csodálom. Patak csobogásából is Reá figyelek, a csillagos égen is Őt keresem . . . hiszen tudom, hogy minden, ami szép e világon csak van, az Ő végtelen szépségeinek parányi visszfénye.

És ha meg is ül néha a nyomasztó gondolat, hogy minden szépség múlandó e földön: elhervad a virág, avarrá szárad a levél, elporlad a bérc is s kiapad a patak, — lelkem ilyenkor annál erősebben símul a soha el nem múló, nem változó, abszolút Széphez: Istenhez.

Halkan elimádkoztam a zsoltáros szavát:

Az egek a te kezedből születtek.
Elmúlnak mindezek, Te megmaradsz,
Mint ócska köntös, úgy avulnak el,
Mindent, mint rossz ruhát a változásnak adsz,
Mindenek úgy avulnak el,
Te pedig ugyanaz vagy
És éveid nem fogyatkoznak el. (101. zsoltár.)

Az utolsó tábortűz.

Holnap délben indulunk hazafelé. Már lobog az utolsó tábortűz. Az egész csapat megilletődött lélekkel üli körül. Névtelen szomorúság szorongatja szívünket. Jó lesz ugyan már az otthon is . . . igazi tollas vánkoson aludni . . . konyhán készült ebéd . . ., de azért ez a három hét! Hej, milyen nehéz válni a pataktól, mezőtől, csillagos égtől!

Tíz óra felé járt már az idő. A parancsnok úr kiadta a rendeletet: Fiúk, itt az idő az esti imához. Utoljára hadd szólaljon még meg bús táborbontó énekünk!

A fiúk szemében valóban könny csillogott, mikor énekelték:

Üres a tábor, most búcsúzik tőle
A dalosajkú sok cserkészdiák.
Örömben töltött szép napok emléke
Lelkükben zsong még, mint tündérvilág.

Amint a tábort nézem elmerengve,
Az *én szemem is mintha könnyes lenne*:
A kedves tábor vissza-vissza vár,
Üres a tábor, nincs lakója már.

Üres a tábor, minden már lebontva,
De messzefénylőn áll a nagy Kereszt!
S bár táborunkból minden emlék elvész,
Lelkem, mint drága kincset, őrzi ezt.

A szent Keresztet nézem elmerengve,
S egy szent ígéret bennem mintha kelne:
A bűnnek karma bármilyen mohó,
Uram, én soh'sem leszek áruló!

— Ferkó! Állítsd fel a csapatot négyszögbe az esti imához — szólt hozzám a parancsnok úr.

Hosszú éleset sipoltam. Úgy pattant fel az egész csapat, mint egyetlen ember.

— Közép Liska Zoltán! Sorakozó!

A következő pillanatban már állt a sor a kezét magasba tartó Liska mellett.

Ismét vezényszó:

— Sarkok Róka Gyula, Dömösi. Szárnyak négyszöghöz indulj!

Odaugrom az oltárnál kiskézilámpással álló parancsnok elé:

— Parancsnok úrnak tisztelettel jelentem: a csapat imához felállott.

— Fiúk — kezdi a parancsnok úr; utolsó esti imára gyűltünk össze, megköszönni Istennek mindazt a jót, amiben három hét alatt részesített minket.

Az idei táborban gyakran nyílt alkalmunk Isten kezenyomát meglátni a nagy természetben. Igen, Istenben van az egész természet, mert hiszen Tőle származik az és Ő azért rajzolta bele gondolatait, hogy a teremtmények szépségéről azok Alkotójához tudjunk emelkedni.

Emlékezzetek csak vissza, fiúk, hogy mily csodálatosan gazdagok az Isten gondolatai — óriási nagy dolgokban s parányi csöppségekben egyaránt. Van filiszter lélek, aki a Niagara láttára is csak így kiált fel: «Óriási! Mennyi lóerő!» Van, aki az őserdőben is csak azt találgatja, hogy hány köbméter fa lehet ott. De a mi lelkünk mélyén a nagy természet mindennap s majd minden órában egy-egy újabb vonást festett a végtelen fönségű Istenről; a természet fátyla mögül itt is, ott is elénk villant az Isten rejtett arca, pedig tudjuk, hogy a kikutatlan titkoknak még egész tengere hullámzik köröttünk.

De lelkünknek ennyi is nagy felüdülésére szolgált. A csillagász prizmát tart a napsugár elé, színekre bontja s erre az egyszerű kísérletre építi elméleteit a fény lényegéről, útjáról, sőt arról az ősforrásról is, ahonnan jött, — és nincs okunk kételkedni megállapításaiban. Így vizsgáltuk mi is a tábori élet apró jelenségeit s mindenütt megláttuk bennük az ősforrást: Istent.

Emlékezzetek csak vissza, mikor itt volt látogatóban a Miklós papája, aki a geológia tanára és elmondta sorra, mily rétegekből áll itt mellettünk ennek a nagy hegynek belseje. Valamelyiktek elcsodálkozva kérdezte: «De, kérem, honnan tudja ezt a bácsi? Tetszett már benne lenni?» «Benne? Nincs rá szükségem! Csak elemeztem ennek a kis pataknak vizét, mely a mélyből tör elő és a benne talált nyomokból megtudtam, mily rétegek vannak a hegy mélyén.» Mi is így elemeztük tábori életünk alatt a velünk történt apró dolgokat és mindenütt oly nyomokat találtunk, melyek Istenhez vezettek.

Neki hódoltunk, mikor csodálkozásra ragadott az élő-lények formáinak s sokféleségének kimeríthetetlen tár-háza. Mindenütt terv s mérték s ugyanakkor mindenütt a legnagyobb változatosság. Ahány virág, ahány falevél, ahány szirom, — mind mesterműs mind különbözik a másiktól. Milyen lehet annak az Istennek fönsége, aki soha meg nem ismétli önmagát, aki megszámlálhatatlan milliárdszámra önti a remekműveket! A nagyokat? Az óriásokat? Azokat is. S azok mellett a finom kicsinységeket is. A mikroszkóp alá helyezett egyetlen virágpor is mesterműs és mesterműaz a szemmel alig látható kis mag (a «dendrobium antennatum» magja), amelyből 200 drb nyom egy ezredgrammot és amelyben — a Teremtő csodálatos erejével — mégis már benne van a jövő gyökér, szár, levél s virág.

Ahány virág, ahány fa, ahány bogárka, ahány madár, ahány állat és ahány ember, . . . mind a teremtő Istennek ugyanannyi megelevenült gondolata.

Ha most, a búcsúzás csendes percében végiggondoljuk az eleven életnek mindazt a mozgalmasságát, amelynek e három hétben tanui voltunk, úgy érezzük, mintha valami térdre kényszerítene bennünket. Nem! Ennyi szépséget, ennyi változatosságot, ennyi fönséget, amennyivel át-meg át van itatva ez a világ, «vak véletlennel», «a természet vas-törvényeivel», «fizikai s chémiai törvények erejével» meg-magyarázni nem lehet. Hiszen a tengeralattjáró hajóban is érvényesülnek a természet vastörvényei; a rádiófelvevő apparátusnál is dolgoznak a fizika törvényei, — de ezzel vajjon már megmagyaráztuk azt is, hogy ki készítette azt a tengeralattjárót s a rádiót?

De nézzétek csak fiúk, kis cserkésztestvéreim, Istennek mindez a csodaműve is elmúlik egykoron. Házkőrengete-gek, emberi elme s kéz remekművei és az állat- s növény-

világ remekelt csodái egyszer mind-mind eltűnnek a földről, mert betöltötték hivatásukat. Csak egy marad meg: Isten és a lélek. A lelkem. A lelketek, fiúk! Vajjon megtalálja-e örökké élő lelkünk az örök Istent?

Most, édes fiaim, itt hagyunk mindent: hegyet, völgyet, csobogó patakot, énekes erdőt, napkeltét, hajnali harmatot, zúgó fenyvest, csillagos eget, — megyünk vissza a nagy kőházak rengetegébe ... Hanem a lelkünk, amelyik e három hét alatt annyiszor fürdött meg a nagy Isten közelségében, ez a lelkünk, — úgy-e, fiúk — soha többé nem fogja elfelejteni, *mily fölemelő tudat a végtelen Isten alázatos, tiszta-lelkű, ragyogószemű fiának lenni* ...

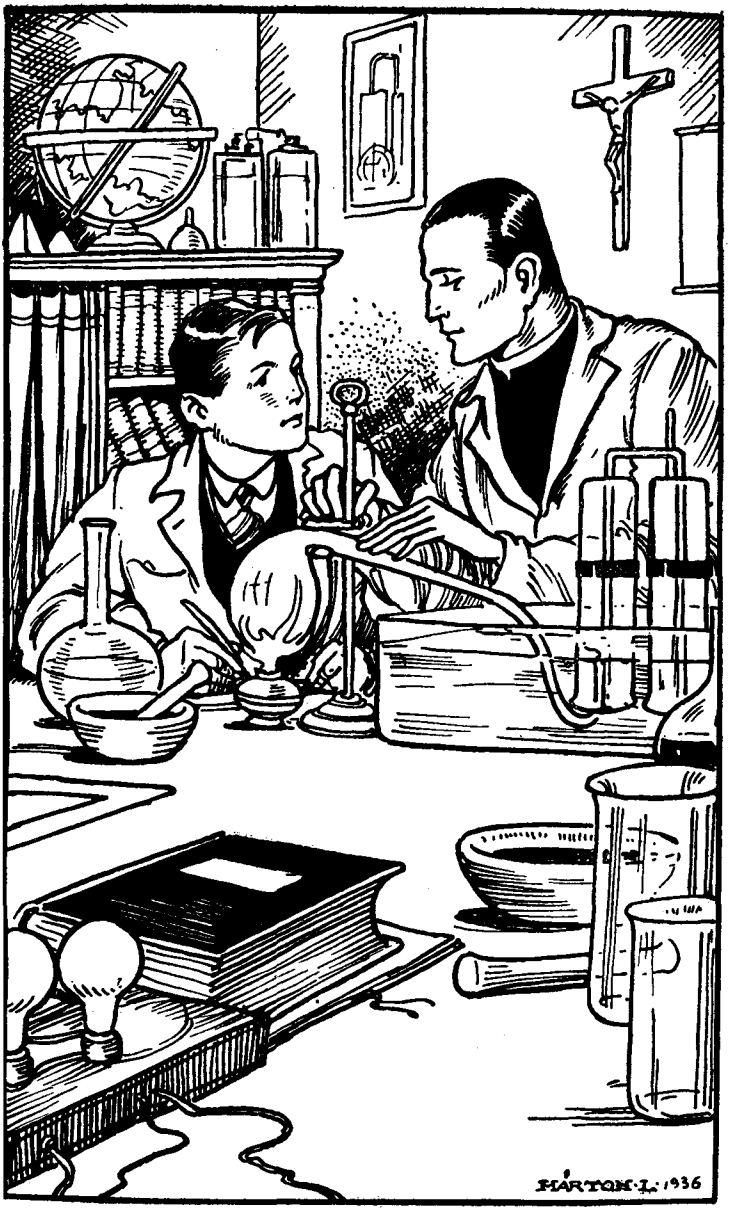
(Csapat, imához! — hangzott a segédtisztünk halk vezénylése).

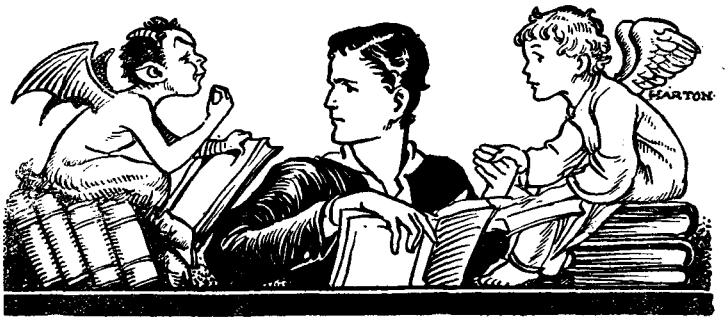
... a te fiadnak, édes mennyei Atyánk, aki görgeted a csillagok millióit szédületes pályájukon, aki megszámláltad hajunk szálát s akinek tudta nélkül egy veréb le nem fordul a háztetőről. Tied legyen a dicsőség, tied hálás szívünk s örökké tied a mi hófehér, bűnt nem ismerő, tiszta cserkész-lelkünk ...

*

Halk szellő sóhajtott elő az erdő mélyéről ... A fényes csillagok ragyogva csillogtak a csendes éjtszakában ...

MÁRTON L. 1936

MÁSODIK FEJEZET.

Hit és tudomány.

Rombolni vagy építeni?

A tudomány szent nevével sok visszaélést lehet elkövetni. Van az építő, konstruktív tudomány mellett romboló, destruktív tudomány is — gyakorlati technikában csakúgy, mint elméleti filozófiában. A világháborúban kifejtett óriási technikai munka pl. jórészt destruktív volt : ölő fegyverek, pusztító gázok, robbanó bombák gyártása. A szellemi világ soha nem szűnő harcában is dolgozik az ellenfél mérges gázokkal, ravaszul elhelyezett aknákkal s robbanó bombákkal.

Rombolni könnyű! Sokkal könnyebb, mint építeni. Az egyetlen Alcibiades pár év alatt többet rontott Athénben, mint amennyit a zseniális athéni államférfiak egész sorozata Solontól Miltiadesig, Themistoklestől Periklesig századok szorgalmával fel tudott építeni. A népvándorlásnak pár évtizede lerombolta ezer keresztény év nagyszerű alkotásait. Miért könnyebb rombolni, mint építeni? Mert az építéshez, alkotáshoz nagy szellemi s erkölcsi tulajdonságok kellenek: tervezés, kitartás, önfegyelmezés, az ideálok értéklése. De rombolni? Minden gonosz, minden ostoba ért hozzá.

Tehát légy tisztában azzal, édes fiam, hogy nem *minden* tudomány jelent egyúttal kulturális haladást is, mint sokan tévesen gondolják.

Már a Szentírás legelső lapja utal arra, hogy a paradicsomban ugyanegy fán nőttek a jó-tudásnak és a gonosztudásnak gyümölcsei; ami más szóval azt akarja jelenteni, hogy a hasznosnak, szépnek, jónak ismerete mellett van egy káros és rossz tudás is. «Tekints vissza a történelemre és meglátod, hogy tudós, de gonosz elmék ártottak legtöbbet a világnak.» (Faludi Ferenc.) Nemes emberek kezében a tudás áldás, míg a gonoszok tudása az emberiség átka. Az előbbinek áldását már a pogány korok megbecsülték; az utóbbinak átkától már ezek rettegtek. Az okos Prometheust, a látnok Apollót s bölcs múzsáit ünnepelték; viszont Aristophanes a «Felhők»-ben a szofisztikus-racionalisztikus bölcseletet nem alaptalanul bélyegzi meg az athéni szellemi élet megmérgezője gyanánt.

És ha a Kelet nagy új írói — Tolstoj, Rabindranath, Gandhi — mint pestistől félnek a mai Nyugat tudományától, az ideálokat romboló, lelki értékeket lerántó áltudományt értik azon. Persze nem kell nekünk az ő intuitív misztikájuk félhomálya sem, de azért idegenkedő nyilatkozataik után legalább világosabban látjuk, hogy a tudomány nem föltétlenül jó, s nem minden tudomány építés, haladás. Igaz boldogságot csak az a tudomány hoz az emberiségre, amelyik végső gyökerében a legfőbb igazságra mutat s a legfőbb jóhoz: Istenhez vezet.

Kapcsoljuk ki az isteni gondolatokat a művészetből s mivé válik a szépség királynője? Az érzékiség szolgálójává.

Vegyük el a jogból az isteni alapozást s mi marad belőle? Jó és rossz, jogos és jogtalan közt megszűnik a különbség.

Vegyük el az erkölcsi életből a törvények betartása fölött őrködő isteni akaratot s mi marad? Külsőleges törvénybetartás, társadalmi illem, az erkölcsiség máza — tartalom s állhatatos kitartás nélkül.

Lehetünk-e még keresztények?

A mai ifjak hitére különösen veszélyes lehet egy üres jelszó, mellyel a felületes gondolkozású emberek szeretnek dobálózni. «A mai intelligens ember többé nem lehet hívő keresztény, — fogod majd itt-ott hallani. A modern tudományok óriási előrehaladásokat tettek s oly megállapításokra jutottak, melyek után a tudomány eredményeit és a hit tételeit többé összeegyeztetni képtelen-

ség, más szóval hívő keresztény ma már csak a kortól elmaradt ember lehet.»

Ime a tétel, amelyet több-kevesebb nyiltsággal hirdetnek könyvekben, tanulmányokban csakúgy, mint a délutáni zsúrok könnyűtémájú beszélgetésein.

Már most mit szóljunk a dologhoz? Lehet-e egy ízig-vérig modern, tanult, művelt ifjú katolikus egyházának engedelmes hű fia? *Modern tudományosság s katolikus hit nem zárják-e ki egymást?*

Mindnyájan jól tudjuk, hogy a mai ember igazán jogos büszkeséggel tekinthet az utolsó évszázad alatt megtett óriási technikai haladásra. Ha feltámadna egy 100 év előtt meghalt ember, biztos, hogy szeme-szája elállana a tajtékos hullámot hasító gőzhajó, a rohanó vonat, a száguldó autók, a fekhőkben repülő ember, a rádió s a modern technika száz más csodájának láttára. Az emberi észnek kétségtelenül fönséges diadalait hirdetik ezek a nagyszerű találmányok. De mikor ezt elismerem s büszke is vagyok erre s áldásait magam is élvezem, feladok egy kérdést: Hát ez a nagyarányú haladás, ez a sok felfedezés, az egész haladó tudomány miért volna ellensége a hitnek, a vallásnak?

Feleletet találok e kérdésre *br. Eötvös Józsefnél*, aki így ír: «Hogy valakinek hitét a természettudományokban tett haladás ingathatja meg, ezt érteni teljességgel nem tudom. Vagy e világ kevésbbé nagy-e, mióta az egyes ködfoltokban, melyeket a csillagok közt észreveszünk, egész világrendszereket ismerünk fel? Avagy életünk vált-e kevésbbé bámulatossá, mióta a mikroszkóp megmutatja, hogy azon lényeken kívül, melyeket eddig ismertünk, az élő és érző teremtményeknek egy véghetetlen sora létezik? Vagy talán a nagy mindenség csodálatos rendje s emberi szívünk még csodálatosabb ellentétei megfoghatóbbak-e, mióta a természet egyes törvényeit valamivel jobban ismerjük s a világ nagy s kicsiny dolgainak kapcsolata valamivel világosabb lett előttünk? Több és több okot találunk, mely bámulatra ragad és semmit, mi e dolgok keletkezését megmagyarázhatná.» (Eötvös J. br.: Gondolatok. Bpest, 1894. 4 l.)

Az ifjak hitére kétségkívül komoly veszélyt jelenthet — nem a tudomány, hanem a tudomány szent nevével űzött visszaélés!

Az ifjakban hiányzik még az a mélyebb ítélőképesség s az a széleskörű olvasottság, amelynek segítségével kritikát gyakorolhatnának olvasmányaik okoskodása fölött. Csak

egész természetes tehát, hogy készpénz gyanánt fogadják el a vallásellenes írók olyan természettudományi hipotéziseit is, amelyek nem egyeztethetők ugyan össze a vallással, — igaz, hogy a komoly tudománnyal sem. Nem lehet egy 16—18 éves ifjútól megkívánni, hogy egy könyv hamis okoskodásainak tarthatatlanságára, állításainak elfogultságára magától rájöjjön. Főleg ebben a korban nem volna szabad elfelejteniök az Apostol szavait: «Amint átvettétek az Úr Jézus Krisztust, aszerint éljetek őbenne, meggyökerezve és fölépülve őrajta és megerősödve a hitben, amint tanultátok is, gyarapodva benne hálaadással. Vigyázzatok, hogy valaki meg ne csaljon titeket bölcselettel és hiú ámítással az emberek tanítása, a világ elemei és nem Krisztus szerint.» (Kol. 2, 7—8.)

Ha ezt megfontolod, nem fogod mindazt «tudományos megállapításnak» elfogadni, amit az antiquáriumok kirakataiban annak hirdetnek s nem fogod a támadásokat kétezer év óta rendületlenül álló keresztény hitedet nagyhangú írók tiszavirágéletű rendszeréért elcserélni.

«De hát ha valamit megállapított az elfogulatlan tudomány?» — kérded.

Hát először is: a tudomány eddig még egyetlen egy tételt sem állapított meg, amely hitünkkel ellenkezésben volna.

«Egyet sem? És az a sok természettudományos könyv, amely az Isten létét tagadja, az embert a majomtól származtatja, a lélek valóságát kétségbevonja . . .?»

Várj csak egy kissé! Ezek csak azt a nagyfontosságú tételt bizonyítják, hogy a tudomány — sajnos — nem elfogulatlan.

Az «elfogulatlan tudomány».

Elfogulatlan tudomány tulajdonképen nincs. Az ifjak ugyan gyakran úgy képzelik el a tudományt, mint magas megközelíthetetlenségben trónoló istennőt, aki előtt a legkérlelhetetlenebb igazsággal hódolnak mindenek. Dehát ilyen elvontan létező, a felhőkben trónoló «tudomány» nincs; hanem vannak «tudósok», akik azonban már nem elvont lények, hanem köztünk élő emberek, következéskép az emberiség egyik vagy másik csoportjához tartoznak, azok gondolkozásmódjához közel állnak, azok eszméiért lelkesednek, törekvéseit támogatják. Mi a tudományos megállapításokat nem a «tudomány elfogulatlan istennőjétől» (aki

nincs!), hanem a tudomány emberi képviselőitől, azok tanulmányaiból, könyveiből kapjuk.

Most talán már megérted, hogy miért nem mindegy, hogy milyen felfogású tudós könyvét olvasod el egyik vagy másik kérdésről. Igen; az igaz, hogy «a tudománynak nincs vallása, sem hazája», «la science n'a ni réligion ni patrie», — mint ez ki van írva egy francia állattani laboratórium fölé, de az is igaz, amit *Pasteur* felelt erre: «Hanem a tudósoknak van vallásuk és van hazájuk».

A vallás tételeit tagadó vagy támadó könyvek kétségtelenül sok hitbeli kételyt támasztanak. A komoly tudomány azonban nem tehet soha hitetlenné. Téved, aki azt gondolná, hogy az ő hite a sok tanulás miatt ingott meg. Nem azért ingott meg hite, mert tanultabbá lett, hanem azért, mert tudása nem eléggé érett még.

Du zweifelst nicht, weil du geworden weiser bist;
Du zweifelst, weil noch reif nicht deine Weisheit ist.
(Rückert.)

«Ha felötlik elmédben, — mondja Tolstoj — hogy Istenről alkotott fogalmaid helytelenek és hogy talán nincs is Isten, még ne essél kétségbe. Ez mindnyájunkkal megtörténhetik. Ne gondold, hogy hitetlenséged abból ered, mintha nem volna Isten.

Ha többé nem hiszel Istenben, kiben régebben még hittél, onnan van, hogy hitedben nincs valami rendjén és azon kell fáradoznod, hogy Istent jobban megismerjed. Ha egy vadember nem hisz többé fából faragott istenében, ez nem annyit jelent, hogy nincs Isten, hanem, hogy Isten nem fából van.»

A hit sok oly tételt tanít ugyan, amit eszünk nem tud felfogni; de egyetlen egyet sem olyat, amely eszünk *ellen* volna. A hit viszonya az észhez olyan, mint a mikroszkóp viszonya a szemhez: óriási méretekben kibővíti látókörünket. Akinek nincs mikroszkópja, annak rengeteg nagy világról nincs tudomása, — pedig ez a világ ott nyüzsög körülötte, de ő nem tud róla; épp így akinek hite nincs, az letagadja a léleknek, túlvilágnak, Istennek azt a fönséges birodalmát, amelyet a magárahagyott ész világosan megismerni képtelen. Pedig ez a világ megvan, csak ő nem akar róla tudni.

Persze nincs itt arról szó, hogy vakon, megokolás nélkül kellene hinnünk. Minél többet tanulsz a világ tudomány-

ágaiból, annál jobban örül Egyházad, ha vallásod tanaiba is «értelmes hittel» («fides quaerens intellectum») akarsz mélyebbre hatolni. Maga Szent Pál parancsolólag írja, hogy hódolatunk Isten előtt észszerű legyen: «Kérlek titeket, testvéreim, az Isten irgalmára, ajánljátok fel a ti testeiteket élő, szent és Istennek tetsző áldozatul, észszerű hódolatotok gyanánt». (Rom. 12, 1.)

«A kereszténység már elavult!» «Modern ember nem tanulhat a régiektől!» Ily nagyhangzású szavakra mit felelhetünk? Azt, hogy kiszámíthatatlan értékű, régiektől örökölött kincsekből éldegél a legmodernebb világ is. A nyelvet az áriáktól kaptuk, az írást az egyiptomiaktól, az abc-t a föniciaiaktól, az időszámítást a babyloniaktól, a számjegyeket az araboktól, a klasszikus műveltséget a görögöktől s rómaiaktól, egész európai kultúránkat a kereszténységtől. Hogy mennyire a mult kincseiből élősködünk, teljesen csak akkor látnók, ha mindazt nekünk kellene kitalálnunk, amit ma oly közönségesnek, mindennaposnak tartunk.

A színházban pazar villanycsillárok mellett néhány szál régi gyertya pislákol. Mire való ez? — kérdem a teremőrt. «Hja, kérem, ez a biztosíték; a villany t. i. minden pillanatban felmondhatja a szolgálatot.» A nagy ajtók mellett itt is, ott is egy-egy «vészkijárat» feliratú ajtócska. Minek ez? — kérdem. Hiszen tűz esetén pár pillanat alatt vízzel el lehet árasztani a színházat! «No igen; de ha esetleg a vízfüggöny nem működik.» Pompás, új gőzhajóra szállunk, a modern hajóépítés valóságos remeke! S mégis legelső pillantásunk: hol függ a jó, régi mentőöv? Pompás villanyfényben úszik az egész vasútállomás, de a váltók lámpáiba mégsem merik bevezetni a villanyvilágítást. Mert ha csak egyszer is kialszik az áram, — kisiklanak, összeütköznek a vonatok. A váltó lámpájának föltétlenül megbízhatónak kell lennie, — tehát a régi jó petróleumot vagy olajat égetik benne.

Ime! Minden modern haladásunk s büszkélkedésünk mellett is vissza-vissza kell nyúlnunk a régi eszközökhöz is! Mai modern kultúránk a több évezredes mult küzdelmeinek megért gyümölcse. Hát igazán csak az élet legfontosabb kérdésében, a világnézeti, vallási kérdésekben nem tartanók meg a régi, kipróbált törvényeket?

«Mondják, hogy a kereszténység túlélte magát s hogy felvilágosodott korunknak oly vallásos tanokra van szüksége, melyek tudományos haladásával ellentétben nem állanak . . . Bármennyire haladjon a tudomány, sem az emberi

gyöngeséget, sem a gyöngeségnek érzetét nem fogja el= okoskodhatni. Isten úgy alkotta nemünket, hogy támaszra, hogy oly valamire legyen szükségünk, mi előtt meghajlunk. Az ember mindig valami felsőbb lényt fog keresni, mely előtt leborul s ha az istenségnek oltárai leomlottak, ezeknek romjai fölött a despotia trónjai épülnek fel.» *(Eötvös J. br.:* I. m. 25 l.)

«Miért?»

A tudomány hitetlenné tesz? Ó, dehogy! A messzi világok rengeteg nagyságáról beszélő teleszkóp s a mérhetetlen kicsinységek birodalmába bepillan= tást nyujtó mikroszkóp egyaránt fölvetik a nagy kérdést: Ki itt az úr? Ki a törvényhozó? Ki a parancsoló? Miért mindez? Miért?

A «miért» szó, amely ösztönszerűleg jön már a kisgyer= mek ajkáról, az emberi nyelv minden szava közt talán a legemberibb. Ez az örökös «miért» az emberi ajkon, az emberi lélek mélységes tudásvágyának, okot kereső epedé= sének nagy jelképezője. Elemzünk, kutatunk, megyünk tovább, egyre tovább, egyik okról a másikra, míg el nem jutunk mindennek végokához, akit Istennek nevezünk. Lel= künkbe van beoltva az a nyugtalanság, amely nem enged megállani közbeeső állomásoknál. A tudományszakokban most folyó részletkutatások elképesztő adatokat tárnak fel a természet nagyszerű berendezettségéből s az adatok nyo= mán csak annál fönségesebben rajzolódik ki előttünk a teremtő Isten végtelen bölcsesége.

«Tegyük fel, hogy valaki hosszú észlelés után a gőzmoz= dony egész gépezetét megértette s az egyes csavarok célját s kerekek hatását kitalálva, mindent ismer, csak azt az erőt nem, mely a gépet mozgásba hozza; s ha a nagy fölfedező, miután tapasztalta, hogy egy vagy más résznek mozdítása által az egész mozdony járását késleltetheti vagy félbe= szakaszthatja, ebből azt következtetné, hogy a gőzgép csak ezen csavarok, csövek, kerekek által jár és semmi más nem létezik, ami az egészet mozgásba hozza: vajjon nem korlá= tolt felfogású embernek fogjuk=e mondani az ilyet, bár= mennyire bámuljuk is a képességet, melyet a részletek fel= fedezésében tanusított? S nem ugyanezt teszi=e sok bámult természettudósunk? Nekem úgy látszik, hogy ha a termé=

szet puszta látása az embert az istenség létéről győzi meg, akkor a természet tanulmányozása nem ingathatja meg ezen meggyőződést. Minden lépés, melyet a természettudományok körében teszünk, csak azon tárgyak számát szaporítja, melyeknek első okát nem ismerjük s a bámulatos harmónia, melyben az egész áll s melyet éppen haladásunk után mindig tisztábban látunk, csak azon bámulatot emelheti, melylyel e mindenség teremtője előtt meghajlunk.» *(Eötvös J. br.:* Gondolatok. Bpest, 1894. 4—5. l.)

Amint a jó cserkész eligazodik az országút nyomain, éppúgy a vallásos ifjú az egész világban fölfedezi Isten kezenyomát. Amint az éjféli csillagos ég tágítja a szívet, úgy tágítja Istenről alkotott fogalmunkat a tudomány haladásával lehetővé váló részletkutatás. Egy-egy nagyszerű új törvény felfedezésekor úgy érzi magát az ember, mintha sejtelmes mélységekbe, a teremtés laboratóriumaiba ereszkednék le s amint megilletődött lelkünk előtt föltárul egy-egy új titok, szinte érezzük a végtelen Isten leheletét. A botanika minden sejtjében «az első kert művelőjét» látom (így nevezi Mózes I. könyve Istent); a kristályok változatai Isten szépségéről beszélnek; a számok birodalma csak az ő titokzatos harmóniájának árnyéka s a csillagok futásának törvényei az ő erős kezének munkája.

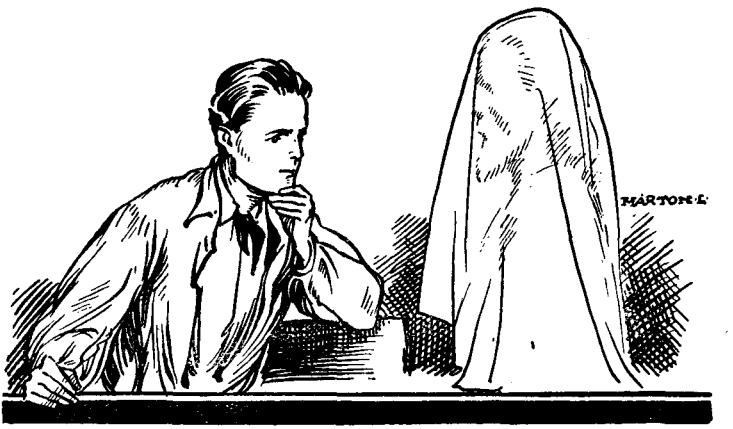
Az anyag természeténél fogva tehetetlen, lomha s ezért nyugalomra törekszik. De íme itt a gravitáció titokzatos törvénye, mely mindent mozgásban tart. A teremtés minden parányának megvan a maga feladata s a látszólag ellenmondó, széthúzó, összeütköző s egymást megsemmisítő erők tömkelegéből nem «chaos», azaz zűrzavar, hanem «cosmos», vagyis szépen rendezett világ jön elő. Még ahová emberi szem talán soha sem fog eljutni, a megmászhatatlan hegyormok is, a föld mélyéről soha elő nem kerülő gyémántkristályok is, a 8000 méteres tengerfenék titokzatos élővilága is mind-mind mi mások, mint a Teremtőt megillető «Te Deum» fönséges strófái? «Das Universum ist ein Gedanke Gottes» — írja *Schiller;* és ezt még meg nem cáfolta semmiféle tudomány.

És minden kérdésünk, minden «miért»-ünk közepén ott áll egy lefátyolozott arc, egy elfödött szentély: az élet mibenlétének kérdése. Mi az élet? Századok verítékeztek, hogy ezt a fátyolt fellebbentsék; századok találgatták, mi lehet alatta: a legélesebb elmék kicsorbultak rajta. Az élet titkát még ma is az ismeretlenség varázsfala veszi körül. Vajjon

valaha is megfejti-e emberi ész? Vagy talán Istent oly közelről érintő titok ez, hogy a bepillantás annak fönséges mélyébe emberi szem előtt mindig zárva lesz?

A szívem ver éjjel-nappal, akár gondolok rá, akár nem! Ha csak picinykét is megsebzem az újjamat, a fájdalomérzet azonnal tudtára adja az egész testnek s a következő pillanatban minden porcikám munkába lép, hogy meggyógyítsa a sebet. És ez így volt már évezredek előtt, mikor a szervezet működéséről ennyit még nem tudtunk, mint ma, s így lesz ezredek multán, mikor talán már megint új részleteket tudunk meg titokzatos munkájából.

Dehát ha én nem is tudok erről a munkáról, csak kell

valakinek lennie, aki mindezekről tud s mindezt irányítja! Fülem, szemem, szívem mind azt felelik erre nekem: Hogy rólunk sokat tudsz-e vagy semmit, hogy minket tanulmányozol-e vagy sem, nekünk az mindegy. Mi elvégezzük munkánkat csendben, titokban, pontosan, amint Isten azt belénk oltotta.

A minket körülvevő s a bennünk nyilvánuló csodálatos dolgok láttára nem jogosan mondhatjuk-e el *Emersonnal*, az amerikai gondolkodóval: «Az, amit Istenből látok, elég nekem annak elhivésére, amit nem látok».

Utóvégre ha valaki nem akar hinni, hát megteheti. Vakító napfényben is be lehet csukni szemünket s panaszkodni, hogy «nem látunk semmit». Az Úr Jézus feltámasztotta a már négy nap óta sírban rothadó Lázárt. Nagy tömeg

állotta körül a sírt, mindenki látta a hihetetlen csodát. A farizeusok is látták. Megtértek? Hittek Krisztusban? Nem! Dühösen tanácskozásra gyűltek, hogyan lehetne Őt elveszíteni.

Vagy itt van egy másik példa: az Úr meghal a kereszten. Maguk a farizeusok őriztetik. Húsvét hajnalán saját őreik dadogják előttük sápadt ajakkal, hogy feltámadt a halott. Hisznek? Nem! «Mondjátok, hogy míg aludtatok, eljöttek a tanítványok s ellopták a holttestet.»

Megdöbbentő esetek ezek! Mutatják az embernek azt a tragikus képességét, mely még a világos igazság előtt is szemet tud húnyni. Nem akarok! Nem akarok hinni! Nem és nem!

Fontold meg tehát, mennyire igaza volt *Pascalnak*, midőn ezt írta: «Arra törekedjél, hogy az örök igazságokról nem az észbeli érvek halmozásával, hanem szenvedélyeid csökkentésével győzd meg magadat». Ne a fejedet törd sokat, hanem törd meg dacoló akaratodat.

Zerbrich den Kopf dir nicht zu sehr,
Zerbrich den Willen: das ist mehr. *(Claudius.)*

A darwinizmus.

A katolikus vallásnak tehát nincs mit félnie a tudománytól, vagyis a hit korántsem ellensége a tudományos haladásnak. Az igaz, hogy vallásunk a be nem bizonyított új hipotézisek kedvéért nem adja fel régi hitbeli tételeit, de azért a kereszténység még nem kerékkötője a helyes haladásnak, hanem ellenkezőleg odaadó előmozdítója.

Jelszava:

Am guten Alten
Im Treuen halten,
Aber vom Neuen
Nicht grundlos scheuen!

És hogy az Egyháznak ez a tartózkodó álláspontja menynyire helyes, azt az idő utólag mindig igazolja.

Hogy ez mennyire így van, arra példa gyanánt megemlítem az emberi leszármazás tanát, a darwinizmus kérdését, amellyel évtizedeken át pergőtüzezték a hitnek egyik alapvető tételét: az ember és állat közti lényeges különbséget.

Még nem is olyan régen nagyon modern dolog volt azt hirdetni, hogy az ember a majomtól származott. Ezt teljesen bebizonyított természettudományos igazság gyanánt tanították széltében-hosszában. És mégis, amikor már úgy látszott, hogy darwinistává lesz mindenki, a katolikus Egyház akkor sem adta fel régi tanítását az ember teremtéséről. Gúnyolták is, maradinak mondták miatta. Mindegy!

És az idő az Egyháznak adott igazat. Ma már a majomősök prédikátorai egyre feltűnőbben csendesednek el.

Érdemes megjegyeznünk, hogy az igazi kutató tudósok kezdettől fogva tartózkodólag, óvatosan nyilatkoztak erről az egész kérdésről és korántsem a tudósok voltak azok, akik a majomszármazás gondolatát óriási diadalmi lármával a nagy világba szétszórták. A kutató tudósoknak egy-egy tapogatozó, bátortalan nyilatkozatát azok kapták fel s a bizonyítatlan elméleteket azok árulták rendíthetetlen tudományos megállapítás gyanánt, akiknek a majomleszármazás nagyszerű eszközül kínálkozott felforgató terveikhez. Atheisták, szabadkőművesek, szociáldemokraták, kommunisták s egyéb felforgató elemek persze kapva-kaptak és még ma is kapnak a majomelméleten, mert hiszen az ő törekvésüket csak akkor bírják a jogosság látszatával igazolni, ha az ember valóban pusztán állat, akit magasabb erkölcsi törvények nem kötnek.

Dehát ezek nem tudták, hogy mily óriási nehézségei vannak a be nem bizonyított majomleszármazási elméletnek? Tudták. Ámde — minthogy ez az elmélet kedvezett nekik — szemet hunytak előtte.

Mik is ezek a nehézségek? A legfőbbek egyike a «missing link», a «hiányzó láncszem». Ha t. i. valóban úgy történt, amint Darwin gondolta, hogy t. i. 140 millió esztendő is kellett a majomnak emberré fejlődéséhez, hát akkor már csak ezer meg százezer átmeneti lényt kellene találnunk a geológiai rétegekben! Százezrével kellene találnunk olyan csontvázakat, amelyeknek gazdája már nem volt majom, de még nem volt ember sem. És éppen az ilyen leletek hiányzanak! Amikre eddig akadtak, azok vagy határozottan majomkoponyák, vagy tisztességes emberi fejek. Hiányzik tehát a leszármazási elmélet döntő bizonyítéka: az összekötő láncszem.

Pedig egyes fanatikus Darwin-hívők ugyancsak nem kímélték a fáradságot a majom-ember csontjainak felkutatásában és azonnal majom-levegőt szimatoltak, mihelyt egy barlangból régi koponya került elő. *Quatrefages* francia ter-

mészettudós († 1892) azonban így hűtötte le álmaikat («Rapport sur le progrès de l'anthropologie» c. művében): «Az anthropológusok kutatásainak egyhangú megállapításai után semmi jogunk sincs többé a majomagyvelőben egy fejlődésben levő emberi agyat s az emberi agyban egy kifejlett majomagyvelőt látni ... Ember és majom közt nem lehetséges átmenet». Sőt *Virchow*, a darwinizmus egyik legtudósabb ellenfele nyiltan így beszél (Bericht über die Naturforscherversammlung vom Jahre 1877): «Egy percre sem csodálkoznám s nem borzadoznám, ha bebizonyosodnék, hogy az ember őse a gerincesek közt van ... Ki kell azonban jelentenem, hogy minden pozitív lépés, amelyet a praehisztorikus embertan terén tettünk, ennek az összefüggésnek bebizonyításától tulajdonképen csak eltávolított».

Ezekután a protestáns *Mayer Róbert*, a modern hőelmélet megalapozója méltán írja (Kleinere Schriften und Briefe. Stuttgart 1893. 460. l.): «Darwin rendszerével szemben az én álláspontomból főkép ezt hozom fel: Nemzés és megtermékenyítés által szemünk előtt folyton számtalan növényi s állati egyed jön létre. De hogy ez miként történik, az az életbuvárok előtt megfoghatatlan rejtély és kideríthetetlen titok ... És amikor az ilyen, előttünk és a jelenben történő dolgokra nézve is be kell ismernünk teljes tudatlanságunkat, akkor előáll a jó Darwin s mint valami második úristen egész kimerítő leírást ad arról, hogy egyáltalán mint keletkeztek földünkön a szerves lények. Nézetem szerint azonban ez az emberi képességeken túlmenő dolog ...»

Sőt még egy gondolattal tovább is mehetünk. Ha a majomleszármazás elmélete valóság, akkor az nemcsak egyszer történt meg, hanem állandóan meg kellene ismétlődnie. Azaz ma is milliószámra kellene látnunk ilyen sem majom, sem ember «átmeneti lényeket», akiknek valamelyik majomükapjuk ráúnt a majommesterségre s emberré átvedleni indult. De hol látott már valaki ilyen lényeket?

Honnan származik az ember? Az Isten kezéből, akinek teremtő gondolata hozta létre az első emberi testet s abba belélehelte az éltető fönségesen dolgozó, a magasztos után vágyó lelket. Ez válasza vallásunknak.

Honnan származik az ember? Évmilliók alatt a majomból fejlődött. Ez válasza a darwinizmusnak.

Igen, csak felelni tudna a darwinizmus egy kérdésre: mi volt hát akkor az a titokzatos erő, amely az egyik, fán mászkáló, szőrös állatból egy belvederi Apollót, egy Michelan-

gelót, egy Shakespearet, egy Raffaelt, egy Marconit alakí-tott; az az erő, amely felfedeztette egy szőrös állattal a gőz-gépet, elektromosságot, a rádiót; az az erő, amely megíratta egy szőrös állattal a «Divina Commediát», a Beethoven szim-fóniát, a Mozart Requiemet ugyanakkor, mikor ennek a szőrös állatnak másik testvére ma is fán mászkál, tüzet sem tud gyujtani és egy faéket sem tud faragni? Próbáljon felelni erre a kérdésre, aki tagadja, hogy az ember több az állatnál s hogy az embernek eszes lelke van!

Szeretik hangoztatni, hogy a majom megszólalásig hasonlít az emberhez... Hát ebben igazuk van: addig hasonlít, míg «meg nem szólal»; mert ha «megszólal», vége a hasonlóságnak.

«Van-e csodálatosabb és nagyobb hit, mint ha föltesszük, hogy minden a természetes fejlődésből eredt? Ez az elég-séges-ok elvének érthetetlen feladása. Mert hát akkor honnan és miből eredt maga a fejlődés, mely oly csodálatos világot tudott létrehozni? Valóban, ha nem akarunk megszűnni gondolkodni épp ott, hol a legmegdöbbentőbb jelenség kény-szerít minket a legmegdöbbentőbb ok fürkészésére, nem marad más számunkra, mint elismerni, hogy ezt a világot csak egy minket végtelenül felülmúló teremtő szellem elfo-gadásával tudjuk megmagyarázni». (Foerster.)

A darwinizmus szerint az ember pusztán a természetes fejlődés eredménye, vagyis az ember és a természet között lényeges különbség nincs. Pedig csak önmagunkba kell kissé tekintenünk, hogy észrevegyük azt *az óriási, áthidalhatatlan*

különbséget, mely az ember világát s a természet világát elválasztja.

Képzeld csak el, fiam: ha fenyőfa nem lenne, nagyon megváltoznék-e ezzel a világ képe? Bizony alig. Sokféle óriási állat élt valaha: 15 méter hosszú Elasmosaurus, Ichthyosaurus, Pterodactylus stb.; elpusztultak, kivesztek, — *ki érzi* hiányukat? Senki. Miért? Mert mindez csak a természethez tartozott, az óriási természethez; s ha annak egy-két picinyke része elvész, észre sem venni.

De most gondold el, mi lenne, ha elpusztulna az ember? Mérhetetlen világ omlanék össze utána: vallás, tudomány, művészet, jog, ipar, kereskedelem, nevelés, eszmény, templomok, képek, vasút, repülőgép, rádió. Miért? Éppen mert *az ember egészen más világ, mint a természet* s mindez a felsorolt kultúrkincs nem a természetnek része, hanem a természeten *túl* álló ember lelki világának gyönyörű kivirágzása. Ime már csak azért sem lehet igaza annak, aki szerint az ember az állatból fejlődött volna, vagyis más szóval merőben természeti lény lenne, mert akkor csak merőben természeti értékeket hordozhatna s termelhetne. De az ember több, mint a természet, tehát nem lehet a természet alkotása, vagyis a majom unokája.

Ne gondold tehát, fiam, hogy a modern tudomány letépte homlokunk koronáját: isteni származásunkat! Légy is büszke erre az istenhasonlóságra! Nem! Mi nem vagyunk állatok, nem járunk négykézláb. Fejünk nem csügg le a földre; mi föl, a csillagokra nézünk. Nem annyi a rendeltetésünk, hogy minél több élvezetet tapossunk ki magunknak az életben. Nem csalódás s önámítás a nemesnek és szépnek bennünk lobogó szeretete. Nem az állati vágyaknak van joguk bennünk parancsolni s nem a pénz és érzéki gyönyör a legfőbb célja életünknek.

Azt hiszem, fiam, nem azt fogod kiolvasni komoly szavaimból, hogy a tudományt lenézzed s a természettudósok munkáját lekicsinyeld. A világért sem. Minden komoly tudományos munka szent legyen előtted. A tudomány szent szavával azonban vissza is lehet élni és itt csak a visszaélők ellen olvastál jogos és igaz kifogásokat.

«De kérem, — még ma is sok könyv hirdeti a darwinizmust!» Sajnos, így van. Honnan magyarázható az, hogy mikor a tudós világban már haldoklik a darwinizmus, a nagy közönség körében sokan mégis oly szívósan ragaszkodnak hozzá?

Az ok világos: a darwinizmusból igen kényelmes erkölcstan folyik; éppen olyan, amilyent sok mai ember tart: a teljes erkölcsi féktelenség. A darwinizmus tehát kitűnő tudományos máz a legvadabb erkölcstelen élet igazolásához. Ezért oly kedves elmélete egyeseknek. Ahol mocsaras a talaj, éjjel a rothadás lidércfénye lebeg fölötte; a darwinizmus a mai társadalom rothadó erkölcseinek lidércfénye.

A sas meg az ökörszem.

Az önmagával elégedetlen, nyugtalan európai emberek közt napjainkban sokan Kelet filozófiáját hirdetik a kereszténység helyett. Buddhizmus ... Gandhi ... Rabindranat Tagore ... misztikus keleti elmélyedés ... fakírok bölcsesége ... — ilyen s hasonló szavak röpködnek körülöttünk. Mit szóljunk ehhez a modern járványhoz?

Tagadhatatlan, hogy egyik-másik keleti bölcselő rendszere sok megkapó, kedves gondolatot tartalmaz. De — éppen ez az érdekes! — egyetlen egy olyan megragadó gondolatuk nincs, ami új volna, amiért hozzájuk kellene fordulnunk, ami nem volna immár kétezeréves kincse a kereszténységnek.

Utóvégre ez nem baj; mert nem az a fontos, hogy valaki új tanokat hirdessen, hanem hogy az igazságot hirdesse. És ha Tagore és egyéb keleti bölcselők a kereszténység nélkül is rájöttek keresztény igazságokra, ebből csak örömmel állapíthatjuk meg, hogy a mi vallásunk erkölcsi tételei mily általános érvényű, magában az emberi természetben gyökerező igazságok! Nem! A keleti bölcselők nekünk, keresztényeknek semmi mást nem adhatnak, mint azt a jóleső érzést, hogy öntudatosabban szeressük nagy kincsünket, keresztény hitünket.

Mások meg szívesen kovácsolnának ellentétet az Egyház s a kultúra között. Holott közismert dolog, hogy egész mai kultúránk az Egyház munkájából fakadt. Kik voltak a kultúra legelső terjesztői a pogány népek közt? Kik *tanították* meg a népeket a földmívelés elemeire, szántásra, vetésre, gazdálkodásra? Kik irtották az őserdőket? Kik csapolták le a mocsarakat? Kik terjesztették először a civilizációt? A történelem így felel rá: a hittérítők, a papok, a katolikus Egyház szolgái. De kérdezzük tovább is: kik terjesztették

a civilizációt? Évszázadokon át kik tartottak fenn iskolákat? Egyedül a katolikus Egyház; más nem törődött a tudománynyal (még az állam sem). Kiknek köszönhetjük, hogy a görög s római klasszikus írók könyvei reánk maradtak? A hajnalig gyertyafénynél másoló középkori barátok szorgalmának.

Azt hiszem, ismered a sas meg az ökörszem versenyét. «Fogadjunk — szólt az ökörszem a sashoz —, ki tud magasabbra röpülni». A sas széttárta méltóságos szárnyait s belenyilallott a napsugaras égbe. Igen ám, de a kis ökörszem meg észrevétlenül rálopódzott a sas hátára s mikor az fent, a szédítő magasban győztes örömmel akart megpihenni, a ravasz ökörszem néhány kis szárnycsapással fölébe ugrott s diadalmasan kiáltozta: «Elhagytalak; én vagyok magasabban». Pedig a sas nélkül soha ide el nem jutott volna.

A mai civilizáció kétségkívül nagyszerű haladással lendült magasba, de — sajnos — el akarja felejteni, hogy minden modern kultúra eredetileg a vallásos kultúrából született, onnan táplálkozott, onnan szökkent magasba és — ha nem akar elpusztulni — szülőanyját meg nem tagadhatja. Láttam egyszer egy cigánygyereket, amint a falu szélén álló kerekes kútból jóízűen ivott. Nagyot húzott a vederből s aztán — beleköpött a kútba. Ez volt a hálája. Akárcsak azok, akik a modern civilizáció fényében állva mint hencegő ökörszem a vallásos kultúra sasmadarait lekicsinylik.

Pedig egyre világosabbá válik a mai ember előtt, hogy a merőben anyagi haladás, a technikai tökéletességek kényelmei még nem teszik boldogabbá az emberiséget. Vallás nélkül nem tudott élni a fejletlen technikájú emberiség. Ma szédületesen fejlett technikánk van, de vallásra azért nem kevésbbé szorulunk rá, mert *vallás nélkül legfeljebb civilizációnk lehet, de kultúránk soha!* Hogy mi a különbség a kettő között? Az, ami Budapesten a Keletipályaudvar s az Egyetem-tér között. Amott sistergő mozdonyok dübörögve röpítik be az emberekkel telt vagónokat az üveges mennyezet alatt nyüzsgő tömeg közé, — ez a civilizáció. Itt pedig reggel nyolc órakor az egyetemi templom misztikus csendjében egy ifjú homloka mélyed imára kulcsolt kezébe, aztán szedi füzeteit s átmegy előadást hallgatni az egyetemre, — ez a kultúra.

Igen. Szükségünk van gépre, mozdonyra, autóra, antennára, azaz civilizációra, technikai kultúrára is; de nem kevésbbé templomra, könyvtárra, iskolára, művészetre, eszményre, azaz szellemi kultúrára.

«Csak azt hiszem, amit látok!»

allásos kételyeinknek legfőbb oka azon határtalan bizodalom, mellyel saját eszünk korlátlan hatalma s csalhatatlansága iránt viselkedünk.» (*Eötvös J. br.*: I. m. 15. 1.)

Eötvös e mondásának igazságát soha világosabban nem éreztem, mint amikor egyszer egy magát nagyon okosnak tartó munkásvezértől e szavakat hallottam: «Már pedig én nem hiszek a túlvilágban, meg az egész vallásban, meg az Istenben, mert csak azt hiszem, amit látok!» Szólt s büszkén felvágta a fejét.

Az én emberem szentül meg volt győződve, hogy most valami világrengető igazságot mondott, s akik ugyanilyen gondolatot talán már előtted is ismételgettek, szintén ebben a meggyőződésben éltek.

Pedig, pedig!

Minél többet tanult valaki, annál szerényebben ismeri be, hogy tömérdek dolog van körülöttünk a világban, amit nem ismerünk, amit nem látunk, amit érzékeinkkel nem tapasztalunk, s ami ennek ellenére is mégis csak van.

Minél nagyobb szellem valaki, annál kevésbbé csodálkozik azon, hogy vannak titkok, melyek mélyébe hatolni az emberi ész elégtelennek bizonyul. Sok tanulás után egyre jobban észreveszi az ember, hogy korlátolt, véges kis eszünk csak hunyorgat, tapogat, pislog a világ nagy valóságainak rengetegében, s nem sokkal lát többet belőle, mint amennyit a bagoly a déli napsugárban a környező világból.

«Hinni kell, hinni!» — panaszkodik némelyik ifjú egy-egy hittanóra után. Persze, hogy hinni! Dehát tömérdek dolgot nem ismerünk a minket körülvevő, mindennapos anyagi világból sem s azokat is hinni kell! A vallásos hit fölött csak az tud fölényesen mosolyogni, aki azt gondolja, hogy a világból mindent tud és sejtelme sincs a rejtélyek s megfoghatatlanságok tengeréről, amely az életben körülvesz minket.

Olyanok vagyunk, mint akik egy kút fenekén ülnek s onnan bámulnak fölfelé! Mit látnak? Egy tenyérnyi eget, — ennyi az emberi tudás. «Bármily nagynak is tűnik fel a tömeg előtt a tudomány összfoglalata, — írja *Schönbein*

(kémikus) — mégis éppen a tapasztalt tudós érzi annak hézagait és tökéletlenségeit és biztosan tudja, hogy az ember máig csak nagyon kis részét ismeri annak, amit a természet magában hordoz.»

Ugyanezt fejezik ki *Reinke*, nagy természettudós alábbi szavai: «A bölcselet kezdete már Sokratesnél annak a tudása volt, hogy semmit sem tudunk; a bölcselet vége pedig annak megismerése, hogy hinnünk kell. Ez az emberi bölcseség megváltozhatatlan sorsa».

Ime: a nagy tudósok ily szerényen nyilatkoznak. És az én munkásemberem, vagy a te VI-os barátod semmiben «nem hisz, csak amit lát!»

«Több dolgok vannak az égen s földön, mintsem bölcselmetek sejteni képes, ó Horatio» — ezek *Shakespeare* szavai. Igaza van Shakespearenak. De igaza van *Gárdonyinak* is, aki meg ezt mondta: «Aki mindent hisz, gyanakszom rá, hogy buta; aki semmit sem hisz, csak amit testi szeme láthat, arra már nem is gyanakszom».

Hogy mennyire igaza van, azt mindjárt bemutatom több példán.

Hisszük, pedig nem látjuk.

Először mindjárt a mindennapi, közönséges életben is nagyon sok dolgot *csak* hiszünk, s nem tudunk; és ha valaki nem hinné ezeket, egy lépést sem tudna megmoccanni az életben.

Tudod te, fiam, pl., hogy kik a te szüleid s testvéreid? «Már hogyne tudnám!» — felelsz csodálkozva. Pedig hát mégsem «tudod», csak hiszed; hiszed, mert neked kiskorodtól így mondták; de tudni, azaz meggyőződni róla nem áll módodban.

Mikor először mégy iskolába, a tanító leír egy jelet, s azt mondja: ez az «a» betű, az meg az «ó» betű; és te elhiszed, hogy igazán így van.

Hazamégy éhesen az iskolából s hozzák a jó, meleg levest. Tudod te, hogy az nincs megmérgezve? Nem tudod, csak hiszed; hiszed, hogy a szakácsné csak nem olyan gonosztevő!

A thermopylei ütközet a Kr. előtti V. században volt s a Visztula Krakón, Sandomiron és Varsón át folyva a Baltitengerbe ömlik, s Japán négy nagy szigetből áll, ezek:

Nippon, Sikok, Kiou-Siou és Yéso ... «Tudod» te ezt? Nem; mindezt csak «hiszed».

A történelemtanulásban az első sortól az utolsóig mindent csak elhiszel, mert azokat az eseményeket soha nem láthattad. S a földrajz legnagyobb részét is csak elhiszed. Ime, mennyi mindent kell elhinnünk a mindennapi életben is! A gyermek hisz szüleinek s a szülők hisznek gyermekünek; és ugye, mily komor, leverő fájdalom ver tanyát egy ifjú lelkében, ha azt veszi észre, hogy szülei már nem hisznek szavának, vagy ha csak kételkednek is benne!

Már a XVI. század nagy jogásza, *Hugó Grotius* megírta (De verit. relig. christ. u. 29.): «Hit nélkül összeomlik a a történelem, a természettudomány, orvostudomány, sőt a szülők s gyermek közti viszony is».

Fechner, a mult század neves fizikusa, még világosabban tanítja: «Minden történeti tudásunk hitet föltételez a források megbízhatóságában; egész tapasztalati tudományunk hitet föltételez, hogy mások helyesen láttak és csak azt mondták el, amit helyesen láttak ... És mi maradna egész tudományunkból, ha mindez a hit összeomlanék? Fosszad meg a tudást a hittől s a tudás összeomlik». Igen, a mindennapi életben is lépten-nyomon hitre van szükségünk: a történész hisz a forrásoknak, a bíró a tanuknak, a beteg az orvosnak, a tanítvány tanárának. Hát ha a tudományban is ennyi mindent «hinni» kell, csodálkozhatunk-e akkor, hogy a vallásban is sok oly dolgot el kell hinnünk, amelynek lényegét a korlátozott, kis, emberi ész nem tudja átlátni!

Előre is tudom, mit felel erre némelyik olvasóm. «Igen, Amerikát nem láttam, de elhiszem, hogy van, mert olyanok mondják, akik látták. És a többi tudományos dolgokat is elhiszem, mert szavahihető emberek állítják».

Aki így okoskodik, annak teljesen igaza van. Én is azt állítom, hogy csak megbízható forrásnak hihetünk; olyan tanunak, aki tudja is s akarja is az igazat közölni. De hát teljesen ugyanez a helyzet a vallásos hittel is! Hitünk olyan tételeket tartalmaz, amiket elménk fel nem ér. Hát akkor miért hisszük el mégis? Mert igazukról oly tanu kezeskedik, aki mindent tud s akinek szava maga az igazság: az Úr Jézus Krisztus.

Mennyi mindent hiszünk!

udod=e, hogy még az ú. n. exakt=tudományokban, mathematikában, geometriában s a fizikában is sok dolgot, éppen az alapvető dolgokat nem lehet bebizonyítani, hanem azok igazságát egyszerűen el kell fogadni, vagyis elhinni!

«No, ezt nem gondoltam volna!» — mondod erre. Hogy még a mathematikában s fizikában is «hinni» kelljen?!

Pedig így van!

Nézzük csak először a mathematikát.

Itt már csak nem kell «hinni» semmit!? Itt mindent vas logikával, világos következtetéssel, levezetéssel «bizonyí=tunk» s nem hiszünk. Itt minden úgy függ össze, mint a lánc egyik szeme a másikkal! Egyik tartja a másikat . . .

Igy okoskodsz. És elfelejted, hogy mindenben igazad van: egyik láncszem valóban tartja a másikat, csakhogy — maga az egész lánc a levegőben lóg. Azaz éppen az alapvető tételeket, amelyeken az egész számtantudomány felépül, nem lehet bizonyítani. Miket nem lehet? Hát azt, hogy az egész nagyobb, mint a része; hogy két pont közt valóban az egyenes vonal a legrövidebb; és ha két mennyiség egyenlő egy harmadikkal, akkor egymás közt is egyenlő.

— Hogyan? Ezeket nem lehet bebizonyítani? De hiszen csak rájuk kell nézni és az ember látja, hogy így kell lenniök...

— Igen. Látjuk, hogy így *kell* lenniök; mert ha nem így volnának, akkor egy lépést sem tudnánk megmozdulni. Tehát: így *van*, mert így *kell* lennie. De «bizonyítani?» — nem tudjuk.

Hát még mennyi mindent nem tudunk a kémiában s fizikában!

Itt van pl. a legnehezebb kérdés: mi az anyag? Hogy erre felelni tudjunk, felosztjuk a testet a lehető legkisebb, tovább már nem osztható részekre: atomokra. De hát mi az az atom? Láthatatlan csöppség, anyagi és mégsem oszt=ható; nagyobb titok, mint maga az egész test, amelyet általa megmagyarázni akartunk.

«A testek vonzóereje» . . ., mily könnyen dobálózunk ma ezzel a kifejezéssel; az egész csillagászat ezen alapszik. De hát mi ez? *Newton* ezt mondja róla: «Hogy a testek úgy vi=selkednek, *mintha* egymást vonzanák, azt elismerem; *vajjon igazán* vonzzák=e egymást, nem tudom; és hogy *hogyan* vonzhatják egymást, azt felfogni éppen nem vagyok képes».

És hogy egyáltalában mit értsünk az «erő»=n, azt sem tudjuk. *Thomson*, világhírű angol fizikus ezt írja: «A nehézkedési erő a titkok titka. De hasonlóan valamennyi molekuláris erő, a mágnesesség, a villamosság stb. is. Az élő természet meg hasonlíthatatlanul nagyobb számban tár elénk ily homályos pontokat... Szinte elmondhatjuk, hogy az élő szervezetekben végbemenő működésekből voltaképen semmit sem értünk. Az emésztésről, a szaporodásról, az ösztönről oly gyarló ismereteink vannak, hogy szinte be kell vallanunk: ezek az ismeretek csak azon folyamatoknak történeti rendben való elsorolására vonatkoznak, melyek a természetben végbemennek. Tudásunk s átértésünk még csak ezredrészét sem teszi annak, amit a tulajdonképeni tökéletes ismeret megkívánna. Ha felemeljük karunkat — mondja Pasteur — vagy fogainkat működésbe hozzuk, olyasmit viszünk véghez, amit senki sem tud igazán megfejteni». (Braun: Kosmogonie. 1905. 322. l.)

De itt van egy másik, napjainkban különösen érdekes kérdés: mi az elektromosság? Az elektromos erővel világítunk, fűtünk, kocsikat hajtunk s rádiózunk, de hogy *mi* az elektromosság, azt még senki e világon nem tudta. Állítólag egy pesti műegyetemi hallgató tudta, de az is elfelejtette. Mikor u. i. az illető Eötvös Lórántnál, világhírű fizikusunknál szigorlatozott és egyetlenegy kérdésre sem tudott felelni, a végén könyörgőre fogta a dolgot: «Kérem szépen, tanár úr, tessék adni még egy kérdést. Csak egy utolsót». «Hát mondja meg, barátom, mi az elektromosság?» — kérdezte a professzor. «Az elketromosság?... Az elektromosság... (nagyot nyel)... tudtam, tanár úr, csak elfelejtettem». Eötvös csak ennyit szólt szelíd mosollyal: «Most már, barátom, igazán megérdemli, hogy elbuktassam. Senki ezen a világon eddig még nem tudta, mi az elektromosság. Maga volt az egyetlen, aki tudta és — maga is elfelejtette! Ezért megérdemli a bukást».

Ha finomabb érzékeink volnának.

Nem hiszek, csak amit látok vagy az öt érzékemmel tapasztalok!» — mondják egyesek. Öt érzékünk! De nagyra vagyunk velük! Pedig mily gyengék, mennyire korlátozottak az ember érzékei!

Déli napsütéses mezőn álltam egy ízben s fölöttem,

messze a magasban sas keringett . . . Egyszerre csak összerántja szárnyait és mint a villám csap le nem messze tőlem a földre. A következő pillanatban már ismét felszáll, — csőrében a zsákmány: egy mezei egér. Az egész jelenet a szemem előtt folyt le; az egér ott lapulhatott nem messze tőlem s én közelről sem vettem észre. A sas meg onnan a szédületes magasból is meglátta. És én nem akarok hinni, csak amit látok? A hangyák látják az ultraviola sugarakat, amiket emberi szem látni nem képes!

Vannak lepkék, amelyek órákhosszat repülnek a tó egyik partjáról a másikra s csak a parton nyíló virágok illata igazítja útjukat. Micsoda szaglásuk van ezeknek az ember szaglásához képest! És a vizsla szimatja!

«Nem hiszem, csak amit látok!» A kis katicabogár nekirepül a Gellérthegy lábának és így szól: «Nem is igaz, nincs Gellérthegy, nincs-nincs . . . én nem látom». Elhiszem neki: *Ő nem látja!* Oly óriási nagy kőtömeg tornyosodik előtte, hogy szegény kis katica-szemével bizony annak csúcsáig felérni képtelen. De azért nincs is Gellérthegy?

És nem egész így kell-e gondolkoznunk Istenről és hitünk ésszel felfoghatatlan titkairól is? Nem ezt kell-e mondanom, hogy ezekkel a nagy igazságokkal szemben az én eszem s korlátozott érzékeim csak katicabogarak, napfénynél hunyorgató éjjeli baglyok!

Egészen úgy élünk a világban, mint a mesebeli elvarázsolt királyfi, akit bűvös varázslat székéhez láncolva tart fényes palotájában. Néz előre, néz hátra, véges-végig a pompás termeken, de csak sejti, mily rengeteg kincse van: odamennie, közelről megnéznie azonban nem lehet.

Hallottad már, mit mond a süket ember? «Ugyan mit meséltek hangról! Olyan nincs!» És a vak? «Szín? Micsoda gyermekmese ez!» És te tudod, hogy mindez igenis van. És még hozzá, micsoda nagyszerű hangskála van és mily elragadó színpompa! Pedig a fülünk igazán nagyon korlátozott érzékszerv! Legfeljebb ha 11 oktávot tud kivenni. Holott a fizika szerint ezrével kell oktávoknak lenniök. Ha u. i. a levegő 16-tól 40.000 rezgést végez másodpercenkint, azt hangnak halljuk. De hát mi lehet a 80.000-es levegőrezgés? Erre már nem elég a fülünk, erre nincs érzékszervünk. Ezer meg ezer oktávból mi csak 11-et hallunk!

Ha az éter 111 billió és 365 billió közt rezeg másodpercenkint, bőrünkkel felfogjuk, mint hőérzést és ha 395 billió és 758 billió közt rezeg, szemünkkel látjuk, mint színt.

Ha az éther másodpercenkint 395 billiós rezgést végez, vörösszínt látunk; ha 758 billiót, akkor ibolyaszínt. E két rezgésszám közt van a szivárvány tömérdek sok változatú többi színének rezgési száma.

De hát mi van a 395 billiós rezgésen alul? És mi van a 758 billióson túl? Semmi? Dehogy! Bizonyára van 380 billiós és 900 billiós éther-rezgés is, de ez már nem a mi szemünk számára. Nem tudjuk csak el sem képzelni, hogy a mainál mennyivel színesebb világunk volna, ha ezek felfogására is eléggé finomak lennének az érzékeimk!

Mert a jelenlegi érzékeinkkel a valóságban létező világnak csak egy nagyon kicsinyke részét fogjuk fel; a nagyobb részére süketek és vakok vagyunk.

Vakok vagyunk pl. az apró bacillusokra. Tégy csak egy próbát. Kérdezd meg valamelyik egyszerű tanyai embert:

— Mondja csak, bácsi, mit lát itt a szobában ebben a levegőben?

— A levegőben? Talán álmodik az ifjúúr? Nincs ott a levegőben semmi!

— Semmi? Tudja-e, bácsi, hogy ezer meg százezer nagy fenevad úszkál ott és tele van velük az egész szoba!...

Hát nézd azt az arcot, ahogy reád tekint az öreg s méltatlankodva szól:

— Ifjúúr, tegye bolonddá az öregapját, de ne engem!

Pedig, úgy-e, mégis csak neked van igazad. A levegő telve van milliónyi élőlénnyel, amelyeket — hát furcsa gondolat, de úgy van — ha az Isten mikroszkóp-szemmel teremtett volna minket, mind jól látnánk. Jaj, fiam, képzeld csak el: mit látnánk mi a szobában, ha mikroszkóp-szemünk volna!...

De hát nem érzed most már világosan, mily ostoba beszéd az, hogy «nem hiszem, csak amit látok!» Ha a Teremtő nem adott volna szagló, ízlő érzéket, hát ember soha nem sejtette volna, hogy szag és íz is van a világon.

A sziámi király egy ízben ugyancsak talpára veretett annak az európai utazónak, aki azt állította neki, hogy Európában télen egész keménnyé válik a víz és a folyók tetején járkálni is lehet. «Azonnal verjetek rá! Hogy még ilyen ostobának tart minket, akik ilyesmit elhisznek!» Sziámban még nem láttak jeget. De hát azért igazán nincs is jég?

Hátha még több érzékünk volna!

De mondok még valamit! «Nem hiszem, csak amit az öt érzékemmel tapasztalok!» Hát nem lehetne nekünk a mostani öt helyett tíz érzékünk is? Hogyne lehetne! Isten teremthetett volna tíz érzékkel minket. És mit látnánk akkor?! Fiúk! Mit látnánk mi akkor! Mily pazar pompáját a csodás nagyvilágnak!

Mert hogy vannak állatok, amelyeknek a mi öt érzékünkön kívül másféle érzékeiknek is kell lenniök, azt napról-napra elképesztő eseteken tapasztaljuk.

Egy denevért megfosztottak látásától s aztán elbocsátották egy olyan szobában, amelyben cérnaszálakat húztak össze-vissza egyik faltól a másikig s a szálak tele voltak aggatva kis csengőkkel. És a vak denevér órák hosszat repült, suhogott a szobában fel-alá s egyetlen egyszer hozzá nem ért egyetlen szálhoz sem! A vak denevér! Hát mivel érezte meg, hogy merre kell repülnie? Olyan érzékkel, melyről nekünk sejtelmünk sincs, hogy mi lehet az. Bizony, fiúk, ezt nézhetitek!

Itt van egy másik példa. Belgiumban nagy arányokban folyik a postagalambtenyésztés. Egy ízben Brüsszelből néhány galambot Spanyolországba vittek s ott öt évig tartották kalitkában. (Csak gondold el az óriási távolságot Belgium és Spanyolország között!) Öt év után szabadonengedték őket s néhány óra multán a galambok egy része már Brüsszelben volt a régi gazdájánál. Hát hogy kerültek azok vissza öt év multán? Hegyeken-völgyeken át! Száz meg száz kilométernyi távolságra! Megint olyas valami érzékük vezette, amelyik belőlünk teljesen hiányzik.

1927 őszén M. H. *Hickey* egyetemi hallgató felült autójára, hogy egy hathetes «*Camping party*»-ban vegyen részt a kaliforniai tengerparton. Magával vitte négyéves *Havard* nevű rendőrkutyáját is, hogy a sátorra vigyázzon. Az állat az út legnagyobb részét a kocsi fenekén átaludta. Mikor *Los Angeles* közelébe ért, az ottani *Glendale* nevű sátortelepen ütötte fel sátrát. Néhány napig minden rendben volt. *Havard* egész nap csatangolt az erdőben és a tengerparton, de este rendesen hazajött, hogy vacsorát kapjon. Egy napon azonban nem jött meg, mint rendesen, ami gazdáját nem nyugtalanította különösebben. Mikor azonban három napig nem látta, keresni kezdte. De a kutyának, dacára annak, hogy a nyakszíján a tulajdonos címe és neve rajta volt, nyoma veszett. Sőt egy los angelesi lapban közzétett ismételt hirdetésre sem jelentkezett senki, aki a kutyáról tudott volna valamit. *Hickey* még néhány hétig ott maradt, abban a re-

ményben, hogy az állat végül csak haza talál, de amikor négy hét is eltelt anélkül, hogy a kutya jelentkezett volna, feladta a reményt, hogy az állatot viszontlássa és hazautazott Bostonba. Hickeynek otthon még egy másik kutyája is volt, *Havard* anyja. A nőstény kutya sehogy se tudta elfeledni fiát és néha napokon át csatangolt, keresve, szimatolva *Havardot*. Nyugtalansága az idővel csak nőtt.

Tavasszal egyszerre csak gyenge kaparás hallatszott az ajtón. Mikor Hickey kinyitja, legnagyobb elképedésére régen elveszettnek hitt kutyája jelent meg a küszöbön. Hickey először nem akart hinni a szemeinek, de végül mégis meg kellett győződnie arról, hogy *Havard* áll előtte. Azt gondolta, hogy az állatot annak dacára, hogy lábain nagyon hosszú út nyomait viselte, valaki ellopta és Boston közelébe hozta, ahonnan az állat visszaszökött. Ezért bár igen csodálkozott, nem tulajdonított az esetnek különös fontosságot. A dolog azonban mégis eljutott a lapokba és most történt a meglepetés. Többen jelentkeztek, akik a kutyát először nyakszíjjal, majd anélkül látták, sőt napokig szállást is adtak neki, mert a lesoványodott állatot megsajnálták. Így aztán, mikor az ügy nagyobb hullámokat kezdett verni a sajtóban, *nagyjában meg lehetett állapítani a Havard által megtett utat.*

Így derült ki, hogy a kutya, melyet valószínűleg elloptak, miután ki tudott szabadulni, saját lábán *Arizonán, New Mexikón, Colorádón, Kansason, Missourin, Illinoison* és *Ohion* keresztül átkelt az északamerikai szárazföldön, hogy a kontinens tulsó partján levő otthonába, *Boston*-ba jusson sértetlenül és aránylag egészségesen. Hogy az állat az általa keresztezett városok élénk forgalmán hogy tudott sértetlenül keresztülvergődni és hogyan tudta magát élelmezni, végül hogyan tudta megtartani a helyes irányt, örökké rejtély marad. Havard, bármennyire hihetetlenül hangzik, *egyedül tette meg Kaliforniából Bostonig az ötezer kilométer hosszú utat.* Rettentően lesoványodva, vérző talpakkal, papírvékonyságra koptatott körmökkel, de egészségesen érkezett meg Bostonba. Hát ki tudja ezt megmagyarázni?

Ismét újabb példa. A Csendes óceánból kihalásztak egy teknősbékát, hátára jegyet sütöttek s bedobták a La-Manche csatornába. Csak gondold el, mily messze van a kettő egymástól! És mi történt? Három évvel később ugyanazt a teknőst megint kihalászták a Csendes óceánból ugyanarról a helyről! Hogyan került ide? A tenger vaksötét mélyén 4000 órai utat kellett megtennie, hogy visszajusson előbbi

helyére. De milyen érzékszerve vezette? Megint nem tudjuk megmondani; itt már a tudomány végére jutottunk.

De nemcsak a mindennapi tapasztalat, hanem az elméleti elgondolás is azt bizonyítja, hogy jóval több érzékünk is lehetne, mint amennyi van; t. i. sok dologról tudjuk, hogy vannak, holott felfogásukra érzékünk nincsen. Nincs nekünk pl. olyan hőérzékünk, amelyik a hő különféle formáit, módosulásait, árnyalatait érzékenyen felfogná. A hő is rezgés, a szín is rezgés. A színnel pazar pompájú művészetet teremtett az ember, mert a szeme — a normális emberi szem — van olyan finom, hogy a szín különféle árnyalatait, módosulásait is észrevegye. Némelyik ember szeme betegesen fogyatékos; erre azt mondjuk, hogy «színvak», mert csak annyit lát, hogy most világosabb van, most meg sötétebb, azonban az egyes színek közt különbséget tenni nem tud. Ámde hőérzékünk meg mindnyájunkban annyira korlátozott, hogy a hővel szemben tulajdonképpen mindnyájan «hővakok» vagyunk; vagyis mi csak annyit érzünk, hogy most melegebb van, most meg kevésbbé meleg. Ne nevess, kérlek, ha most egy kissé «Upman»-osan hangzik is a következő gondolatom: Mily kár, hogy az Úristen nem ruházott fel minket ily hőérzékkel! Ha a hőre is oly finom lenne az érzékünk, mint a színre, nemcsak festőművészet lenne, hanem nagyszerű «hőművészet» is, és annak oly csodálatosan káprázta tó élményei s benyomásai, aminőket most elképzelni sem tudunk.

És nem ruházott fel minket a Teremtő elektromos érzékkel sem! A rádió leadóállomások egész tömege keresztülkasul küldözgeti minden percben néhány százméteres hullámait, — s én mindebből nem érzek semmit. Szakadatlanul nyüzsögnek körülöttem a világ minden részéből áramló elektromos hullámok — és én nem érzek semmit, mert elektromos érzéket az Isten nem adott.

«Nem hiszek semmit, csak amit saját szememmel látok, saját fülemmel hallok» — mondja valaki.

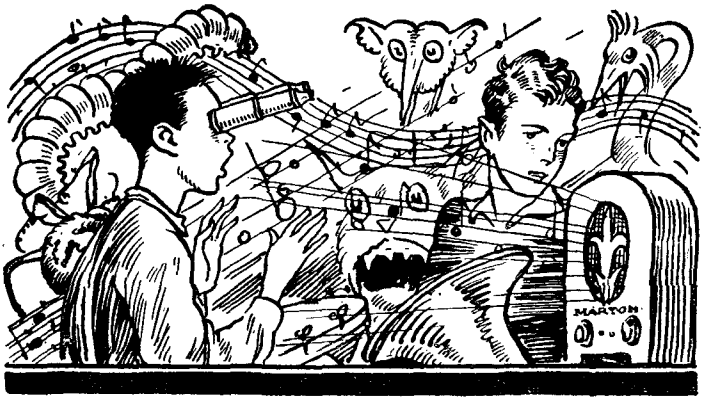
— Hát hiszi-e, bácsi, hogy itt most a szobámban nemcsak fenevadak úszkálnak a levegőben — mint az előbb mondtam —, hanem azonkívül tele van a levegő zenével és szónoklattal. Itt van Rómából egy nagyszerű olasz ének, meg itt van Londonból az angol miniszterelnök beszéde, meg Párisból az Eiffel-toronyból küldött zene, meg . . .

— Az előbb mondta? De én is mondottam már az előbb, hogy tegye bolonddá ifjúúr az öregapját! — mondja méltatlankodva az öreg, pedig megint nincs igaza. Mert az mind

valóban itt van és ki tudja, hogy még hány mindenféle nyelvű beszéd, zene, ének és szavalat tömkelege kavarog itt körülöttem. Egy óriási világ ez, amely ma el van rejtve előlünk. El van rejtve, nem látjuk, nem halljuk, de azért nincs is? Ó dehogy! Nagyon is van. Ez mind igazi valóság; csak fölteszem fülemre a rádiókagylót és hallom, hogy itt van.

De anélkül?

Anélkül mindebből nem hallok semmit, nem érzek semmit, még csak annyit sem tudok megkülönböztetni, hogy pozitív vagy negatív elektromosság van-e jelen, mert elektromos érzéket az Isten nem adott.

Hej, ha adott volna — sóhajt fel valamelyik lelkesedő olvasóm. Ha Isten mikroszkóp-szemmel és rádió-füllel teremtett volna minket! Mi mindent látnánk s hallanánk magunk körül!

No, csak ne sajnáld, hogy nincs mikroszkóp-szemed s rádió-füled. Sőt őszintén köszönd meg Istennek, hogy nem adott a mostaniaknál élesebb érzékeket s több érzéket. Hiszen csak az kellene! Tisztára bolondokházává lenne ez a világ és az emberi élet lehetetlenné válnék. Ha mindent látnánk, hallanánk, érzékelnénk, ami csak történik köröttünk a világon!... Brr! Minden rádióállomás keresztül-kasul haladó hullámait... a Föld mágneses változásait... a milliószámra keringő bacillusokat... brr! Csak kérdezz meg egy ideges, túlérzékeny embert, hogy mennyi kínt okoz neki már az is, hogy az esőt, meleget, szelet, a légnyomás változását előre megérzi. És mernéd-e inni a «kristálytiszta»

forrás gyönyörű vizét, ha látnád, hogy millió bacillus-vad-állat keringőzik benne? Baktériumok milliárdjaival van tele a fehéren szálló hópehely, a friss erdei levegő, — mily jó, hogy mindezt legalább nem látjuk!

De úgy-e, most már világosan látod, mily üres mondás az, hogy «nem hiszem, csak amit látok, amit megértek!»

Mennyi mindent nem értünk!...

Ellenkezőleg: tömérdek dolog van itt körülöttünk, amiket meg nem értek, fel nem fogok, át nem látok, de mégis csak elhiszek. Először csak egy nagyon közönséges példát hozok fel. A modern kémiában nyakra-főre számítanak ezredgrammokban, milligrammokban. De láttad te már a grammnak ezredrészét? Nincs emberi szem, amelyik ezt a csöppséget észrevenni tudná. S ezért nincs is milligrammunk? Dehogy! Az analitikai mérlegen három-negyedórás nehéz munka, mérés, számítás után pontosan meg tudják mérni a milligrammot is.

Mi az a μ? Egy milliméter ezredrésze. Jól értsd meg: annak a milliméternek az ezredrésze, amelyet magát is mily hihetetlenül aprónak látunk!

Az éther 500 billiószor könnyebb, mint a levegő és hogy ibolya szín jöjjön létre, 758 billió éther-rezgés kell egy másodperc alatt. 758 billió egy másodperc alatt!! Hát «érted» te ezt? «Tudod» te ezt? Dehogy tudod, csak hiszed.

Még pedig ugyancsak erős hit kell hozzá!

Képzeld csak el, mennyi is az a billió! Ha egy billió hajszálat egymásmellé fektetünk — persze csak vastagságában (0.1 milliméter)—, akkor is százezer km-nyi hosszú vonalat kapunk; vagyis egy billió hajszál két és félszer körülérné a Földet? És az éther egyetlen rövidke másodperc alatt 758 billiót rezeg! Hát nem kell ide is hit, óriási nagy hit?

És «tudod» te azt, hogy az urán atomjában a 92 negatív töltésű elektron az egy atommagba tömörülő 92 pozitív töltésű elektron körül másodpercenkint egy billiószor kering? Ezt is csak hiszed, de nem érted s nem tudod.

Földünk minden másodpercben kb. 30 km-nyi utat rohan át a világűrben. Érzesz te csak valamit is ebből a szédületes rohanásból? Semmit. De hiszed? Persze, hogy hiszem; el kell hinnem, ha modern ember akarok maradni! Hát nem kell ide is hit?

Igy most már láthatod, mennyire igaza volt *Schiller*-nek, amikor ezt írta:

> Drum, edle Seele, entreisz dich dem Wahn
> Und den himmlischen Glauben bewahre!
> Was kein Ohr vernahm, was die Augen nicht sahn,
> Es is dennoch das Schöne, das Wahre!

És minél többet tanul az ember, minél többet gondolkodik, minél többet tapasztal e világon, annál több dologra kell rámondania: «Nem értem, nem értem.» Aki «mindent ért», akinek nincsenek problémái, az nagyon felületes lélek s arról tesz tanuságot, hogy nem szokott mélyebben gondolkodni.

Nézd csak: mindjárt adok fel egypár ilyen találós kérdést, amelyikre a világ legnagyobb bölcse sem tud felelni.

Ki tudja pl., hogy mi az idő? Mindenki azt gondolja, hogy tudja, pedig ugyan ki tudná megmondani? Feltartózhatlan árammal hömpölyög az idő partnélküli folyama s az ár tetején ott úszunk mi is, — de azért nem tudjuk, mi az az idő.

Ki tudja, mily hosszú egy másodperc? Úgy-e, mily egyszerű kérdés; és mégis, senki a világon felelni nem tud rá. «Egy másodperc oly hosszú, amennyi idő kell a leggyorsabb vonatnak 30 m. út megfutásához» — ezt feleled talán. Hát hiszen mondtál valamit. Dehát ez csak nem meghatározása a másodpercnek!

Beszélünk jelenről, multról és jövőről, de mi az a jelen? Jelen nincs is! Egy pillanat az egész, megfogni nem lehet; mert amely pillanatot sikerült elfognod, az már a multé s amelyik még nincs a kezedben, az még a jövőé. Hát mi akkor a jelen? Érted? Dehogy érted! Mégis beszélsz jelenről. A két ködös tenger közt, a mult s jövő közt, mint valami borotva élén áll a jelen s ezt a meghatározatlan, tartalomnélküli valamit, amely — ha meg akarod fogni, rögtön kisiklik kezedből, s amely egyik parttalan óceánból folyton a másikba zuhog át, — ezt nevezzük időnek. Hát érted ezt? Dehogy érted! Sőt minél jobban töröd rajta a fejedet, annál kevésbbé érted.

Nos, és itt van a számok birodalma! Mennyi mindent nem értünk itt!

A legnagyobb szám, amelyet három jeggyel leírhatok, úgy-e: 999. Nem teszek mást, csak az utolsó két jegyet

kisebbre írom: 9^{99} (kilenc a kilencvenkilencedik hatványon) — és olyan számot kapok, amely kb. 90 jegyből áll, s nagyobb, mint ahány homokszem belefér az egész földgolyóba. A földgolyóba? Dehogy abba! Ha a föld egész *világpályáját* egyetlen óriási gömbnek képzeled s ezt a szörnyű gömböt teleszórod homokszemmel, még ebben a gigászi gömbben sem lesz annyi homokszem, mint amennyit 9^{99} jelent. Hát még ha így írom: $9(^{99})$ vagyis kilencet felemelni a «kilencszer a kilencedikén» hatványra — itt már szétrobban a szám s megáll az emberi ész. Tudod mit jelent kifejtve ez a látszólag oly ártatlan $9(^{99})$ szám? Ha rendes számjegyekben akarnók kifejezni ezt az összeget, 369,693.100 számjegyből álló számot kellene leírni. Ennek az irtózatos számjegynek első száma 4, az utolsó 9 lenne. Ha kilencet a kilencedik hatványra emeljük, ez azt jelenti, hogy kilencet kilencszer kell saját magával szorozni. Ez az összeg 387,429.489 lenne. Ezt újból kilencszer kell önmagával szorozni, illetve a szorzatok eredményét mindig önmagával. Az eredmény 919 mérföld hosszú szám lenne és 28 évnél tovább tartana a leírása, feltéve, hogy naponta 10 órát írna az illető.

Hát mily keveset tudunk mi és mily sokat nem értünk a számok óriási birodalmából is!

Igen, az ember folyton előre tör s egyre többet szeretne tudni. Helyes, — csak el ne bízná magát! Mert ha azt a keveset, amit tudunk, összevetjük azzal a tömérdekkel, amit lehetne még s érdemes volna tudnunk, bizony belátjuk, hogy még ma is igaza van Sokratesnek; ő t. i. csak azt tartotta bölcsnek, aki meg volt győződve tudatlanságáról.

Tehát «aki sokat tanul, hitetlenné válik?» «A tudós nem lehet vallásos?» Ellenkezőleg! Csak sok tanulás után láthatjuk be *Van Benedem*, belga tudós szavainak igazát: «Minél mélyebbre hatolunk a természet megismerésében, annál mélyebbé válik az a meggyőződésünk is, hogy a természetnek s az emberi életnek titkait csak a mindenható Teremtőbe s az isteni bölcseségbe, ki az eget s földet egy előre elkészített és örök terv szerint teremtette, vetett hit oldhatja meg. Csak emeljünk továbbra is szobrokat azoknak az embertársainknak, kik lángeszükkel kitűntek; de ne felejtsük el azt sem, mivel tartozunk Annak, aki csodákat helyezett minden porszembe és egész világot minden vízcseppbe.»

Minél többet tanulunk, annál jobban látjuk, hogy mi mindent kell elhinnünk. Szellemesen írja egy német költő:

Studiere weiter und raste nie,
Du kommst nicht weit mit deinen Wissen.
Das ist das Ende der Philosophie:
Zu wissen, dass wir glauben müssen. *(Geibel.)*

Körülbelül ugyanezt fejezi ki a nagy *Verulami Baco* mondása: «Leviores gustus in scientia movent fortassis ad atheismum, sed pleniores haustus ad religionem reducunt». (De augm. scient. I. c. 5.) «Aki csak belekóstolgat a tudományba, az talán lehet atheistává, de a teljesebb tudás visszavezet a valláshoz.»

A drótnélküli távíró híres feltalálója, *Marconi* gróf, 1935-ben egy amerikai ujság tudósítója előtt nyilatkozott különböző tudományos kérdésekről. Az ujságíró megkérdezte még azt is, hogy milyen összefüggést lát a természettudomány és az Istenbe vetett hit között. A világhírű tudós így válaszolt:

— «*A tudomány sok dolgot, így többek között a világ és ember létezésének alapkérdéseit nem képes tisztázni. Hogy kik vagyunk mi? Honnét származunk? Hogy keletkezett az életünk? Nem tudja megmagyarázni. Mióta csak a tudomány áll, megpróbálta, hogy ezekkel a kérdésekkel megbírkózzék, de nem tudta őket megoldani. Erre a választ egyedül csak a hit tudja megadni, amelyik soha sem lehet ellentétben a tudománnyal, mert hiszen a tudománynak e pontokban nincs megállapítása. Én kijelentem, hogy büszke vagyok a hitemre és arra, hogy katolikus vagyok. Azt is kijelentem, hogy hiszek az ima hatalmában is. De nemcsak mint hithű katolikus hiszek ebben, hanem határozottan mondom, hiszek benne, mint tudós is!*»

Bizony titkokkal, rejtélyekkel van telve köröttünk az egész természet. És ha korlátozott értelmünk még a természet titkainak mélyére sem tud behatni, csodálkozhatunk-e azon, hogy Istenben is több olyan tulajdonságra akad, amelyet világosan megérteni s átlátni képtelen?

Panaszkodsz talán, hogy nem érted, hogyan lehet az Úr Jézus, a te hatalmas, mindenütt jelenlevő Urad, jelen az Oltáriszentségben, abban az igénytelen, tehetetlen, kis fehér ostyában.

Nem érted? Nem.

Dehát mondok sokkal kézenfekvőbb dolgot, amit szintén nem értesz. Hasonlíts csak össze két tojást: egyiken három hete ült a tyúk, a másik meg három hétig állott a hűvös pincében. Van-e különbség a kettő között! Látszatra

semmi: színük, alakjuk, nagyságuk ugyanaz. De ha nem is «látod», mégis «tudod», hogy óriási különbség van köztük: az utóbbi élettelen dolog, az előbbiben pedig élő lény rejtőzik lüktető szívvel, szemmel, füllel, életerővel stb. Az egyszerű ostya és az Oltáriszentség közt sem látjuk a különbséget, de Krisztus Urunk csalhatatlan szavának hisszük, hogy maga az életet adó, eleven, imádkozó Krisztus rejtőzik a mozdulatlan, halottnak látszó színek alatt.

Sőt tovább megyek s azt állítom, hogy éppen az a jó, hogy Istenben sok titok van a számunkra. Mert egy olyan Isten, akit teljesen át tudna látni a gyenge emberi ész, bizony csak ember lenne, egy miközülünk s nem felettünk álló, végtelen tökéletességű Lény. Ha tehát vallásunknak oly tanításai is vannak, melyeknek benső mivolta titok az emberi ész előtt, ez nem vallásunk ellen, hanem ellenkezőleg éppen annak isteni eredete mellett tanuskodik.

Isten végsőfokon mindig titok marad az emberi ész előtt. Dehát maga az ember is titok saját embertársa előtt is! Mily nehezen, mily hosszú idő alatt ismeri ki egyik ember a másikat? S mikor már azt hiszi, hogy egészen lelke közelébe jutott, mennyi rejtett redő marad még így is elzárva előtte! Hát akkor csak Istenben, a végtelenül fölöttem álló Lényben nem lennének titkok? Valóban Isten lenne-e az, akit a mi dióhéj-eszecskénk tökéletesen át- meg átlátná? Nem! Ez csak bálvány lehetne!

Ne akadj föl tehát azon, hogy titkok is vannak vallásunkban. Hiszen egész életünk titokzatos dolgokba van beágyazva. Titok fölöttem a csillagos ég óriási nagysága s titok köröttem a nyüzsgő élet tömérdek aprósága, — s a két titokzatos birodalom közt áll az ember.

«Nem tudom megérteni az Istent!» — panaszkodol talán. Dehát nem gondolod, hogy ez dőre kísérlet? Hogy Istent teljesen megismerjed s megértsed, Nála nagyobbnak kellene lenned, mert aki megismer valamit, mindig több annál, mint amit megismer.

A nap fényes sugarakat küld az égről, de a napsugár mellett mindenütt ott az árnyék is; az Isten oly nagy, hogy az ő nagysága elnyomja csöppnyi eszünket. S számunkra nem marad más hátra, mint az alázatos meghódolás imája:

Isten, kit a bölcs lángesze föl nem ér,
Csak titkon érző lelke óhajtva sejt!
Léted világít, mint az égő
Nap, de szemünk bele nem tekinthet.

Oratorium s laboratorium.

ratorium» csendes kis kápolnácskát jelent, ahol az emberi lélek elmerül Isten imádásában. A «laboratorium» meg csendes kísérletező szobácskát, ahol az emberi ész igyekszik felfedni a természet törvényeit.

Lehet-e a kettőt összeegyeztetni? Visz-e összekötő folyosó a tudós laboratóriumából a hívő lélek oratóriumába?

Eddig csak elméletileg bizonyítgattuk, hogy a hit és tudomány nem zárják ki egymást; hogy lehetek legmodernebb, tanult ember s azért katolikus hitemből nem kell egyetlen mondatot sem feladnom.

További bizonyítgatás helyett, azt hiszem, hasznos lesz, ha történeti példákra, világhírű tudósokra is hivatkozom; olyan férfiakra, akik amellett, hogy az emberi szellem legfönségesebb kivirágzásai voltak, keresztény életet éltek s ezzel cáfoltak rá a könnyelmű állításra, hogy «modern, tanult ember nem lehet többé vallásos». Sajnos, a hellyel takarékoskodnom kell s ezért csak a legfőbbek neveit említhetem fel. Ha azonban jobban érdekel a kérdés, egész könyveket találhatsz róla.

Csillagászok.

vallásos buzgóságukról s tudásukról egyaránt híres csillagászok között ilyen neveket találhatsz:

Kopernikus frauenburgi kanonok (1473—1543) a mai heliocentrikus világrendszer megalapítója.

Keppler, az egyik legnagyobb csillagász (1571—1630), aki valaha is élt. A «Mysterium cosmographicum» könyve előszaváúl ezt a zsoltárt választotta: «Coeli enarrant gloriam Dei.» Mikor felfedezte harmadik törvényét és feltárult előtte a mindenség fönséges harmóniája, így zengett imát az isteni bölcseségnek: «Nagy a mi Istenünk és nagy az ő hatalma és végtelen az ő bölcsesége. Dícsérjétek Őt ti ég és föld és nap és hold és csillagok a ti nyelveteken ... Dícsérje Őt az én lelkem is, Őt, az Urat, a Teremtőt, ameddig lehet. Legyen övé a dícséret, a tisztelet, a dicsőség mindörökkön örökké! Amen.» Egy másik tanulmánya meg e szavakkal végződik: «Mielőtt elhagynám az asztalt, ahol kutatásaimat végeztem, nincs már más hátra, mint kezemet s szememet az égre emelni s buzgósággal küldeni alázatos imámat, minden

világosság szerzőjéhez». «A világok harmóniájáról» írt könyvét meg ezzel a nagyszerű imával fejezi be: «Teremtőm, Uram! Köszönöm, hogy teremtményeidben ily örömet, kezed munkájában ily élvezetet szereztél nekem. Műveid fenségét kinyilvánítottam az emberek előtt, amennyire véges eszem felfoghatta a végtelenségedet. Ha valamit mondtam, ami méltatlan Hozzád, vagy csökkenti tiszteletedet, kegyesen bocsásd meg.»

Newton (1643—1727) valahányszor Isten nevét olvasta, tisztelettel levette a kalapját. «A természetbölcselet mathe-

matikai alapelvei» c. nagy művének végén ezt írja: «A nap, a bolygók és az üstökös csillagok csodálatos berendezése csak egy mindentudó és mindenható Lény tervéből és csak az ő irányítása alatt keletkezhetik. És ha minden állócsillag egy-egy, a mienkhez hasonló naprendszernek középpontja, akkor az egész mindenség, amely nyilvánvalóan egységes terv szerint van berendezve, egy és ugyanazon Uralkodó birodalma. Ebből az következik, hogy az Isten valóban élő, bölcs és mindenható Isten, a mindenség fölött álló, végtelenül tökéletes Lény.» «Nem tudom, hogy a világ mint vélekedik rólam — írja egyszer Newton megkapó szerénységgel, — de magam előtt olyannak tűnöm fel, mint a tenger partján játszó gyermek, aki innen is, onnan is szedeget, többé-kevésbbé fényes kagylókat, mialatt az igazság nagy óceánja teljesen rejtve van szemem előlt.» Ugyanezt máskor

így fejezte ki: «Amit tudunk, egy csepp; amit nem tudunk, egész óceán.» Méltán áll sírján a nagyszerű felirat: «Itt nyugszik Newton Izsák ... A természetnek, a történelemnek, a Szentírásnak szorgalmas, elmés, hűséges kutatója. A fölséges Isten nagyságát bölcseséggel bizonyította, az evangélium egyszerűségét életével kifejezte.»

A híres francia csillagászt, *Laplace*-t, egyesek vallástalannak mondják. Pedig, hogy mik voltak valóságos benső érzelmei, arról tanuságot tehet néhány sor fiához, a későbbi tüzértábornokhoz írt leveléből (1809 június 17.): «Bizony, nagyon fáj nekem, kedves Fiam, hogy Metzből távozol anélkül, hogy megölelhetnélek s reád adhatnám áldásomat. Remélem, becsülettel fogod megállni helyedet azon a nemes pályán, melyet életed feladatává tettél. Te leszesz az én és édesanyád vigasza. *Kérem Istent, hogy őrködjék életed felett. Gondolatban tartsd Őt mindig szemed előtt, amint atyád és anyád is teszik.* Ne feledd el, hogy a mi boldogságunk elsősorban tetőled függ. Sajnos, kötelességeim Párisban tartanak vissza s így csak írásban tudom neked kifejezni, hogy mennyire szeretlek és mennyire óhajtom, hogy hazád javának szolgálatában kitűnjél.»

A nagy német csillagász, *Mädler* († 1874) így vélekedik: «Komoly természettudós nem lehet Isten-tagadó, mert aki hozzá hasonló mélyen tekint be Isten műhelyébe és alkalma van rá, hogy az ő örök bölcseségét csodálja, annak alázatosan meg kell hajtania térdét a legfőbb szellem kormányzása előtt.»

Leverrier (1811—1877), aki nagyszerű számításaival a Neptun létezését már akkor kimutatta, mielőtt a csillagászok felfedezték volna, buzgó katolikus volt. Élete vége felé feszületet állíttatott a csillagvizsgálójába s azon pihentette meg a világegyetem kutatásában elfáradt tekintetét.

Herschel (1738—1822) szintén buzgón vallásos volt, *Secchi* (1818—1878) pedig szerzetes pap.

Fizikusok.

A nagy fizikusok közül *Boyl* (1626—1691), a XVII. század kiváló fizikusa, így ír: «A Szentíráshoz viszonyítva az összes emberi könyvek, még a legjobbak is, csak olyanok, mint a bolygók, melyek minden fényüket és ragyogásukat a Naptól kapják.»

Galvani (1737—1798) Szent Ferenc harmadik rendjének tagja volt.

Volta (1745—1827), az áramló elektromosság híres felfedezője, mindennap szentmisét hallgatott s naponkint elimádkozta a szentolvasót. De nemcsak maga gyakorolta hitét alázatos lélekkel, hanem nem tartotta méltóságán alulinak a gyermekeket katekizmusra tanítani. Ünnepeken a szentségekhez járult s a háza ajtaja fölött függő Mária-kép előtt minden szombaton mécsest égetett. Különben olvasd csak, mily megkapó vallomásban tett tanuságot mély hitéről. Az 1815. év eleje táján u. i. egy súlyos beteg azzal utasította el magától a gyóntató papot, hogy ő nem gyónik, mert a vallás csak a tudatlan népnek való, a tudós ember vallás nélkül is boldogul. A pap próbálta meggyőzni a beteget s hivatkozott a többi közt Voltára is, aki egyike a legnagyobb élő tudósoknak s mégis oly buzgó katolikus. Ez az érv hatott. Ha Volta igazán s nemcsak látszatra vallásos, akkor ő is visszatér hitéhez s meg fog gyónni. A pap Voltához fordult s kérte, írjon néhány sort a szegény bűnösnek. Ime, Volta fölséges válasza:

«Nem értem, hogyan *kételkedhetik* valaki hitem őszinteségében és állhatatosságában; én megvallom hitemet, mely nem más, mint a római katolikus apostoli hit, melyben *születtem, nevelkedtem*, melyet mindenkor bensőleg és külsőleg is vallottam.

Azon jócselekedetek gyakorlásában, melyeket egy keresztény katolikustól méltán elvárnak, igaz, igen gyakran hibáztam, sok bűnről vádolom magamat; Isten különös kegyelmével azonban a hit ellen, *amennyire emlékszem, sohasem vétettem*. Ha esetleg mulasztásaim és hibáim okot szolgáltattak arra, hogy bennem hitetlenséget tételezzenek föl, hogy elégtételt nyujtsak ezért s mindennemű jó cél érdekében, kijelentem s kész vagyok kijelenteni bármikor, bármi áldozatomba kerül is, hogy én ezt a szent, katolikus vallást mindenkor egyedül igaznak és csalhatatlannak tartottam és tartom most is; a jó Istennek szüntelen hálával tartozom, hogy ily hittel ajándékozott meg, melyben élni és halni erősen föltett szándékom, rendületlenül remélve, hogy általa elérem az örök életet.

A hitet ugyan Isten természetfölötti ajándékának tartom, de azért az emberi eszközöket sem hagytam figyelmen kívül, hogy abban magamat mindinkább megerősítsem és hogy minden kételyt eloszlassak, *mely fölmerülhetne és megkísérthetne*.

A hit alapvető igazságait beható tanulmányozás tárgyává tettem, elolvastam a hitvédők és az ellenfél munkáit, mérlegeltem a mellette és ellene szóló érveket s ezáltal oly bizonyítékokat nyertem mellette, melyek a vallást még a természetes ész előtt is hitelt érdemlővé teszik, oly annyira, hogy akiket a bűn és a szenvedély még meg nem rontott, egy természeténél fogva fenkölt gondolkozású lélek sem állhatja meg, hogy azt át ne karolja és *meg ne szeresse*. *Adja Isten*, hogy hitvallomásom, melyre fölkértek s melyet kész örömmel

teszek meg, melyet sajátkezűleg írtam, melyet sajátkezű aláírásommal látok el és amelyet tetszés szerint bárkinek megmutathatnak, mert én az evangéliumot nem szégyenlem, adja Isten, hogy e hitvallomásom jó gyümölcsöket teremjen.

Milano, 1815. január 6-án, *Alessandro Volta.*»

Ampère (1775—1836), az elektrodinamika megalapítója, mikor kedves barátjával Ozanammal társalgott, széles homlokát kezébe hajtva felkiáltott: «Mily nagy az Isten! Ozanam, mily nagy az Isten és a mi tudásunk semmi!» Ampèretől származnak az alábbi sorok:

«Isten létének egyik legmeggyőzőbb bizonyítéka az az érv, melyet azoknak az eszközöknek szembeszökő harmóniájából vettek, melyek a világmindenség rendjét fönntartják s melyek által az élő lények szervezetükben mindazt föltalálják, ami fönnmaradásukhoz, szaporodásukhoz, fizikai és szellemi képességük kifejtéséhez szükséges.»

Mikor Ampère halálos betegen feküdt, egyik barátja azt ajánlotta neki, hogy Kempis: «Krisztus követésé»-ből olvasgasson egy-egy fejezetet. «Az egészet könyv nélkül tudom...» — felelte a nagy tudós.

De épp ilyen mélyen vallásos tudósok voltak a fizika legnagyobb képviselői közül *Franklin, Faraday, Ohm, Coulomb, Dawy, Örsted, Maxwell, Siemens, Fizeau, Hertz, Ruhmkorff, Röntgen, Marconi* stb.

Mayer Róbert (1814—1878), a világhírű fizikus, akit Tyndall százada legnagyobb lángeszének nevezett, fiatal éveiben valóban messze volt az Istentől. De olvassuk csak el, mit írt egy levelében 1851 dec. 31-én: «Az a korábbi sejtésem, hogy a természettudományi igazságok úgy viszonylanak a keresztény valláshoz, mint a patakok és folyók a világóceánhoz, most eleven öntudatommá változott. Engedve a kísértésnek, hogy a szenvedélyek viharával zátonyos vizekre vitorlázzam, az utolsó évben végre is hajótörést szenvedtem volna, ha életem legsúlyosabb órájában Isten kegyelme a helyes utat meg nem nyitotta volna előttem. Mennyire közömbös most már előttem sok minden, amit valaha oly fontosnak tartottam!»

Közismert dolog, hogy ő fedezte fel az energia megmaradásának elvét. Midőn ebből egyesek a materializmus mellett akartak érvet kovácsolni, 1869-ben, a természettudósok innsbrucki kongresszusán ezeket mondta:

«Bizonyos, hogy az élő agyvelőben anyagi változások mennek végbe és hogy a szellemi ténykedések e változásokkal szorosan összefüggnek. Ámde óriási tévedés volna ezért azonosítani e két, csupán

párhuzamosan haladó ténykedést. Egy példa megvilágítja az esetet. Tudjuk, hogy *kémiai folyamat* nélkül nem mehet távirati közlemény. Ám azért ki volna oly együgyű, hogy a távirat tartalmát a drótban *végbemenő fizikai* vagy *kémiai* folyamat funkciójának tartaná? Még inkább áll ez az agyvelőről és a gondolatról. Az agyvelő csak eszköz, de nem az eszközzel működő szellem. Ez utóbbi nem esik az érzékek körébe, következőleg nem is lehet kísérleti tárgy a fizikus és az anatómus számára... És e gondolattal befejezem. Szívből fakadó meggyőződéssel kiáltom világgá: *A helyes bölcselkedés nem lehet más, mint a keresztény vallás előiskolája.*»

Fraunhofer (1787—1826), aki a nap spectrumában a «Fraunhofer-vonalakat» felfedezte, szigorúan megtartotta vallása szabályait (pénteki vendégeinek pl. soha húst nem adott volna).

Maxwell, angol fizikus († 1879), családja esti áhítatosságát naponkint maga vezette, havonkint áldozott és az angol természettudósok braford-i gyűlésén «A molekulákról» tartott beszédében e szavakkal tett hitvallást: «A naprendszerek ma is oly tökéletesek számban, mértékben és súlyban, mint a teremtés napján voltak és a kitörölhetlenül beléjük írt tulajdonságokból *mi is* megtanulhatjuk, hogy elhatározásainkban az a pontosság, ítéleteinkben az az igazság s cselekvéseinkben az a becsületesség, amiket legnemesebb emberi tulajdonságaink közé számítunk, azért felelnek meg nekünk, mert ezek lényeges vonások annak a Lénynek képmásához, aki kezdetben nemcsak az eget és földet teremtette, hanem azt az anyagot is, amelyből az ég és föld áll»... Egyébként Maxwell vallásosságát mi sem bizonyítja jobban, mint az alábbi gyönyörű imádság: «Mindenható Isten, ki az embert saját hasonlatosságodra teremtetted és eleven lelket adtál neki, hogy Téged szeressen s uralkodjék teremtményeid fölött, taníts meg úgy kutatnunk kezed műveit, hogy a földet uralmunk alá vethessük és eszünk szolgálatodra erősödjék és engedd szent igédet úgy befogadnunk, hogy higyjünk abban, akit Te az üdvösség tudományának hirdetésére s bűneink bocsánatának nyujtására küldtél. Kérjük Tőled mindezt ugyanazon a mi Urunk, Jézus Krisztus nevében.» (The life of J. C. Maxwell, by Campbell and Garnett.) Fönséges ima! És az a Maxwell, aki így tudott imádkozni, az elsők közt volt a fizikusok közt is!

James Prescott Joule, a hőelmélet kiváló angol képviselője († 1889), így vallotta meg hitét: «Ha a csillagos égről a földre fordítjuk tekintetünket, nagy változatosságban akadunk oly jelenségekre, melyek az eleven erő s a hő kölcsönös

átváltozásához vannak kötve s melyek félreérthetetlen nyelven beszélnek a természet nagy Építőjének bölcseségéről s áldott kezéről . . . Igy áll fenn a rend a nagyvilágban, nem támad rendetlenség, semmi el nem vész, hanem az egész annyira bonyolult gépezet zökkenő nélkül teljes harmóniában dolgozik . . . mert az egész fölött ott lebeg Isten független akarata.»

Egyéb szakos tudósok.

Linné (1707—1778) nevét jól ismered a növénytanból; tanultad, hogy a modern botanikának ő a megalapítója. De azt talán még nem hallottad, hogy könyveiben lépten-nyomon mily emelkedett dicsőítő szavakkal hódol a Teremtő előtt. Egy helyen pl. így ír: («A természet rendszere» című könyve bevezetésében): «Deum sempiternum, immensum, omniscium, omnipotentem expergefactus a tergo transeuntem vidi et obstupui.» «Az örök, véghetetlen, mindentudó és mindenható Istent láttam átvonulni, s megdermedtem a csodálkozástól.»

Liebig (1805—1873, chémikus) nyilvános előadásban tiltakozott az ellen, hogy a természettudományokat istentagadásra használják fel. Igy tett bizonyságot hitéről («Die Chemie in ihrer Anwendung» c. művében): «Valóban, a Teremtő nagyságát és végtelen bölcseségét csak az ismeri meg igazán, aki nagy könyvéből, melyet természetnek nevezünk, igyekszik gondolatait kiolvasni.»

A legnagyobb chemikusok közül elég említenem *Pasteurt* (1822—1895; bacillusok), aki a legmeggyőződésesebb katolikus férfiak egyike volt. Mikor egyik tanítványa megkérdezte, hogy annyi tanulás után hogyan maradhatott meg ily hívő katolikusnak, ezt a nagyszerű választ adta: «Éppen, mert sokat tanultam, ezért van oly hitem, mint egy breton férfinak. És ha még többet tanultam volna, olyan hitem lenne, mint egy breton asszonynak.» (Bretagne Franciaországnak tudvalevőleg legvallásosabb vidéke.)

«Bármerre irányítsuk is kutatásainkat, — írja *Charles Lyell*, oxfordi egyetemi tanár, geológus (1797—1875) a «Principles of Geology» c. művében — mindenütt egy teremtő intelligenciának, az Ő előrelátásának, bölcseségének és hatalmának legvilágosabb nyomait fedezzük fel.»

Vagy olvassuk el *Bacon*-nak, a nagy angol tudósnak alázatos, őszinte vallomását: «Ezerszer vétkeztem és ezerszer

áthágtam parancsaidat, de kegyelmed nem hagyott el engem. Uram, Te mindig közel voltál hozzám, — e felől Gondviselésed számtalan megnyilatkozása nem hagyott kétségben. Kegyelmed nagy volt irántam, de fenyítésed sem kisebb. Kegyelmed meghajlított és atyai fegyelemben tartott; úgy kezelt engem, mint a gyermeket kezelik, akit azért büntetünk, mert szeretjük őt.»

Becquerel francia természettudós (1788—1878) meg így ír: «Szerves élet csak oly földön kezdődhetett, amely víz alól emelkedhetett ki. De hogyan történt az átmenet a szervetlentől a szerves élethez? Ez a Teremtő titka... Elkerülhetetlenül föl kell tehát vennünk egy teremtő ok létezését, aki bizonyos időpontokban kinyilatkoztatta magát és aki előttünk még ma is munkálkodni látszik a ma élő fajok életbentartásával.»

Weszelszky, magyar egyetemi tanár, miután egy egész könyvön keresztül ismerteti a rádaóaktív sugarakat és az atómelméletet, ezzel a fönséges hitvallással zárja könyvét: «Minél jobban belemélyedünk a természet titkainak kutatásába, annál jobban látjuk, milyen végtelen tökéletességgel van a nagy természet még a legapróbb részleteiben is megalkotva és tanulmányai közben a természettudós sem juthat más következtetésre, mint a költő, amikor azt mondja: «Isten, kit a bölcs lángesze föl nem ér.» (*Weszelszky*: A rádium és az atómelmélet. Bpest, 1925. 147 l.)

Lavoisier (1743—1794) a modern kémia atyja, a francia forradalomban hóhér pallosa alatt vérzett el, mert hithű katolikus volt.

Az angol *Daltonról* (1766—1844), aki az atómelméletet állította föl, azt mondja az életrajzírója, hogy «példaképe volt az erénynek és vallásosságnak».

A XIX. század legnagyobb matematikusának nevezik a francia *Cauchy*-t (1789—1857), akinek szorgalmánál csak vallásossága volt nagyobb. A francia jezsuita iskolák védelmére írt röpiratában ily szavakkal tesz bátor, önérzetes hitvallást:

«Keresztény vagyok, azaz hiszem Jézus Krisztus istenségét Tycho Braheval, Kopernikussal, Descartestal, Newtonnal, Fermattal, Leibnitzcel, Pascallal, Grimaldival, Eulerrel, Guldinnal, Boscovichcsal, Gerdillel, az elmúlt századok összes nagy csillagászaival, összes nagy fizikusaival, összes nagy matematikusaival. Katolikus vagyok, mint ezek legtöbben és ha azt kérditek, hogy miért, készséggel megmondom. Legalább megtudjátok, hogy meggyőződésem nem öröklött előítéletek anyatején táplálkozik, meg-

tudjátok, mily mélyreható kutatásból származik az. Őszinte katolikus vagyok, mint Corneille, Racine, La Bruyère, Bossuet, Bourdaloue, Fénelon voltak, amint volt és ma is az korunk legkiválóbb férfiainak nagy száma, köztük az exakt tudományok, bölcselet, irodalom elsőrangú csillagai, akadémiáink legnagyobb díszei. Osztozom abban a mély hitben, melyet szóval, tettel, írásban vallottak Ruffini, Hauy, Laëne, Ampère, Pelletier, Freycinet, Coriolis, és korunk annyi jeles tudósa és ha élőket nem nevezek meg, hogy szerénységüket megkíméljem, úgy legalább elmondhatom, hogy örömmel találtam meg a keresztény hit egész nemességét és fönségét dicső barátaimban, a kristálytan megteremtőjében (Hauy), a kinin és sztetoszkop föltalálóiban (Pelletier és Laënnec), az Uránia korvéta halhatatlan tengerjárójában és az erőműtani villamosság halhatatlan fölfedezőiben (Freycinet és Ampère).»

Mikor Cauchy haldoklott s jelentették neki, hogy az Oltáriszentséget hozzák áldoztatására, intézkedett, hogy kertjének legszebb virágaival díszítsék fel a lépcsőházat, amerre Ura jön hozzá.

De nem kevésbbé volt vallásos a többi nagy mathematikus elme sem. *Gauss, Euler, Pfaff, Euler* (1707—1783) maga vezette esténkint egész családja imádkozását. És olvasd csak, mily eleven vallásos hit sugárzik *Gauss*-nak («minden idők legnagyobb mathematikusának») Bolyai Farkashoz 1802 december 3-án intézett alábbi leveléből: «Most Isten veled, jó barátom! Legyen neked édes az az álom, melyet életnek nevezünk, előíze az igazi életnek, amely tulajdonképeni hazánkban vár reánk, hol a föltámadt szellemet nem nyügözik le többé a lomha test láncai, a tér korlátjai, a földi szenvedések ostorcsapásai, kicsinyes szükségleteink és vágyaink halmaza. Viseljük a terhet egész végig bátran és zúgolódás nélkül, de sohase tévesszük el szemünk elől a másik, magasabb célunkat. Akkor aztán, ha majd utolsó óránk üt, öröm lesz letenni a terhet és meglátni, mint tűnik el szemünk elől a sűrű fátyol».

Zeppelin gróf kísérletei a kormányozható léghajóval egymás után mondtak csütörtököt. Vallásos lelke azonban nem esett kétségbe. És mikor 1900 júliusában az első felszállás végre sikerült, így kiáltott fel: «Isten a művész, én az ő szerszámja voltam».

A nagy nevek felsorolását még jócskán folytathatnám. De minek? Ennyi is képes halomradönteni azok állítását, akik szerint a mély vallásosságot s mély tudományosságot nem lehet összeegyeztetni. A tudomány ellenkezik a hittel? Szó sincs róla; hiszen a fönt elsorolt igazán vallásos emberek már csak igazán világhírű tudósok is voltak! Hát ha a világ

legnagyobb elméi mély, őszinte imádattal hajoltak meg Isten előtt, akkor aki Istenben hisz, igazán nincs rossz társaságban!

Aki a föntebbi neveket s adatokat elolvasta, igazat ad az alábbi megállapításnak:

«Ha a félművelt ember a villamos kocsiban könnyedén végigszeli az izzó-lámpa aranyos fényétől bevilágított utcákat; ha szobájából órányi távolságban levő barátjával társalog s fölismeri annak hangját; ha a dübörgő gyorsvonatot s a nyílsebességű hajót túlszárnyalva küldi a híreket Amerikába vagy Ausztráliába: mily gyakran vonja ajkát szánalmas mosolyra éppen a természet e csodáinak birtokában, ha mellette töpörödött anyóka ujjai közt olvasót morzsolgat vagy mikor a papok és az Egyház kerülnek szóba. Mily könnyen hajlik arra, hogy a régmultra követ vessen, hogy mindazt, amit a megelőző kor örökségképpen reánk hagyott, ósdinak, lejártnak nyilvánítsa, ebből természetesen a kereszténységet sem zárva ki. Igy azonban csak a kényelmet szerető tudatlanság és felületesség gondolkozik, pedig a gúnyolódás ez egyszer igen rosszul áll neki. Azok a szellemes férfiak, kiknek a modern vívmányokat első sorban köszönhetjük, a kereszténység tanaiba elmélyedtek s előttük meghajoltak; azok az ügyes kezek, melyek a kísérletező-asztalnál a villamosság elrejtett erőit napfényre hozták, imára is kulcsolódtak s Volta és Ampère még az olvasót sem szégyenlették. Bármikép álljanak is a tudomány egyéb ágainak viszonyai, annyi bizonyos, hogy

a tudománynak abban az ágában, mely a közönséges ember figyelmét leginkább magára vonja, a hitetlenség nem akad oly jelesekre, kiknek tekintélyével Krisztus ellen kimondott harcát igazolhatná.»

De egy kis statisztikával még meglepőbb eredményre jutunk. Dennert («Die Religion der Naturforscher» c. könyvében) felsorol a legrégibb kortól a jelenkorig 300 elismerten legelső természettudóst és vallási meggyőződésüket kutatja. A 300-ból 38-ról nem tudta megállapítani vallási nézeteiket. A megmaradt 262 közül 242 istenhívő volt, 15 többé-kevésbbé közömbös a vallás iránt és csupán 5 akadt (2%) a 300 közt, aki materialista s istentagadó volt. Ha tehát ezután találkoznál népszerű természettudományi könyvekkel, amelyek vallásod tételeit tagadják s azt a látszatot keltik, mintha a modern tudomány összeegyezhetetlen lenne a mély, őszinte vallásossággal, emlékezzél arra, hogy a statisztika az igazi, elsőrendű természettudósok közt csak 2% atheistát talált.

Azt elismerem ugyan, hogy sok *tizedrangú* író nagyhangú hittagadással próbálja kivívni könyvének a «tudományos» nevet! De *az igazi, a legnagyobb tudósok* istenhívők voltak s viszont az istentagadást hirdető természettudósokat (Vogt, Moleschott, Büchner, Haeckel) joggal nevezte el a világhírű Liebig «a tudomány határain sétálóknak».

Az eddigiekből világosan láthatod, hogy az atheizmus, az istentagadás nem az igazi tudomány műve. Hát kié? A filozofiáé. Azok a bölcselők hozták létre, akik a világ nagy kérdéseinek megfejtéséhez a természeti törvényeket elegendőknek gondolják s szemet húnynak a nagy problémák előtt. Hát hiszen a törvények sok mindent megmagyaráznak, csak egyet nem: ki hozta ezeket a törvényeket s kinek volt olyan megdöbbentő nagy hatalma, hogy az egész világra kötelező törvényeket elő tudott írni?

Igazat kell adnunk *Eötvös J. báró* megállapításának: «Minden emberi bölcseség legfeljebb odavezet, hogy az ész kedélyünk fölött teljes uralmat gyakoroljon, de a vallás, az észhez s kedélyünkhöz egyaránt szólván, e kettőt harmóniába hozza. Ezért a vallás tökéletesen pótolhatja a filozófiát s a legegyszerűbb keresztények között az önuralomnak s megtörhetlen szilárdságnak éppoly szép s több példányait találjuk, mint a sztoa hősei közt; de a filozófia sohasem pótolhatja a vallást». (Gondolatok. 11. l.) «Éppen kitűnő embereknek szükséges a vallás leginkább, mert ők érzik igazán emberi elménknek szűk korlátait». (12. l.)

Művészek.

e tekintsünk végig néhány pillanatra az emberi szellem birodalmának egyéb területén is és mutassunk rá legalább néhány sorban, mily fönséges példáit lehet fölsorolni a vallásos hit és művészet testvéri viszonyának. Bizonyára már eddigi tanulmányaid után magad is meg tudnál nevezni világhírű írókat, festőket, szobrászokat, művészeket, akikben az emberi zsenialitás a legszebben egyesült a buzgó vallásossággal, sőt éppen a vallásból merítette legfőbb alkotóerejét.

Csak találomra említek néhányat.

Az írók közül pl. *Dante* (1265—1321), akinek «Divina Commediá»-ja mi más, mint a katolikus hit dicsőítése? *Jacopone da Todi* (1230—1306), előbb jogász, majd ferencrendi szerzetes: «Stabat mater»-e a vallásos irodalomnak ma is egyik legszebb gyöngye. Az olasz *Petrarca* (1304—1374), *Manzoni* (1785—1873), a spanyol *Calderon* (1600—1681) és *Lopez de Vega* (1562—1635), a francia *Corneille* (1606—1684; Franciaország legelső dramatikusa), a holland *Joost van Vondel* (1587—1679). Nálunk *Eötvös József báró*, *Vörösmarty* stb. irodalmi értékét bizonyára ismered; de hogy egyúttal mily igaz, őszinte katolikus életet éltek, talán nem hallottad még.

És mit szóljunk a középkor fölülmúlhatatlan festőművészeiről? A külföldi híres képtárakban, a párizsi Louvreban, a florenzi Uffizi-ban és Pitti-ben stb., ahol a középkori festőóriások képei vannak összegyüjtve, alig látni mást, mint csak szentképet. Mindenütt, minden falon a katolikus vallás megfestett hittételei! *Raffael* (1483—1520), mikor haldoklott, megtört szemét még be nem fejezett remek képére «Krisztus megdicsőülésére» függesztette. *Michelangelo* (1475—1564) minden művét Isten s a katolikus Egyház dicsőségére szentelte. És mily buzgó vallásosság árad ki a többi nagy festő, *Fra Angelico*, *Lippi*, *Botticelli*, *Sarto*, *Leonardo da Vinci*, *Perugino*, *Tizian*, *van Eyck*, *Dürer*, *Rubens*, *Murillo* stb. műveiből!

A magyar születésű világhírű művész, *Dürer Albert* «Gedenkbuch»-jában atyja halálával kapcsolatban ezt írja: «Nem lehetséges, hogy valaki, aki becsületesen élt, kárára távozzék el az életből, mert az Isten telve van irgalmassággal. Adja meg nekünk Isten az ő irgalma által a nyomorúságos földi élet után az örök boldogság örömét az Atya, Fiú és Szentlélek által, aki kezdet és végnélkül örökké uralkodik. Amen».

Egy másik neves festő, *Führich József*, így ír kis fiának halála után: «Mikor dolgozószobámban mosolyogva, némán és hidegen feküdt előttem koporsójában, virágkoszorúval homlokán, összekulcsolt kezeiben feszülettel és rózsafüzérrel, az a gondolat vigasztalt, hogy ő, aki kezeit gyermeki lelkesedéssel oly gyakran emelte a jászoly és a feszület felé, most az örök Szeretet trónja előtt fogja azokat felemelni, hogy bocsánatot esdjen ki apjának sok bűne és ostobasága számára».

A zenéről közismeretes, hogy legnagyobb fejlődését az Egyháznak s az istentiszteleteknek köszönheti. A legnagyobb zeneművészek egyúttal buzgón vallásosak is voltak. Ime csak néhány név: *Palestrina* (1526—1594), *Orlando di Lasso* (1532—1594), *Haydn* (1732—1809), ki majdnem mindennap elimádkozta az olvasót. *Beethoven* (1770—1827), *Cherubini* (1760—1842), ki műveinek elejéről s végéről el nem hagyta volna a «Laus Deo» szavakat; *Liszt* (1811—1886), ki öreg korában a kisebb papi rendeket is felvette stb.

Olvasd csak, mily igazán keresztény gondolkodással szólott Istenhez *Beethoven*, mikor 1805 novemberében, a «Fidelio» első előadásán életének egyik legfájdalmasabb csapása érte= megsüketült. Elővette kedvenc lelki olvasmányát (Sturm: «Betrachtungen über die Werke Gottes im Reiche der Natur und der Vorsehung» c. könyvét) és ezeket a sorokat írta ki magának belőle: «Jóságodat kell felismernem abban, hogy minden eszközt megkíséreltél, hogy magadhoz emelj engem. Egyszer úgy láttad jónak, hogy haragvó kezed súlyát éreztesd velem és sokféle fenyítéssel alázzad meg büszke szívemet. Betegséggel és másféle csapásokkal látogattál meg, hogy elgondolkozzam kisiklásaimról ... Csak egyet kérek, Istenem, meg ne szűnj dolgozni javításomon. Bármilyen módon is, de tégy gyümölcsözővé a jó cselekedetekben».

Nagy férfiak.

Nézzünk azonban körül az emberiség többi nagyjai, világhírű hadvezérek s államférfiak között is. Közöttük is nagyszerű példáit találjuk az őszinte vallásos életnek.

1787=ben Washington és ötvenöt társa döntő tanácskozásra jöttek össze: az Északamerikai Egyesült Államok jövő sorsáról kellett határozniok. Egyszerre fölemelkedik az öreg

Franklin és megszólal: «Uraim, imádkozzunk! Nagy kort értem már meg, de minél tovább élek, annál világosabban tapasztalom, hogy az emberiség ügyeit Isten igazgatja. Ha egy veréb nem eshetik le a tetőről az ő engedélye nélkül, hogyan erősödhetnék meg egy ország az ő segítsége nélkül?»

Tilly (1559—1632) a világtörténelem egyik legelső hadvezére, aki huszonkét nagy ütközetet nyert meg, buzgó katolikus, Mária-kongreganista volt. Három dolgot vitt magával a harcba: a kardját, a feszületet és rózsafüzérjét. Ez a kemény katona mindennap szentmisét hallgatott s mikor halálosan megsebesült, haláláig mindennap áldozott s e zsoltárszavakkal halt meg: «Uram, Benned bíztam, nem fogok megszégyenülni».

Savoyai Jenő (1663—1736) a nagy törökverő, minden ütközet előtt meggyónt. Katonái, mikor látták, hogy a rózsafüzért mily nagy buzgósággal imádkozza, így szóltak: «Hamarosan ütközet lesz, mert megint sokat imádkozik».

És olvasd csak, mily nagyszerű imát mondott ez a rendíthetetlen herceg, «Prinz Eugen, der edler Ritter!» Sajátkezűleg írta be imakönyve lapjaira és mindennap elimádkozta: «Hiszek tebenned, Istenem; erősítsd hitemet. Szeretlek; gyúlaszd föl bennem egyre jobban szeretetedet. Bánom bűneimet, de növeld bánatomat. Tisztellek Téged, mint ősforrásomat, vágyódom utánad, mint végső célom után, dícsérlek, mint örök jótevőmet, kérlek, mint legfőbb védelmezőmet. Vezess engem, Uram, gondviselésed által; tarts engedelmességben igazságosságod által; erősíts kegyelmed által; oltalmazz mindenhatóságod által. Neked ajánlom gondolataimat, szavaimat, tetteimet, keresztemet, munkámat, szenvedéseimet. Szeretnélek mindig szívemben bírni, hogy cselekedeteimet nevedben hajtsam végre és türelemmel viseljek minden szerencsétlenséget. Semmit sem akarok, Uram, csak amit Te akarsz és azért akarom, mert ezt Te akarod. Add meg azt a kegyelmet, hogy figyelmes legyek imáimban, mértékletes életemben, elővigyázatos cselekedeteimben, kitartó jó föltételeimben. Add meg, Istenem, hogy igaz legyek azok iránt, akik reám bízták titkaikat, hogy szerény és jótékony legyek minden ember iránt és nekik tettel és szóval jó példát adjak. Irányítsd úgy szívemet, hogy csodálja és áldja jóságodat, gyűlölje a tévelygést és a bűnt, szeresse felebarátját, vesse meg a világ hiúságát. Állj mellettem, kegyes Isten, hogy legyőzzem vágyaimat a test megfékezésével, lelkemet bőkezűséggel,

haragomat szeretettel, szívességemet buzgósággal. Tégy ügyessé, hogy okos legyek minden ügyemben, bátor és rettenthetetlen a veszedelemben, türelmes a szenvedésben, alázatos a szerencsében. Kegyelmed világosítsa meg értelmemet, irányítsa akaratomat, szentelje meg testemet, áldja meg lelkemet. Tégy szorgalmassá szenvedélyeim megfékezésében, buzgóvá kegyelmed kérésében, állhatatossá üdvösségem szerzésében. Végül pedig, én Istenem, ismertesd meg velem, mily kicsiny ez a világ, mily nagy a mennyország, mily rövid az idő és mily hosszú az örökkévalóság. Legyek mindig készen a halálra! Legyek mindig megilletődve ítéleted gondolatától! Ments meg az ideiglenes és örök szenvedéstől és nyerjem el Tőled, Istenem az örök életet, a mi Urunk, Jézus Krisztus érdemei által. Amen».

Ime, gyönyörű hitvallása és fönséges imája a világtörténelem egyik legnagyobb hadvezérének!

De sokat lehetne beszélni a többiekről is!

Hofer András (1767—1810), Tirol felszabadítója pl. naponkint kétszer, reggel és este eljárt Innsbruckban a templomba s minden vacsora után egész környezetével együtt elimádkozta a rózsafüzért. És négy órával kivégzése előtt ezt írta barátjának, Pühler Vincének: «Isten akarata volt, hogy itt Mantuában cseréljem föl földi életemet az örökkévalósággal. Legyen hála Istennek az ő kegyelméért! Oly könnyűnek tetszik előttem a dolog . . . Isten megadja majd nekem kegyelmét a végső pillanatig, hogy eljuthassak oda, ahol lelkem a kiválasztottakkal együtt örökké fog örvendeni s ahol én mindenkiért fogok imádkozni . . .»

Radetzky (1766—1858), a custozzai s novarai győző, a legtombolóbb ütközetekben a szent olvasót imádkozta.

Hunyadi Jánosnak buzgó vallásosságát is bizonyára jól ismered.

A pedagógiának egyik legnevesebb képviselője, *Pestalozzi*, a «Wie Gertrud ihre Kinder lehrt» c. művéhez kéziratban ezt fűzte: «Jézus Krisztus! Imádkozva borulok Előtted porba. Egyedül benned találok szabadulást attól a haláltól, amelybe a te szellemed és lelked nélkül a világ minden tudománya, de saját szívem minden törekvése is beledöntene.»

Hindenburg íróasztalán e szavak voltak felírva: Ora et labora! «Az ember a fronton észreveszi — mondotta egyszer —, ha odahaza ellanyhulnak az imádkozással». És 1914 december 22-én, nagy győzelmei után így beszélt szülővárosában, Posenben: «Nem engem illet a köszönet a sike-

rekért, amiket elértünk az orosz ellenséggel szemben. Én csak a nevemet adtam hozzá. A hála az Úristent illeti, aki minket mindig kegyelmesen megőrzött és a jövőben is meg fog őrizni».

Mackensen diák korában így ír anyjához: «Ha most jövőmre gondolok, Istenre számítok és gyengéd édesanyám imáira . . .» Mikor pedig 1915-ben «Generalfeldmarschall»-á nevezték ki, ezt írja 90 éves anyjának: «Az Úristen szemmelláthatólag megáldotta pályaválasztásomat s ezzel életemet. Érdemeimen és várakozásomon jóval felül halmozott el boldogsággal, fokról-fokra emelt, és annak a győzelmének eszközéül választott ki, amellyel népünket megáldotta . . . Azokban a sikerekben, amik nevemhez fűződnek, nagyrészt tulajdonítok, édes anyám, a te imáidnak».

A franciák nagy győzője, *Foche* tábornok mondja: «A legnehezebb órákban az örök életbe és a jó és irgalmas Istenbe vetett hitem tartott fenn. Az ima adott lelkemnek világosságot».

De minek folytatnám tovább a felsorolást?

Tudom, hogy viszont is lehetne említeni embereket, akik hitetlenek voltak, vagy legalább is nem törődtek vallásukkal. De a fenti példák erejéből ez mitsem von le. A hit u. i. végső fokon nemcsak az ész, hanem az akarat munkája is és az isteni kegyelem ajándéka is. Lehet valaki tanult ember s hitetlen, elismerem. De vajjon boldog és harmonikus-e az élete? Viszont a fenti példák meg azt mutatják, hogy lehet valaki a legnagyobb tudós, a legtevékenyebb ember s emellett a vallásnak buzgó fia. *Azaz: a hit és a tudomány nem zárják ki egymást!*

«Magadnak teremtettél, Uram minket; és nyugtalan a mi szívünk, míg Benned meg nem nyugszik». E szavakat írja Szent Ágoston «Vallomásai»-ban s az emberi szív e nagyszerű ismerőjének szavai sok mai lélek küzdelmére is állanak még. Vannak ma is, akik Isten nélkül próbálják beállítani földi életük irányát.

A véres francia forradalom megpróbálta Isten nélkül rendezni be egy állam életét. És néhány évi rettenetes vérengzés s döbbenetes erkölcsi züllés után maga Robespierre volt kénytelen feliratni a templomok homlokzatára: «Le peuple français croit en Dieu et à l'immortalité de l'âme» («a francia nép hisz Istenben s a lélek halhatatlanságában»).

Az *atheista* számára a látható természet határain túl egy ásító sötétség, a «nihil», a semmi tátogatja száját. De az

emberi lélek ennyivel be nem éri. Körülnéz a világon; nézi a növény- s állatvilág ezernyi változatos pompáját, az állatfajoknak, lepkéknek, rovaroknak, virágoknak szédületes fajait, változatosságát. Honnan mindez? «A fejlődés törvénye . . .» mondja talán. Igen, de ki írta elő s ki irányítja ezt a fejlődést?

Ilyen gondolatok mindig felvetődtek az emberek előtt, amióta emberről csak tudunk s az emberiség legnagyobbjai mindig csak egyetlen szóval feleltek e kérdésekre. *S ez a szó: Isten.*

Isten az a végtelenül hatalmas, bölcs és örökkévaló Lény, aki az egész világot teremtette, abba a fejlődés törvényét beleírta s azt mindenhatóságával ma is irányítja.

Az ember életében különösen kétszer van közel Istenéhez; kis gyermek korában: az élet kezdetén, s öreg korában: az élet alkonyán. A kettő közt van azonban a fiatal kor, s ez sok ifjú hitére veszélyes hajótörés kora. Amikor az ifjúélet erői pattanásig feszítik az ifjak öntudatát, hitükben, vallásosságukban is könnyen válság áll be. Az élet komolysága aztán — sok hányattatás után — a legtöbbet megint megtanítja ugyan Istenben bízni, de te, édes fiam, ne várj a csalódások kijózanító szavára. Te őrizd féltve hitedet! Hajlítsd imára térdedet a mi jó mennyei Atyánk előtt s hajtsad még gondtalan homlokodat az ő erős kezébe. Az Isten szeretete és félelme legyen életed világító forrása, rendíthetetlen alapja.

Raffaelnek gyönyörű festményén, az «Athéni iskolán» ott áll a görögök két legnagyobb filozófusa: Aristoteles és Plato. Az előbbi a földre néz elgondolkozva, az utóbbi a csillagok felé emeli tekintetét. Fiam! Te bárhová tekintesz a földre, az égre, magadba vagy a nagyvilágba, — mindenütt lásd meg a Mindenható keze nyomát.

Hajtsd meg előtte fejedet és légy engedelmes fia Uradnak, Istenednek.

MÁRTON L.

HARMADIK FEJEZET.

Őrizd hitedet!

Ki a legnagyobb úr?

Egy Kristóf nevű, óriástermetű pogány férfiú a Krisztus utáni III. században — mint a legenda tartja — érdekes dolgot vett fejébe..

— Mutassátok meg, ki a legnagyobb úr a világon, mert én csak annak akarok szolgálni! — így szólt egy napon környezetéhez.

— A legnagyobb úr a király! — felelték az emberek. Erre Kristóf beállott a király szolgálatába.

Egyszer a király udvarában nagy ünnepség folyt. Kristóf csak látja ám, mint sápad el a király, mikor az egyik lantos a sátán hatalmáról kezdett énekelni. — Ez még a királynál is nagyobb úr lehet — gondolta erre Kristóf — s beállott a sátán szolgálatába.

Egy nap az országút egy kereszt mellett vezetett volna el, de a sátán elkezdett remegni, ijedezni: nem mert elmenni a kereszt előtt, gyáván visszafordult.

— Ez a keresztenfüggő még a sátánnál is nagyobb úr — mondta Kristóf. — Testvér — szólott a kereszt alatt térdelő remetéhez —, hogyan szolgálhatnám azt a keresztrefeszítettet?

— Imádkozzál sokat — hangzott a válasz.

— Imádkozzam? Mikor azt sem tudom, mi az az imádkozás!

— Hát akkor böjtölj.

— Böjtöljek? Nem látod, milyen nagy szál legény vagyok! Nekem sokat kell ennem.

— Tudod, mit? — szólt végre a remete. — Elég hórihorgas vagy; hát állj ide a patak mellé s ha az emberek át akarnak kelni, segítsd át őket a válladon.

És Kristóf ettől kezdve hosszú éveken át hordta-hordta az embereket a patak fölött. Egy nap egy bájos kis fiúcska kérte, vinné át a vizen. Kristóf szívesen emelte vállára s megindult a tulsó partra. De soha még ily nehéz terhet életében nem cipelt! A folyó közepén már alig bírta a kedves kis fiút s éppen, hogy átjutott nagynehezen a tulsó partra.

— Jaj, hékám — szólalt meg lihegve Kristóf. — Olyan nehéz voltál, mintha az egész világot hordtam volna vállamon.

— Ne csodálkozzál ezen — csilingelt a szőke kis fiú kedves válasza —, mert azt hordtad a válladon, aki az egész világot teremtette.... De e szavaknál már el is tűnt a kis Jézus. Szent Kristóf meg térdrehullva köszönte meg az Úrnak, hogy jó lélekkel fogadja el mindenkitől azt, amivel éppen legjobban tud neki szolgálni.

*

«*Ki a legnagyobb úr? Mert én csak neki szolgálok!*» Micsoda nagyszerű gondolata volt ez Kristófnak! Szoktad-e te is mondani, édes fiam: Én csak a legnagyobb úrnak, csak az Istennek akarok szolgálni! Én az Úr Jézust akarom hordozni. Vállamon? Nem! Hanem magamban; lelkemben, életemben. Igazi «Christophorus», azaz «Krisztust hordozó» akarok lenni.

A hit áldása.

Tudod, mit ád neked a vallás, a hit? *Acélos gerincet, meggyőződést, elvhűséget.* Úgy-e, ez csak imponál neked!

Pyrrhus elküldte megbizottját, Cineást, azzal a feladattal, hogy Fabricius szenátort vesztegesse meg. Cineás azzal tért vissza: «Felség, könnyebb a napot eltéríteni útjáról, mint Fabriciust a becsület útjáról».

Mily zengzetes dícsérőszavak egy férfiúra! Márpedig kinek kitartására, becsületére számíthatnánk jobban, mint azé az ifjúéra, aki a «becsület» s «jellem» fogalmát a változó filozófiai eszmék s rövid életű világnézetek helyett az örök Isten törvényeibe gyökerezteti!

Az élet legválságosabb pillanataiban csak a vallás ad erőt a kitartáshoz. Gondold csak végig az alábbi fölemelő eseményt. *Napoleon* visszavonulóban van az égő Moszkvából... Kegyetlen hózivatar csapkodja fáradságtól legyöngült, vánszorgó katonáit... Ezrével fagynak meg az országúton...

Áthatlan ködös éj borul a még megmaradt seregroncsra s Napoleon végigjár a síri hómezőkön. Ime, ott még valami fénysugár villan a ködben... Szalajtja futárját a sátor felé: Nézd meg, mi az! Jön a futár: «Sire! Droûot ezredes van ébren a sátorban: dolgozik s imádkozik». A legközelebbi alkalommal a császár tábornokká nevezte ki s megköszönte, hogy oly imponálóan erőslelkű volt azon a rettenetes éjtszakán. «Sire — felelte a tábornok —, nem félek sem a haláltól, sem az éhségtől; egyedül Istentől félek: íme ebben rejlik minden erőm».

«Ebben rejlik minden erőm!» Igen: a vallásos meggyőződés ad férfiúi jellemet, acélos gerincet, bátorságot. «Azok a városok és népek legszívósabbak s legbölcsebbek, amelyek

a legvallásosabbak» — állapította meg már Xenophon is. Viszont, akinek nem Isten parancsol, annak nagyon sokan parancsolnak.

Tudod, mit ád még neked a hit? *Megnyugvást, igazi lelki békét s örömet.* Lehet ugyan, hogy néha azt hiszed, hogy tulajdonképen a te könnyelmű, léha, mulató társaid a boldogok. Talán már te is érezted, amiről egy diákom panaszkodott egyszer: «Néha úgy felrémlik előttem a gondolat, vajjon érdemes-e küzködnöm. Én napról-napra csatázom rossz hajlamaimmal, igyekszem becsületes, tisztességes maradni s íme körülöttem az a sok fiú, aki nem törődik semmivel, léhán él s boldog-boldog . . .»

Ó, fiam, ha előtted is fölvillant már ilyen kínzó gondolat, vigyázz, a látszat meg ne csaljon.

Ne hidd, hogy az Istentől elszakadt emberi lélek igazán boldog lehet. Az életben majd találkozol férfiakkal, akik gazdagok, egészségesek, magas állásban vannak és emellett mégis kimondhatatlanul boldogtalanok. Valami hiányzik életükből. Mi? A hit.

Majd ha látod, érzed a nyomort,
Melyet a becsület válla hord;
Megtiporva az erényt, az észt,
Míg a vétek irígységre készt,
S a butának sorsa földi éden,
Álljon a vallás a mérlegen;
Kis kacsóid összetéve szépen,
Imádkozzál, édes gyermekem. *(Arany.)*

Van lelke annak is, aki nem törődik Istenével s annak is, aki buzgó vallásos életet él, — de mily különbség van a kettő közt! A szén is szén s a gyémánt is szén s úgye mégis mily különbség a kettő között! A vallástalan lélek komor, fény iránt érzéketlen, fekete szén, — a vallásos pedig kristálytisztán ragyogó gyémánt, mely mohón szívja magába az isteni kegyelem napsugarát s csillogó örömben sugározza ki magából. Jusson csak eszedbe *Chopinnak*, a nagy zeneszerzőnek vallomása, aki a könnyelmű francia társaságban elvesztette vallásosságát, mikor azonban halálos betegségbe esett, felkereste őt egy gyermekkori barátja, aki közben pappá lett. Ennek a régi barátnak szavaira visszatért hitéhez, könnyek közt mondta el a hitvallást s a keresztet megcsókolva így szólt: «Most vagyok a boldogság forrásánál».

Tudod-e hát, mit ad még neked a hit? *Vigasztalást a szomorú napokban.* Embernek lenni annyi, mint szenvedni.

A szenvedés nem kerül ki téged, fiatal fiút sem. Szenvedni fogsz betegséget, de talán lelki csalódást is. Meghal valakid, akit nagyon szerettél. Betegen fekszik hónapokon át édesanyád s nem tudsz rajta segíteni. Kigondoltál valami szép tervet s az utolsó percben összeomlik minden. Menj mulatni, — tanácsolják ilyenkor talán barátaid. Menj szórakozni, moziba, színházba, társaságba . . . Hiába! Vigasztalni csak az tud, aki elveszi a csapásból a keserű kétségbeesést. Hol találsz ilyenkor vigasztalást? Ott, ahol a trónok magasából szörnyű mélyre bukott *Napoleon* keresett s talált Szent Ilona szigetén: az evangéliumban, azaz a vallásban. Ilyenkor érezzük igazát *Goethe* hasonlatának, aki azt mondta, hogy a vallásosság békében összegyüjtött tőke, amelynek kamatait a csapások idején élvezzük. Mert csak a hit tanítja, hogy az Isten akaratán megnyugvással viselt szenvedésből örök korona készül az égben.

A középkori lovagok, mielőtt csatába szálltak, kardjukat hozzáfenték a templomoszlophoz. Mit akartak ezzel jelezni? Ezt: «Bízom magamban, de bízom Istenben is». Ó, ez a bizalom Istenben mint éleszti a bátorságot, mint acélozza emberi gyönge erőinket! Aki Istenben bízik, hatalmas szövetségesre talált s nem küzd egyedül.

Cézár a viharban.

Cézár irtózatos viharban akart átkelni a tengeren. Egyszer a tarajos hullámok oly magasra tajtékzottak, hogy már az evezős matróz is remegni kezdett. Cézár rákiáltott: «Quid times? Caesarem vehis!» «Mit félsz? Hiszen a császár veled van!» Fiam, az élet bármily dühös hulláma csapkodjon feléd, csodás megnyugtató örömet érzesz, ha ezzel csitíthatod szorongó lelkedet: «Mit félsz? Hiszen az Isten veled van!» A helyes keresztény bizalom nem tesz lomha fatalistává, hanem tetterős optimistává. Dolgozzál, munkálkodjál, mintha egyedül magadra számíthatnál s minden tőled függene; de imádkozzál s bízzál Istenben, mintha mindent csak tőle várnál, — ez a keresztény életművészet.

Félelmetes vihar tört ki egyszer a tengeren s mint labdát dobálta a büszke hajót. Az utasok sápadtan tördelték kezüket . . . a hullámok tajtékot szórtak . . . a hajó bordái recsegtek . . . s az általános riadalom közepén egy kis fiúcska nyu-

godtan játszott a kabinban. «És te nem félsz, fiacskám?» kérdik tőle. «Hogyan félnék? Hiszen atyám tartja a kormányt!» A vallásos ifjú is érzi, tudja minden megpróbáltatása közt, hogy a mennyei Atya tartja kezében élete kormányát. És mert ezt tudja, soha, semmiféle csapásban le nem fog törni. Ez a tudat erőt ad neki és kitartásra serkenti akkor is, mikor mások körülötte — a gyöngehitűek — már kétségbeesnek.

A vallásos ifjú — bármily csapás érje! — nem esik kétségbe.

Két béka világkörüli útján egy nagy vödör tejfelbe pottyant. Volt ám ijedelem! Az egyik — kislelkű — kétségbeesve lapult össze: «Ez valami mérgezett víz . . . nem segít itt semmi . . .» Összehúzta magát s belefúlt. A másik — bátrabb — nem adta magát ily olcsón . . . «Bizony baj van — állapította meg —, dehát erőlködni kell! . . .» és rugkapált és próbálkozott kimászni . . . Nem sikerült . . . Evickélt tovább és vergődött . . . hiába. Ereje már fogytán . . . már alig mozdul fáradt lába . . . most . . . most van végem . . . most süllyedek el . . . És íme! Egyszer csak érzi, hogy a talaj szilárdul alatta és percről-percre szilárdabbá lesz . . . s egyszercsak egy kis vajdomb emelkedik alatta . . . Szörnyű kapálózásaival vajat köpült a tejfelből s kitartó munkájával kikerült a veszedelemből.

Tudod-e, mit ad még a hit? *Nyugodtságot a halállal szemben.* Köröttünk örökös a kezdés és vég, születés és halál. Öntudatom megrettenve áll meg ez előtt a mindennapos tapasztalat előtt és ágaskodva tiltakozik a végleges elmúlás, megsemmisülés ellen. Ezzel a nagy elmúlással, általános halállal szemben egyetlen reményünk az elmúlást s halált nem ismerő Istenbe vetett hitünk, vallásosságunk!

Haydn, a világhírű zenész, halála előtt e szavakban foglalta össze élete programját: «Ich hab's mit meinen Leben gehalten wie mit meinen Musikstücken. Ich habe diese stets mit Gott angefangen und mit einem Laus Deo geschlossen, so war auch der fromme Gedanke an Gott der goldene Faden, der sich durch mein ganzes Leben hinzog. Nun will ich auch schließen mit einem Laus Deo!» «Életemet is úgy rendeztem be, mint zenedarabjaimat. Mindig Istennel kezdtem azokat és úgy is végeztem, hogy Istennek legyen hála; épp így az Istenbe vetett vallásos gondolkozás egész életemen mint aranyfonál vonult át; ezt is azzal akarom most bezárni, hogy Istennek legyen hála».

Gyönyörű virágok, fényes csillagok, ragyogó gyermekszemek . . . s ha hitem van, így szólok: Mindez csak árnyék, — árnyéka, visszfénye az örök Szépségnek.

Csapások sujtanak, betegség gyötör, szenvedek . . . s ha hitem van, azt mondom. Minden Isten nevében viselt fájdalom könnycseppje ragyogó gyémánttá válik örök diadalmi koszorúmban.

Erőim fogyatkoznak s az élet elszállni készül bomladozó testemből . . . s ha hitem van, így szólok: Mindez csak bábhüvely volt s most repül ki belőle az örök életre a szivárványos pillangó.

Mit ad a vallás?

Hát tudod-e, mit ád a vallás egy szóban összefoglalva? *Lendületet és célt ad életednek.* Csak a vallás világítása ban látjuk, miért élünk a földön. Csak ez ad eszményeket, melyekért küzdeni érdemes. Földi munkánk, kötelességteljesítésünk, becsületességünk, jellemességünk általa magasztosul földöntúli értékké. Általa válik életünk Isten akaratának betöltésévé, folytonos imádsággá, istentisztelette, azaz a legnagyobb Úr szolgálatává.

De hát kell nekem az Istent szolgálnom? Kell nekem a tízparancsolatot betartanom? Nem lehet az ember a «maga ura»?

Keppler, a világhírű csillagász mondta egy ízben, hogy ha csak egyetlen egy csillag pályája csak egy kissé is eltolódnék mai pályájától, halomra zúzódnék az egész világegyetem.

Már pedig, amint a természet törvényei az anyagi világnak, éppúgy alapjai az emberi életnek az Isten parancsai. Ezért szeretném lángbetűkkel beleírni mindnyájunk lelkébe: Testvér! Isten nem azért adta a tíz parancsot, hogy azzal szekirozzon, nyugtalanítson minket s kedvünket szegje, hanem hogy használjon nekünk. Istennek végeredményben mindegy volna, hogy megtartod-e törvényeit vagy nem. De neked éppen nem mindegy: boldogságod vagy romlásod függ tőle. A tíz parancs tulajdonképen annyira alapja az emberies, társas életnek, hogy ha Isten nem adta volna azokat, az embereknek kellett volna kitalálniok. Nem korlátai azok az emberi szabadságnak, hanem védelmezői az emberhez méltó életnek.

Csak az igaz Istent imádd! — hangzik az első parancs. És felidéződik előttünk a pogány bálványimádás véres emberáldozatának minden szörnyű eltévelyedése. Xerxes a görög háború előtt kilenc fiút és kilenc leányt elevenen elásatott, hogy megengesztelje a pogány isteneket. A hinduk a tehenek mellett ma is kígyókat s majmokat imádnak. Mily szellemi sötétségben volnánk mi is Isten első parancsa nélkül! A második parancs, mikor az eskü szentségét védi, az emberi hűséget, megbízhatóságot, igazmondást is erősíti. A harmadik parancs biztosítja a testnek azt a nyugalmat, amelyet minden élő szervezet megkíván, A negyedik védi a család s az állam tekintélyét, minden emberi együttélés, rend és fejlődés alapját. Az ötödik az emberi életet óvja. Kínában az anyák még ma is kidobhatják gyermekeiket az utcasarokra, vagy ha tetszik, megölhetik. És mi védi az egészséges, tiszta vért, az erőteljes generációkat a testi ösztönök túlkapásai ellen? A hatodik parancs. És mi védi jogos tulajdonodat? A hetedik s tizedik parancs. És téged s a társadalmat a hazugság ellen? A nyolcadik parancs.

Ime, Istennek szolgálni valóban annyi, mint úrnak lenni! Ime, a tíz parancsolat az emberi nem java, előnye, áldása!

Elgondolni is fönséges, mi lenne ebből a szegény, nyomorék földi életből, ha az emberek mind lelkiismeretesen megtartanák e parancsokat! Nem kellene többé fogház s

rendőrség. Nem volna annyi betegség s kórház. Nem volna tébolyda és feldúlt családi fészek. Nem kellene zár az ajtókra, sem ellenőr a villamosokra. És nem lenne többé megcsalt boldogság ... sem kisemmizett ártatlanság ... sem nyomorban elhagyott öreg szülék ... sem rágalmazó újságcikkek ... És nem lenne többé háború ... Hej, Istenem, mi minden másképen lenne, ha az emberek igazán a legnagyobb úrnak szolgálnának ... ha megtartanák a tízparancsolatot.

Nem tőled függ, hogy mások megtartják-e.

De tőled, hogy *te* megtartod-e.

S ettől függ földi s örök boldogságod is.

Attól: akarsz-e szívvel-lélekkel szolgálni a legfőbb Úrnak.

Hát akik nem akarnak? Mi lesz azokból?

Azok úgy járnak, mint a lázadó fák.

A lázadó fák.

Egy magas sudárfa — Jörgensen mély értelmű példabeszéde szerint — büszke gondolatot vetett az erdő fái közé.

— Testvéreim! — szólott hozzájuk; — jól tudjátok, hogy az egész föld a mienk, mert állat és ember egyaránt tőlünk függ, nélkülünk nem élhetnek. Mi tápláljuk a tehenet, a juhot, a madarat, a méheket . . ., mi vagyunk a középpont, minden belőlünk él, még maga a föld is a mi elrothadó lombunkból képződik ... Csak egy hatalom van a világon, amely úr fölöttünk. Ez a Nap.

Állítólag tőle függ a mi életünk. De testvéreim, az én meggyőződésem az, hogy ez csak mese, amellyel bennünket ijesztgetnek. Hogy a nap világossága nélkül nem élhetünk?! Ez valami régi ostoba mese, téves hit, amely a modern fölvilágosult növényhez egészen méltatlan ...

A nyárfa itt egy pillanatra megállott. Néhány öreg tölgy és szilfa rosszalólag zizegett, de a fiatal fák minden oldalról tetszésnyilvánítólag bókoltak.

A nyárfa emelkedett hangon folytatta:

— Nem ismeretlen előttem, hogy van a növények közt egy sötétfejű párt, a vének-csoportja, amelyik hisz még abban az ósdi babonában. De én bizalmamat és reményemet az ifjú növénynemzedék önállósági érzékébe helyezem. Kell, hogy mi növények egyszer lerázzuk magunkról a Nap igáját. Akkor majd új, szabad nemzedék fog előállani. Fel

a szabadságharcra! Te öreg fényszóró ott fönn a magasban, a te uralmadnak vége!...

A nyárfa szavai itt már belevesztek a minden oldalról felzúgó tetszésnyilvánításba; ez az elemi erővel feltörő fiatal lelkesedés elnyelte az öreg fák csendes, helytelenítő nyilatkozatait is.

— Megkezdjük a sztrájkot a Nap ellen — folytatta erre a nyárfa. Nappal abbahagyunk minden életműködést, áttesszük életünket a titokzatos, sötét éjtszakába. Az éjtszakában akarunk nőni, az éjtszakában virágozni, illatot árasztani, gyümölcsöt hozni. Nekünk nem kell többé a Nap! Szabadok leszünk!

A gyűlés véget ért.

Másnap aztán az embrek különös dolgot figyeltek meg. A Nap gyönyörűen sütött, meleg sugarai éltetően ömlöttek le az égről, hanem a virágok dacosan összecsukott kehellyel föld felé fordították fejecskéjüket, a fák lekonyították leveleiket s mind-mind elfordultak a Naptól. Estére viszont megnyíltak a zárt virágszirmok s tarka virágkelyhek nyujtogatták nyakukat a halvány holdvilág és a gyér csillagfény felé.

Igy ment ez néhány napig.

Pár nap mulva azonban furcsa változások mutatkoztak a növényeken. A gabona végig dőlt a földön, mert hiszen ezelőtt a Nap felé nőtt, de most nem volt Nap, amely felé emelkedjék. A virágok sáppadni, szirmaik száradni, a levelek sárgulni kezdtek. Minden földrekonyult, mintha csak ősz lett volna.

Ekkor a növények zúgni kezdtek a nyárfa ellen. De a főlázító (bár maga is kanári-sárga, száraz levelekkel állott ott) tovább biztatta őket.

— Milyen ostobák vagytok, testvérek! Hát nem látjátok, hogy most sokkal szebbek, sokkal különösebbek, sokkal szabadabbak, önállóbbak vagytok, mint voltatok a Nap uralma alatt! Betegek vagytok?! Eh, ez nem igaz! Megfinomultatok, megnemesültetek. Egyéniségek vagytok!...

A szerencsétlen növények közül egyesek tovább is hittek a nyárfának és egyre sárguló, fonnyadó ajkakkal éjről-éjre ismételték: «Megfinomultunk... megnemesedtünk... egyéniségek vagyunk!» A legtöbb azonban még idejében abbahagyta a sztrájkot s visszafordult az éltető Naphoz.

És mikor eljött az új tavasz, a kiszáradt nyárfa mint valami madárijesztő állott csupasz ágaival az újra zsendülő, csicsergő-madárdalos erdő közepén; ostoba tanításairól nem

tudott már senki, körülötte a megtért virágok hálaillata emelkedett a régi, de éltető Naphoz s dús lombú fák zöld koronája hálával hajlongott a Nap felé....

A lázadó fák esete ismétlődik meg sok mai embernek életében, aki azt hiszi, hogy Istentől — életünk éltető napjától — elfordulva is lehet emberhez méltó életet élni. Vigyázz, fiam, s őrizd hitedet. Ijesztően felületes a mai világ! Mihelyt fejlődő éveidben többször fordulsz meg társaságban, megdöbbenve fogod tapasztalni egyrészt, hogy mily üres, értéktelen témák fölött tudnak a mai ifjak s leányok órákat elfecsegni, de másrészt meg, hogy az emberi élet legkomolyabb kérdéseiről mily elképesztően fölényes, lekicsinylő s lemosolygó ítéletet ejtenek.

Majd találkozol emberekkel, akik előtt csak az a fő, hogy dagadjon a pénztárcájuk a bankótól, hogy tele ehessék magukat minden nap, hogy az esti szinházuk soha el ne maradjon, — és vége, nincs tovább.

Ó, mennyien vannak ilyenek! Szűk látókörűek, szellemi kalickába zártak, nem látók. A madarak közt is vannak verebek és sasok. Mi kell a verébnek? Csak azt a pár nyomorúságos férget elnyelhesse gyomrába, azt a pár búzaszemet, néhány cseresznyét és ugye mily begyes lesz íziben, mily kerek, kövér, boldog! Mit tud arról, hogy saslelkek is vannak a világon s a saslelkeknek egyéb boldogságuk is! Látod, fiam, vannak az emberek közt is verébszívűek és verébgyomrúak. Hogy kik azok? Hát akiknek minden vagyonuk, kincsük, jólétük mellett is üres a szívük s kietlen, terméketlen, puszta a lelkük. Akiknek nincsenek bepillantásaik az örökkévalóság végtelenjeibe. Akiknek lelke — a nagy földi élvezetek árjában is — eleped az éhségtől s eltikkad a szomjúságtól.

Eleped s eltikkad, mert elfordultak a Naptól.

Mi közöm hozzá?!

Nyiltan vallástalan, istentagadó embert ritkán találni intelligens emberek közt. A durva hitetlenség nem volna «illő», nem «úri társaságba való». Sajnos, annál többször találunk olyanokat, akik nem tagadják ugyan vallásukat, de nem is gyakorolják; indifferensek, nemtörődők.

Dante a «Pokol» harmadik énekében megdöbbentő képet fest az elkárhozottaknak erről a csoportjáról. Véget nem

érő nyugtalanságban, keserves jajgatások közt verődnek ide-oda azok a lelkek — írja, — akik életükben sem jók, sem rosszak nem voltak; össze vannak keverve azokkal a gyáva angyalokkal, akik nem lázadtak fel ugyan Isten ellen, de nem mertek bátran kiállani mellette sem.

Sajnos, nemcsak a felnőttek közt, hanem már az ifjak közt is megtaláljuk a mindennel törődő, csak vallása iránt nem érdeklődő szomorú típusokat. Magam is ismerek ilyen fiúkat; derék, kedves, előzékeny, szorgalmas ifjak, de bennük rágódik a vallási közömbösség férge és — aggódva nézek jövőjük elé. Minden iránt érdeklődnek: sokat olvasnak iskolai tanulmányukon kívül is, vidám sportolók, ügyes táncosok s jó szórakoztatók; hiába! — féltem fejlődésüket, mert a legfőbb kérdés iránt, a vallás szent kérdései iránt süketek s érzéketlenek.

Vajjon miért azok? Hogyan váltak ilyenekké?

Nehéz volna erre pontosan felelni.

Az egyik talán összeolvasott mindenféle nehéz bölcseleti s természettudományi könyveket s a meg nem emésztett bölcseleti tételek s az ellenőrizni nem tudott természettudományi állítások zavarták meg.

A másik lelke talán megriadt egyik-másik «vallásosnak» tartott társa félszegségeitől s nem akar «ilyen» lenni.

A legtöbb pedig semmi más okát adni közömbösségének nem tudná, mint azt a — sajnos, nagyon is szomorú — okot, hogy ezt a vallási nemtörődést látja otthon, ahol növekszik s a társaságban mindenütt, ahol csak megfordul. Sajnos, valóban sokszor látjuk, hogy a mai ember mindennel törődik, minden után szalad, csak a legkomolyabb s legdöntőbb kérdés elől tér ki aggódó sietséggel: a hit kérdései elől. Mi közöm hozzá? — s vállát vonja.

Pedig felelj meg, fiam, magad erre a kérdésre: van-e sorsdöntőbb, fontosabb feladat, mint erre végleges választ adni! Nem ettől függ-e egész földi utad, életirányod, berendezkedésed? Mily szöges ellentétben, egymástól mily élesen elütőleg fog eltelni két embernek élete: az egyiké, aki a földi élet határán túl nem lát folytatást, egy szebb életet; s a másiké, aki a síron túl is várja az életet, sőt ott várja az igazi, soha véget nem érő, tökéletes életet!

Minél erősebb meggyőződéssel s minél hamarább végleges feleletet adni erre az egy, nagy, döntő kérdésre, — ez égető feladata az ifjú kornak.

Művelhetem magamat bármily szorgalommal, bármint

csiszolhatom természettől kapott szellemi kincseimet, ha Istenem nincs, bizony félbemaradt, szárnyaszegett élet lesz a sorsom.

Dolgozhatom bármennyit tudásomon, — mi vagyok Isten nélkül? Nagyszerű dinamó, amelyből hiányzik az elektromos áram s ezért mozdulni nem tud.

Dolgozhatom bármennyit jellememen, — mi vagyok Isten nélkül? Aranyos, szép képkeret, amelyikből hiányzik a kép.

Dolgozhatom bármennyit akaratomon, — mi vagyok Isten nélkül? Hat lámpás rádiófelvevő, amelynek minden darabocskáját mintaszerű elmélet után állítottam össze, — zenét még sem ad, mert elfelejtettem antennákkal belekapaszkodni a magasságokban hömpölygő energiákba.

Mit ér a legerősebb elektromos lámpa is, ha nincs bekapcsolva az áramotadó központba? S mit ér a külső látszatra legcsillogóbb földi élet is, ha nem kapcsolódik Istenbe, minden teremtett lélek életadó központjába!

«A világ Nap nélkül, éjtszaka csillagok nélkül, test élet nélkül, vándor cél nélkül, ember haza nélkül, árva szülők nélkül, szív boldogság nélkül: ez a lélek Isten nélkül».

A hitetlenség átka.

A hitetlen emberben ész és akarat egyaránt szenvedésre vannak kárhoztatva. Köröskörül látja a nagy világot, telve csodás renddel és kimeríthetetlen szépségekkel, — és az ő hite szerint mindehhez nem szabad egy eszes Teremtőt és Fentartót feltételeznie. Mennyi jó, nemes tett, lendületes elhatározás, felabaráti szeretet körülötte s neki nem szabad a Jutalmazóban hinnie. Egy többszörös rablógyilkos elmenekül idegenbe, jómódban él s hal meg, s a hitetlennek azt kell hinnie, hogy ugyanegy sorsa lesz a jellemes, kitartó, becsületes emberrel. Arról, aki önmagát megtagadja, aki erős akaratú, aki sírig hű kötelességéhez, azt kell mondania, hogy téved; aki ügyesen ravaszkodik, csalással előnyt szerez magának, arról azt kell állítania, hogy életrevaló.

Jönnek órák és napok az ember életében, amikor minden élvezettől csömörrel fordul el, amikor utálatos sárgolyó számára az egész föld, amikor kimondhatatlan teher s kín az élet. Valami rémes kiábrándulás kínozza ilyenkor a lelket s leírhatatlan keserűség karma marcangolja. Halálos el-

ernyedtség, kedvetlen szeszélyek, energiáinak teljes elveszte. Élvezni akarna, de képtelen erre is már; kereste a boldogságot s nem találta meg. De miért is vagyok tulajdonképen a világon? — kérdi ilyenkor önmagától. Kinek mi haszna abból, hogy a semmiből létrejöttem és itt vagyok? És mi lenne, ha most egy revolvergolyóval pontot tennék ennek a nyavalygó tengődésnek a végére? . . .

Nos igen, az élet Isten nélkül — elviselhetetlen. Ezt írja *Bismarck* is: «Nem értem, hogy az az ember, aki önmagáról gondolkozik s Istenről mégsem akar tudni vagy nem tud, hogyan képes elviselni az életet a megvettetéstől s unalomtól». (Brief Bismarcks an seine Frau 1851.)

Akinek nincs Istene, annak nincsenek eszményei, nincs öröme szívének, nincs reménye, nincs ereje a szenvedésben, nincs semmije, csak érzéki vágya s érzéki gyönyörei, teljesen úgy, akárcsak az állatnak. S az a nép, mely elvesztené hitét Istenben, elvesztené eszményeit, munkára serkentő erőforrásait, létének alapjait.

Viszont mennyire igaz a vallásosságról is, amit Széchenyi István az imádkozásról mondott: «*Az imádkozás szent cselekedet ; tettekre edz, szenvedélyeinket tisztítja és fékezi s így megszerzi a léleknek azt az önállóságot és emelkedettséget, mely egyedül képesíti arra, hogy Istenhez fordulhasson, szíve magaslatáig felszállhasson.*»

Boldogság Isten nélkül?

Az élet előbb-utóbb úgyis megtanít rá, de addig is hidd el, fiam, amit a következő mondatban leírok: Istenbe vetett hit nélkül, remény nélkül, az ő szeretete nélkül nincs igazi boldogság az ember számára, mert az emberi lélek Istenért teremtetett és nyugtalan a mi szívünk, míg Benne meg nem nyugszik.

Nem tud az ember lelke megnyugodni Istenen kívül. Ami csak van a világon, minden követi saját természetét. A csillag nem állhat meg: a nehézkedési erő mozgatja. Az oxigén s hidrogén nem egyesülhet másképp, csak előírt törvényei szerint. A tűz nem loboghat, csak fölfelé. A kő nem eshetik, csak lefelé. Próbáld meg, s önts ki olajat a víz alatt; hiába — az olaj fölemelkedik. Próbáld meg, önts vizet az olaj fölé, hiába — a víz lesűlyed. Mindegyiket viszi a természete kavarog, helyét keresi; mikor aztán elhelyezkedtek, csend

lesz. De próbáld meg elszakítani a lelket is Istentől; nyugtalan lesz, kavarog, sír, keres, — míg Istenét újra meg nem találja.

Lenau, mikor elvesztette hitét, alig talál szavakat, hogy az Istentől elfordult lélek sivár elhagyatottságát leírhassa. Olyan előtte a világ, mint egy kihalt város hosszú sötét utcáival s neki ebben kell botorkálnia. Minden ablakból halál és pusztulás vigyorog reá. Igy ír:

> Und all des Herzens fromme Lust verlor ich,
> Seit ich des Glaubens treue Spur verließ.

Más helyen pedig így:

> O, glücklich, wenn die böse Stunde,
> Die seines Glaubens ihn beraubt,
> Gleich darauf verscharrt im Grabesgrunde.

Sok ifjú megzavarodik őszinte, vallásos hitében, mikor azt hallja vagy olvassa, hogy ez meg az a nagy ember, neves tudós hitetlen, vallástalan volt. Pedig hogy mi vitte őket az istentagadásba: eszük-e vagy szívük, tudásuk-e vagy inkább az Isten erkölcsi törvényeivel ellenkező életmódjuk, azt eldönteni az ember biztosan nem tudja ugyan, de legalább is sejti. A legtöbb hitetlenség oka a romlott szív s nem a tanult ész, a sok bűn s nem a sok tudás.

A hit fényes lángja csak tiszta levegőben tud lobogva égni; ahol fojtott, romlott az erkölcsi levegő, ott csak pislákol, hamvad s végre kialszik egészen.

Egyébként érdekes könyvet lehetne összeállítani abból is, hogy a vallást gúnyoló s Istent tagadó emberek közül sokan hogyan változtatták meg felfogásukat abban az órában, amelyben többé nem oly könnyű színlelni: a halál órájában.

Nem tudom, hallottad-e már *Schopenhauer* Artúr (1788—1860) német filozófus nevét, aki életében a kereszténységnek engesztelhetetlen támadója volt. Utolsó betegségének fájdalmas kínjai közt azonban többször így sóhajtott fel: «Mein Gott, o mein Gott!» Kezelő orvosa elcsodálkozva kérdezte: «Hát mégis van Isten a filozófus előtt is?» A beteg így felelt: «A filozófia Isten nélkül mitsem ér a szenvedésben; ha megint meggyógyulok, máskép lesz». Schopenhauer meggyógyult, de el is felejtette, mit ígért, s mikor ismét betegségbe esett s orvosa figyelmeztette ígéretére, dühösen kiáltotta: «Csak hagyja ezeket az ijesztő dolgokat, az ilyen zöldségek

gyermekeknek valók, a filozófusnak nincs szüksége Krisztusra!» Még azon este hirtelen meghalt a szerencsétlen ember . . .

A vallásgyűlölő *Heine* pár évvel halála előtt ezt a levelet írta testvérének.: «Vakmerően felemeltem homlokomat az ég ellen . . . s azért fekszem most a földön, mint a széttaposott féreg. Dicsőség és tisztelet Istennek a magasságban. Szegény testvéred, Henrik».

Ugyanaz a Heine, aki az «egyedül üdvözítő test»-et énekelte meg dalaiban, végrendeletében így ír: «Négy év óta lemondtam a bölcsészeti gőgről és visszatértem a vallásos eszmékhez, az egy Istenhez. A világ teremtőjében való hitben halok meg, kinek irgalmasságáért alázattal esedezem».

Úgy-e, ily igaz iróniával írja *Gárdonyi*:

Egy vén révésznek ócska csónakán
Ült hat tudós. És azt beszélgeték,
Hogy nincsen Isten s mily bárgyú a nép!
A csónak roppant. Szólt a vén:
— No lám! . . . Ha tudnak úszni, hát most ússzanak!
— Jaj Istenem! — kiáltott mind a hat.

Nietzschét is, a vakmerő istenkáromlót, aki élete végén megőrült, megszállta egyszer sivár életének ijesztő melankóliája. «Ah, hová menjek még vágyaimmal? . . . Minden hegyről atyai s anyai ház után kutatok . . . De nem találtam otthont sehol . . . Hol az én otthonom? Kérdem, kutatom s kutattam. De nem találtam. Ó örök Mindenütt, ó örök Sehol, ó örök Hiába!»

Nemrégen halt meg Franciaországban talán minden idők legdurvább vallás-gúnyolója: a regényíró Anatole *France*. Úgyszólván mást sem írt, mint vallás- és erkölcsellenes dolgokat. Könyveivel óriási vagyont gyüjtött. Megvolt mindene, amit csak kívánhatott. De mégis a korlátnélküli élvezetvágynak ez a prófétája, mint életírói megjegyzik, állandóan rosszkedvű, elégedetlen volt. Titkára, Bruisson, elmondja róla, hogy egyik barátjának Anatole France így nyilatkozott: «Ha belepillanthatnál a szívembe, megborzadnál. Nem hiszem, hogy volna a világon szerencsétlenebb ember, mint én. Sokan irígylik az én szerencsémet, pedig én sohasem tudtam, mi a boldogság, egyetlenegy napig sem, sőt egyetlen percig sem».

Ime, mint sárgacsőrű fiókák tátogatnak az eleségért, úgy kiáltoz a vergődő lélek az elvesztett Isten után; mert «Istent elhagyni annyi, mint elveszni».

«Istent elhagyni annyi, mint elveszni».

világháború előtt volt a franciáknak egy fanatikus istentagadó írójuk: *Lavedan* Henrik. Istent és vallásosságot gúnyolni nála jobban senki sem tudott. Mikor aztán kitört 1914-ben a világháború s neki is be kellett vonulnia katonának, a francia néphez intézett megrendítő nyilvános vallomásban vonta vissza gúnyos hitetlenségét.

«Nevettem a hiten — írja — és bölcsnek tartottam magamat... Csak rászedtem magamat, meg titeket is, kik olvastátok könyveimet s énekeltétek dalaimat. Tévedés volt, mámor, üres álom. *Istent elhagyni annyi, mint elveszni.* Nem tudom, holnap élek-e még. De barátaimnak meg kell mondanom: Lavedan nem mer istentagadó gyanánt meghalni. Lelkem örvendj, mert megérhettem az órát, melyben térdenállva elmondhatom: Hiszek az Istenben, hiszek, hiszek!»

Megdöbbentő *Voltairenek*, az istentagadás legnagyobb harcosának vége. Úgyszólván egész életét arra fordította, hogy letapossa a keresztény hitet és erkölcsöt. Jelszava volt: «Ecrasez l'infâme!» («Tapossátok össze a gyalázatosat!» azaz a katolikus Egyházat.) Megszámlálhatatlan az olyan olvasóinak száma, akiket könyvei által hitetlenekké és erkölcstelenekké tett. Méltán nevezik őt «a hitetlenség ősapjának». És ez a dühös istentagadó, mikor súlyos betegségbe esett, papot kért magához s gyónni akart. Feloldozás előtt írásban — melyet két tanu is aláírt — nyilvánosan visszavonta az Egyház és a vallás ellen szórt rágalmait és kifejezte reményét, hogy Isten talán megbocsát neki.

Azonban Voltaire most még nem halt meg. Mikor már eléggé fölépült, elment a színházba, ahol éppen saját darabját adták s óriási ünnepléssel fogadták. A színpadra fölállították szobrát és virággal, koszorúkkal halmozták el, végül az egyik színész az élő Voltaire homlokára is borostyánkoszorút helyezett. Ez aztán megpecsételte a jobbrafordulás útját; a hitetlen társaságban ismét maradt, ami betegsége előtt volt: gúnyolódó istentagadó.

Mikor újra súlyos betegségbe esett, megint papot kért. De hitetlen barátai, kik körülállták betegágyát, most már hallani sem akartak kéréséről. Voltaire könyörgött, hogy legyenek részvéttel iránta, — hiába. Erre őrjöngeni kezdett és kétségbeesve kiáltotta: «Egy kéz ragad meg s visz

az Isten ítélőszéke elé . . . Itt az ördög s el akar vinni . . . Látom a poklot; jaj, rejtsetek el!» Az egyik jelenlevő kirohant: «Nem! Ezt nem lehet végignézni.» Az utolsó percben barátai mégis beengedték a papot; de akkor a halálküzdelem már a végét járta, a beteg nem volt többé magánál. S nem is tért többé eszméletre.

Ime «az istentagadás ősapjának» vége! Az az ápolónő, aki Voltaire mellett volt, ha ezentúl beteghez hívták, előbb mindig megkérdezte, hogy vallásos-e az illető. «A haldokló Voltaire mellett ott voltam — mondotta, — nem akarok még egy hitetlent meghalni látni!»

Mert «Istent elhagyni annyi, mint elveszni». Amit Isten ellen teszünk, az emberiség ellen tesszük; amit Isten nélkül teszünk, az hiú és mulandó; egyedül, amit Istenért teszünk, az üdvös, állandó s örök.

A világ Isten nélkül.

Vegyük el Istent a világból és mi marad a világból? Megmarad egy szörnyűséges és önmagának ezernyi részleteiben ellentmondó lét, amelyben a fájdalom és szenvedés mérge kering s amelynek végén ott vigyorog az ijesztő elmúlás szörnyűsége.

Igaza van *Schillernek:* «Alles wanket, wo der Glaube fehlt», «ahonnan a hit hiányzik, ott minden inog». És igaza van *Plutarchosnak:* «Könnyebb volna homokból várat építeni a levegőbe, mint társadalmat alakítani az istenségbe vetett hit nélkül.»

Minél többet tanulsz — édes fiam, — annál nyomasztóbban áll majd eléd az egész földi létnek, életednek, saját kicsinységednek ijesztő semmisége; de azonnal csodálatos megnyugvás száll lelkedbe, ha az Örökkévalóra gondolsz. A vallás — de csak az — meg tud magyarázni minden életkérdést. Mert ha az élet csak előkészítő állapot, melynek nem az a célja, hogy alatta nyakig vájkáljunk az élvezetekben, hanem hogy lelkünket a magasztos örök rendeltetésre kiképezzük; ha földi életünk csak előszó egy könyvhöz, maga a könyv azonban csak a földi élet bezártával «kerül ki a nyomdából», akkor — és csakis akkor bírjuk ki e földi élet tömérdek küzködését s kísértését.

Ismered úgy-e *Goethe* «Faust»-ját? Megszemélyesítője az ember örökös harcának a rossz ellen s törekvésének a jó

felé; a hős mindent megpróbál, de kielégítő megoldást nem talál a költő sehol, csak a jutalmazó és büntető Isten s az örökkévalóság hitében. *Dante* «Divina Commedia»=ja, *Beethoven* «Missa Sollemnis»=e, *Mozart* «Requiem»=je, *Haydn* «Teremtése»=e, *Wagner* «Parzifal»=ja, *Bach*, *Liszt*, *Brahms* stb. művei, melyekből az Istent kereső lélek szomjas vágya sír fel, mind=mind csak megerősítik a III. század egyházatyájának, *Tertulliánnak* állítását, hogy «az emberi lélek természeténél fogva keresztény» («anima naturaliter christiana»).

Igen, a lobogó fáklyát hiába födöd be földdel. «Minden ember éhezik Isten után», mondja már *Homeros* az Odysseában. Πάντες δὲ θεῶν χατέουϭ' ἄνθρωποι.

Ha még talán nem is láttál sokat abból a világból, amit «modern életnek» neveznek, bizonyára voltak már pillanataid, melyekben szemébe kellett nézned a modern élet kiáltó szörnyű problémáinak. Éveid jártával aztán egyre világosabban fog szemedbe szökni a megdöbbentő valóság: hogy minél többet haladt az emberiség a technikai s ipari fejlődésben, minél raffináltabbak lettek élvezetei, annál kevésbbé tudjuk magasabbra teremtett lelkünk szomját ezekkel kielégíteni.

Az emberi lélek Isten után vágyódik s ha a modern civilizáció csodáival, autóval, színházzal, rádióval, szórakozással még úgy akarjuk is pótolni e vágyat, csendes magunkbamélyedésünk komoly perceiben felsír bennünk az Istent szomjazó lélek epedése.

Istent nem lehet kisemmizni a világból.

«Ó, ha bennem is, mint egykor, épen
Élne a hit vigaszul nekem!
Kis kacsóid összetéve szépen,
Imádkozzál, édes gyermekem.» *(Arany.)*

Némelyik hitetlen írónál érdekes megfigyelni, hogy minél hitetlenebb, annál többször beszél Istenről. Úgy látszik, azért kell annyit beszélnie másoknak Isten ellen, mert a lelke sokat beszél önmagának Istenről. Hallgatni akar Róla és azért beszél oly sokat Róla.

A nagy emberismerő író, *Gotthelf* Jeremiás (1798—1854) így ír egy alkalommal: «Nem hinné az ember, mily befolyással van a kedélyre, ha nem mosolyog reánk többé felülről fénysugár, ha nem erősíti többé mennyei kenyér, mikor az élet tövisei s bojtorjánjai fojtogatják . . . Csak gon=

dolj egy vad szakadékot, ahová soha nem süt a nap, ahol a felhő soha nem oszlik szét s gondold el azt a szörnyű életet, ha ide volnál száműzve s itt kellene élned ködben, mérges férgek közt, nap nélkül és még az sem volna szabad, hogy a szakadék szélére kússzál friss, egészséges levegőt szívni. Épp így van, ha az Úr lelke nem lebeg a vizek fölött, ha a felülről jövő szó nem napunk többé, amely szétszakítaná a ködöt, amelynek homályában a sötét lelkület fajzatai csúsznak és tenyésznek.»

Ami a napfény a természet életének, ugyanaz az örök Világosság, Isten a lélek életének. Az embereket gyakran megejti a gőg, hogy saját istenüknek, saját éltető világosságuknak tolják fel magukat s elfelejtik, hogy ami fény, világosság, ész, tudás, jóság van bennük, mindezt csak kapják. Lobogó vágy ég minden ember lelkében egy jobb, nemesebb, eszményibb világ után. Lehet-e céltalan, haszontalan az a vágy, törekvés, amely minden lélekben ott lángol? Nem! Kell lennie egy befejezett, abszolút tökéletességnek: Istennek.

Ne felejtsd el tehát fiam, hogy annál értékesebbre érik fiatal lelked, minél mélyebben át tudod itatni az örökkévaló, végtelenül hatalmas, de azért téged végtelenül szerető, kegyes, jóságos Istennek fönséges gondolatával.

Sok ember, főleg ifjú éveiben, megkísérli boldogságát Isten nélkül fölépíteni. Mindig megdöbben lelkem, mikor nemes életre hivatott ifjakat látok, akik botor fővel Isten nélkül kísérlik meg életüket berendezni. Igaz ugyan, hogy később, a meglett férfikor nyugodtabb éveiben sokan visszatérnek az elhagyott eszményhez; de — sajnos — eltékozolt ifjúságuk emléke, mint sötét árnyék kíséri végig egész életüket.

Olvasd csak *Goethének*, a pompás jólétben élő és mindenütt hódolva tisztelt költőnek öreg ajkkal tett vallomását: «Mindig úgy dícsértek, mint akit a szerencse kiváltképen kegyel; nem is akarok panaszkodni s nem szidom életem folyását. Pedig igazában nem volt ez más, mint fáradság s munka és mondhatom, hogy 75 évem alatt négy hétig sem voltam igazán boldog.» (Eckermann: Gespräche mit Goethe, 1824 jan. 27.)

Az araboknak van egy nagyszerű mondájuk a Sahara sírásáról. Mikor csendes, csillagos éjtszakán lágy szellő suhan végig a végtelen homoksivatagon s a kis porszemek milliárdjait egymáshoz üti, úgy hangzik ez, mintha egy halálra-

sebzett óriási vadnak fájdalmas nyöszörgése volna. «Hallátok? — szól ilyenkor az arab vezető a karaván hoz. Sír a sivatag! Panaszkodik, hogy terméketlen pusztává vált; siratja a viruló kerteket, a hullámzó kalászokat, a mosolygó gyümölcsöket, amikkel valaha telve volt, mielőtt ily kiégett, kietlen sivataggá vált volna.»

Édes fiam! Kiégett, kietlen sivatag-lelkek a hitetlen emberek is. Lehet, hogy kifelé úgy mutatják, mintha minden rendben volna. Mikor azonban egy-egy csendes éjtszakán elgondolkozva ülnek ágyuk szélén, felzokog bennük a hitetlenség miatt sivataggá aszott lélek s elsorvadt virágokat, elhervadt örömöket sirat vissza reménytelenül.

Mert hogyan is írja a költő?

Élet Isten nélkül — hajó horgony nélkül.
Élet Istenen kívül — szegény, tengődő élet.
Élet Istenben — gazdag, fönséges élet.

Ohne Gott — ankerloß,
Auszer Gott — arm und bloß,
In Gott — reich und groß. *(Schubert.)*

Hazaszeretet Isten nélkül.

De még mást is kérdek: Vallástalan, hitetlen ember lehet-e jó hazafi? Szeretheti-e földi hazáját, aki hűtlen örök hazájához? Tudja-e saját önző, egyéni érdekeit alárendelni a haza szent érdekeinek az, akinek lelkét a kísértések ellen nem erősíti az örök hazának szent eszméje?

Határozottan kimondom: nem!

Hitetlen, vallástalan ember nem lehet hasznos polgára hazájának sem, viszont a vallásos ifjú legerősebb támasza földi hazájának is.

Igen: ütni a nagydobot, vinni a zászlót, torkaszakadtából kiáltozni az «éljen»-t, — erre képes a vallástalan is. De apró áldozatokat hozni a mindennapi élet szürke kötelességteljesítésében s hősi áldozatokat hozni a válságos időkben, — erre csak a vallásos lelkület képesít. Nagy bankettek, kétórás szónoklatok, görögtűz és vezércikkek nem viszik előre a haza ügyét, — ilyen «hazaszeretet» nem sokat ér. Hanem, hogy dolgozzál kitartóan, éjt nappallá téve, köröm-szakadtáig s hogy légy becsületes, tisztességes minden tet-

tedben, szavadban a legkisebb lépésig, ezt követeli a vallásos élet és az igazi hazaszeretet.

Vizsgáld csak meg, miben is áll az igazi hazaszeretet. Vajjon abban-e, hogy ragaszkodunk a hajlékhoz, «hol születtünk s hol a dajka altatóan dúdolgatott dalt felettünk?» Ebben is. De ez még nem a teljes hazaszeretet.

Hát abban áll-e, hogy szeretjük szülőfalunkat, népünket, országunkat? Ebben is. De még ez sem a teljes hazaszeretet.

Hát mi akkor a teljes hazaszeretet?

Az nem pusztán érzés, hanem tett is! Szent törekvés és lankadatlan munka azért, hogy az én hazámat, az én népemet, az én magyar fajomat megbecsülve lássam az egész világon. Akkor szeretem hazámat igazán, ha úgy dolgozom, hogy a *magyar munka* első legyen a világon: kitűnő, pontos, megbízható. Dolgozom azon, hogy a *magyar tudomány* magasra emelkedjék és kivívja a világ tiszteletét. Dolgozom azon, hogy a *magyar ifjúság* jellemes, tiszta erkölcsű, kötelességteljesítő legyen. A *magyar nép* hite szilárd legyen, mint a felhőkbenyúló hegyóriások sziklái, erkölcse ragyogó, mint a gyermekszem.

Látod, fiam, ez az igazi hazaszeretet, ez a vallásos talajból fakadó hazaszeretet, mely magasba képes lendíteni egy népet anélkül, hogy a többi népet gyalázná, megalázná. Ez a hazaszeretet nem fajul vak önimádássá s nem akar más nemzeteket megsemmisíteni. Szereti saját faját, de nem gyűlöli az idegen népeket, mert tudja, hogy mindnyájan egy Atyának vagyunk gyermekei.

Többször hallja az ember azt az ellenvetést, hogy a katolikus vallás elhanyagolja a *földi* munkát, *ezt* a világot, mert folyton a *más*-világról beszél s arra buzdít, hogy ott mentsük meg lelkünket. Pedig mily tévedés így gondolkodni!

«Adjátok meg a császárnak, ami a császáré s Istennek, ami Istené!» Az Úr Jézusnak örökérvényű szavai világosan rámutatnak arra a forrásra, melyből a helyes hazaszeretet táplálkozik: az örök élet, az örök haza gondolata legjobb táplálója a földi haza szeretetének is.

Nagyszerű beigazodását láttam ennek amerikai utam alatt az Egyesült-Államokban. Aki az itt élő, közel egy millió magyarból még szereti régi hazáját s büszke reá, az mind vallásos ember. Ó, mint könnyeztek a 20—30 évvel ezelőtt kivándorolt magyar testvéreim, mikor Chicago,

East-Chicago, Buffalo, Flint, Bridgeport templomaiban fel-hangzott ajkamról a magyar prédikáció! És viszont mily megdöbbentő látni, hogy a vallásilag meg nem szervezett amerikai városok magyarjai megtagadják s gyalázzák régi magyar hazájukat is!

És emlékezzünk csak: 1919-ben, a szomorú emlékű kommunizmus napjaiban kik árulták el, kik mázolták vörösre s gyujtották fel a szegény magyar hazát? Nemde azok, akik előtt az örök haza s az örök élet eszméje sem volt szent, — a hitetlenek, vallástalanok! És mikor e sötét napokban nem volt szabad magyarnak lenni és bitófa járt a Himnuszért, hol merték az elkeseredett lelkek mégis énekelni nemzeti imádságunkat? A katolikus templomban!

A vallásosság és hazaszeretet édes testvérek, a hitetlenség és hazaárulás szintén azok. Nézz csak körül, hol tudnak a vallástalan, istentagadó eszmék könnyen elterjedni? A világ minden tájáról összeverődött, tradíciót, hazaszeretetet elfeledett gyári munkástelepeken. Viszont az a nép, mely szereti szülőföldjét és hazáját, nem alkalmas talaj a hitetlen propagandára sem.

Akinek meggyöngül vallásossága, nem szereti úgy többé hazáját sem, s aki elveszti hazáját, veszedelembe jut annak vallásossága is.

Gyermeki hitből ifjú hit.

Ha ez a könyv kezébe kerül egy hitében talán hajótörött ifjú olvasónak, egyet kérek tőle: gondolja végig nyugodtan, mit vesztett hitével s mit nyert hitetlenségével?

Emlékezzél csak vissza, édes fiam, mikor még elevenhitű kis gyermek voltál ... No, ne ijedj meg! Odaállítom melléd — 17—18 éves ifjú mellé, — saját magadat, mint 7—8 éves kis gyermeket.

Furcsa találkozás!

Az a nagyszemű, matrózgalléros kis gyermek oly ijedten néz reád, serkedő bajuszú, izmos ifjúra. Pedig az a kisfiú mégis csak te voltál ... És milyen boldog voltál!

Emlékezzél csak ... Fehér párnák közt reggel, mikor felébredtél s a fehér ágyon felébredve, fehér lélekkel elkezdted reggeli imádat az Atyának és Fiúnak és Szentlélek-nek nevében ... És olyan jókedvvel telt el az egész nap!

Ennek a friss, eleven reggeli imának szelíd melege kísérte lépteidet s mikor az esti ima után megcsókoltad szüleidet — «Jó éjtszakát, anyukám!» — oly mosolygós arccal aludtál el . . . Emlékezzél csak . . . mily boldog voltál!

Egyszer aztán . . .

Egyszer aztán olvastál egy könyvet . . . talán könnyelmű fiúval beszéltél . . . vagy ki tudja, miért — egyszer aztán felvetődött érni kezdő eszedben a gondolat: «Hát igazán minden úgy van, ahogy én hiszem? Valóság-e az én hitem?» . . .

Először csak félénken szólalt meg a kétely; megrezzenve zavartad ki fejedből!

Hiába! Újra visszatért s most már hangosabbá vált. Keserves hónapok virradtak reád. Kemény harc indult meg a hit és hitetlenség közt s a dúló csaták színhelye a te szegény lelked lett.

— Menj, menj, te zavartalan vallásos hit! Neked nincs már helyed ebben a lélekben. Amíg kis gyermek volt, erős volt a hite. De most a serdülő ifjú már nem tud többé a tied lenni. Ő élni akar, élvezni! Ő már nagy fiú! Neki már sok minden szabad!

Igy beszélt a hitetlenség!

A hit próbált ellenállani.

— Nem megyek! Hisz én voltam eddig élete, öröme, boldogsága. Azért fénylett tűzben a szeme, azért volt derűs

a lelke, azért volt csattogós jókedvű élete, mert zavartalan volt a hite.

S most a fiúhoz fordulva folytatta:

— Én voltam eddig erősséged, bátorítód, — el ne hagyj engem.

De a hitetlenség beleszólt:

— Én leszek ezután bátorságod, jövőd útmutatója, megérlelőd, — tarts meg engem . . .

Úgy-e, úgy-e, így volt! Mi ez? Hitetlenség? Nem! Csak a gyermeki hit kezd benned átalakulni, érni ifjúi hitté. De vigyázz, jól vigyázz, hogy mialatt átalakul hited, el ne veszítsd azt. Ébredő, majd egyre erősebben követelőző érzékiséged forró tüze ki ne perzselje. Mikor a gyermeki hit az ifjú hitévé érik benned, ezekben a küzdelmes években kétszeres szeretettel imádkozzad: «Hiszek, Uram; segíts hitetlenségemen!»

Ifjúi hitből férfiúi hit.

Lehetséges az is — bárcsak minél több fiúval így is lenne —, hogy te mindebből nem éreztél semmit, mert hited a serdülő évek viharjait nagyobb megrázkódtatás nélkül állta ki és gyermeki hitedet — nagy kincsedet — sértetlenül tudtad átfejleszteni ifjúi hitté. Sajnos, még mindig nem vagy túl minden veszélyen. Még egy utolsó próba előtt állasz. S ez: az ifjúi hit átfejlesztése a kifejlett férfiú hitévé.

Ezt külön is szóvá kell tennem előtted, mert az egyetemi évek sok ifjút fosztottak már meg hitétől, drága kincsétől, amit pedig sértetlenül sikerült megmentenie a középiskolai élet minden kísértése között.

Az életbe kilépve, sajnos, legelső tapasztalatod az lesz, hogy a hit sok társad és sok felnőtt ember életében tizedrangú szerepet játszik, vagy éppenséggel el is sorvadt. Mindenfelé látni fogod, hogy a fiatalság tapasztalatlan éveiben egyesek — sajnos — mily könnyen lépnek a hitetlenség útjára, de azt már nem tudod meglátni, hogy őszülő fejjel s tapasztalt ésszel mennyien térnek vissza a megtagadott ideálhoz. Pedig így van! *Kant*, a nagy német bölcselő, aki fiatal korában nem akart tudni Istenről, szabad akaratról és halhatatlanságról, végül is kénytelen ezeket nélkülözhetetlen követelményeknek kijelenteni. *Virchow* és

Du Bois Raymond, az anyagelvűség egykori első vezérei, később hátat fordítanak a materializmusnak. *Behr*, *Windt* és más neves tudósok idősebb korukban fiatalkori bűnöknek s ostobaságoknak bélyegzik régebbi, anyagelvűséget hirdető írásaikat.

Egyetemi tantárgyaid egyre új meg új szempontokat nyitnak meg szemed előtt, új világosság vetődik eddigi régi tudásodra is, csak éppen vallási ismereteidben állasz meg, mert hiszen az egyetemi tárgyak közt már nem szerepel a hittan. És ha még megállanál! De egyre felejted eddigi vallási ismereteidet ugyanakkor, amikor egyéb tárgyakban meg óriási léptekkel haladsz előre. Már pedig azon az emberen, aki hitét közelebbről nem tanulmányozza, egykönynyen beteljesednek *Pascal* szavai: «Oly fönséges valami a vallás, hogy azok, kik nem vesznek annyi fáradságot, hogy közelebbről megismerkedjenek vele, megérdemlik, hogy kizárassanak belőle.»

Tantárgyaid amúgyis igen könnyen zavarokat kelthetnek lelkedben. Nem is gondolok itt most arra, hogy esetleg egészen nyílt vallásellenes kiszólásokat is kell végighallgatnod egyik-másik órán. Enélkül is csapatostul találkozol nehézségekkel. Napról-napra hallasz eszmeáramlatokról, amelyekkel nem tudsz mit kezdeni, világnézeti kérdésekről, amelyeket nem vagy képes beleilleszteni eddigi vallási felfogásodba.

Nos és aztán még egy új veszedelem: a nagyvárosi élet fertőző lehelete a szegény ifjú körül! Tömegeknél csak a féktelen élvezethajhászást látod az élet egyetlen célja gyanánt . . . «Együnk, igyunk, mert holnap meghalunk!» — ez jelszava ezeknek. «Vallásod tiszta életet, önmegtartóztatást követel tőled? Ostobaság! A természet jogát elnyomni nem szabad!» — ezt kiabálják minden oldalról füledbe. És még hozzá éppen azokban az években, amelyekben a szenvedélyek anélkül is legvakmerőbben dörömbölnek szíved ajtaján.

1374-ben pestis pusztított Olaszországban. Hogy mi ment ott végbe, nem lehet megrendülés nélkül olvasni.

«Az ember mindenütt sápadt arcokat látott — írja egy régi könyv; a házakban, ahol ezelőtt vídám gyermekek kacagása csengett, most halotti csend uralkodott. Csak a halottas kocsik zörgését lehetett hallani, amint házról-házra gördültek, hogy a napi áldozatokat a temetőbe vigyék. Még a temetőben is a járvány elérte nem egyszer a papot és sírásókat is; mialatt a halottakat temették, maguk hullottak abba a

sírba, amely másoknak volt szánva. Az emberek a nagy ragályveszedelem miatt nem akartak egymással érintkezni, kerülték egymást. A város közepén, utcákon, tereken úgy hullottak az emberek, mint érett almák a fáról. Némelyik utcában egyetlen élő nem maradt, aki felelt volna, mikor a halottas kocsi megállott az ajtó előtt s a kocsis kérdezte, nincs-e halott a háznál. A bíráskodást beszüntették: senki sem törődött többé a törvénnyel . . .»

Megdöbbentő!

De jaj, milyen pestis van ma is a nagyvárosokban! Ha mindazt, aki fertőzött lelkű, el kellene temetni, hány helyre fordulna be a halottas kocsi, hogy az ifjút elvigye az ártatlanság temetőjébe! Mennyi ifjú lelke esik össze naponkint s hal meg a város közepén, az utcán, moziban, könyvkirakat előtt, plakát előtt, lebújokban! Csak egyben nem hasonlítunk a régiekhez: Nem félnek az emberek, nem futnak a ragálytól, sőt: fizetnek, csak eljuthassanak azokra a helyekre, melyek telve vannak pestis-bacillussal!

Csoda-e, ha ennyi külső és belső kísértésben sok ifjúnak inogni kezd eddigi szilárd hite? Csoda-e, ha még komoly ifjakban is felvetődik az aggódó töprengés: «Amit középiskolás koromban hitről, vallásról, tiszta életről, erkölcsről hallottam s vallottam, hát hiszen kétségtelenül szép s jó volt akkor, de kissé mégis túlzott, egyoldalú felfogás már ma, akkor még nem ismertem az életet és jogomat az élethez. És hát a katolikus Egyház is úgy tűnik most fel előttem, mintha ő sem ismerné a mai modern életet. Mert hiszen törvényei, előírásai, tilalmai már oly furcsák, elavultak . . .»

Édes fiam, vigyázz, őrizd hitedet! A legnehezebb órák ezek, amelyekben megszólal benned az ilyfajta kísértés. Sötét órák, amelyekben már sokan vesztették el mindenüket.

Tudod, ki veszti el mindenét?

Aki egész vagyonát elvesztette, sokat vesztett; aki fél lábát elvesztette, még többet veszített; aki hitét vesztette, — mindent elvesztett.

Nézd csak *Goethe* «Faust»-jának tipikus példáját. Faust elveszti hitét; már most mit kezdjen? Először a legféktelenebb erkölcstelen élvezetekbe dobja magát. Boldog? Ó, dehogy! Maró benső szemrehányások, keserű lelkiismeretfurdalás kínozza minden percben. Hát mihez kezdjen? Tudományos s művészi munkába merül. Boldog? Ó, dehogy! Lelke kielégítetlen. Akkor most beledobja magát a

lázas modern tevékenységbe: tervez, vállalkozik, cselekszik, alkot megállás nélkül s ebben keresi nyugalmát, akárcsak sok mai embertársa, akik nem tudják, hogy a tetterőt s munkát is csak őszinte vallásos élet szenteli meg.

Nem lehet be nem látnunk *Paulsen* szavainak igazságát: «A vallás az emberi természet normális működéséhez tartozik; hiánya, akár az egyéni, akár a társadalmi életben, mindig zavarnak jele.»

Halld csak a költő panaszát:

Ott van, romok közt, életemnek
Vezére, széttört csillagom;
Ott egy szakadt fonál: ez a hit;
Egy csonka horgony: a remény;
Ily gyüjtemények birtokában
Az ifjú hogyne volna vén! *(Arany J.)*

És halld csak, mint tör ki őszinte percekben a kétségbeesés egy hitében hajótörött francia költőből:

«Mint a birkák, szemet földresütve ténferegni, mindent tagadni, — lehet ez boldogság? Nem! Annyi ez, mint megszűnni embernek lenni.»

Passer comme un troupeau, les yeux fixés en terre,
Renier le reste, est-ce donc être heureux?
Non, c'est cesser d'être homme.

Nagyon igaza van az orosz közmondásnak: Atya nélkül élhetünk, anya nélkül élhetünk, — de Isten nélkül nem élhetünk.

Úgy-e fiam, te nem akarod elveszíteni soha legfőbb kincsedet: hitedet! Tudod, miként őrizheted meg? Ismerd meg minél jobban hitedet; maradj alázatos lelkű; élj hited szerint, és őrizkedjél a hitre veszélyes környezettől és olvasmányoktól.

Egy városi cserkész, aki még nem volt soha falun, esős napon érkezett meg első táborozásra. Akármint szedegette is lábát a keskeny ösvényen, bizony bokáig sáros lett. Az előtte menő fiúnak meg tiszta maradt a cipője. «Nem tudok tiszta maradni. Te hogy csinálod, hogy tiszta maradtál a sárban is?» «Ha sáros helyen mégy, — felelt a vidéki fiú, — sohase nézz a sárra, mert akkor biztosan belelépsz. Folyton csak a tiszta helyet nézd és tisztán fogsz maradni.»

Te is akármilyen környezetben kellene is élned, sohase nézd, milyen romlottak körülötted társaid; hanem azokat szeresd, akik becsületesek és tiszta lelkűek.

Amikor az ég borulni kezd.

Egy követ, ha sokáig nem mozgatunk meg, belepi a moha; ha használatlanul hever zsebkésed, kikezdi a rozsda; ha nem tornázol, elcsenevészedik az izmod. Ugyanígy áll a dolog a hittel is: aki hitét nem gyakorolja, azt először belepi a közömbösség mohája, aztán kikezdi a kétely rozsdája s a vége? — elcsenevészedett hit, sőt teljes hitetlenség.

Tehát ne csak őrizd hitedet, hanem gyakorold is azt. Gyakorold szóbeli imával is. Mondd el a «Hiszekegy»-et minden reggeli imádságodban lassan, megfontoltan. Köszönd meg Istennek, hogy az igaz katolikus hitben enged növekedni. Főkép pedig gyakorold hitedet annak megfelelő, hitedből erőt merítő ideális életeddel. Sok ifjú helytelen lelki fejlődésének oka éppen az, hogy hinni ugyan hisz, de édes-kevés látszik meg belőle az életén. Már pedig az az elméleti hit, amelyből nem válik gyakorlati élet, annyit ér, mint az a kocsi, amelynek nincs tengelye. *Theoria sine praxi est currus sine axi.*

Ezekután meg fogod érteni első pillanatra talán különösnek látszó tanácsomat, amelyet egy ifjúnak adtam.

— Szeretnék hinni, de nem tudok! — panaszkodott ez a komoly gondolkodású ifjú.

— Édes fiam, erőltesd akaratodat. A hit Isten kegyelme is, de az ember akarata is. Isten megadja a kegyelmet; de csak rajtad fordul meg, hogy akaratoddal te is közreműködsz-e. Azt mondod: nem tudsz hinni. Mindegy! Kiálts az Úrhoz az apostolokkal: «Növeld bennünk a hitet!» (Luk. 17. 5.) És kiált a beteg gyermek apjával: «Hiszek, Uram, segíts az én hitetlenségemen!» (Márk 9. 23.) Panaszkodsz, hogy nem ízlik az imádkozás, kelletlenül mégy a szentmisére s unalmas az egész lelki élet. Mindegy! *Azért is* végezd el — de pontosan, a lehető legpontosabban! — rendes imáidat; *azért is* igyekezzél minél nagyobb összeszedettséggel végigimádkozni a szentmisét.

— De hiszen az ilyen erőltetett vallásosság úgysem ér semmit! — gondolod talán.

Tévedsz. Az Úr sohasem az elért eredményt nézi, hanem mindig az akaratot. És mindig szeretettel fogadja, ha jóakaratunk birokra kel a lanyhasággal s kísértéssel.

Tehát bármily hitbeli kétely kínozna is, édes fiam:

továbbra is rendszeresen imádkozni, gyakran gyónni s áldozni el ne mulasszál. Az imádkozó, gyónó s áldozó ifjú hitetlenné nem fog válni a legsúlyosabb hitbeli kísértések után sem. Ez az imádság legyen ilyenkor is ajkadon:

— Uram, nem tudok hinni! Legalább is úgy érzem, mintha nem tudnék. Elsötétül előttem az ég, elborul velem a világ, . . . de, Uram, én akarok Benned hinni! Akarok! Akarok! Segíts meg az én hitetlenségemben.

Kétely.

Kételyek zaklatják hitedet, — panaszlod. Meg akarlak nyugtatni: amit az ifjak hitbeli kételynek neveznek, az rendszerint még csak kísértés és nem vétkes hitetlenkedés. Igaz, hogy soknak keserves harc ez, amit végig kell küzdeniök, de ilyen harcoktól sokszor a szentek sem voltak mentesek.

Alig van ma köztünk tanult ember, akit néha vallási kételyek nem zavartak volna . Egyszer valamelyik napilap tárcarovatának írója szellemeskedik könnyelműen valamelyik komoly vallási igazság fölött; máskor egy folyóirat «tudományos cikkben» kezdi ki vallásunk valamelyik tételét; majd ismét a társaságban hallasz fejetetejére állított vallási okoskodásokat, — csoda-e, ha felmerül a nyugtalanság: «Hátha nem is egészen úgy van, amint hitünk tanítja . . .»

Hinni, hinni! — ez Krisztus Urunk követelése velünk szemben. Egész életében ezt kérte az emberektől: Higgyetek

bennem! «Aki hisz s megkeresztelkedik, üdvözül; aki nem hisz, elkárhozik.» (Márk. 16, 16.) Ezt kéri tőletek, mai fiúktól is.

De ma, a «tudás századában», felvetődik némelyik ifjú előtt a kérdés: «Miért éppen a hitet tette az Úr Jézus vallása alapjává és miért nem a tudást? Miért mondta, hogy aki hisz, az üdvözül? Miért nem azt mondta, hogy aki tanításomat megérti, aki elveimet átlátja, aki behatol azok mélyére, az üdvözül? Miért nem azt mondta, hogy boldogok a műveltek, boldogok a sokat tudók, boldogok az okosak?» . . .

Tudod miért?

Mert Ő minden emberért, az egész emberiségért jött a földre s vallását is mindenkinek szánta. Már pedig lehet-e minden ember tudós? Nem! Lehet-e mindenki művelt, s sokat tanult? Nem.

De lehet-e mindenki hívő? Igen. A gyermek és az agg, a szegény és a gazdag, a kis diák és tudós tanára egyforma alázattal hihetnek az Úr Jézus szavaiban, amelyeket felfogni már nem tudnának egyforma értelemmel. Ezért alapja a vallásos életnek éppen a hit. Mert mélyen vallásos hívő mindenki lehet.

Honnan jön tehát a hitetlenség? Az emberi elbizakodottságból, a gőgből. «Istenben három személy van, de még sincs három Isten, csak egy! Nem értem, hogyan lehet ez, — tehát nem hiszem!» «A miséző pap azt mondja az ostya fölött: Ez az én testem — s ettől a pillanattól kezdve a fönséges Úr Jézus szent teste rejtőzik ott a kenyér színe alatt; nem értem, nem hiszem!» Amit a korlátolt emberi ész meg nem ért, szívesen nem hiszi. Sok hitbeli kételynek tehát a gőg az oka.

De azt mondod, hogy a te kételyeid nem gőgből fakadnak. Alázatos lélekkel szeretnél hinni s mégis zaklatnak kételyek. Akkor mint érdemszerző megpróbáltatásokat engedi meg azokat az isteni gondviselés. Ne ijedj meg! Az ilyen hit-kételyeket s kínzó, bizonytalan problémák felvetődését a legvallásosabb lelkek sem kerülhetik el teljesen. Istennek megvan a célja ezzel. Ugyan mi érdemünk is lenne, ha a vallás igazságait mind oly világosan átlátnók, mint a $2 \times 2 = 4$ igazságát s aztán «elhinnők» azokat? Kinek érdeme az, hogy az egyszeregyet «elhiszi»? Senkinek. Mert mást nem is tehet. Az emberi ész látja, hogy máskép nem is lehet.

A hit igazságaival azonban máskép áll a dolog. Azokban

sincs ugyan egyetlen egy sem, amelyik észellenes volna; hanem van sok, amely az ész felfogóképességén túl van, amelynek elfogadásához tehát az ész meghajlásán kívül az akarat hódolata is kell. És éppen az teszi a hitet érdemszerzővé, hogy benne az emberi jóakarat is közbejátszik. Annál több az érdemem, minél jobban meg tudom őrizni hitem sértetlenségét a gyötrő hitbeli kételyek, kísértések közt is.

Némelyik ifjú sokáig eltanakodik azon is, hogy a hitnek egyes tanításait miért nem nyilatkoztatta ki Isten határozottabban, kézzelfoghatóbban. Pl. «Krisztus feltámadott halottaiból»; — hiszem. De mennyivel könnyebb volna hinnem, ha nemcsak tanítványai, hanem ellenségei is látták volna feltámadása után! Miért nem sujtotta le megjelenésével a halálán örvendő farizeusokat, írástudókat, mint a katonákat földresujtotta a Getszemani-kertben?

Vagy: «A pápa mikor «ex cathedra» hit és erkölcsi tételt kihirdet, csalhatatlan»; — hiszem. De mennyivel könnyebb lenne hinnem, ha az Úr Krisztus ilyesfélekép szólt volna Péterhez: «Te vagy az Egyház feje; s ha akár te, akár utódaid hittételt vagy erkölcsi törvényt fogtok tanítani a hívek számára, csalatkozhatatlanok lesztek . . .»

Miért nem tett s beszélt az Úr Jézus ily napnál fényesebben? — gondolja némelyik ifjú magában.

Pedig a fenti szempont szerint megint könnyen lelhetne választ töprengésére. Isten nem akarja kikényszeríteni belőlünk a hitet (amelynek így semmi érdemszerző értéke nem lenne), hanem azt óhajtja, hogy hitünkben szerepe legyen jóakaratunknak is. Annyira világosan kinyilatkoztatta ugyan a hitigazságokat, hogy elfogulatlan ésszel bátran igazaknak tarthatjuk azokat; de viszont bizonyos homályos oldalakat is hagyott rajtuk, hogy hely maradjon a hitnek, azaz az akarat alázatos s ezért érdemszerző meghódolásának is.

Mit tégy tehát, ha hitbeli kételyek zaklatnak? Saját fegyverével győzd le az ellenséget. «Talán nincs is Isten . . . nincs túlvilági élet . . .» — rémlik fel agyadban a kísértés. Imádkozzad el megfontolva a Hiszekegyet. «Talán az Oltáriszentségben nincs is jelen az Úr Jézus» — villan fel eszedben; azért is térdelj le az Oltáriszentség előtt s beszélgess el az Úrral.

Ha olyan hittételek felől támadnak kételyeid, amelyeket átlátni az isteni kinyilatkoztatás után sem vagyunk képesek, vigyázz, nehogy eszed makacsul kösse magát és világosan átlátni akarjon oly dolgokat, amiket felfogni korlátozott

volta következtében úgysem tudna. Az ilyen kételyeket legjobb határozott energiával kidobni eszünkből.

Már nem kell így elfordulnod az olyan kételyektől, amelyek ésszel is elérhető hitigazságokra vonatkoznak. Mert lehet, hogy itt a kétely tulajdonképen felszólítás arra, hogy vallásod iránt nagyobb érdeklődést tanusíts s utána járj, hogy is áll ez a kérdés. Ezekre tehát kérj feleletet lelki vezetődtől, vagy olvass el a kérdésről egy jó, felvilágosító könyvet.

A gőg és helytelen öntudat könnyen tesz hitetlenné. Némelyik ifjú meg van győződve, hogy abban a pillanatban okossá, tanulttá, «felvilágosodottá» válik, mihelyt társai előtt nagy hangon ki meri vágni, hogy ő már nem hisz a vallás tanításaiban, ő nem «kis gyermek» többé, ő «már neveti a gyónást», ő «nem szolgál Istennek» stb.

Pedig, ha csak kissé is többet tapasztalt volna az életből, be kellene látnia, hogy «Istennek szolgálni annyi, mint úrnak lenni» («Deo servire regnare est»); viszont, aki elszakad Istentől s nem akar Neki szolgálni, rendesen attól a perctől kezdve válik szolgává, még pedig rabszolgává, — a pénz, a bűnös élvezetek, az emberi tetszéshajhászás rabszolgájává.

Aki elhúzza a kezét Istentől, abban a percben odanyujtja a másik kezét a sátánnak, s aki szemét elfordítja a csillagos égtől, annak földi élete is abban a percben elveszti fényét, boldogságát, célját. Ó, te szegény, eszeveszett pók, ki elvágod a fölfelé futó szálat, mely az egész hálót tartja! . . .

Szent Márton koldusai.

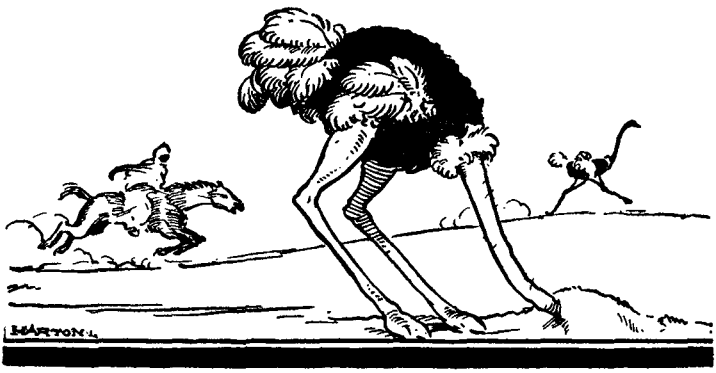
De hát mégis csak tény az, hogy vannak köröttünk hitükben hajótörött, hitetlen emberek is! Hogyan magyarázzuk ezt, ha hinni oly könnyű?

Kétségtelenül szomorú tény, hogy vannak hitüket vesztett emberek is. Az Istenben való hitet elveszteni a legmegrendítőbb tragédia, ami embert csak érhet. De ennek a tragédiának rendszerint nem az ész az oka, hanem a szív; nem észbeli érvek, hanem érzelmi tényezők; nem tudományos, hanem erkölcsi nehézségek.

Ha a merő észbeli «hit»-nél meg lehetne állani, hitetlen ember alig volna a világon. A hittételekből azonban nagyon komoly erkölcsi következmények származnak életmódunkra, tetteinkre, szavainkra; s sok embernél éppen itt a baj. Hittételeinkből az következik, hogy kerüljük a bűnt, győzzük le

bűnös hajlamainkat (bármily csalogató tiltott gyönyörrel csábítanának is), nyomjuk el a haragot, féktelen önzést, tisztátalanságot, szeretetlenséget stb., tépjük ki hibáink gyökerét is; s ha mégis elestünk, töredelmes őszinteséggel ismerjük be a gyónásban. Vagyis a hitből szakadatlan harc és küzködés is következik: harc hibáinkkal, küzködés a tökéletesedésért.

De éppen ez az oka annak, hogy miért nem akar hinni némelyik ember! Nem akar hinni, mert akkor egész életmódját meg kellene változtatnia. Már pedig mostani bűneiben egész kényelmesen érzi magát; oly kényelmesen, mint a Szent Márton két béna koldusa.

Hogy kik azok?

Hát amikor Toursi Szent Márton ereklyéit egy alkalommal nagy ünnepélyességgel körülvitték, amerre csak hordozták azokat, a betegek mind meggyógyultak. Meghallja ezt két béna koldus az úton és ijedten szól egyik a másikhoz: «Jaj, pajtás, gyorsan menjünk el innen! Mert mi lesz velünk, ha mi is meggyógyulunk? Miből élünk akkor? . . .»

Látod: ezért nem hisz sok ember. Mert mi lenne akkor belőle? Továbbra is ily lelki bénaságban, ennyi bűnben nem élhet!

A bűnökkel terhelt ember könnyen úgy védekezik a lelkiismeret szemrehányásai ellen, mint a strucc, mikor lovas vadászok üldözik. Ész nélkül rohan, menekül, pedig erős csőrével széthasíthatná a lovat. Mikor aztán végkép kimerül, fejét a homokba dugja s azt hiszi: most már nincs üldöző, mert ő nem látja. A bűnös is könnyen szabadulhatna a lelki-

ismeret üldöző mardosásaitól, csak bűnét kellene elhagynia. De nem! Inkább bedugja fülét s hogy ne kelljen látnia az örök kárhozat fenyegető veszélyét, inkább letagadja az örök életet, Istent, a vallást is.

Igy értjük meg, mennyire igaza volt annak a korántsem vallásos francia írónak, *Rousseaunak*, aki ezt mondta: «Tartsd úgy lelkedet, hogy kívánnia kelljen Isten létét és sohasem fogsz kételkedni, hogy van Isten».

Az erkölcs Isten nélkül.

Annyira nélkülözhetetlen kincse az erkölcs az emberiségnek, hogy annak megőrzését mindenki kétségen felül szükségesnek tartja. Bármily ferdén gondolkodnak is egyesek a vallásról, mindig sietnek kijelenteni, hogy az erkölcsiséget természetesen meg kell védeni és az emberiségnek biztosítani kell.

De éppen az a fontos kérdés: vallás nélkül lehet-e erkölcsről beszélni? Lehet-e erkölcsös az az ember, akinek nincs hite?

Mikor hadihajóra iránytűt erősítenek, igyekeznek azt minél jobban elszigetelni a hajó páncéltestében keletkező mágneses áramok befolyása ellen. Az élet útján az emberi ész az iránytű; a testben keletkező áramok — a rosszra való hajlamok — könnyen kilendítik a helyes irányból és téves útra viszik erkölcsi életünket, ha nincs oly szilárd ponthoz igazítva, mely minden áramlaton és hullámzáson, ösztönös hangulaton és önámításon fölül áll. Ha nem Isten állapítja meg, mi erkölcsös és mi nem, hanem az emberek, akkor bizony rosszul fog állani az erkölcs dolga. Mert amit én bűnnek tartok, ugyanazt a másik éppoly joggal erénynek is nevezheti.

Erkölcsről tehát nem beszélhet az, akiben nem él a természet fölött álló nagy Törvényhozónak s a természetes életen túl álló természetfölötti életnek a hite. Az embernek előbb azt kell tudnia, hogy ki is ő tulajdonképpen s csak aztán értheti meg, hogy mit is kell tennie.

Az erkölcsi élet — hiába — mindig küzdelembe kerül. Egy kis-iskolás egyszer így fejezte ezt ki: «Miért van az, hogy jónak lenni olyan rossz, és rossznak lenni olyan jó?» Vajjon nem érezted-e már te is, fiam, számtalanszor ezt a tragikus megoszlást bensőnkben: józan eszünk látja a jót s kívánná is, megromlott természetünk azonban húz a bűn felé!

Már most azt a sok áldozatot, lemondást, önfeláldozást, amibe a jellemes élet napról=napra kerül, csak akkor tudom megtenni, ha törekvésem belekapaszkodik a legfőbb Jóba, Istenbe, akiért élek, akire mindent vonatkoztatok s aki egyedül tud adni akaratomnak rendíthetetlen állhatatosságot. Vagyis ebből az következik, hogy Istenbe vetett hit nélkül nem lehet fenntartani az erkölcsiséget.

Egy görög bölcsnek volt kedves gondolata, hogy az ember lelke egy teljesen tökéletes világból jön és innen van, hogy valahányszor a földön valami tökéletlen, helytelen dolgot cselekszünk, tövist érzünk lelkünkben, mély elégedetlenséget magunkkal szemben, még akkor is, ha senki sem látta is azt a bűnt. És a lélek csak akkor boldog, ha olyasmit tesz, ami arra a mennyei világra emlékezteti, ahonnan származik.

Voltaire, a hirhedt istentagadó, egy ízben ebédre hívta hasonlóan istentelen barátait, d'Alembert=t és Diderot=t. Az asztalnál ezek durva, istentagadó beszédbe kezdtek, de Voltaire gyorsan beleszólt: «Kérlek, ne beszéljetek ilyesmit a szolgáim előtt, hanem várjatok, míg kimennek a szobából; mert ha ezek ilyeneket hallanak s azok szerint fognak élni, nem vagyok biztos az életünkről». Hát lehet=e erkölcs vallás nélkül?

I. Napoleon meg ilyen indokolással tiltotta meg a hitetlen könyvek olvasását: «Nem érzem magamat elég erősnek oly nép kormányzására, mely Voltaire=t és Rousseau=t olvassa».

Heine, a németek híres költője, mikor csodálkozva állott az antwerpeni gyönyörű régi gótikus dóm előtt, így kiáltott fel: «Persze: azokban az időkben dogmáik (szilárd hittételeik) voltak az embereknek! Nekünk csak véleményeink vannak. Véleményekkel azonban nem lehet dómokat építeni!» Igaza volt Heinének. De ugyanezt mondhatjuk az erkölcsi élet gyönyörű dómjainak felépítéséről is. A jellem is gótikus dóm, melynek égbetörő pillérjei a lelket akarják magasba lendíteni az önzés, a szenvedélyek, az indulatok, a rossz hajlamok szűk sikátoraiból; de az erkölcs épületének ez a dómja soha nem lesz elég erős, hacsak nem alapozzuk azt az Istenbe vetett hit sziklaszilárd gránitjára.

Hiszen igaz: elméletileg lehet szép erkölcstani rendszereket könyvekben kigondolni vallásos megalapozás nélkül is. Hanem nem lehet azokat a könyvekből a való életbe átültetni; mert hiányzik belőlük az elméletet megelevenítő erő. Könnyű erkölcsöt hirdetni, de nehéz azt szilárdan megalapozni. Mit ér a legszebb festmény is, ha sötétben áll s nem süt rá a

világosság? Ennyit ér az erkölcsi rendszer is, ha nem süt rá a magas ég fénye, az Isten ereje.

A kereszténység megjelenése előtt lehettek nagy emberek s erős jellemek vallás nélkül is; de mióta az Úr Jézus elénk állította a lehető legtökéletesebb emberi élet eszményképét, a szó igazi értelmében nem lehet jellemes ember az, aki legelső kötelességét, az Isten előtti meghódolást nem teljesíti.

Ezért igen találóan írta *Racine* fiához: «Szeretem hinni, hogy mikor gentleman lenni törekszel, sohasem fogod elfelejteni, hogy csak az lehet gentleman, aki teljesíti kötelességeit Istennel szemben».

Goethe is a vallásos embert tartja megbízhatónak:

> Wer Gott ahnet, ist hoch zu halten;
> Denn er wird nie im Schlechten walten.

Lehet az ember akkor is erkölcsös, ha nem hisz Istenben, túlvilági örök életben?

Lehet? Nos, halljad csak az alábbi beszélgetést!

Két csillag beszélget egymással egy csendes éjtszakán.

— Te, pajtás, nézz csak le a földre. Mit látsz ott?

— Sűrű köd és felhők gomolyognak rajta.

Elmúlik százezer esztendő.

Az első csillag megint megszólal!

— Nézz csak testvér a földre. Mit látsz most?

— Tömérdek kis kétlábú hangya nyüzsög rajta.

— Ezek az emberek.

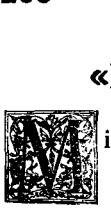
Ismét elmúlik százezer év.

— Most nézz ismét a földre, mit látsz?

— Nem mozdul ott már semmi. Hó és jég temet mindent . . .

Eddig tart a két csillag beszélgetése. De érzed-e, fiam, az emberi mulandóságnak belőle kiáradó, megsemmisítő, fagyasztó leheletét? Hát ha *csak* ennyi az emberi élet s ha nincs örök élet, mi ad erőt, hogy kitartsunk a becsület, a jellem, az erkölcs mellett akkor is, mikor azért földi előhaladást, érvényesülést, vagyont vagy érzéki gyönyört kell feláldoznunk? Igen, *örök* életért hajlandók vagyunk *ideiglenes* érdekeket feláldozni! De ki hajlandó mulandót mulandóért elcserélni?

«Becsületesnek lenni — ez a fő!»

ilyen hiten vagy és hogy egyáltalában van-e hited vagy nincs, ez utóvégre egészen mellékes dolog! Becsületesnek lenni — ez a fő. És ez elég is!«

Ilyesmiket is fogsz majd hallani a mai társaságokban. «Ez elég!» — mondják. Egy francia író (Sègur) röviden felelt meg erre: «Persze, elég ahhoz, hogy ne juss akasztófára; de nem elég ahhoz, hogy a mennyországba juss».

Én azonban nem akarom ily könnyen elintézni a feleletet. Már csak azért sem, hogy alkalomadtán te is helyesen tudj megfelelni az ilyesfajta üres jelszavakra.

Legelőször is ezt kérdezem: Ha olyan igazán mindegy lenne, hogy ki milyen hiten van, hát az Úr Jézus akkor miért fáradt volna annyit, hogy az Istenről helyes fogalmunk legyen s helyesen tudjuk az Istent tisztelni?

Hanem tovább is megyek s kérdezem: «Becsületesnek lenni, ez a fő!» Nos jól van. De lehet-e becsületes egy vallástalan ember?

Ha gondolkodás nélkül felelsz, könnyen rávágod; «Persze, hogy lehet! Tessék csak nézni X és Y urakat. Egész biztosan tudom, hogy nem járnak templomba, utóljára az esküvőjük napján gyóntak s mégis talpig becsületes, úri emberek».

Alaposabb gondolkozás után azonban bizonyára máskép nyilatkoznál. Hogy vannak «becsületes», «úri emberek», akik — sajnos — vallásukkal nem törődnek, ki tagadhatná? Ha azonban közelebbről megnézed, mit értenek azok a «becsület» s «úri emberség» alatt, elképedve csapod össze kezedet. Az ő becsületességük t. i. többnyire abban merül ki, hogy a külső udvariasság s illem szabályait aggodalmas pontossággal betartják s semmit nem tesznek, ami által az állami törvényekkel ellenkezésbe juthatnának.

De a benső? A lélek? A gondolataik? Titokban végbevitt tetteik? Ezekről a világ, az emberek nem tudnak semmit. De a rejtekben is látó, mindentudó Isten szemei sokszor bizony csak rothadást s szemétrakást látnak az elegáns külső és parfümös ruházat mögött is. Olvasd csak, mint vélekedik egy hírneves író az ilyen becsületességről: «A mai kor becsületessége, az európai maradékerkölcs értelmében becsületes ember az, aki kifizeti a legsürgősebb adósságait, hazugságon nem kapatja magát rajta, nem rendez nyilvános

botrányokat, üzleteiben figyelembe veszi a büntető törvénykönyvet, a nyilvános gyüjtésekre adakozik, elégtételt nyujt jó ruhát hord, közepes tudása is van és hasonló tulajdonságokat törvényes apjában is ki tud mutatni». (*Rathenau Walter.*) Ennyi az egész!

Az emberi társadalomnak föltétlenül becsületes emberekre van szüksége. De föltétlen becsületességre csak a vallásos embernél számíthatunk. Akiben a vallásos élet hiányzik, abból éppen az a legfőbb indító erő hiányzik, ami az élet rettenetesen nehéz helyzeteiben egyedül tarthatná meg a becsület útján. Hogy mikor nyomorgó anyagi körülmények súlyosodnak reád, jogtalan előnyökkel megvesztegetni ne hagyd magad (pedig nem lenne az egész dologból nagy eset); hogy te, bíró, részrehajlóan ne mérd az igazságot, hogy te, tanár, ne így osztályozz, stb., minderre csak az igazi vallásos élet képesít. Ezért van igaza Plátónak, midőn így ír: «Aki a vallást rombolja, az emberi társadalom alapjait kezdi ki».

S ha látsz ennek ellenére is igazán tiszteletreméltó, jellemes *férfiakat*, akikről mégis úgy hiszed, hogy nem vallásosak, egész biztosra veheted, hogy az ő becsületességük is a vallásosságból táplálkozik, mégha talán ők maguk sem tudnak róla. Lehet, hogy gyermekkorukban nyertek vallásos nevelést, amelynek gyakorlásához — sajnos — később hűtlenekké lettek; de a vallásos felfogás nemesítette őket annyira, hogy most már a becsületességet egész természetes emberi erénynek tartják. Mint sokszor a látszólag víztelen mező is azért oly üde, virágos, mert csendben, a föld színe alatt, senkitől észre nem véve, éltető patak csobog alatta.

A mai társadalom — a látszat ellenére is — ma még nem él Isten nélkül. A 2000 éves keresztény mult észrevétlenül is annyira átitatta krisztusi gondolatokkal egész életünket, hogy még az az ember is a kereszténység rejtett erejéből táplálkozik, aki azt hiszi, hogy ő vallás nélkül becsületes. Mint mikor a nap már régen lement, akkor sem lesz azonnal sötétség, mert a szétszórt sugarak még sokáig világítanak.

Egyébként is, ha akadnál is vallás nélküli becsületes emberekre, nézd csak meg közelebbről: mi távolítja el őket a kereszténységtől? Ami nemes, nagy vonás bennük? Nem! Hanem ami silány, korlátolt, fölületes.

«Keressetek egy vallás nélküli népet, írja *Hume*, angol

bölcselő; és ha találtok, előre biztosak lehettek benne, hogy nem sokban fog különbözni a vadállatoktól».

Bizony úgy van: Isten nélkül rablóbandává válik a társadalom s elviselhetetlenné az egyén élete. Megdöbbenve olvassuk ma napról-napra az öngyilkossági híreket. Az egyik legnagyobb bűn ez, amit ember elkövethet és mégsem csodálkozhatunk azon, hogy ma oly gyakori ez a rettenetes bűn. Hiába! Az élet nem gyerekjáték, hanem kemény munka és komoly megpróbáltatások ideje. Gyakran szörnyű csapások áradata zúdul reánk; és ilyenkor egyetlen reménynünk, erőforrásunk, támaszunk csak az Istenbe vetett hit. Az a hit, hogy nem ez a földi élet az én egyetlen életem. Az a hit, hogy ez az élet csak érdemszerzés ideje, a hűség, a kitartás, a munka ideje és «aki hű marad mindvégig, az elnyeri az élet koronáját». E nélkül a hit nélkül nem lehet élni; és nem csodálkozhatunk, ha a hitüket elvesztett emberek az élet nehézségei elől gyáván a revolvergolyóhoz menekülnek.

Olvasd csak, amit a pogány *Horatius* ír Rómához:

«Amint az Istent féled, úgy állasz magad:
Ez minden nagyság kezdete, vége ez!
Azért zúdult ily vész hazánkra!
Isteneit mivel elfeledte!»

A hit torzképe.

Egyik német tudós a világtól teljesen elzártan nevelte kis fiát s soha Isten nevét ki nem ejtette előtte. Így akarta kipróbálni, vajjon a magára hagyatott lélek rájön-e Isten ismeretére. Mikor a fiú kb. tíz éves lett, az apja észrevette, hogy nyári hajnalokon titokban a kertbe oson. Utána lopózott s mit látott? A fiú térdenállva emelte összekulcsolt kezét a fölkelő Nap felé.

Szegény fiú! Királynénak nézte a szolgálót!

De még így is fényes tanubizonyságot tett amellett, hogy az ember lelke természeténél fogva vágyódik a vallásosság után és ha elzárjuk tőle a helyes vallásosság forrásait, mindenféle tévedések fakadnak ki rajta.

Bármily messzi időkre menjünk is vissza az emberiség történetében, egyetlen népet sem találunk, amelynek vallása nem lett volna. A vallásosság magának az emberi természetnek követelménye, s a vallástalanság, az istentagadás erő-

szak a természet ellen, tehát természetellenes dolog.

Hogy ez valóban így van, azaz, hogy az emberi lélek vágyik a vallás után és nélküle nyugtalanná, türelmetlenné, beteggé lesz, azt napjainkban is tapasztaljuk. Tapasztalhatjuk azokon a szánalomraméltó embertársainkon, akik hitüket elvesztették s a vallással szakítottak. Azt hiszed, fiam, hogy ezek a «hitetlenek» igazán hitetlenek? Nem! Az emberi lélek vallást szomjazik, s ha az igazi vallás forrásait elzárják előle, mindenféle vallási «pótlék» után kap mohó szomjúsággal.

Hogy napjainkban a legostobább babonás szokások divatban vannak (s nem ám tudatlanok, hanem intelligens emberek hódolnak legvadabb badarságoknak, a kártyavetéstől és a ráncoskezű cigányasszony tenyérjóslásától kezdve a planétahúzó papagályon s fehér egéren át a spiritizmus idegőrlő tévelygéséig!) — ennek oka jórészt az igazi vallásosság megfogyatkozása. Aki lelke vallásos vágyát nem engedi helyes úton megnyilvánulni, abban babonás kelevények képében fakad ki a

természetes vallásos vágy. Aki nem hisz Istenben, hinni fog az éjfélkor ijesztgető, lepedős lelkekben; aki hitetlennek vallja magát, hiszékeny lesz abból; s aki nem hiszi a «Hiszekegyet», hisz helyette száz és ezer nevetséges dolgot. Akárcsak az az ember, akit *Örsted*, a neves dán természettudós említ, mikor egy alkalommal így ír: «Ismertem egy férfit, aki vallási hitetlenségét gyakran hirdette durva nagy hangon, — de éjjel nem mert elmenni egy temető előtt».

Az emberi lélek a teljes hitetlenséget sokáig nem bírja ki. Ideig-óráig kényszeríthető ugyan vallástalanságra, de ha a természetfölötti után érzett vágyát a helyes vallásosság által ki nem elégítheti, előbb-utóbb megjelenik lelkén az igazi vallásosság eltorzított képe. Az emberi lélek üres nem akar lenni; ha tehát megfosztjuk a vallásos hittől, felburjánzik benne a babona. Innen érthető az a tény, hogy azokban a korokban, amelyekben a hitetlenség erősebb mértékben fertőzte meg az emberiséget, a babonaság fokozott mértékben terjedt el köztük.

Sok babonának oka kétségtelenül a tudatlanság is (főként az egyszerűbb népnél); de bizony oka — a tanult emberek közt — a hitetlenség, az Istenbe vetett bizalom hiánya, a pénzvágy és fékezetlen kíváncsiság. Híres istentagadók, mint Diderot, d'Alembert, nevetségesen babonások voltak. II. Frigyes, a «felvilágosodott» porosz király, nagy szerencsétlenséget látott abban, ha valaki a kést és villát keresztbe rakta; viszont a csillagjósoktól meg pontosan kitudakolta, hogy az angol király leányával szándékolt eljegyzése megkötéséhez melyik órában legkedvezőbb a csillagok állása.

A mai tanult ember, «a XX. század felvilágosodott embere» könnyen lemosolyogja a naiv, tudatlan régieket vagy a tűz körül ugráló hottentottákat, de szemet húny az előtt, hogy ugyanakkor a legmodernebb világváros kellő közepén intelligens emberek ezrei élnek, akik ostoba és nevetséges babonás szokásoknak valóságos rabszolgái.

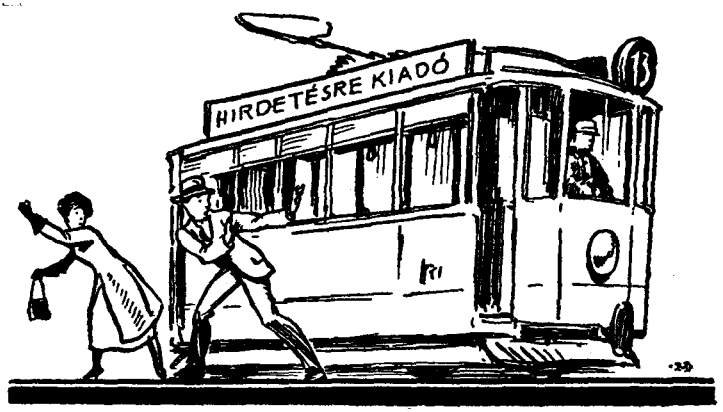
Ha csak egy kissé is megnézzük közelebbről a babonadzsungelt, a babonás szokásoknak igazi irdatlan őserdejében találjuk magunkat.

Itt vannak először is mindenféle jelek és események, amiknek a babonás ember a legbadarabb jelentéseket tulajdonítja.

Kérdem a villamos kalauzt: «Kérem, merre jár a 13-as villamos?» — «13-as? Olyan nincs!» — «Nincs? Miért

nincs?» — «Mert abba bele nem ülne egy utas sem!» — «De hiszen a többi kocsin meg lógnak is, oly sokan vannak!» — «Mindegy! Ezek inkább gyalog mennek két órát, de a 13-asra fel nem szállanak!...»

Kérdem a szállodában a szobapincért: «Kérem, merre van a 13-as szobájuk?» — «13-as? Olyan nincs! Abba soha nem kapnánk vendéget». — «De mikor telve van az egész szálloda!» — «Nem, akkor sem. Inkább elalszik a vendég egy fürdőkádban, de a 13-as szobában? Azt nem! Az szerencsétlen szám».

Szegény 13-as! Miért éppen te vagy a «szerencsétlen?» A 12-es nem. És a 14-es szintén nem.

És a csütörtök nem szerencsétlen nap és a szombat sem, de a péntek! Ah! Ki mer pénteken útra kelni? És ki mer pénteken kezdeni munkába? És hányszor hallja az ember: «Én ugyan nem vagyok babonás, de mégis, 13-an vagyunk az asztalnál, jó lenne valakit még ideültetni; és — te sem vagy ugyan babonás, de azért holnap ne utazzál, mert péntek van».

Ha nyúl szalad át az országúton, szerencsétlenség ér. Viszont, ha cseng a jobbfüled, vagy viszket a baltenyered, szerencse áll a házhoz. Ha betegről híre kél, hogy meghalt, pedig nem halt meg, az sokáig fog élni. Ha kuvik megszólal a háztetőn, valaki meghal a házban; épp úgy meghal, ha a falióra megáll. Aki egy imát 9-szer le nem ír és 9-szer le nem helyezi a templomban, szerencsétlen lesz, s ha lehelyezi, egy nagy kérése teljesedik... és így tovább.

Nos, és itt vannak a különféle jósoltatások: halottlátó, tudósasszonyok a faluvégén; kártyavetés; jóslás a tenyér vonalaiból; meg a papagály által kihúzott planéta; és főkép a legmodernebb «előkelő babona», a spiritiszta-ülések ragadós nyavalyája az idegzetet megrendítő, egészséget aláásó, a józan észtől megfosztó, ködös, süppedékes, botorkáló titokzatosságaikkal . . .

Szegény, szegény «modern» ember, ki nem akarsz hinni! Mennyire fülig süllyedsz a hiszékenységbe! Reád illik *Cicero* megállapítása: A haláltól s az istenektől senki sem fél annyira, mint az istentagadó.

Talán csodálkozol, fiam, hogy miért írtam ily részletesen a babonás ostobaságokról. Azért, hogy lássad, mi a vallástalanság vége s hová vezet a helyes vallásosság megtagadása. Hogy lássad, mi mindent kell annak elhinnie, aki az Istenben nem akar hinni.

A tanult modern ember mosolyog a falusi kis cseléden, aki cigányasszony kuruzslásával gyógyítja betegségét; de van-e jogunk mosolyogni, mikor nagy városainkban meg tízszobás lakásokban élnek jósnők, akikkel igen előkelő és «tanult», «felvilágosodott» hölgyek és urak jósoltatják magukat a jövendőt. S ugyanaz a hölgy, aki nem megy gyónni s áldozni (ugyan, ilyesmiben csak nem hihetek!), ott ül, órákat várakozva, tele hittel a jósnő előszobájában! Ugyanaz, aki imádkozni nem szokott (mert ez már nem modern dolog!), kíváncsian húzatja ki a fehér egérrel a jövőt-mondó planétát. Feszületet tartani otthon a falon? — «ah, ez nem modern dolog»; de a küszöbre rossz patkót szegezni! — ez igen: ez szerencsét hoz! Szűz Mária-érmet viselni a nyakunkon, hogy ez állandóan figyelmeztessen Mária életének utánzására, «ez elmaradt középkor»; de négylevelű lóherét akasztani a nyakba, — ez egész modern divat, mert «föltétlenül szerencsét hoz».

Látod, fiam: az ember vagy vallásos vagy babonás. Ha az emberi léleknek az igazi, frissen buzogó, eleven vallásos élet után érzett vágyát elfojtják, beteges fekélyekben, babonás daganatokban tör az elő. Ha az ajtót bezárjuk a hit előtt, bejön az ablakon a babona s aki nem hisz Istenben, hinni fog az éjjeli kísértetekben. A babona «pótlék» a vallás helyett; de annyit sem ér, amennyit a kávépótlék az igazi szemeskávé s a citrompótlék a valódi citrom helyett.

Még a józan pogányok is kigúnyolták a babonás embereket. A római *Catót* reszketve kérdezte egyszer egy katona:

«Az éjjel az egerek megrágták a csizmámat; mit jelentsen ez?» «Hogy a csizmádat megrágták az egerek — felelte Cato —, az nem jelent semmit. Hanem ha az egeret rágta volna meg a csizmád, ez már jelentene valamit!»

Az igaz vallásos hit valóságos éltető, áldó folyama az emberiségnek; a hitetlenség ellenben pusztító vízözön, amely elárasztja iszapjával a réteket s megfojtja az istenhit pompázó virágjait. Fiam! Őrizd tehát hitedet és ne higyj a négylevelű lóherében, ne higyj a cigányasszony jóslásában, sem a kártyavetésben, hanem higyj az egy Istenben, mindenható Atyában, mennynek és földnek Teremtőjében. Ne higyj a planétás madárban, sem a rossz patkóban, sem a kuvikmadár hangjában, hanem higyj az Isten egyszülött Fiában, a mi Urunk, Jézus Krisztusban. És ne higyj az akasztott ember kötelében, sem a kísértetjárásban, sem a spiritiszta hókusz-pókuszban, hanem higyjed testnek föltámadását és az örök életet.

«Nem akarok szent lenni!»

Némelyik fiúnak borzongás szalad végig a hátán, mikor a kereszténység szentjeiről hall, főleg ha azokat követendő szellemi eszménykép gyanánt állítják elébe.

«Nekem is szentnek kell lennem?! Nem! Az nem akarok lenni!» — húzódik ijedten még a gondolattól is.

Pedig mi az a szentség és kit mondunk szentnek? A szentség fölemelt fő és hajlítatlan gerinc. A szentség nem menekülés a világtól, hanem annak legyőzése. A szentség végtelenbe fokozott lelki erő. A szentség a földi élet értékeinek helyes mérlegelése. A szentek valamennyien hősök: a lelkiszabadság hősei.

Mi nem tartozik a szentséghez? Nem tartozik a sarokban ülés, nem a kificamodott nyaktartás, nem a szemforgatás, nem a szomorkodás, kedvetlenség, nem a tétlenség, nem a természetes nemes törekvések megtagadása, szóval semmi sem abból, ami miatt egyesek a «szent» szótól félnek.

Mert mi a szent?

Hős! A saját magunkon vett győzelmek hőse! Fenkölt, bátorító példakép arról, hogy mire képes az emberi akarat. Megpecsételése a mi rendíthetetlen hitünknek az emberiség magasabb szellemi rendeltetése felől. A nagy önlegyőzésnek s magasabb törekvéseknek évszázadok nemzedékeit meg-

ihlető, éltető példája. Szent az, aki hősies következetességgel szítja fel magában a bennünk mindnyájunkban égő, magasabbra törő hajlamot s hatalmas elszántsággal remekbe dolgozza ki saját lelkében Krisztus Urunk képét.

Hát most mondd, fiam: nem akarsz te *ilyen* hős lenni?

Azt mondod talán, hogy ez mégis csak túlcsigázott követelés és ezt az eszményt soha nem fogjuk elérni. Legalább a XX. század diákjai nem.

Hát mondjuk, hogy úgy van. Akkor se feledd, hogy az eszmény nemcsak azért áll előttünk, hogy elérjük azt, hanem azért is, hogy legalább törjünk feléje. Minél magasabb a cél, melyet követsz, annál magasabbra emelkedel, ha végleg talán el sem is éred. Nézd csak a mesebeli kis gyermeket, aki útra kelt, hogy megfogja a szivárványt. Hogy tör árkon-bokron át! Hogy megy folyton felfelé! Végül belátja ugyan, hogy a szivárványt megfognia nem lehet, de akkor már mégis csak fent volt egy magas hegyen, tele tüdővel szívta a friss levegőt, arcán piros rózsa fakadt és szeme nem tudott betelni a táj szépségével . . .

Igy emel bennünket is a lelki élet magaslataira a szentek követése. A szentek — hogy úgy mondjam — aprópénzre váltják fel Krisztus Urunk fönséges tanításait; eleven példákban, szemléltetéssel mutatják be, mint lehet azokat az emberi életben megvalósítani. Hatalmas buzdítás árad az ő példájukból a mi gyenge, küzködő akaratunk felé; az a hatalmas buzdítás, hogy Krisztust nemcsak *kell*, de — íme — *lehet* is követni. Még pedig lehet minden pályán. Szent Alajos, Szent Szaniszló, Berchmans Szent János mint diákok lettek szentekké, azaz eljutottak annak a lelki szabadságnak a kivívásához, ahová Szent István a királyi trónon, Szent Margit a Nyulak-szigetének magányában, Szent Imre a fejedelmi udvar pompájában, Szent Márton katonaruhában, Szent Zita cselédsorban ért.

A szentek életében kétségkívül sok olyan részletről olvasunk, amiket megcsodálunk ugyan, de nem utánozunk. Jó, ha erre is figyelmeztetlek, nehogy fennakadj rajtuk. Kétségtelen dolog például, hogy azt a rendkívül kemény szigorúságot, amit sok szent tanusított saját magával szemben, ezt az ő húsba-elevenbe vágó penitenciájukat mi követni nem tudjuk. De nem is a szentek életének egyik-másik eseményét kell utánoznunk, hanem azt a szellemet kell elsajátítanunk, amely őket e különös cselekedetre vitte. Az őskereszténységben voltak szentek, akik bűnvezeklés gyanánt egész életükre

befalaztatták magukat olyan sír=cellába, amelyikben kinyuj=tózni sem tudtak. Hát persze, hogy nem utánozzuk ezt a *tettüket!* De úgy=e, a *szellemet*, melyből ez fakadt, azt a mélységes, őszinte bűnbánatot mennyire meg kellene tanul=nunk! Az ú. n. stiliták évtizedekig el nem mozdultak egy oszlop tetejéről. Persze, hogy ezt nem utánozzuk! Hanem igenis meg kell nekünk is szerezni azt a nagyszerű akaraterőt, heroizmust, önlegyőzést és kitartást, amely tüzelte őket e különös cselekedetük végrehajtásában.

Lépten=nyomon olvassuk, hogy ebben meg abban a városban, ennek vagy annak az embernek: művésznek, tu=dósnak, hadvezérnek szobrot emeltek. Aki az emberi kultúra épületéhez csak egy értékes követ is vitt, szobrot kap. A na=gyobb férfiakat meg már nem is csak szoborral tiszteljük meg; összegyüjtjük emlékeiket, íróasztalukat, ruháikat, kéz=iratukat s múzeumot rendezünk be belőlük. És jól van ez így. A nagy emberek tisztelete emberi természetünk mélyén gyökérzik.

De a tudomány hőseinél többet érnek az élet hősei! Min=den északsarki felfedezőnél, festőnél, kémikusnál előbbre=valók azok a hős lelkek, akik sajátmagukban az örök szép=séget, az Isten képét diadalmas önlegyőzéssel eszményi fön=ségben tudták kialakítani. Igen; joggal dícsérjük a nagy művészt, írót, hadvezért s államférfiút; de nemcsak dícsér=jük, hanem követni is akarjuk az erkölcsi élet hőseit, akiket vallásunk szenteknek nevez.

«Szent!» Most már tudod, mit értünk e szón. És te nem akarnál ilyen szent lenni?

«Egyéni világnézet.»

Aserdülő korban levő, vagy azon átesett 16—18 éves ifjaknak sajátossága közé tartozik az önálló=ságra való féktelen törekvés. «Nekem senki se parancsoljon! Nekem semmi nem jó, amit nem magam találtam ki!»

Nem hitetlenek ezek, csak betegek — lázbetegek. Sok ifjúra rájön ebben a korban a láz, hogy olyan úton, amelyen mások már jártak — legyen az akár maga az Úr Jézus is — nem járnak. Maguk eszelnek ki képtelennél=képtelenebb elveket, csak olyat ne valljanak, amit már mások is tartottak ő előttük. Évek után aztán — mikor eszük tágasabbra nyílt

már s vérük tüze sem oly szilaj — belátják, hogy Krisztus követésének útja (még ha száz milliók mentek is már azon), mindenki számára új, erőt adó, egyetlen út, melyen járnunk érdemes.

Vigyázz, fiam, ezekben az években el ne tántorodjál hitedtől csak azért, mert nem te találtad ki! Lásd be, hogy előtted is voltak azért az élet nagy kérdéseivel mélyen foglalkozó eszmék s ha ők alázatos fejhajtással tudtak katolikus hitük tanításai előtt meghódolni, hitedhez való szent ragaszkodásod a te «önállóságodat» sem fogja veszélyeztetni.

Tudom, nehéz dolog ezt megértetni egy 16—18 éves ifjúval, aki valósággal becsületbeli kérdést lát abban, hogy jól meg nem értett társaságbeli jelszavakból, néhány meg nem emésztett filozófiai könyvből s be nem bizonyított természettudományos hipotézisből «egyéni világnézetet» kovácsoljon össze magának. A vallási közömbösséget s erkölcsi szabadosságot a mai közvélemény előtt nagyon könnyű egy kis tudományos mázzal bekenni, a hitét lemosolygó ifjúnak könnyen adományozza a világ a «szellemes», «felvilágosodott» jelzőt, míg a hitéhez hívet «vak fanatikusnak» gúnyolja.

Mindegy! Csak némi kis megfontolás és rájöhetsz ítélete helytelenségére.

Egész világosan akarok beszélni a kérdésről. Serdülő éveidben könnyen megeshetik, hogy vallásod tanításai közül egyikre-másikra aggódva gondolsz: «Jaj, ezt meg azt tanultuk a hittanban; de hiszen ez a természettudomány legújabb eredményeivel ellenkezik!» Lehetséges az is, hogy az Egyház egyik-másik törvényét «túlszigorúnak», «elavultnak», «maradinak» véled. Lehetséges, hogy egyre táguló látóköröddel sok emberi fogyatkozást, gyarlóságot veszesz észre az egyházi intézményeken is, — mindegy!

Nézd, édes fiam, ilyenkor légy erős; ilyen lelki megpróbáltatások közt sem szabad makacs fejjel «önálló» vallást kovácsolni magadnak. Hanem inkább így gondolkozzál: Az Úr Egyházára bízta tanai sértetlen megőrzését, ezt tudom és hiszem. Nem szabad válogatnom a kereszténység tanai között, hogy ez szép, ez könnyű, tehát elfogadom; amaz furcsa, érthetetlen, nehéz, tehát azt már nem tartom. Nem lehetek 25%-os, 40%-os vagy 50%-os keresztény, a többiben pedig «pogány», «modern», «haladó», «egyéni»; hanem 100%-ig katolikusnak kell lennem, mert hiszen nemcsak az egyik vagy a másik hittételt nyilatkoztatta ki Isten, hanem a katolikus vallásnak teljes egészéért ő szavatol.

Úgyebár Isten nem szól minden emberhez egyenkint s nem fejezi ki akaratát s törvényeit külön-külön mindenkinek. Ezért akaratának hirdetésére külön szervezetet alapított, a katolikus Egyházat. Az Úr Jézus így szólt tanítványaihoz: «Elmenvén tanítsatok minden nemzeteket, kereszteljétek meg őket s tanítsátok megtartani mindazt, amit parancsoltam nektek. S íme én veletek vagyok mindennap a világ végezetéig». (Máté 28, 19.) E szavakkal bízta egyházára az általa egyszer hirdetett igazságok további terjesztését.

Abból a fönséges épületből, amelyet katolikus vallásnak nevezünk, egyetlen téglát sem lehet kidobni anélkül, hogy meg ne rendítenők magát az egész épületet. Már most, hogy ezt vagy azt a tételt nem tudom átlátni, hogy ez vagy az a törvény helytelennek látszik előttem, azért még nem mondom mindjárt, hogy ez nem is igaz s hogy «a katolikus vallás elavult», hogy «modern ifjú nem lehet többé katolikus» stb. Lehet, hogy kételkedésem oka tudásom hiányosságában, az élet fogyatékos ismeretében, szűkös élettapasztalataimban rejlik. Szétnézek magam körül, visszanézek a multba s azt látom, hogy az emberi szellem legfényesebb képviselői, zseniális tudósok, művészek, alkotó férfiak nem «önálló vallást» kerestek maguknak, hanem hűséges fiai voltak a katolikus Egyháznak. Hát akkor az én 16 éves koponyámat sem éri megaláztatás, ha alázattal meghajtom azt az Egyház előtt s hűségesen elfogadom minden tanítását s törvényét, azokat is, amelyekről mostani forrongó éveimben azt hiszem, hogy tarthatatlanok, elavultak s ósdiak.

És ha itt-ott emberi gyarlóságokat, fogyatkozásokat is látsz kiütközni talán a legszentebben is, Egyházad 2000 éves történetében is? Mit tégy akkor? Nézd csak fiam: Tiziánnak világhírű festménye előtt állott a Dogepalotában egyszer egy cipész. Csak nézi a bámulatos képet, amelynél nagyobbat emberi lángész még alig alkotott. Nézi, nézi ... egyszer csak megszólal: «Nem ér az egész kép semmit. Az egyik ember lábán a cipő varrása helytelenül van lefestve!»

Vigyázz, fiam, nehogy te is velencei suszterré válj, aki megakad a szálkán s nem látja tőle a nagyszerű, fönséges egészet.

Farkasok között.

udsz=e, fiam, a farkasokkal együtt nem üvölteni? Most nagyot nézel erre a kérdésemre. Pedig — hej! — sok gyönge gerincű ifjú veszedelmét veti fel ez a kérdés. Emlékszem, mily mély hatást tett reám, mikor kis diák korunkban az Úr szenvedése történetében Pilátus gyávaságáról tanultunk. «Én semmi okot nem találok ebben az emberben» — mondotta Pilátus. Hát akkor állj melléje! Akkor engedd szabadon! Védd meg a csőcselék elől! Nem, erre már nem képes, mert azt ordítják fülébe, hogy feljelentik a császárnak. — Ah! A császárnak? S akkor vége a karriérnek? Eh, pusztuljon az a Jézus, csak én előre=haladhassak!...

Pilátus elvtelen gyávasága hány ifjú életében ismétlődik meg! Vallását szereti s gyakorolja is, csak... csak senki a társaságban más nézeten ne legyen! Mert ha valaki gú=nyolódni kezd vallásos dolgok fölött, ha egy üresfejű ficsúr fölényesen mosolyog a legszentebb kérdéseken, ő azonnal hebegve lapít, hallgat, szégyenkezik, nehogy esetleg ki=nevessék, kigúnyolják, «bigottnak», «gyermeknek» kiáltsák ki. Először csak szelíden együtt mosolyog, «hogy ne sértse a más felfogásúakat;» idővel már ő is «bátrabb véleményt képvisel» s a végén — együtt üvölt a farkasokkal, azaz emberi félelemből, gyáván megtagadta hitét.

Pedig csak kissé kellene elgondolkodnia: kikért árulta el az igazságot? Pilátus a csőcselékért. És ő? A nagyhangú, üres szószátyárokért.

Nagy eszmék vértanu=híveket követelnek. Barátságos kandalló mellett, terített asztalnál, kényelmes bőrfotelben akármilyen gondolatról könnyű elfilozofálgatni. De egy világnézet ereje akkor mutatkozik meg igazában, mikor életre=halálra szól a kérdés s mikor az eszme szolgálatában vagyont, jólétet, családot, szülőt, gyermeket, életet kell feláldozni.

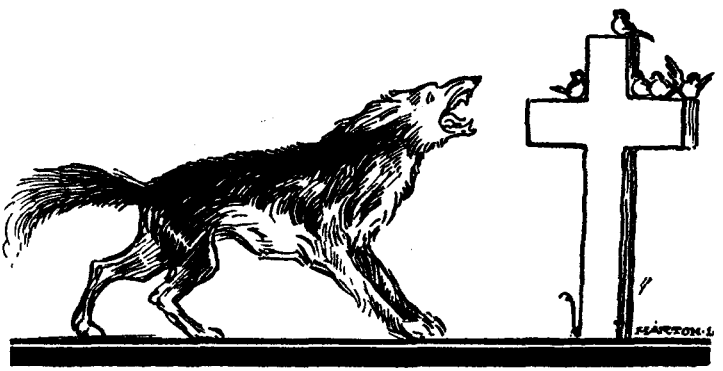
És a katolikus hitre már azért is büszke lehetsz fiam, mert vértanuk millióinak adott erőt a legszörnyűbb kínok közt is a jellemes kitartáshoz.

Az őskeresztény vértanuk hitvalló szenvedéseiről egész könyvtárt írtak már. Lehetetlen e lapokon részleteznem fönséges példáikat. Csak hited erősítésére lesz, ha minél többször olvasol róluk s látod, hogy a haldokló pogányság

végső kétségbeesésével kegyetlenkedő római cézárok, légiók, pogány papok, bölcselők s hóhérok kínzásainak mily gránitszilárdan néztek szemébe nemcsak férfiak, hanem nők, aggyastyánok, leányok és fiatal fiúk is.

Igen, fiatal fiúk, akik rettenetes kínzásoktól szabadultak volna meg, csak egyetlen-egy semmiségnek látszó apróságban engedjenek elveikből, csak néhány tömjénszemet dobjanak a bálványisten tiszteletére, csak egyetlen-egy rövidke szóval tagadják meg Krisztust, — de nem, nem: nem tették!

Egy fiatal fiúnak, Origenesnek, apját fogságba vetették. Origenes levelet írt a fogságba, amelyben kéri apját, Leoni-

dast, hogy a családjáért hitét valahogy meg ne tagadja. Leonidas rendíthetetlenül nézett is a hóhér szemébe s az árván maradt Origenes eltűrte a nehéz szegénységet a nyomorban maradt özvegy anyjával s hat kicsinyke testvérével együtt.

Egy tizenkétéves fiút, Cyrillust, keresztény hite miatt az apja elzavarta hazulról. A pogány bíró, hogy megrémítse, végigmutatta neki a szörnyű kínzőeszközöket. Cyrillus felkiáltott: «Csak gyorsan, gyorsan, hogy hamar az égbe jussak!» S kivégzése közben ő vigasztalta a síró nézőket.

De nemcsak az első századokban hullott a hitükhöz hű vértanuk vére; Krisztusért, katolikus hitükért mindig tudtak szenvedni az erős lelkek. Bizonyára ismered a történelemből, hogy hány keménygerincű, jellemes férfiú feje hullott le a bárd alatt, mert katolikus hitét megtagadni nem akarta (Angliában pl. Fischer püspök, Morus Tamás

kancellár, nálunk a kassai vértanuk stb.). De ha ez így van, hát mily hihetetlen gyávaság, mily gerinctelen elvtagadás a léha gondolkodásuak kedvéért feladni vallásos meggyőződésedet!

«De ezek úri fiúk!» — mondod. Nem, nem azok! Akik vallásos dolgokról könnyelműen beszélnek, világos jelét adták durvaságuknak.

«De ezek egyébként mind jó társaságbeli fiatalemberek!» Nem! Ahol Istent nem tisztelik, ott jó társaságban aligha vagyunk.

«De ezek sokkal idősebbek nálam! Mit tehetnék én?» Bárki bántsa vallásodat, még ha jóval fiatalabb volnál is nála, higgadtan ugyan és szelíden, de határozott bátorsággal mondd meg helyes felfogásodat. Vitát ne kezdj ugyan a támadóval (úgysem vezetne eredményre), de ne is nyelj el szó nélkül minden könnyelmű rágalmat. Ilyenkor gondold el, mintha az Úr Jézus Krisztus megint ott állna Pilátus előtt és úgy érezd, mintha édesanyádat bántanák.

Katolikus hitemet gyalázni nem hagyom! Szent dolgok fölött gúnyt meg nem tűrök! Vallásom támadóit gyáván nem hallgatom! Az igazság arculverését — Pilátus módjára — szó nélkül nem nézem! És eszemben tartom az Úr Jézus szavait: «Aki megvall engem az emberek előtt, én is megvallom őt Atyám előtt; s aki megtagad engem az emberek előtt, én is megtagadom őt Atyám előtt».

Külső és belső vallásosság.

Igen, igen. Én vallásos vagyok, őszintén vallásos, de hogy a lelkem és Isten közt mi történik, azt nem mutogatom senkinek. Ahhoz senkinek semmi köze! A vallásos élet olyan végtelenül finom megnyilatkozása az emberi léleknek, hogy azt nem kell mások elé vinni; mindenki intézze el ezt csendben, titokban. Az a fő, hogy az ember bensejében vallásos legyen; a többi, a külsőségek, a szertartások, a formák, mindez nem lényeges . . .»

Így beszél sok fiatal ember. Sokan olyanok is, akiknek őszinte, komoly vallásossága kétségen felül áll s akik észre sem veszik, hogy mily tévesen okoskodnak, amikor így beszélnek. Tudod, miért nehéz észrevenniök a tévedést? Azért, mert okoskodásukban sok igazság is van.

«A vallás végtelenül finom megnyilatkozása az emberi

léleknek» — mondják — s ebben tökéletesen igazuk van. «Az a fő, hogy az ember bensejében legyen vallásos», ebben is föltétlenül helyesen vélekednek és magam sem találnék eléggé elítélő szót az olyan emberre, aki — bármiféle emberi céloktól vezetve — külsőleg jámbor arcot vágna s vallásos gyakorlatokat majmolna akkor, amikor lelke tele van rútsággal s üres a komoly vallásosságtól.

Mindez teljesen igaz. Igen: lehet a vallásosság merőben üres külsőség, lélektelen cerimónia is, ha benső melegség s őszinte élet hiányzik mögüle. Nem vallásos az, aki ajkával Istent dícséri, lelke azonban távol van Tőle. Nem vallásos az — bármennyit imádkoznék is szóval s bármennyire járná is a templomokat —, akinek élete bűnös, lelke piszkos, szíve kegyetlen s részvétlen embertársai iránt. Az ilyen külsőséges vallásosság torzképe, kigúnyolása a vallás szent eszméjének és bizony — sajnos — sok komoly ember ítéletét megzavarja a vallásosságról.

Igaz tehát, hogy a legfontosabb a belső vallásos élet s meggyőződés. Ámde az már éppen nem helyes gondolkozás, hogy vallásos meggyőződésünket, vallásos életünket félve rejtegetjük mások elől. Igen, azt én sem mondom, hogy okkal-oknélkül folyton arra hivatkozzunk, hogy mi ilyen meg olyan vallásosak vagyunk; vallásos életem valóban hadd folyjék le lelkem s az Isten közt csendes titokzatosságban. Mikor azonban oly helyzetbe kerülök, hogy az emberek közt vallásról, vallásos meggyőződésről, erkölcsi elvekről esik szó, minősíthetetlen gyávaság, elvfeladás, zászlóárulás lenne, ha ilyenkor vallásos életemről, erkölcsi elveimről lapítanék, pirulnék, hallgatnék.

Ha tehát másvallású osztálytársaddal mégy az utcán, nem kell vitatkozást kezdened vallási kérdésekről. De bizony, ha templom elé értek s őmiatta nem mernéd levenni a kalapodat («mert a vallásos élet saját belső ügyem!»), már gyáván titkolnád el hitedet. Ha otthon elvonulsz tanulószobádba s senkitől nem látva meleg bizalommal tudsz imádkozni, nagyon helyesen teszed; de viszont mikor szentmise alatt fölhangzik az Úrfelmutatást jelző csengő s te az emberek százai közt restellenél térdre borulni a közénk szálló Úr Jézus előtt («mert a külsőség nem fontos!»), megint csak gyáva volnál. Tudom, tiszta a lelked, gondolkozásod, beszéded, soha sikamlós beszédet te nem kezdesz,— helyesen teszed; de, ha társaságban mások elkezdik és te velük nevetsz malackodó beszédeiken («mert csak nem sért-

hetem meg őket azzal, hogy egyedül én nem nevetek!»), szomorú gyáva elvtagadást követtél el. Ime! Legfontosabb ugyan a belső vallásosság; de belső elveinket külsőleg is meg kell vallanunk. Az a látszólagos «külsőség» sokszor természetes megnyilatkozása, sőt elmélyítője is a «belső»-nek. Nem természetes-e pl. hogy mikor a lélek imában felemelkedik, a test külsőleg térdrehull?

Nemhiába írja naplójában oly *őszinte beismeréssel Széchenyi István gróf*, a legnagyobb magyar: «Ifjúságomat tudatlanságban és tétlenségben töltöttem. Rossz s teljesen megromlott ugyan nem voltam, ... de számos hibáimat, melyek közt éltem, nem vettem észre ... Végtelen fáradalmak s az ember életéről való elmélkedések végre visszaadták nyugalmamat s belátni tanultam, hogy ... a lelki nyugalomra nézve nemcsak az szükséges, hogy kövessük lelkünk benső sugallatát, de tartsuk meg vallásunk formáit is».

Tartsd meg tehát, fiam, vallásod külső formáit is. Én is azt mondom: fő a belső vallásosság s enélkül képmutatás lenne minden vallási külsőség. Amikor azonban elveinket, hitünket, vallásunkat nyíltan meg kell vallanunk, ott nem szabad habozni egy pillanatra sem. Sajátos jelenség, hogy sokszor éppen a katolikus tanult férfiak mutatkoznak ebben gyöngének. Más vallásúak sokkal büszkébbek hitükre. Nálunk azonban hitünk szégyenlése valóságos «katolikus betegség».

Pedig, ha csak kissé is elgondolkozol azon a felmérhetetlen áldáson, amit a keresztény vallás immár kétezer éve áraszt az emberiségre, bizonyára érezni fogod, hogy szégyenkezés helyett ellenkezőleg éppen büszkének kellene lenned hitedre.

Hagyjuk most egészen figyelmen kívül a kereszténység vallási, lelki értékeit; csak azt nézzük, mit jelent a kereszténység az emberi civilizációnak. Gondold el, hogy nincs kereszténység s akkor majd meglátod, mily értéket vesztenél. Menj be a legszebb múzeumokba s dobáld ki onnan a legértékesebb képeket és szobrokat — azok mind keresztény műremekek. Menj a legszebb gótikus s barok katedrálisokhoz s rombold le azokat — azokat mind a kereszténység építette. Égesd el Haendel, Palestrina, Beethoven, Mozart, Rossini legszebb partitúráit — ezeket mind a kereszténység szelleme sugallta. Égesd föl a kórházakat, árvaházakat, nevelőintézeteket — legelőször mindegyiküket a

keresztény vallás építette. Zárd be az egyetemeket s iskolákat — mindnek kezdete a kereszténységből fakadt. És ha mindezt megtetted, tekints vissza a két évezred történetére és borzadj össze, mily tátongó üresség maradna annak történetéből, ha középpontját, Krisztus Urunk keresztjét ki kellene belőle emelnünk.

Nem! Szent vallásomon nincs szégyelni való! Hanem igenis annál több okom van arra, hogy büszke legyek reá!

A férfias vallásosság.

Sok komoly ifjút visszariasztott már a vallási élettől az az ellenmondás, amit egyes társaik látszólagos külső vallásossága s belső lelki üressége közt felfedeztek. Mások meg túlsok érzelmet visznek be a vallásos életbe s érzelgősséggel elveszik annak tekintélyét a komolyabb emberek előtt. A vallásosság az ész, szív és akarat együttes meghódolása Isten előtt, tehát benne szerepe van a szívnek, az érzelemnek is; csak az lesz azonban a helyes vallásosság, amelyben egyik elem sem teng túl a másik kettő rovására. A túlságosan érzelgős vallásosságra valóban áll, amit — sajnos — egyesek minden vallásosságra mondanak: hogy az csak a népnek s a nőknek való.

Hogyan? A vallás csak a népnek s nőknek való s tanult, intelligens, modern férfiúnak nem? De még mennyire igen! Hanem persze a helyesen értett, komoly, férfias vallásosság.

Milyen az a komoly, férfias vallásosság?

Bármilyen ferdén gondolkozzanak is egyesek a vallásról, ők sem tagadhatják, hogy a vallás az emberi természet egyik legszebb sajátos tulajdonsága, egyike legelőkelőbb nemesi címeinknek.

Korunkban többen megpróbálkoztak azzal, hogy a vallást hitelvesztetté tegyék és mindenféle tudományos okoskodásokkal pótolják. De nem sikerült. Ahol a vallást kikezdték, ott erény, becsület, kötelességtudás, lelkiismeretesség, jellem, szóval az emberiség legszebb eszményei porbahullottak. Elszomorító példákkal szolgál a régi görögök története, ahol a jó és nemes után legbecsületesebben törekvő bölcsek élete sem tudott ment maradni a legsötétebb erkölcsi hiányoktól, mert — szegények — nem ismerték az igazi vallásosságot

Mi hát az igazi vallásosság?

Az igazi vallásosság az emberi lélek meghódolása Isten előtt, mint Teremtőnk és Végcélunk előtt. Ez a meghajlás erőt ad saját önzésünk ellen, megadja a szükséges függetlenséget a világtól és saját rendetlen hajlamainktól. A vallásosság oly világfölényes erőt ad a léleknek, hogy Kant joggal nevezte a vallásosságot «Universalmedizin»-nek, «általános orvosságnak», mert ez képesít a világ minden bajának elviselésére.

Katonának lenni — mondja egy nagy hadvezér — annyit jelent, mint nem enni, mikor az ember éhes, nem inni, mikor szomjas és cipelni megsebesült bajtársát, mikor már magának sincs jártányi ereje.

Hát akkor Krisztus katonájának, azaz vallásos ifjúnak lenni meg annyit jelent, mint el nem követni bűnt, bármint csalogatna is a kísértés, megtenni minden percben kötelességünket, bármily egyhangúnak, unalmasnak látszanék is az, és a szürke, hétköznapi életfeladatok hősies teljesítésével szolgálni az Istent.

Igen, hőstett az is, ha valakit kimentesz az égő házból, vagy ha kihúzod a folyóból a haldoklót. De máskor meg épp ily értékes jótett lehet az is, ha a járdáról felszeded az üvegcserepet, vagy a szobapadlóról a narancshéjat, amelyen valaki lábát megvághatta vagy kitörhette volna. Hallottam egy hőstettet szomjazó fiúról, aki kiült a Duna partjára s várta, mikor esik bele valaki, akit kimenthetne; azt hiszem, még most is ott ül s szakálla már nagyra nőtt a várakozásban és ezalatt elmulasztott ezernyi apró jótettet, amelyre naponként ismételten alkalma lett volna. A jótett értéke tehát nem azon dől el, milyen nehéz s nagyszabású volt az és milyen hosszú ideig tartott, hanem azon, hogy mennyi áldozatkészség, figyelmesség, finomság volt benne s mennyi örömmel, készséggel végezted azt.

Tehát korántsem eszményem az az ifjú, akitől a vallásosság — vagyis annak helytelen elgondolása — elveszi a jókedvét, vidámságát, fiatalos temperamentumát. Tényleg vannak ú. n. «jámbor fiúk», akik félve húzódnak félre társaiktól, nem tudnak örömmel barátkozni, nem tudnak velük játszani s a lobogó ifjúi kedvet, hangosabb lármát, ártatlan tréfákat durvaságnak, vagy egyenesen bűnnek tekintik. Ezek kétségkívül jóakaratú s tiszteletreméltó ifjak, de a vallásos lelkületet téves külsőségekben látják.

Az igazán vallásos fiú soha nem különcködik! Nem beszél sokat vallásosságról, de teljesen eszerint él! Nem henceg

vele, de nem is szégyenkezik miatta. Többi vallásos társai közt nem akar mindenkinél buzgóbbnak föltűnni; de könnyelmű, hidegebb lelkűek közt viszont nem engedne egy tapodtat sem vallásos felfogásából.

Sajnos, némelyik ifjú lelkében csak ijesztően vékony erecskében szivárog a vallásos élet. Valahol messze, a felhők fölött lakozik egy jó öreg Bácsi, a jó Isten, akihez úgy egyszer-máskor imádkozni kell, részint mert rászorul az ember, részint mert fél Tőle — ennyi a vallásosságuk.

Édes Istenem! Micsoda sovány váza ez az igazi vallásosságnak! Mily száraz kenyér az éltető táplálék helyett! Az a fiú, aki mélyen vallásos lelkű, nem a felhők fölött messze gondolja Istenét; előtte Isten véghetetlen, aki betölti az egész világot, akiben élünk, mozgunk, vagyunk s aki elől — ha akarna is — nem tud sehová menekülni. S de hogy is akarna! Tágra nyítja lelkét s nagyot lélekzik magába a mindenütt jelen levő Isten fönséges gondolatából. Előtte Isten a végtelen Szépség, akinek fönsége térdre kényszerít; a kimeríthetetlen Jóság, aki az emberi szívet mágneses erővel ragadja magához.

Előtte az Úr Jézus sem hideg fogalom, akinek megtanulja életét, hogy hol született, hol élt, hol szenvedett; hanem az Úr Jézus neki ma is élő, el ven valóság, akinek fönséges isteni alakja belenyomódik, belerajzolódik, belenő, beleég lelkébe. Nélküle — bármennyit tanul is — csak hideg jégverem lesz a lelke, legjobb esetben gyönyörű kincsekkel ékesített temetői kripta, de kripta — élet nélkül, melegség nélkül, lendület nélkül, szívverés nélkül.

A vallásosságon sok fiú azt érti, hogy ő imádkozik-e s szeret-e templomba járni. Ez a vallásosságnak csak külső megnyilatkozása. Ez *is* kell ugyan; de akinek csak ebben merül ki a vallásos élete, annak vallásossága könnyen külsőséges marad.

Az igazi férfias vallásosságon ennél jóval többet értek. Értem azt a nagy, egész életemet s annak minden megnyilatkozását átfogó gondolatot, hogy én — úgy ahogy vagyok — szívem minden dobbanásával, napjaim minden percével, agyam minden gondolatával a teremtő nagy Isten apró kis cselédje vagyok, akihez tehát én szíves-örömest imádkozom is, akinek templomába örömest járok is, de akit ezeken kívül még minden lélekzetvételemmel, minden szempillantásommal szolgálni akarok. Az igazán vallásos ifjú nemcsak akkor imádkozik, mikor a Miatyánkot mondja,

hanem akkor is, mikor a német szavakat írja szótárába vagy gólt rúg a kapuba. Nála imádság az ebéd és imádság a tanulás, imádság a cserkészmunka s imádság a fogfájás, imádság a kötelességteljesítés s imádság a játék, imádság egész élete, mert egész életével Istent akarja dicsőíteni.

Látod, fiam: ez a férfias vallásosság!

Mondd, gondolkoztál-e te már így arról, hogy mit jelent vallásos ifjúnak lenni?

Ó, mit tud minderről az a lendületnélküli fiú, akinél annyi a vallásosság, hogy kényszerűségből eljár a vasárnapi misékre s léleknélkül elmorzsolja esti Miatyánkját! Szegény! Kicsi kis csermely szüköcske vizével beéri, mikor eleven vizek bőséges árja hömpölyög előtte!

Az igazi vallásosság öröm, vigasz, bátorítás, lendület az ember életében.

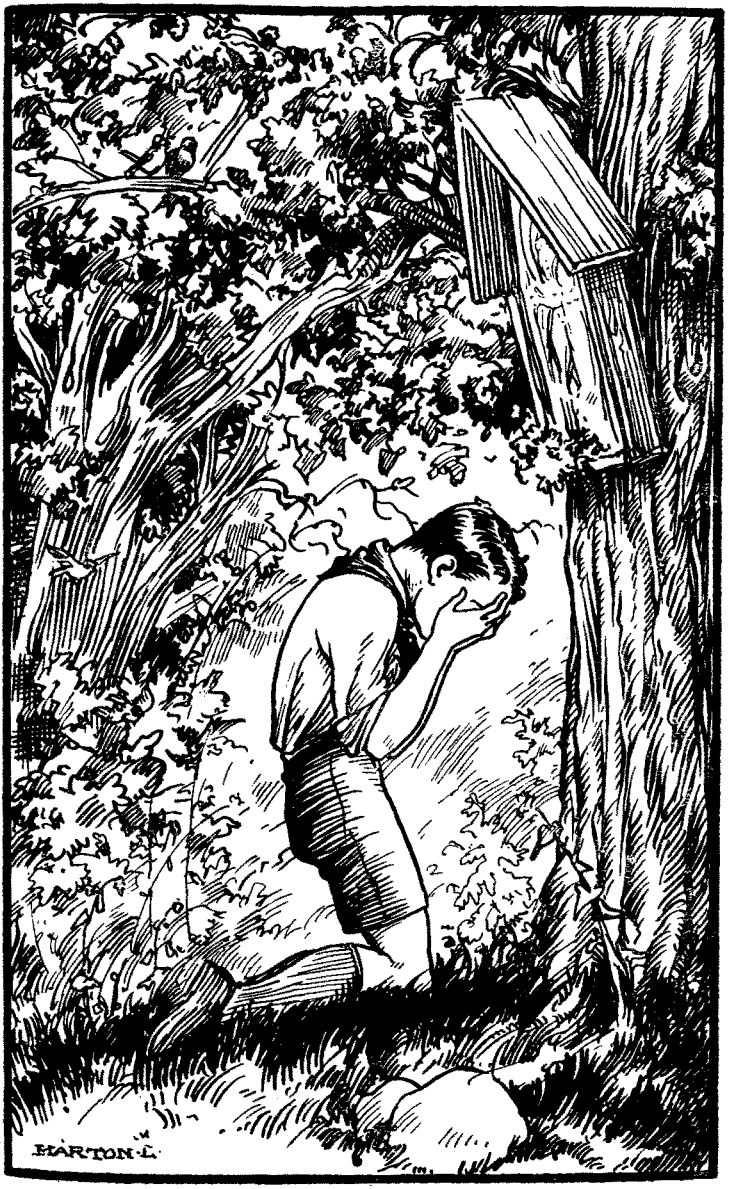
Az erdei Mária-kép.

Anógrádverőcei cserkész-nagytáborozásunk alatt történt. Gyönyörű bükkerdő közepén, szép tisztáson állott a tábor. Köröskörül vadregényes erdei utak, néhány percnyire a sátoroktól az egyik út mentén — mókusok s madárkák tanyája közt — hatalmas tölgyfára szegezve egy kedves kis Mária-kép.

Egyik délután két fiú összeveszett. Többen bosszantották, heccelték egyik társukat, akit végre is elhagyott a türelme, nekiment az egyiknek s — mi tagadás benne — bizony alaposan összeverekedtek. Nem volt valami szép dolog, de hát — megtörtént!

Körülbelül félórával az eset után egyedül sétálgattam az erdei utakon azon gondolkozva, hogyan fogom a szomorú eseményt szóvátenni az esti megbeszélésen a fiúk előtt . . .

Odaérek a kis Mária-kép elé . . . Mit látok? Az egyik verekedő fiú térdel előtte. Körülötte csendesen piheg a nagy erdő. A hanyatló nap búcsúsugarai rávetődnek a fiúnak kissé előrehajló fejére. Hangosan dobog a fiatal szív. A Szűz Anya oly szelíden néz le a térdelő fiúra. Már egész mellette állok, mikor észrevesz. Hirtelen, szinte megrezzenve feláll, nagy könnycsepp gördül végig az arcán. Néhány szót szóltam hozzá, aztán tovább mentem. De nagy örömmel Látod: ilyen a férfiasan vallásos fiú! A vallás neki vigasztalás is volt s erő is. Botlott, mint minden ember szokott,

HARTON·L·

de igyekezett hibáját kiengesztelni s tanulni belőle a jövőre, — amit nem minden ember szokott megtenni. Estére a két verekedő fiúból megint jóbarát lett.

Volt a csapatban egy igen hevestermészetű diákom is. Nehezen tudott feledni, nehezen megbocsátani. Még mikor az esti imáját elkezdte, akkor is bosszúálló gondolatok kavarogtak a fejében ... «Miatyánk, ki vagy a mennyekben. No, ezt a hólyagot még egyszer megtáncoltatom, aki annyit csúfolt ma délután ... Jaj, Istenem, így nem lehet imádkozni. Újra kezdem: Miatyánk ... szenteltessék meg a Te neved ... De itt már megint verekedésen szaladgált az esze. Újra kezdi. Harmadszor ... ötödször ... és bocsásd meg a mi vétkeinket, miképen mi is megbocsátunk az ellenünk vétkezőknek. Jaj, mit is imádkoztam? Mint, én is megbocsátok? De Uram, ő sértett meg először! Mindegy! Miképen mi is megbocsátunk ... De Uram, mindig ő kezdi! Mindegy! Hát jól van Uram: miképen mi is megbocsátunk ... megbocsátok, legyen elfeledve ...» Ez is férfiasan vallásos ifjú volt; mert a vallásból az ő számára férfias elhatározások fakadtak.

Ismét egy újabb kép.

Egyedül térdel egy ifjú a csendes templom oltára előtt. Vad viharok tombolnak fejlődő, érő lelkében; kínzó kísértéseire erőt meríteni ide menekült a szentségi színekben titokzatosan velünk élő Istenember elé.

«Uram, Te tiszta vagy, legtisztább a világon! Te tudod, Uram, hogy én nem akarok rossz lenni, nem akarok elesni! Rettenetes kísértés tüze emészt, sem éjjel sem nappal nem hagy nyugtot és — nem akarok elesni. Uram, pokoli tüzek lángja forr ereimben, mintha nem is vér, hanem olvadt láva keringene bennük. Érzékeim csábító, csalóka képekkel csalogatnak ... de Uram, Uram, ne hagyj elesni! Én nem akarok bűnt elkövetni, nem, nem ...»

Az örök lámpa fénye lobban egyet s a keresztrefeszített oly részvéttel néz előtte térdelő hűséges fiára ... Látod: ez is férfiasan vallásos ifjú, mert a vallás számára erőforrás is a kísértés idején.

Hát ezek után mondd, fiam: a vallás igazán csak a kis gyermekeknek s a nőknek való?

A világért se gondold tehát (sajnos, vannak ifjak, kik azt hiszik), mintha az igazi mély vallásos élet akadálya lenne a szép, nemes, munkás földi élet kifejtésének. Ne gondold, hogy aki állandóan az isteni megszentelő kegyelem állapotá-

ban akar élni (mert hiszen ez az igazi vallásos élet), az a földi életben elmarad, félszeggé lesz s nem tud érvényesülni.

Vannak ifjak, akik így gondolkodnak a vallásos életről és persze — fáznak is tőle.

«Kérem, én nem akarok «olyan» szent lenni!», mondta nekem egy 17 éves ifjú, aki csak úgy duzzadt az energiától, nagyszerűen sportolt, becsületesen tanult is, igyekezett a lelkét is rendben tartani csak — nem akart «olyan» szent lenni!

— De hát milyen az az «olyan?» — kérdeztem tőle.

— Hát olyan fejlógató, sarokban ülő fiú nem tudok lenni. Olyan tehetetlen anyámasszony-katonája, aki az életben folyton csak a rosszat látja, aki nevetni nem tud, stikliket csinálni nem mer . . .

— De, édes fiam! Ki beszélte tele a fejedet, hogy ez az igazi vallásos élet?! Ellenkezőleg! A vallás az örök életre akar ugyan előkészíteni minket, de azt is tanítja, hogy az örök életet a becsületesen betöltött földi élettel szerezhetjük meg. Látod, ezáltal a földi élet értékét, annak munkáját, a kötelességteljesítést magasra felfokozza s megszenteli. Tehát, ha igazán mély vallásos életet akarsz élni, akkor nem szabad többé jókedvűnek lenned, nem szabad sportolnod, társaságba járnod és az életben érvényesülést keresned? Dehogy! Szó sincs róla! Az Isten kegyelmében élni s őszintén vallásosnak lenni annyit jelent, mint: hogy ha imádkozol, veled imádkozik a lelkedben élő Krisztus is s ezáltal imád ereje s értéke felfokozódik; ha tanulsz, ott van munkádnál a lelkedben lakó Krisztus is, s ezáltal tanulásod is imává magasztosul; ha játszol, sportolsz, jókedvű «stikliket» csinálsz és társaságban elszórakozol, ott is veled van Krisztus és istentiszteletté s érdemszerző cselekedetté magasztosítja a mindennapi élet legapróbb megnyilvánulásait is. Ime, ez a vallásos ifjú élete, ez az igazi, férfias vallásosság!

Mi imponál az embernek legjobban? A rettenetes erő? Nem! Hanem a megfékezett, rendbeszedett, engedelmes erő. Úgy el tudom nézni, mikor egy tajtékozva prüszkölő gyorsvonat befut az állomásra. Még az előző pillanatban dübörögve száguldanak a száz mázsás vagónok, zakatolva szívja a levegőt a kúpos mozdony s egyszerre . . . a vezető gyönge kézmozdulatára mozdulatlanná torpan a lihegő, dohogó acélszörny. Nagyszerű! Az ember lelkén jóleső öröm ömlik el. Mi tetszik? Az engedelmes, korlátok közé szorított erő. Már pedig a férfias vallásosság *ezt* az erőt adja meg lelkednek.

A nagy emberek készek voltak lelkükért a legnehezebb áldozatot is meghozni. Szent Bernátnak heves érzéki kísértései voltak; beleugrott egy félig befagyott tóba: «No, most lássuk, követelődzik-e még a testem!?» Szent Ferencnek heves érzéki kísértései voltak; belefeküdt a csalánba: «No, most lássuk, követelődzik-e még a testem?!» Szent Martiniánnak kísértései voltak; lábát beletartotta a tűzbe: «Fáj? Hát ha elkárhozol, ott mint fog fájni!» Mily fönséges hősök voltak ezek! A lelkiismeret hősei, a jellem hősei!

Tehát én sem akarom, hogy te «olyan» szent légy. Nem! A vallásos ifjú legyen ügyes, életrevaló, taplraesett, érvényesülni tudó, aki úgy a tudományos világban, mint a társadalmi élet bármilyen megnyilatkozásában megállja helyét. Ha az Isten éles szellemi képességet, jó észt adott neked, képezd ki magadat a tudomány egyik vagy másik ágában szaktudósnak, — egy katolikus hite szerint élő szaktudós büszkesége egyházának s ezernyi-ezer embertársának lehet épületes példája a vallásos élet terén. Ha az Úr művészi tehetséggel áldott meg, légy hitéből táplálkozó művésszé s állj be azok közé a nagyszerű nevek viselői közé, akik az évezredek folyamán díszei voltak az igazi művészetnek s büszkeségei a katolikus Egyháznak. De akármi légy is, mérnök, újságíró, orvos, ügyvéd, katona, kereskedő, gazdász, bármi, két dologra törekedjél: légy férfiasan vallásos és légy igazán képzett ember. Mélyen vallásos élettel párosíts imponáló szakképzettséget, hogy ország-világ rád nézhessen, mint a vallásos, modern, intelligens férfiú értékes típusára.

Annyi tény, hogy minden «erkölcsi» cselekvés bizonyos értelemben világiszony s bizonyos ellenállás a természet megromlott hajlamaival szemben; de oly ellenállás, amely egy magasabb, nemesebb, szabad élet kedvéért történik. Szent Pál oly hajón utazott, amely a pogány Castor és Pollux isteneknek volt szentelve, de azért ő nem lett pogánnyá. Igy kell nekünk is átélni életünket esetleg egy romlott, erkölcstelen világ közepette anélkül, hogy mi magunk jellemtelenekké s erkölcstelenekké válnánk.

A napoleoni háborúkban egyik ütközet után megrendítő jelenet játszódott le. A csatatér telve volt az elesettek hulláival. Mikor a fővezér kíséretével végigment a hullamezők közt, a halottak tömkelegéből egyszer csak egy fiatal sebesült tápászkodik ülőhelyzetbe s karját mellén összefonja. A fővezér megdöbbenve áll meg. «Mit csinálsz, édes fiam?» — kérdi. «Tegnap — feleli az ifjú — harcoltam,

mert katona vagyok; most imádkozom, mert keresztény vagyok.» A fővezér megindultan nyujtja neki kezét: «Nézzétek, ez az igazi katona!»

Igen: megtenni kötelességemet Istennel szemben s lelkiismeretesen betölteni hivatásomat, ime, ez a vallásos ember, ez a férfijellem.

Vallás és jellem.

érfijellem! Legszebb s legértékesebb kincse a földnek! Egy ember, aki célját világosan látja, akivel a kísértések nem bírnak, aki útjáról jobbra-balra le nem tér, aki szívében tiszta, egyeneslelkű, másokhoz gyöngéd, de elvei mellett szilárdan kitartó. Férfijellem! Mily ritka ma köztünk!

Te az akarsz lenni!

Tudod-e fiam, hogy ennek megszerzésében legelső segítőd a mély, igazi vallásosság lesz?

A vallásos ifjú öntudatos, önérzetes ifjú. Az a tudat, hogy az Úr Isten gyermeke vagyok, a legjogosabb önérzet forrása. Becsülöm lelkemet, védem a bűntől s díszítem nemes tettekkel, mert jól tudom, hogy lelkem nagyobb érték, mint az egész nagy természet együtt. De becsülöm testemet is és nem engedem, hogy bűnös szokások szolgaságába alacsonyodjék, mert hiszem, hogy testem a Szentlélek temploma, amelyet óvnom kell a megszentségtelenítéstől.

Büszke öntudatot jogosan csak a vallásos ifjú hordozhat magában. Csak az járhat a világon emelt fővel, aki Isten előtt meg tud hajolni. A vallásosság és nyugodt lelkiismeret nem tesz ugyan gőgössé és kiállhatatlanná, de igenis ad acélos gerincet a mai nádszál-világban. Viszont nézz csak körül a világon: akik Istenről s vallásról léhán nyilatkoznak, rendesen szolgailag görnyednek hétrét az emberi érdekek és önző célok szolgálatában. A vallásosság oly öntudatot ad, amely nem engedi gyáván lesni az emberek véleményét, hogy azok szerint irányítsa tetteit. A vallásos ifjú épp oly rendületlen kézzel tud parancsolni az élet kívül zúgó árjának, mint amily feltétlen úr belül: saját hajlamai, vágyai, törekvései között.

A vallásos ifjú nem opportunista. Elveit, felfogását gyáván meg nem tagadja akkor sem, ha más felfogású társak közé kerülne. Nincs egy véleményen a léhákkal, nem fú egy követ

a malackodókkal, nem kételkedik együtt a hitetlenekkel, csakhogy «valahogy azok őt le ne mosolyogják». De nem is rabja szeszélyes hangulatoknak, hogy egyszer csupa kedvesség, máskor meg «bal lábbal kel fel»; hanem mindig megfontoltan, férfihoz méltóan, nyugodtan beszél s cselekszik.

A vallásos ifjú nem materialista. Nem hajszolja folyton az anyagi előnyöket. A földi s anyagi gazdagságon s jóléten túl ismer és szeret túlvilági s lelki értékeket, eszményeket is. Ha csak tisztességtelen eszközzel gazdagodhatnék meg, tud inkább szegény lenni; tud mindent feláldozni, csak becsületét nem. Mindennap imádkozik ugyan (s persze dolgozik is) földi boldog életért is, de szívét — melyet az Isten önmagának teremtett — földi kincsekhez oda nem tapasztja.

A vallásos ifjú nem önző, egoista. Tud vigyázni ösztöneire, vágyaira s tudja azokat korlátok közé szorítani. Tudja, hogy nem egyedül ő van a világon s nem ő a világ közepe, hanem hogy viselkedésében többi embertársaira is figyelemmel kell lennie. Ahol csak alkalma nyílik rá, jót tesz embertársaival. Legnagyobb öröme, ha másnak örömet szerezhetett. Nem fejes s nem makacs ítéleteiben. Dolgozik, tanul, erejét megfeszítve igyekszik ugyan előhaladni, de tisztességtelen eszközökkel nem akar érvényesülni. Nem hajlong s nem hízeleg, hogy önző céljait elérhesse. Nem keresi az emberek kegyét lelkiismerete ellenére is, hanem ha kell, tud «inkább engedelmeskedni Istennek, mint embereknek».

A vallásos ifjú nem komor, morgolódó, rosszkedvű. Akinek a lelke rendben van Isten előtt, minden joga megvan hozzá, hogy vidám s jókedvű legyen. Ha valamiért barátjának szemrehányást kell is tennie, elmondja őszintén és vége, nincs tovább; haragot, neheztelést nem tartogat szívében. Otthon, szüleihez, testvéreihez, társaihoz kedves, figyelmes.

Egy üzlettulajdonosnak egy fiatalemberre volt szüksége. Bár körülbelül ötvenen jelentkeztek az állásra, a tulajdonos hamar választott köztük. «Miért éppen ezt választottad? kérdi tőle barátja. Hiszen nem volt egyetlen ajánlólevele sem!» «Tévedsz, volt a felelet. Sőt nagyon is sok volt. Mikor bejött, megtörölte cipőjét s betette az ajtót, ebből láttam, hogy rendes ember. Egy öregnek mindjárt széket adott, láttam, hogy udvarias és jószívű. Készakarva leejtettem egy könyvet; a többiek megbotlottak benne s tovább tolták, ez felemelte: láttam, hogy figyelmes s gondos. Nyugodtan várt, míg reá került a sor, nem tolakodott, szerény volt. Mikor beszéltem vele, észrevettem, hogy ruháit gondosan meg-

kefélte, haja rendben volt, fogai tejfehérek. Mikor nevét leírta, láttam, mily tiszta a keze és nem oly piszkos, mint annak a másik elegáns ifjúnak.» Egy így viselkedő vallásos ifjú legjobb reklámja az igazi vallásosságnak.

A vallásos ifjú nem pesszimista. A serdülő korban sok ifjú lelkét megüli a világfájdalom s leverő kedvetlenség; az igazi vallásosság ezen is felülemel. A vallásos ifjú is tapasztalja ugyan — évről-évre világosabban tapasztalja, — hogy mily rettenetes hatalma van a rossznak, a jellemtelenségnek s az erkölcstelenségnek az emberek között; de azért ez a szomorú tapasztalása mégsem teszi embergyűlölővé, életunttá; éppen a vallásossága nem engedi, hogy kedvetlenül megtörjön ellenálló ereje s ő is beálljon a rosszak közé, hogy hát «minek próbáljak éppen én szembeúszni az árral?» Nem lesz pesszimistává, mert a rossz mellett meg tudja látni az emberek tagadhatatlan jó tulajdonságait is; meglátja az erkölcsöt a sok erkölcstelenség közt s a jellemet a sok puha gerinc közt. Olyan a vallásos ember, — mondja egy író — mint a madár, mely akkor is énekel, ha törik alatta az ág, hiszen tudja, hogy szárnya van. A vallás az a szárny, mely az embert fölemeli önmaga, nyomorúságos földi léte s a szűk földi határok fölé.

De a vallásos ifjú nem is egyoldalúan ideálista. Nemes eszmények után tör ugyan, de nem csügged el akkor sem, ha látja, hogy az életben az abszolút jó helyett sokszor meg kell elégednie az elérhető jóval. Az elmaradó siker, a tapasztalt mellőzés sem veszi el munkakedvét, nem teszi kesergővé, levertté.

Egyszóval: *A vallásos ifjú jellemes ifjú!*

Válassz!

Az ilyen jellemes, mély meggyőződésből, öntudatosan katolikus ifjú az én ideálom. Ó, bár minél több ilyen tanult magyar ifjú élne a hazában! Bányáknál, gyáraknál, vasúthálózatnál, kereskedelmi utaknál, minden anyagi kincsnél nagyobb értéke a hazának az ilyen ifjúság. És én rendületlenül hiszem, hogy a mostani diákokból sokan növekednek ily öntudatosan vallásos férfiúvá.

Sajnos, ha a mai felnőtt férfiakat megkérdeznők: «Mondd, csak barátom, miért is vagy te katolikus?», bizony sokan közülük így felelnének: «Katolikus vagyok, mert szüleim

is azok voltak, és hát éppen ezt a vallást kaptam tőlük örökségképen». Nem! Ilyen feleletet adnod neked nem szabad. Hiszem, hogy te, édes fiam, ha felnősz, így fogsz majd felelni: «Miért vagyok katolikus?» Mert az *akarok* lenni! Mert legbensőbb, szent meggyőződésem, hogy a katolikus hit isteni, örök, csalatkozhatatlan igazságon épül s mert érzem, egész életemen tapasztalom, hogy a katolikus hit szerinti élet egyedül erősít, bátorít, biztat, boldogít. Nem megszokásból vagyok katolikus, nem mert örökségkép szállt reám e hit (hiszen ez nem volna saját érdemem), hanem mert tudom, hogy ez az igaz hit s mert nagyon is érzem, hogy erre az igaz hitre mennyire rászorulok. Vallásom igazának nem az ugyan a legfőbb bizonyító érve, de hát reám ez is mély hatással van: hogy az emberi természet legbensőbb vágyainak, az emberi lélek legideálisabb törekvéseinek egyetlen vallás sem felel meg ennyire. Isteni jelleget látok abban is, hogy ez a vallás a legjobb, legnemesebb, legszeretetreméltóbb embereket tudja kialakítani azokból, kik életüket előírásai szerint rendezik be, de viszont abban is, hogy az alantas ösztönökkel s a romlott emberi természet jogtalan követeléseivel senki sem mer olyan nyíltan s megalkuvás nélkül szembeszállani. Ellenőrzi s helyes úton tartja nemcsak külső tetteinket s szavainkat, hanem még gondolatainkat is. Nincs még egy ilyen szigorú vallás a föld hátán, mint a katolikus és nekem éppen az imponál, hogy ennek a szigorú erkölcstannak is a népek százmillióit tudta megnyerni . . .

Igen, ezt a beszédet várom tőled!

Az őskeresztény időkben élt egy Marius nevű római katona, aki rettenthetetlen bátorságával a «vitis militaris»-t érdemelte ki. Ezzel a nagy kitüntetéssel az a jog járt, hogy a légióban a legelsőnek megüresedő századosi helyet kérhette. Marius élt is az első kínálkozó alkalommal s ki is nevezték századosnak.

Jön azonban egy katona, Marius ellenfele s jelenti: Marius keresztény, nem lehet százados; a helye engem illet. Megkérdik Mariust. Nem tagadja: «Keresztény vagyok!» Három órai gondolkozási időt kap.

Marius fölkeresi a püspököt, hogy mitévő legyen. A püspök bevezeti a vitézt a templomba, leoldja oldaláról a kardot s egyik kezében azt tartva, másikban az evangéliumot, így szól hozzá: «Válassz a kettő között. A harci dicsőség s az evangélium között. Az élet s a halál között». A katona az

evangélium után nyúlt. Be sem várta a három óra leteltét s jelentkezett a tribunusnál. Nyomban kivégezték ...

Válassz! — mondja majd neked is az élet, mondja naponkint talán százszor is ez a fejetetején álló élet.

Válassz! — mondja majd a társaság, ahol sikamlós beszédek folynak; maradsz-e tovább is tiszta életért acélos karral küzdőnek, vagy beállsz közénk s együtt üvöltesz velünk.

Válassz! — mondja majd valamelyik filozófiai olvasmányod; őrzöd-e féltve hitedet, vagy felesküdsz a modern hittagadásnak.

Válassz! — mondja majd egy divatos regény, egy film, egy színdarab, amelyben — elismerem: szép stílusban és írói készség csillogásával — de mégis csak erkölcstelenséget árulnak.

Válassz: továbbra is a magyar ifjak ezeréves eszményképe, az izmos karú, csillagokra emelt homlokú, hófehérlelkű Szent Imre lesz-e ideálod, vagy a modern életnek monoklis, puderos, blazírt arcú, beesett szemű, folyton lumpoló, rokkant gerincű diákja.

Válassz! És te fiam, hogyan fogsz választani?

Az én imám érted a költő imája lesz:

> Imre herceg lelke, kemény, tiszta lélek!
> Kemény magyar ifjak kövessenek téged
> Tiszta, ifjú testtel, acélizmú karral ...
> Ki vívhat meg akkor maroknyi magyarral?

(Mentes.)

Magna vixit.

Nagy Sándor egyszer egy gyáva katonához, akit történetesen szintén Sándornak hívtak, így szólt: «Barátom, vagy nevedet változtasd meg, vagy viselkedésedet!» Ugyanezt lehetne mondani sok ifjúról, aki magát kereszténynek vallja, de életével, viselkedésével, erkölcsi léhaságával szégyent hoz a keresztény névre.

Mit ér az a hit, amelynek nem felel meg hitből fakadó élet? Mit érne, ha valaki még annyira büszkén verné is mellét s hívalkodnék kereszténységével, holott gondolkodásmódja, szavai, tettei, szóval: élete meghazudtolása a keresztény vallásnak!

Nagyokat mond, de nem él nagy elvek szerint. «*Magna dixit*», — nem ér semmit; «*magna vixit*», ez mindennél többet ér!

Már pedig ezen a ponton — sajnos — roppant sok szégyelni valója van a mai keresztény társadalomnak. Rabindranath Tagore, az indusok neves írója, Európát bejárva azt a megdöbbentő nyilatkozatot tette, hogy náluk, odahaza erkölcsösebbek az emberek. Lehet-e annál lesújtóbb bírálata a mi holt hitünknek, mint hogy pogány népek erkölcsösebbek a már közel 2000 éve keresztény európaiaknál! Hol itt a hiba? A kereszténységben? Nem! Hanem abban, hogy a keresztény hit nagy tömegeknél csak külső látszat, amelyet — sajnos — nem kísér a fönséges hitnek megfelelő keresztény élet! Csak «magna dixit».

Pedig Isten nem azért adta a kinyilatkoztatott hitet, hogy általa egy csomó igazsággal többet tudjunk, hanem, hogy általa jobbakká legyünk. Erre jól ügyelj fiam. Az iskolában hittant is «tanultok», amint tanultok számtant, latint, fizikát vagy földrajzot. Ha az utóbbiakat jól tudod, eleget tettél kötelességednek; de ha a hittant csak tudod, még semmit sem tettél; nem csak tudni kell azt, hanem elsősorban megtartani. Nem: «magna dixit», hanem «magna vixit!»

Sajnos, igen sok diák nem jut el eddig a pontig. Azért is van aztán annyi szélütött akaratú és béna hitű ifjú a világon, akik elfelejtettek az iskolai hittanulásból lelkükben eleven áldozatkészséget, mélységet, hit szerinti életet fakasztani.

Pedig a «keresztény» név komoly kötelességekkel is jár. Kötelez arra, hogy természetfölötti életet éljünk, hogy egész életünk folymán egyre magasabbra törjön lelkünk. «Szentek legyetek, mert én szent vagyok» (Lev. 11, 44.), — hangzik az Úr parancsoló szava. «Legyetek tökéletesek, mint mennyei Atyátok tökéletes» (Máté 5, 48.), — mondja az Úr Jézus. «Akik meg vagytok keresztelve, Krisztust öltöttétek fel», — figyelmeztet Szent Pál apostol. Tehát bennem Krisztus lakik? Ó, szegény Krisztus! Mily poros az arcod bennem! Rád lehet-e ismerni bennem?

Vigyázz, édes fiam, ne kompromittáld a kereszténységet; becsüld meg lelkedet, ne hozz szégyent Krisztusra!

Jaj, ma tömérdek embert annyira lefoglal a megélhetési gond, a napi kenyér megszerzése, hogy semmi másra rá nem érnek. Nincs idejük arra, hogy lelkük legyen. Mint a légypapírra ragadt vergődő légy, olyan az ő szegény lelkük is, amelyet földi érdekekhez, anyaghoz, sárhoz tapasztottak. Pedig Isten úgy tervezte, hogy sas legyen a lelkünk.

Mondd, fiam, mi akarsz lenni: sas vagy légy? Magasbaszárnyaló sas — vagy papírra ragadt légy?

Vörös zászló vagy a kereszt?

Egy igen-igen régi könyv ezt ajánlja a boldogsághoz: Boldog akarsz lenni egy napig? Végy új ruhát. Egy hétig? Ölj le egy sertést. Egy hónapig? Nyerj meg egy pört. Egy évig? Házasodjál meg. Egész életeden? Légy tisztességes ember. Az egész örökkévalóságban? Légy jó keresztény!»

Légy tisztességes ember és légy jó keresztény!

Évről-évre növekszel, édes fiam, s egyre közelebb jutsz ahhoz a pillanathoz, amelyben, mint felnőtt fiatalember, magad is beállasz majd az életküzdelembe. Egyre világosabban fogod látni az élet színterén egymással harcban álló irányzatok, pártok, jelszavak küzdelmét. Mindegyik csoport, mindegyik irányzat számít reád.

És te hová fogsz állani? Fiatal, feszülő energiádat melyiknek szolgálatára fogod bocsátani? Pár évtizeddel ezelőtt zavarosabb volt a helyzet, nehezebb volt a tisztán látás. Ma azonban egész világosan láthatsz.

Ma az emberek s eszmék nagy, döntő szétválasztásának napjait éljük. Egyre világosabban látjuk, hogy a jövő világtörténelem gigászi küzdelmére szerte az egész világon csak két tábor fog felsorakozni. Az egyikben a cinikus istentagadóknak s a kulturált emberi társadalom ellenségeinek vezérletével demagóg jelszavaktól megszédített, elkeseredett, rombolni akaró forradalmi tömeg áll, — vörös zászló alatt. A másikban a lelki értékek becsülői, az emberi kultúra s haladás munkásai egyesülnek minden kultúrának s civilizációnak jelképe: a kereszt alatt. E két párt szétválása napjainkban egyre erősebben történik. Úgy látszik, hogy nem lesz több tábor az eszmék eljövendő harcában, csak ez a kettő.

Amott az Isten ellen, — itt az Istennel. Amott a vörös zászló, itt a kereszt.

És valamelyik tábor reád is számít. Valamelyik párt mellé neked is lépned kell, fiam.

Hová fogsz állani?

Nos, ugye, ilyet kár is kérdeznem.

«Istenhez! A kereszthez! A katolicizmushoz!» Ma, sajnos, még sokan vannak csak «keresztelt katolikusok», de kevesebben «keresztény» (azaz igazi vallásos életet élő) katolikusok. Eddig, sajnos, sok intelligens emberünkre lehetett mondani, hogy «katolikus ugyan, de nem folytatja», azaz

csak a neve az, de életén, tettein, beszédén nem lát=szik meg.

Nem, nem! A jövőben ez nem lehet így! Ma már senki=nek sem szabad azt mondania, hogy a vallás csak benső ügy, a magam ügye. Ma már egyre jobban átlátjuk, mily világosan ítélt *Goethe*, mikor leírta nevezetes megállapításait: «Das eigentliche, einzige und tiefste Thema der Weltgeschichte, dem alle anderen sich unterordnen müssen, ist der Konflikt des Unglaubens und Glaubens»; «a világtörténelem tulaj=donképeni, egyetlen és legmélyebb tárgya, amelynek minden mást alá kell rendelni, a hitetlenség és a hit küzdelme».

A hitetlenség és a hit nagy összecsapása előtt állunk, a vörös zászló s a kereszt harca előtt.

Fiam! Reád is számít a kereszt tábora!

Vissza a következetes, katolikus, vallásos élethez!

Térjünk vissza! Vissza? Hová? Abba a korba, ahol nincsenek gépek s telefon, nincsenek vasutak s repülőgépek, nincsen ujság s rádió? Nem! Hanem abba a korba, ahol vannak jellemes férfiak, van becsület, van önuralom, van hűség s szeretet, — szóval van eleven, lüktető keresztény élet!

«De hát akkor egész életem harc lesz! Harc tömérdek kísértés s bűn ellen!» Még ha így is volna! Tudod, mit üzent Xerxes Thermopylaenél a 300 főnyi maradékcsapatnak? «Adjátok át a fegyvert!» Azok felelték: «Jöjj s vidd el, ha tudod», — s inkább meghaltak, de magukat meg nem adták. Hát ha a bűn, kísértés s rossz példa egyre üzenget is: add meg magad, — így felelj: Nem! Inkább a halál, mint a gyáva behódolás!

A világért sem akarom, hogy elnyűtt, kedvetlen gebe légy. Jó; légy tüzes, tajtékot hányó paripa, csak fogd a gyeplőt rendületlenül! Az én ideálom az az ifjú, aki az élet útján mindig a csillagokra néz, de azért nem esik a kútba. Az az ifjú, aki tudja, hogy minden kultúrának lelke a lélek kultúrája. S ideálom az a felnőtt férfiú, akinek életében a vallás nem néha=napi ellágyulás, nem vasárnap délelőtti hangulat, nem szellemi élmény, nem keret kép nélkül, nem ünnepi ruházat, hanem egész életét irányító, azt át=meg átjáró fönséges hatalom.

A világháború alatt egyetlen német generális sem nőtt annyira a magyarok szívéhez, mint *Mackensen*, Erdély meg=szabadítója. Ujságjaink éveken át telve voltak nagyszerű lelki erejének dícséretével; csak azt nem mondták meg,

hogyan kovácsolta ki ez a katona acélos jellemét. Meg=mondjam? Édes anyja, mikor mindennap imára kulcsolta kezeit, nem felejtette el kis fia szívébe írni, ami nyugat=poroszországi Geglenfelde=i szülőházuk falán is áll: «An Gottes Segen ist alles gelegen».

Ez az Istenben bízó új nemzedék lesz támasza a magyar új évezrednek is.

Ugy=e, fiam, ha te felnősz, ilyen *vallását szerető, annak törvényeit megtartó, tanult, katolikus magyar férfiú válik belőled!*

És ha magad körül csupa hidegséget tapasztalnál is? Akkor is, ha társaságodban nincs egyetlen vallásos példa, melyből erőt meríthetnél? Akkor is, ha vallásos felfogásod=dal kisebbségben volnál is?

Akkor is!

Kisebbségben vagy? Dehogy! Isten és én — mindenütt többséget jelent. És ha bántják vallásomat, annál lelkesebben állok melléje!

«*Pressa resurgo!*» «ha elnyomnak, annál inkább életre kelek»; — ezt írta zászlajára a bujdosó Rákóczi és ezt mondd te is, ha bántják hitedet.

«*Semper prorsum, nunquam retrorsum!*» «Mindig előre! Hátra? Soha!» Ez van felírva a nagyváradi katona=iskolán; ez legyen a te jelszavad is, hogy vallásos ifjúból vallásos férfiúvá növekedhessél a mai világ tömérdek ellenkező példája s kísértése ellenére is.

Uram, legyek hárfa s te játszál rajtam!

Uram, legyek tűz s a te szereteted lobogjon bennem!

Legyek kristálykehely s a te kegyelmed hullámozzék bennem!

Legyek tükör s a te szépséged csillogjon ki belőlem!

Uram, legyek tölgy, melyet te tartasz sudáregyenesen!

Legyek tenger, melyet a te mélységed tölt ki!

Ha víg öröm mosolya fakad arcomon, Rólad beszéljen vidám ajkam; ha szenvedés sajtol könnyet szememből, a te kezedbe hulljon annak minden csöppje.

*Legyek, Uram, mindig s mindenben a te tiszta lelkű, bűnt nem ismerő szótfogadó, boldog fiad, — **legyen belőlem, ó add, Uram, hogy legyen «vallásos ifjú!»***

TARTALOMJEGYZÉK.

Az eszeveszett pók (1).

ELSŐ FEJEZET.

Nagy az Isten!

Utazás a világürben (5) — A csillagok között (12) — A világ szélén (15) — A csillagok menetrendje (18) — Kiskerekes, nagykerekes (23) — Esik az eső, hull, hull (29) — Milyen erős a pókháló? (36) — Útban a galyatetőre (41) — Egér a sátorban (45) — A falevél munkája (49) — A méhecske tudománya (51) — A tölcsérsodró (54) — Még a lepkék is rádióznak? (56) — A lebegő légy s egyebek (59) — A Miki sírásói (64) — Calicurgus, a vörös vadász (66) — A hőscincér (70) — Svindli (74) — Miről beszél az ember teste? (79) — Lali káposztáskockái (85) — Pótvizsga a táborban (86) — Vérzik a Bandi (89) — Mialatt a kicsik mérkőztek (03) — Az ég, az éjtszaka, meg a csend(101) — Az utolsó tábortűz (111).

MÁSODIK FEJEZET.

Hit és tudomány.

Rombolni vagy építeni? (117) — Lehetünk-e még keresztények? (118) — Az «elfogulatlan tudomány» (120) — «Miért?» (123) — A darwinizmus (126) — A sas meg az ökörszem (131) — «Csak azt hiszem, amit látok» (133) — Hisszük, pedig nem látjuk (134) — Mennyi mindent hiszünk! (136) — Ha finomabb érzékeink volnának (137) — Hátha még több érzékünk volna! (140) — Mennyi mindent nem értünk (145) — Oratorium s laboratorium (150) — Csillagászok (150) — Fizikusok (152) — Egyéb szakos tudósok (156) — Művészek (161) — Nagy férfiak (162).

HARMADIK FEJEZET.

Őrizd hitedet.

Ki a legnagyobb úr? (169) — A hit áldása (170) — Cézár a viharban (173) — Mit ad a vallás? (176) — A lázadó fák (177) — Mi közöm hozzá?! (179) — A hitetlenség átka (181) — Boldogság Isten nélkül? (182) — «Istent elhagyni annyi, mint elveszni» (185) — A világ Isten nélkül (186) — Hazaszeretet Isten nélkül (189) — Gyermeki hitből ifjúi hit (191) — — Ifjúi hitből férfiúi hit (193) — Amikor az ég borulni kezd (197) — Kétely (198) — Szent Márton koldusai (201) — Az erkölcs Isten nélkül (203) — «Becsületesnek lenni — ez a fő» (206) — A hit torzképe (208) — «Nem akarok szent lenni!» (213) — «Egyéni világnézet» (215) — Farkasok között (218) — Külső és belső vallásosság (220) — A férfias vallásosság (223) — Az erdei Mária-kép (226) — Vallás és jellem (231) — Válassz! (233) — Magna vixit (235) — Vörös zászló vagy kereszt? (237).